

Ilustrația copertei: PUSZTAI PETER

Coperta colecției: STATE ION

Louis Couperus

VAN OUDE MENSEN DE DINGEN DIE
VOORBIJGAAN

Tiende druk

L. J. Veen's Uitgeversmaatschappij N. V.

Amsterdam

Toate drepturile asupra acestei traduceri sunt
rezervate

Editurii UNIVERS

Louis Couperus

SECRETUL

Traducere de

Harta Haler

EPITUR A UNIVERS

București căsătorită căsătorită DERCKSZ

DE LADERS

STEFANIE (77 ani)

ANTON HAROLD DAAN

(75 ani) (72 ani) (70 ani)

I

INA căsătorită cu

D HERBOURG

I I I

LILY GUS POL

(căsătorită cu FRITS)

I

pe coridor se auzi vocea profundă, de bas, a lui
Steyn.

— Hai, Jack, hai cu mine, cuțu! Nu vii tu cu stăpânul
tău?

Foxterierul scoase un lătrat vesel, puternic, și se
repezi ca o vijelie pe scări, de parcă s-ar fi dat de-a
rostogolul.

— Oh, ce glas mai are și Steyn ăsta! șuieră Ottilie
printre dinți, întorcând nervoasă mai multe pagini din

romanul pe care-l citea.

Charles Pauws o privea liniștit, cu o umbră de zâmbet pe chip. Îl amuza stilul mamei sale. După cină stătea cu ea și își bea cafeaua, înainte de a se duce la Elly.

Steyn plecase cu Jack. Liniștea serii se așternu peste căsuță și gazul aerian suiera în salonașul rece și neprimitor. Charles Pauws își privi vârfurile ghetelor, admirându-le linia.

— Unde s-a dus Steyn? întrebă Mamma și în glasul ei mormăit se simțea neliniștea.

— S-a dus să se plimbe cu Jack, zise Charles Pauws.

Acasă îi spuneau Lot și glasul său era blând, liniștitor.

— S-a dus la femeia lui, mirii Ottilie.

Lot schiță un gest de plictiseală.

— Hai, Mamma, liniștește-te acum și nu te mai gândi la cearta aia. Eu am să mă duc la Elly, dar până atunci aş vrea să stau puțin cu tine, în tihnă. La urma urmei Steyn îți este soț. Nu trebuie să te ciorovăiești mereu cu el, să spui și să gândești astfel de lucruri. Iar te-ai purtat ca o mică Furie. Știi, dacă îți ieși din fire în felul ăsta ai să faci riduri.

— Sunt o femeie bătrână.

— Dar ai încă o piele foarte catifelată.

Ottilie zâmbi și Lot se ridică:

— Așa, zise el, sărută-mă... Nu vrei? Să te sărut eu? O, ce mămică supărată!... Și, de fapt, ce s-a întâmplat? Nimic. Sau, cel puțin, nu pot să-mi amintesc despre ce a fost vorba. Niciodată nu sunt în stare s-o fac. Așa se întâmplă mereu... Cum de am ieșit eu atât de calm, dintr-o mamă ca tine - o mică Furie?

— Nu cumva îți închipui că tatăl tău era calm!

Lot râse pe înfundate, fără să răspundă. Doamna Steyn de Weert continuă să citească, ceva mai liniștită; ținea cartea în fața ei ca un copil. Era o femeie de șaiszeci de ani, dar ochii ei albaștri, de o frumusețe catifelată, erau ochi de copil, blânzi și nevinovați; glasul, puțin cam ascuțit, avusese întotdeauna un timbru copilăresc. Chiar acum, suna întocmai ca glasul unui copil mofturos. Stătea jos, mică și dreaptă în fotoliul ei, citind mai departe cu

atenție. Era mai liniștită. Lot îi vorbise cu atâta calm și o sărutase atât de tandru! Gazul aerian șuiera încetisor, și – Lot își bău cafeaua uitându-se la ghetе și întrebându-se ce l-o fi apucat să se însoare. Nu se vedea în chip de candidat la însurătoare. Era încă tânăr: treizeci și opt de ani, dar, fără îndoială, părea mult mai tânăr; câștiga destui bani cu articolele lui pentru a putea duce o viață cumpătată, la care urmau să se adauge și banii pe care îi va căpăta Elly de la bunicul Takma. Cu toate acestea nu socotea că este genul de bărbat bun de însurat. Ce-i plăcea cel mai mult era libertatea, independența, satisfacția egoistă de a se distra cum îi place; căsătoria însemna să te supui, legat de mâini și de picioare, unei femei. Nu era îndrăgostit de Elly cu pasiune; o găsea o puștoaică inteligentă, cu gust artistic și, la drept vorbind, nici nu se însura cu ea pentru suma pe care urma s-o moștenească de la bunicul Takma.

„Atunci, de ce o fac?“, se întreba, așa cum se întrebasese zi de zi, în timpul acelei săptămâni care urmase cererii sale în căsătorie.

— Mamma, poți să-mi spui de ce oi fi cerut-o eu pe Elly în căsătorie?

Otilie ridică privirea. Era deprinsă cu întrebările ciudate și glumețe ale lui Lot și obișnuia, pe cât îi stătea în putință, să-i răspundă la fel; dar întrebarea aceasta o făcu să simtă un ghimpe de gelozie, o înțepătură puternică, asemenea unei dureri fizice. O simțea ca pe un spin în carne.

— De ce ai cerut-o pe Elly? Nu știu. Facem mereu lucruri fără să avem habar de ce le facem.

După glasul ei de copil răutăcios de mai înainte cuvintele îi sunau acum blânde și triste, ușor îmbufnate. Nu pierduse ea tot ce avusese vreodată? Nu îl va pierde și pe Lot, nu va trebui să se despartă de el pentru Elly... așa cum fusese nevoită să se despartă de toate și de toți?

— Cât de serios mi-ai răspuns, Mamma! Asta nu te prinde!

— Nu pot să fiu și eu serioasă din când în când?

— De ce ești atât de tristă, de gravă și de reținută în

ultimul timp? Nu cumva pentru că eu am să mă însor?

— Poate.

— Dar ție îți place Elly...

— Da, e foarte drăguță.

— Tot ce am avea mai bun de făcut ar fi să locuim mai departe împreună; și Elly te place pe tine. Am vorbit cu Steyn despre asta.

Lot îi spunea pe nume tatălui său vitreg - cel de-al doilea tată vitreg: Steyn, și nimic altceva. Primului, pe când era încă un copil, îi spusese „dl. Trevelley”. Otilie fusese măritată de trei ori.

— Casa este prea neîncăpătoare răspunse Mamma, mai ales dacă vei avea în curând o familie.

În sinea ei gândea însă: „Dacă rămânem împreună, nu-l pierd definitiv pe Lot, dar nu voi putea să mă înțeleg niciodată cu nora, cu atât mai mult dacă vor avea și copii”.

— O familie? se miră el.

— Copii.

— Copii?

— Firește, oamenii căsătoriți au avut întotdeauna copii.

— Familia noastră a durat destul. N-am să mă grăbesc în privința copiilor.

— Și când soția ta n-o să te mai aibă lângă ea, ce-i mai rămâne, dacă nu are copii? E adevărat, voi amândoi sunteți atât de isteți! Eu nu sunt decât o femeie proastă; copiii mi-au fost deseori o mângâiere.

— Atunci când ai fost în stare să-i răsfeți.

— Nu ești tu acela care să-mi facă o vină din asta.

— Nu te învinuiesc cu nimic.

— Cât despre a locui împreună, Lot... zise Mamma cu tristețe, cu glas alintat de copil, privindu-l cu ochii ei albaștri candizi, eu sunt întru totul de acord, dacă vrea Elly și dacă promite că ia lucrurile așa cum sunt. Mă voi simți foarte singură fără tine. Dacă vor fi unele obiecții, aş putea să plec în Anglia. Îi am acolo pe cei doi băieți ai mei. Mary vine și ea acasă din India¹, anul acesta.

1 India britanică.

Lot încruntă sprâncenele și își netezi părul blond; îl purta foarte îngrijit, cu cărare.

— Sau... aş putea să-i fac o vizită Ottiliei la Nisa.

— Nu, mămico, asta nu! zise Lot aproape cu mânie.

— Și de ce nu, mă rog? izbucni doamna Steyn de Weert, ridicând glasul. Nu e și ea copilul meu?

— Da, recunosc Lot, recăpătându-și de îndată calmul. Însă...

— Însă ce? Doar e propriul meu copil...

— Ar fi însă foarte necugetat din partea ta să te duci la Ottilie.

— Ei și? Chiar dacă ne-am certat uneori...

— Așa ceva nu se poate! Cu Elly ai putea să te împaci. Dacă te duci la Ottilie, eu nu mă mai însor. Pe de altă parte, Steyn are și el un cuvânt de spus în chestia asta.

— Îmi place așa de mult Nisa, zise doamna Steyn de Weert; și glasul ei copilăresc devenise aproape plângăreț. Iernile sunt atât de încântătoare acolo... Dar poate că mie mi-ar fi greu... să mă duc acolo... Ottilie se poartă atât de nesăbuit! Dacă s-ar putea aranja lucrurile, aş prefera să stau cu tine, Lot. Dacă și Elly o să fie de acord. Poate vom izbuti să obținem o casă ceva mai mare decât asta. Ce crezi, ne-am putea permite așa ceva? Să stau singură cu Steyn, asta în niciun caz! E un lucru hotărât. Definitiv hotărât.

— Măicuță dragă... în glasul lui vibra compătimirea.

După ce rostise ultimele cuvinte, cu hotărâre, ochii albaștri, copilărești ai Mammei erau plini de lacrimi. Lacrimi care nu se prelingeau pe obraji, însă făceau să licărească în privirea sa, de obicei alintată, o expresie tristă.

Apoi, după un scurt oftat își luă cartea și tăcu, prefăcându-se că citește. În atitudinea ei se citea resemnare, dar în același timp o anumită îndârjire; mereu comportarea aceea de copil răutăcios, de copil răsfățat, care se îndărătnicea să facă, pe înfundate și pe tăcute, numai ce voia el. Lot o examina, cu zâmbetul pe buze,

ținând în mână ceașca de cafea. După ce o compătimise, acum nu făcea decât să o studieze. Da! Trebuie să fi fost foarte drăguță; unchii lui spuneau mereu: „o păpușică!” împlinise șazeci de ani și nu mai avea nicio pretenție la frumusețe; dar era încă fermecătoare, în genul ei copilăros, de păpușică. Deși avea ridurile și crețurile adânci ale unei femei vârstnice, pielea de pe frunte și de pe obraji era încă albă, fină, catifelată, fără o pată, iar prin transparența ei se vedeau în dreptul tâmpelor vinișoare subțiri. Încărunțise foarte mult, dar cum fusese foarte blondă și părul îi era moale și ondulat, aveai uneori impresia că rămăsese blondă; și pe cât de simplă părea coafura - pe care și-o aranja cu o mișcare rapidă, prinzându-și părul cu un ac - câteva bucle mici, de fetiță i se răsuceau și acum la tâmpile și pe ceafă. Figura mică, smeadă era aceea a unei femei tinere; mâinile îi erau mici și delicate. De fapt, întreaga ei făptură, și în special ochii ei albaștri, tineri, respirau drăgălășenie. Lot, care o privea totdeauna pe maică-sa cu un zâmbet pe buze, vedea în ea o femeie peste care trecuse o viață plină de emoții, o viață de iubire și ură, fără să fi lăsat urme prea adânci. Și totuși măicuța lui trecuse prin multe, cu cei trei soți ai ei, iubindu-i pe toți și urându-i acum, fără excepție. Fusese ne sigur un Luturaș, însă un fluturaș nehibzuit... Și asta pur și simplu pentru că firea ei era aceea a unui fluturaș. Iubise mult. Însă o pasiune grozavă n-ar fi putut s-o schimbe și n-ar fi putut să-i schimbe nici viața. În mod spontan și inconștient se împotriva cu înverșunare la orice. Nu fusese niciodată zgârcită și totuși casa ei nu era confortabilă; nici cu îmbrăcămintea nu cheltuise mult, căci disprețuia instinctiv eleganța și confortul, dându-și seama că ea atrăgea prin propria-i persoană și nu prin ambianța artistică. Felul Mammei de a-și aranja casă, gândea Lot, nu-și găsea asemănare cu nimic pe fața pământului. Singura cameră confortabilă din casă era camera lui.

Mamma era o cititoare pasionată; citea romane franțuzești, foarte moderne, dar nu le înțelegea întotdeauna; în ciuda vieții ei de dragoste și ură, rămăsese

în multe privințe naivă și total neștiutoare față de aspectele mai ascunse ale pasiunii. Când o vedea citind asemenea lucruri, Lot își dădea seama că era surprinsă și că nu înțelegea; în ochi i se putea citi o uimire sinceră, copilăroasă; nu îndrăznea însă niciodată să-i ceară vreo lămurire lui Lot...

Lot se ridică. În seara aceea se ducea la Elly. Își sărută mama cu surâsul său de totdeauna, care trăda un amuzament discret, cu surâsul său hărăzit Mammei.

— Nu aveai obiceiul să ieși în fiecare seară, îi zise Mamma cu imputare în glas, și simți un ghimpe înfigându-i-se drept în inimă.

— Acum sunt îndrăgostit, spuse Lot, calm. Și logodit. Și un băiat trebuie să se ducă să-și vadă iubita, știi... Ai să te mai gândești la ce te-am întrebat și anume: De ce am cerut-o de fapt pe Elly în căsătorie?... Și ai să te descurci tu, fără mine astă seară?

— De-aci înainte va trebui să mă descurc fără tine în multe seri.

Mamma se strădui să dea impresia că e absorbită de romanul său franțuzesc, însă de îndată ce Lot părăsi camera, lăsă cartea jos și se uită în jur. Ochii ei albaștri aveau o expresie tulbure, neajutorată.

Când slujnica aduse ceainicul și serviciul de ceai, nu făcu nicio mișcare; privea fix înainte, peste paginile cărții. Apa își bolborosea mai departe clocotul; afară sufla primul vânt rece, cu tânguirea lui obișnuită, după căldura verii care trecuse. Ottilie se simțea părăsită: oh, ce puțin i-a rămas din toate! Iată unde a ajuns! Iată unde a ajuns! O femeie bătrână, cu părul cărunț! Ce i-a mai rămas din viață? Și totuși, curios lucru, cei trei soți ai ei erau cu toții în viață. Lot fusese de curând la Bruxelles cu Elly, ca să-și vadă tatăl; Trevelley trăia la Londra, irosindu-se în aventuri galante. De fapt, el îi fusese cel mai drag. Cei trei copii din căsnicia cu Trevelley locuiau în Anglia, căci se simțeau mai mult englezi decât olandezi. Ottilie își ducea la Nisa viața ei ciudată, lipsită de convenții. Întreaga familie era scandalizată din cauza asta. Acum era pe

punctul să-l piardă și pe Lot. Cu toate că pleca destul de des în străinătate, el stătuse totdeauna cu ea și era plin de atenții. Nu prea avea prieteni la Haga și nu se ducea niciodată la Witteclub. Urma să se căsătorească; nu mai era tânăr, adică ceea ce se cheamă a fi tânăr pentru un bărbat de însurat. Sigur, trebuie să aibă treizeci și opt de ani. Ca să-și facă puțin de lucru, lângă tava de ceai și apa care clocotea - ceaiul pe care urma să-l bea singură - începu să socotească, pe degetele-i micuțe, vârsta copiilor ei. Ottilie, sora lui Lot, cea mai mare dintre copiii ei, patruzeci și unu: o, Doamne, cum a îmbătrânit! „Englezii”, cum le spunea totdeauna „cei trei copii englezi ai mei”: Mary, treizeci și cinci, John, treizeci și doi; până și frumosul Hugh avea treizeci. O, cerule, mult am îmbătrânit! Și, pentru că tot se ocupa cu socotitul vârstelor, ca să se amuze, făcu socoteala că măicuța cea bătrână va avea în curând - ia să vedem - da, va împlini nouăzeci și șapte de ani. Bătrânul domn Takma, bunicul lui Elly, era doar cu un an sau doi mai tânăr; și când se gândi la el, Ottilie făcu reflecția că domnul Takma se purtase totdeauna extrem de drăguț cu ea, lucru care i se părea foarte ciudat; ca și cum ar fi fost adevărat ce șopteau oamenii odinioară, pe vremea când se interesau de viața familiei lor. Ce ciudați erau cei doi bătrâni! Se vedeau aproape zilnic, fiindcă Papa Takma era încă zdravăn și ieșea deseori din casă, parcurgând totdeauna acea mică distanță de la Mauritskade până la

Nassaulaan și trecând cu o neobișnuită sprinteneală puntea arcuită.

Da... și apoi sora Thérèse, de la Paris, care era cu opt ani mai mare decât ea; să tot aibă șaiszeci și opt de ani; și frații: Daan, din Indii², șaptezeci; Harold, șaptezeci și trei, Anton, șaptezeci și cinci, în vreme ce Stefanie, singura fiică din prima căsătorie a măicuței și singura de Laders, mergea pe șaptezeci, și șapte. Ea, Ottilie, cea mai tânără, îi simțea pe toți ceilalți foarte bătrâni. Dar îmbătrânise și ea: doar avea șaiszeci de ani. Pe măsură ce îmbătrâneau, totul

2 Indiile olandeze de Est : Java.

era o chestiune de comparație între vârste. Își dăduse totdeauna seama de asta: ea, cea mai tânără, era de fapt comparativ tânără și rămânea mereu mai tânără decât ceilalți, decât oricare dintre ei. Îi venea să râdă pe înfundate când o mai auzea pe Stefanie spunând: „La vârsta noastră”...

Mă rog, Stefanie avea șaptezeci și șapte de ani! Era - vezi bine - o diferență între șaizeci și șaptezeci și șapte. Ridică însă din umeri: ce importanță mai avea asta! Totul se sfârșise, și încă de multă vreme. Acum iat-o stând aici, o femeie bătrână cu părul cărunț; și neplăcutele urmări ale vieții se târau încet iar singurătatea creștea din zi în zi, chiar dacă Steyn se afla încă aici: iată-l sosind. Unde Dumnezeu s-o fi ducând în fiecare seară? auzi lătratul foxterierului pe coridor și vocea joasă, de bas, a soțului ei.

— Sst, Jack! Taci, Jack!

Oh, glasul ăsta, cum îl ura!

Ce-i mai rămăsese? Pe cine mai avea? Din cinci copii, numai Lot stătea cu ea; și el pleca atât de des în străinătate! Acum urma să se însoare. Cât era de geloasă! Nici pe Otilie n-o mai vedea deloc. Fiicei sale nu-i mai păsa de mama ei: dădea concerte, își făcuse un nume, avea o voce splendidă. E adevărat, se comporta foarte ciudat; Stefanie spunea despre ea că este „pierdută”. Mary era căsătorită în India, iar cei doi băieți englezi ai ei erau la Londra; ah, cât îi era de dor uneori de Hugh! Care dintre copiii ei îi erau de vreun folos sau îi aduceau vreo mângâiere, în afară de dragul ei Lot? Și Lot urma să se însoare și o întrebă pe ea, mama lui, căreia îi va lipsi atât de mult, de ce se căsătorea, de ce?! Glumea, desigur, dar poate că era și ceva serios în asta. Oare știi oamenii vreodată ceva?... Știi ei, în impulsivitatea lor, de ce fac un lucru sau altul? Ea se măritase de trei ori... Te pomenești că, la urma urmei, Otilie o fi având dreptate? Totuși, nu! Căci mai există lumea, mai sunt oamenii. Cu toate că în ultimii ani nici lumea, nici oamenii nu se mai ocupaseră de familia lor. Dar ei totuși existau. Și nu puteai să te porți ca Otilie - fără să devii tu însuși de condamnat.

Uite, de aceea ea măicuța, s-a măritat; s-a măritat chiar de trei ori. Poate că n-ar fi trebuit să se mărite niciodată; ar fi fost mai bine dintr-o mulțime de motive, pentru o mulțime de oameni... Viața de odinioară a dispărut cu totul. A pierit de parcă n-ar fi existat niciodată. Și totuși ea a existat și după ce a trecut, a lăsat multe în urma ei, dar nimic altceva decât triste năluciri și umbre. Da, în seara asta era într-o dispoziție sumbră, era înclinată spre cugetare, lucru pe care îl făcea cât mai rar cu putință: la ce e bună meditația? Când în viața ei i se întâmplase să gândească, n-o făcuse niciodată cu un scop practic. Când a cedat unui impuls, lucrurile au luat o întorsătură și mai rea. La ce bun să dorești a trăi când viața ți-a fost plăsmuită din îndemnuri mai puternice decât voința ta, din porniri care îți dormitează în sânge?

Otilie renunță la romanul ei franțuzesc pentru că Steyn de Weert intrase în cameră cu Jack, care i-o luă înaintea sărind. Și oricine ar fi văzut cum arătase Mamma cu o clipă mai devreme și cum arăta acum, ar fi observat

O schimbare. De îndată ce soțul ei intră în cameră, păru dintr-odată mult mai bătrână. Obrajii bucălați se contractaseră nervos, iar liniile din jurul nasului și gurii se adânciseră. Nasul mic și drept părea mai ascuțit, iar fruntea încruntată îi dădea o înfățișare mî. oioasă. Degetele, care zgâriau cu un ac de păr filele romanului, tremurau, sfâșiind pagina. Spatele

I se rotunji mai mult, semănând cu spinarea unei pisici pregătită să se apere. Nu rosti nicio vorbă și turnă ceaiul.

— Culcat! strigă ea câinelui.

Și, bucuroasă că-l adusese la ea, îl bătu ușor cu palma pe cap, în chip de mângâiere. Cu un lătrat ascuțit, foxterierul făcu o piruetă, după care se cuibări, brusc, oftând adânc, pe fusta³

Otiliei, resfirată pe dușumea. Steyn de Weert stătea în fața ei și își bea ceaiul. Nu s-ar fi zis că sunt soț și soție, căci Mamma arăta acum fără doar și poate vârsta ei, iar

Steyn avea mai curând aerul unui tânăr. Era un bărbat sub cincizeci de ani, înalt, lat în umeri, cu o față sănătoasă, frumoasă, proaspătă. Avea figura unui om puternic, care a trăit în aer liber, iar privirile și mișcările îi erau cumpătate. Faptul că, din spirit de onoare, își sacrificase odinioară viața pentru o femeie cu mult mai în vârstă decât el, îl făcuse să ajungă la un fel de indiferență care nu-i îngăduia să se mai gândească la ceea ce l-ar putea aștepta în viitor. Ce e distrus, e distrus, irosit, ireparabil. Îi rămăsese aerul liber, răcoros, proaspăt; vânătoarea, băutura, când și-o dorea, prietenii de demult, de pe vremea când era ofițer de dragoni. Pe lângă acestea mai exista casa și femeia asta bătrână: le accepta și pe ele, căci nu se putea altfel. În lucrurile mărunte, el îi făcea pe plac, pe cât îi stătea în putință căci prea era violentă și încăpățânată; însă îndărătnicia lui rece, tăcută, o egala pe a ei. Lot era un băiat minunat - puțin cam moale, lipsit de simțul răspunderii și efeminat, însă lui îi plăcea foarte mult Lot și era bucuros că locuia împreună cu ei; îi dăduse una dintre cele mai bune camere din casă, unde putea să lucreze. În rest... în rest mai erau și alte probleme, dar astea îl priveau numai pe el. La naiba, doar era încă un om tânăr, chiar dacă părul său des începuse să încărunțească! Căsătoria lui fusese o chestiune de onoare, dar soția sa era bătrână, foarte bătrână. Asta era într-adevăr ceva absurd! Nu putea să-și bată joc de viața lui, atâta vreme cât se simțea încă sănătos și puternic. Cu o mare doză de indiferență poți să treci peste orice.

Tocmai această indiferență o irita pe soția lui; era de ajuns ca Steyn să intre în cameră pentru ca ea să devină dintr-odată nervoasă ca o pisică. El nu scotea nicio vorbă, își bea ceaiul citind ziarul pe care îl adusese cu el. În salonaș se auzea șuieratul domol al gazului aerian, vântul zgâlțâind ferestrele și sforăitul câinelui care mormăia și uneori gemea în somn, stând culcat jos pe marginea rochiei stăpânei sale.

— Culcat! zise ea.

Nicio altă vorbă nu se rostise; continuau amândoi să

citească, unul cartea, celălalt ziarul de seară. Și oamenii aceștia doi, ale căror vieți fuseseră unite printr-un contract social, pentru că bărbatul avea părerea sa despre onestitatea convențională și pentru că avusese impresia că nu poate proceda altfel decât ca un om de onoare, acești doi oameni s-au dorit unul pe altul cu pasiune odinioară, cu mult timp în urmă, acum douăzeci de ani. Când locotenentul major Steyn de Weert, un bărbat chipeș care abia împlinise treizeci de ani, a întâlnit-o pe doamna Trevelley, nu știa ce virată are. De altfel, ce importanță mai avea vârsta când descoperise o femeie de o frumusețe atât de seducătoare, care trezise în el o dorință atât de aprigă incit simțise deodată cum i se aprinde sângele. Își spusese:

„Această femeie trebuie să fie a mea!”

Pe vremea aceea, deși împlinise patruzeci de ani, era o femeie de o frumusețe atât de înfloritoare încât i se spunea și „frumoasa Lietje”. Era micuță, însă cu un trup perfect și mai ales cu niște trăsături fermecătoare. Fermecătoare era linia foarte tânără a gâtului și pieptului cu pielea alb-gălbuie, punctată ici și colo cu pistrii de un auriu pal; fermecători erau ochii albaștri, nevinovați și părul foarte blond, moale, ondulat; fermecătoare era ființa ei, jumătatefemeie, jumătate-copil, făcută pentru dragoste, care părea să se fi născut numai spre a trezi dorințe arzătoare. Când Steyn de Weert o văzuse pentru prima oară la Haga, în salonul acela ultramodern, într-un decor olandezo-indian, era căsătorită cu cel de-al doilea soț al ei, cu acel Trevelley, pe jumătate englez, despre care se spunea că se îmbogățise în India. Steyn o întâlnise ca mamă a trei copii mărișori: o fată de cincisprezece ani și doi băieți ceva mai mici. Ofițerul de dragoni, îndrăgostit, refuzase însă a crede că din prima ei căsătorie cu Pauws, de oare divorțase din cauza lui Trevelley, avea o fată studentă la Conservatorul din Liège, iar acasă un băiat de optsprezece ani. Frumoasa Lietje? Se măritase foarte tânără, în Indii, și rămăsese încă frumoasa Lietje. Să aibă oare copii atât de mari? Să fi avut oare această femeie patruzeci de ani? Tânărul ofițer șovăise poate o clipă după

ce aflate atâtea și încercase să o vadă pe doamna Trevelley cu alți ochi; când însă îi citea în priviri și vedea că și ea îl dorea tot atât de mult cât o dorea el pe ea, uita totul. De ce să nu se bucure de o clipă de fericire? Ce importanță avea secunda de dragoste cu o femeie încă seducătoare și frumoasă? O izbândă de o săptămână, o lună, câteva luni, apoi fiecare avea s-o pornească pe drumul său.

Iată cum gândise pe vremea aceea; acum însă, acum stătea aici, căci acel ticălos de Trevelley, care dorea să scape de Otilie, profitase de legătura lor ca să facă scandal și după ce l-a provocat, de formă, la duel, a stăruit să divorțeze; și pentru că toată Haga clevetise pe seama Otiliei atunci când a fost părăsită de toți și lăsată singură cu iubitul ei. Și pentru că el Steyn, era, la urma urmei, un tip cinstit, de aceea se afla acum aici, față în față cu această femeie bătrână.

Nu schimbară nicio vorbă unul cu altul; își băură ceaiul; tava fu luată; Jack continua să viseze și să mârâie; vântul urla. Sub degetele Otiliei, paginile se întorceau repede, una după alta. Steyn citea știrile despre războiul din Manciuria și reclamele; reclamele și știrile de război. Atmosfera care îi împresura era aceeași dintotdeauna: impersonală, neprimitoare, cu toate că erau căsătoriți. Sub clopotul lui de sticlă, ceasul ticăia monoton. Salonașul acesta semăna cu o sală de așteptare, o sală de așteptare unde, după ce se întâmplaseră atâtea lucruri, doi oameni ședea așteptând. Așteptau... ce? Sfârșitul, care întârzia să vină, moartea cea de pe urmă.

Steyn se închisese în el; citi încă o dată reclamele, de la un capăt la altul. Soția sa, închizând brusc cartea, spuse repede:

— Frans.

— Ei?

— Chiar adineauri am vorbit cu Lot.

— Da.

— Te-ai opune dacă el și cu Elly ar locui cu noi?

— Nu, dimpotrivă.

Dar se pare că tocmai această acceptare calmă a lui

Steyn o irita pe soția sa, îndemnând-o - poate împotriva propriei sale voințe - să-l contrazică.

— Da, dar nu va fi prea ușor! zise ea.

— De ce nu?

— Casa e prea mică.

— Ne putem muta.

— O casă mai mare ar fi prea scumpă. Ai bani pentru ea?

— Cred că, cu ceea ce câștigă Lot și cu contribuția pe care o va aduce Elly...

— Nu, o casă mai mare e prea scumpă.

— Bine, atunci rămânem aici...

— Asta e prea mică.

— Deci nu e posibil.

Otilie se sculă mânioasă.

— Nu, sigur că nu; nimic nu e vreodată posibil. Din cauza nenorociților ăstora de bani. Uite ce vreau să-ți spun: după ce Lot se va însura, eu nu pot... nu pot...

Totdeauna când era înfuriată se bâlbâia.

— Ei, ce nu poți?

— Nu pot... să rămân singură cu tine! Mă voi duce la Nisa, la Otilie.

— Foarte bine, du-te.

Spuse asta calm, cu multă nepăsare și își reluă apoi ziarul. Fu de ajuns ca să o facă pe Otilie, care era enervată la culme, să izbucnească în hohote de plâns.

— Nu-ți mai pasă niciun pic de mine!

Steyn ridică din umeri și ieși din odaie, urcând scările: câinele o zbughi înaintea lui, lătrând.

Otilie rămase singură și plânsul îi încetă brusc. Știa bine - anii o învățaseră asta - că se înfurie ușor și că o să rămână totdeauna un copil. Dar, atunci, de ce să îmbătrânească într-o singurătate care va deveni din ce în ce mai apăsătoare? Stătea acolo, stătea în camera neprimitoare, o femeie bătrână, încărunită acum; și totul devenise trecut. Ah, dacă măcar Lot ar rămâne cu ea, Lot al ei, Charlot al ei, băiatul ei! Își simți gelozia față de Lot și de Elly, la început stăpânită, crescând cu o violență tot mai

mare. Și cealaltă gelozie, gelozia ei pentru Steyn. O enerva prin simplul fapt că intra în cameră, și era geloasă pe el, așa cum fusese totdeauna pe toți bărbații care o iubiseră. Ah, să-ți dai seama că lui nu-i pasă de tine pentru că ai îmbătrânit! Ah, să-ți dai seama că nu mai rostește acum niciun cuvânt afectuos, că nu te mai sărută niciodată pe frunte! Era geloasă pe Elly din pricina lui Lot, era geloasă pe Lot din pricina lui Steyn, căci nu încăpea nicio îndoială: Steyn ținea acum mai mult la Lot decât la ea! Cât de nemiloși erau anii! Să-i smulgă încetul cu încetul totul! Anii trecuseră, prețioșii, veseli ani de dragoste, plini de mângâieri; toate trecuseră. Până și câinele plecase de lângă ea cu Steyn; nicio vietate nu mai era drăgăstoasă cu ea; și Lot, de ce o fi trebuind să se însoare așa, deodată? Se simțea atât de oropsită încât, după suspinele forțate pe care le opri îndată ce nu-i mai fură de niciun folos, se prăbuși într-un fotoliu și plânse domol, plânse de data aceasta cu adevărat pentru că nimeni nu o iubea, pentru că era părăsită. Ochii încă tineri și frumoși, înecați în lacrimi, priveau spre trecutul dispărut. Odinioară – pe vremea când era încă „frumoasa Lietje” – totul în jurul ei fusese plăcut, drăgălaș, mângâietor, vesel, amuzant. Un fel de adorație, de implorare, fiindcă ea însăși era atât de drăguță, de veselă, de atrăgătoare, și avea un răs irezistibil și un temperament plin de cele mai încântătoare capricii. E adevărat, ghimpele geloziei răzbătea totdeauna prin toate, dar pe vremea aceea avusese parte de atâtea: un întreg cortegiu de omagii măgulitoare pe care lumea, lumea bărbaților îl acordă unei femei frumoase! Râdea printre lacrimi: și amintirile se învâlmășeau în jurul ei, strălucitoare ca norii aceia gingași, frumoși, îndepărtați. Oh, cu ce belșug de laude o înconjurau atunci! Acum, toți oamenii aceia erau bătrâni, sau morți. Rămăseseră în viață doar cei trei soți ai ei; iar Steyn era încă tânăr. Prea tânăr. Dacă nu ar fi fost atât de tânăr, ea s-ar fi păstrat mai multă vreme atrăgătoare pentru el și ar fi fost mai departe drăguți unul cu celălalt și fericiți împreună, așa cum pot fi uneori oamenii bătrâni, chiar atunci când a trecut văpaia

tinereții. Scoase un suspin printre lacrimi și rămase în fotoliu ca un copil neajutorat, care a fost neascultător și care acum nu știa ce să mai facă. Ce putea să mai facă acum? Nimic altceva decât să se ducă liniștită la culcare, în camera ei singuratică - odaia unei femei bătrâne - în patul ei solitar, și să se trezească mâine dimineață pentru a târî după ea încă o zi bătrână, după atâtea zile bătrâne, bătrâne! Ah, de ce nu a murit când era încă tânără!

Sună și spuse slujnicii să închidă; și toate aceste deprinderi mărunte aduceau cu ele deznădejdea zilnicelor repetări, căci totul i se părea inutil. Se duse apoi sus. Casa era foarte mică: câteva camere la parter, deasupra cărora se afla camera ei și a lui Lot, și un mic vestiar; Steyn se cocoșase la mansardă, fără îndoială pentru ca să nu fie prea aproape de soția lui. În timp ce se dezbrăca, se gândea că dacă Elly ar consimți să facă schimbul, lucrul ar fi posibil; ea le-ar da lui Lot și lui Elly camera ei actuală, o cameră mare cu trei ferestre, iar, în ceea ce o privește, oh, ea ar putea să doarmă în camera micuță pe care o ocupa Lot acum. Ce mai conta pentru ea? Numai de n-ar veni prea curând copiii! Oh, numai de nu l-ar pierde cu totul pe Lot! El o întrebase de ce a cerut-o pe Elly în căsătorie. O întrebase așa cum face el de obicei, pe jumătate glumind. Dar n-a fost frumos din partea lui s-o întrebe așa. Era bucuroasă că îi răspunsese calm, fără să se înfurie. Ah, durerea, durerea fizică pe care o îndură uneori din cauza acelui ghimpe împlântat în adâncul inimii, din cauza iubirii, afecțiunii, chiar a mângâierilor hărăzite acum alteia! Și plină de amărăciune, înduioșându-se de propria-i soartă, se băgă în pat.

În jurul ei camera era goală, neprimitoare: dormitorul unei femei căreia nu-i păsa de toate nimicurile legate de confort și de frivolitățile toaletelor și a cărei mare bucurie fusese totdeauna să jinduiască după iubirea și mângâierile acelor care o atrăseseră odinioară prin fluidul de pasiune, deseori tănuț. Pentru asta nesocotise tot ceea ce constituia cealaltă viață, viața unei soții, a unei mame, chiar a unei femei de lume, sau a unei femei

elegante, fiind nepăsătoare față de lux, disprețuind orice podoabe, simțindu-se sigură de fascinația pe care o exercita și poate puțin mamă, prin natura ei. Oh, acum era bătrână și singură! Stătea culcată în patul ei rece. În seara asta nu avea nici măcar consolarea de a-l vedea pe Lot intrând în camera ei când era culcată spre a-i da sărutarea de noapte bună, așa cum știa el, dezmiertându-o, cu un sărut lung, afectuos, pe frunte. În astfel de împrejurări el avea obiceiul să se așeze o clipă pe marginea patului ei, să schimbe câteva vorbe cu ea, apoi, trecându-și uneori mâna delicată peste obrazul ei, să-i spună: „Mamma, ce piele catifelată ai!”

Când va veni acum acasă, el își va închipui că ea doarme și se va duce la culcare. Oftă. Se simțea nespus de singură. Deasupra camerei lui Lot – în casa asta puteai auzi orice – se auzeau pașii apăsăți ai lui Steyn. Slujnica se ducea și ea acum la culcare; din patul ei, Ottilie urmărea toate zgomotele: uși deschizându-se, pantofi așezați pe sală, un lighean care se golea. Apoi, liniște deplină. Se gândi cât era de bine că-și alegea totdeauna servitoare bătrâne. Se gândi la lucrul acesta cu un fel de bucurie răutăcioasă, fericită că Steyn n-avea nicio șansă cu slujnicele vârstnice.

Casa se liniștise acum, deși nu era încă unsprezece.

Adormise? Ce-o făcuse oare să se trezească brusc? Ce însemna scârțâitul acela pe scară? Să fi fost Lot care se întorcea acasă? Sau era Steyn care se furișa iarăși afară? Era Lot? Era Steyn? își simți inima bătându-i cu putere în piept. Se dădu repede jos din pat și înainte de a-și fi dat seama ce face, deschise ușa și zări în hol un chibrit pâlpâind...

— Tu ești Tot?

— Nu, eu sunt.

— Frans?

— Da, ce vrei?

În glasul lui se simțea iritarea pentru că fusese auzit.

— Ce faci?

— Plec.

— Noaptea, la ora asta?
— Da, nu pot să dorm. Mă duc să mă plimb.
— Te duci să te plimbi la ora asta?
— Da.
— Frans, tu nu-mi ești credincios.
— Oh, ce prostie! Nu-ți sunt credincios! Bagă-te înapoi în pat.

— Frans, *vreau* să nu pleci.
— Nu mai spune!
— Te rog, rămâi acasă, Frans! Lot nu s-a întors încă și mi-e frică singură. Te rog, Frans!

Glasul ei era acela al unui copil care se roagă să capete ceva.

— Am nevoie de puțin aer.
— Ai nevoie...

Sufocată de indignare, nu-și mai termină fraza. La etaj - o știa ea prea bine - bătrâna servitoare lăsase ușa larg deschisă și râdea în bătaie de joc. O știa bine. Se îneca de furie, o furie dezlănțuită; tremura din tot trupul, în cămașa de noapte, simțea cum o trec fiorii. Ușa de la hol se deschise. Apoi se închise. Steyn plecase; și ea... ea încă mai stătea pironită sus pe scară. Strângea pumnii, gâfâia, ar fi fost în stare să alerge după el, așa în cămașă de noapte; lacrimi mari îi țâșniră din ochii copilăroși, dar, de rușinea servitoarei, se întoarse în camera ei.

Plângea, plângea foarte încet, ca să n-o audă servitoarea și să-i sporească astfel și mai mult bucuria. Ah, durerea asta, înțepătura asta, aici, în inimă. O durere fizică, o durere fizică! Niciun om care nu simțise ce simțea ea, nu putea să înțeleagă ce durere fizică îi provoca, o durere de felul aceleia pe care o descrii unui medic. Unde să se fi dus Steyn? Era încă atât de tânăr, părea încă atât de voinic. Și totuși era soțul ei, soțul ei! De ce nu-și păstrase atențiile față de ea și acum, așa bătrână cum era? Nu mai simțise nici măcar atingerea mâinii lui! Și cum trăia odinioară această atingere, vibrând cu întreaga ei ființă. Niciodată, nici măcar un sărut, un sărut amical, așa cum schimbă uneori între ei oamenii bătrâni. Nu se mai

culcă. Aștepta. Oare Steyn se va înapoia curând? Să fie... el acela care sosea acum? Nu, era Lot: auzi cheia, auzi pasul lui mai ușor.

Deschise ușa:

— Lot!

— Mămico, nu ești încă în pat?

— Nu, dragă Lot. Lot, vino încoace!

El intră în camera ei.

— Lot, Steyn a plecat.

— A plecat?

— Da, s-a dus mai întâi în camera lui... apoi l-am auzit coborând tiptil pe scară; pe urmă a ieșit fără zgomot pe ușa de la intrare.

— N-a vrut să te trezească, mămico.

— Ah, dar unde s-a dus?

— La plimbare. Se duce deseori. Este foarte cald și zăpușeală.

— La plimbare, Lot, la plimbare? Nu! S-a dus la...

Stătea în fața lui - o vedea în lumina lumânării - clocotind de mânie. În cămașa de noapte lungă, făptura ei mică avea înfățișarea unei Furii cu părul blond, buclat, înspicat cu fire cărunte, strălucitoare. Tot ce era drăgălaș în ea clocotea într-o furie dezlănțuită; părea să fi ajuns la culmea iritării. Simți o pornire nestăpânită să ridice mâna și să-l palmuiască pe Lot cu degetele ei mici, tremurătoare, pentru că îndrăznea să-l apere pe Steyn. Izbuti să se stăpânească și își înfrânse mânia, însă pe buzele ei tremurânde se îmbulziră cuvinte insultătoare, vulgare, imputări fierbinți.

— Lasă, măicuță, măicuță! Lasă!

Lot încerca să o liniștească, o luă în brațe, o bătu ușor cu palma pe spate, așa cum faci cu un copil necăjit.

— Lasă, măicuță, haide!

Ea izbucni într-un plâns cu sughițuri. El o dojeni însă cu blândețe, îi spuse că exagera, că se extenuase în ultimul timp, că el refuza categoric să se însoare dacă ea nu se va mai liniști. Și, cu multă drăgălășenie, alintând-o, astfel, o convinse să se culce, o cuibări în pat și îi potrivi pernele.

— Hai, măicuță, culcă-te acum și nu fi prostuță. Lasă-l pe Steyn să se ducă liniștit la plimbarea lui, nu te mai gândi la el, nu te mai gândi la nimic...

Ea dădu din cap, aprobator, atunci când mâna lui delicată îi atinse părul, obrazul.

— Ai să dormi acum, măicuță caraghioasă? Uite, ce piele catifelată ai!

Elly Takma era foarte fericită și arăta așa - J - cum nu mai arătase de mult timp. Ei bine, gândea verișoara Adèle, care ducea de multă vreme gospodăria unchiului Takma - era și ea o Takma, și necăsătorită - ei bine, Elly avusese prima idilă care o făcuse nefericită, când abia trecuse de douăzeci de ani, o logodnă, desfăcută apoi, cu un tip care obișnuia să-și viziteze amanta după ce-și petrecuse seara cu logodnica. O asemenea aventură nu are puterea de a influența viața unei fete; și cu toate că Elly fusese amărâtă un timp, Lot Pauws o făcu fericită. Datorită lui arăta mai bine, avea un surâs vesel pe buze și un colorit plin de strălucire în obraji.

Verișoara Adèle - mătușa Adèle, cum îi spunea Elly, după moda din Indii - era durdulie, avea o față rotundă, proaspătă, părând tânără pentru vârsta ei. Nu avea nimic din aerul rudei sărace pe care o folosești să-ți ducă menajul, ci era în mod categoric stăpâna pricepută a casei, urmărind totul, preocupată numai de amănuntele gospodăriei și mândră de ordinea ce domnea în casă. Ea nu fusese niciodată în Indii și conducea gospodăria bunicului cu o adevărată conștiinciozitate olandeză, permițându-i lui Elly să se lase întru totul furată de slăbiciunile ei, căci Elly își avea pasiunile ei de moment pe care le cultiva până ce le aducea la perfecțiunea absolută, după care le părăsea, trecând la altele noi.

La optsprezece ani fusese o renumită jucătoare de tenis, câștigase medalii la competiții și se făcuse bine cunoscută pentru jocul ei splendid viguros și elegant, menționat în toate ziarele sportive. După ce a atins perfecțiunea la tenis, s-a plictisit brusc de el, și-a atârnat în cui, în dormitorul ei, racheta legată cu o panglică

trandafirie, înconjurând-o cu medalii, și s-a apucat, plină de râvnă, să activeze pentru Societatea de Binefacere, vizitând multe cocioabe și bolnavi; era foarte apreciată de cei din Comitet. Totuși, într-o zi, când un bărbat bolnav îi arătă piciorul cu o rană adâncă, leșină și fu de părere că își depășise limitele filantropice. Renunță deci la această activitate și pentru că simți un fel de dexteritate fremătându-i în vârful degetelor sensibile, începu să-și facă singură pălăriile și totodată să sculpteze. Izbuti în ambele ocupații: pălăriile pe care le confeționa erau atât de drăguțe, încât se gândi serios să se facă modistă și să-și câștige astfel existența. Sculptura era și ea cât se poate de încântătoare: după primele lecții făcu modelaj după natură; bustul „Băiatul cerșetor”, realizat de ea, fu acceptat pentru expoziție. Apoi Elly se îndrăgostise. Și era tare îndrăgostită. Logodna ei dură trei luni, apoi se desfăcu, și Elly – care nu făcea nimic pe jumătate, în niciuna dintre multiplele ei preocupări – suferise foarte mult, se ofilise și se veștejise, fusese grav bolnavă, până într-o bună zi, când își reveni, rămânând doar cu o ușoară melancolie drept singură amintire.

Avea pe vremea aceea douăzeci și trei de ani și se apucă de scris. Publică sub pseudonim povestea propriei sale logodne, sub forma unei nuvele. Nu era o nuvelă rea. Recentă ei pasiune o aduse încetul cu încetul în preajma lui Charles Pauws, care scria și el, mai ales pentru ziare, articole și *causeries*. Elly era de părere că atinsese repede limitele posibilităților ei literare. După nuvela aceasta, care înflorise în inima ei și din inima ei, nu va mai scrie niciodată nimic. Avea douăzeci și trei de ani. Era bătrână. Își trăise viața, cu multiplele ei vicisitudini. Totuși mai exista ceva: Charles. Blând, șovăitor, îndeajuns de spiritual, cu ochii atrăgători ai mamei sale, cu părul blond pieptănat cu îngrijire, cu cravatele lui de un albastru prea deschis, el nu era bărbatul visurilor ei; ea resimțea încă, uneori foarte dureros, amărăciunea încercării prin care trecuse. Dar îi era drag, îi era foarte drag. Socotea că și el își irosește talentul într-o muncă banală, în ziaristică, pe

care o făcea cu o remarcabilă ușurință - „în definitiv era și asta o artă”, ar fi replicat Charles - cu toate că cele două romane ale sale erau atât de bune! Charles nu mai încercase să scrie nicio lucrare serioasă în ultimii zece ani. Și în fața aceasta desăvârșită - între anumite limite -, pe fondul oarecum romantic al melancoliei și al durerii sale, se înfiripă chemarea de a-l impulsiona pe Lot, de a-l determina să înfăptuiască o muncă adevărată, o muncă frumoasă. Ea nu mai trebuia să lucreze pentru ea, ci pentru altul, pentru Lot, care avea atât de multe calități, dar pe care nu le cultiva cu toată pasiunea. Îl vedea din ce în ce mai des; îl invita la ceai, stăteau mult de vorbă. Lot, deși nu era îndrăgostit trupește de ea, găsi că este într-adevăr plăcut să fie în preajma ei. Se lăsă stimulat, începu un roman, apoi se împotmoli la jumătatea lui. Ea fu aceea care îi băgă în cap ideea că o dorea. Și el o ceru în căsătorie. Elly era foarte fericită și el de asemenea, cu toate că nu erau îndrăgostiți nebunește unul de celălalt. Îi atrăgea

— Secretul din Java - e 1/1272

perspectiva de a îi împreună, de a sta de vorbă, de a locui, a lucra, a călători împreună, furați de o reciprocă și duioasă afecțiune. El avea un suflet destul de meschin - orgolios, cinic, capricios, manifestând o amabilă indulgență față de ceilalți, umbrit de o amărăciune ironică și stăpânit de o cumplită spaimă: groaza de a îmbătrâni. În ce o privește pe Elly, ea nutrea în momentele acelea, în modul cel mai serios, ideea de a rămâne credincioasă misiunii alese și de a-și închina viața unei nobile năzuințe, dedicându-se altuia.

În dimineața aceea, Elly cânta, în timp ce vântul alunga pe sub ferestre, într-un vârtej de lumină aurie, ultimele frunze ale toamnei. Se îndeletnicea cu modificarea unei pălării de iarnă, cu o îndemânare pe care nu o pierduse de tot, când vara ei - „mătușa” - Adèle intră în odaie.

— Bunicul a avut o noapte rea, l-am auzit mereu plimbându-se.

— Da, îl tulbură unele foșnete, care seamănă cu niște glasuri, zise Elly. Bunicul aude mereu vocile acelea, știi tu! Doctorul Thielens le consideră un simptom premergător surzeniei totale. Bietul bunicuț! Mă duc îndată la el... Trebuie să-mi termin însă mai întâi pălăria. Vreau să mi-o pun astăzi. Ne ducem la bătrâna doamnă Dercksz și la mătușa Stefanie. Sunt atât de fericită, mătușico! Lot este atât de drăguț! Și e atât de spiritual! Sunt sigură că vom fi foarte fericiți. Doresc să călătoresc mult. Lui Lot îi plac călătoriile... Ar fi vorba să locuim împreună cu Steyn și cu Ottilie. Nu știu ce să spun.

Aș prefera să fim singuri. Dar, nu știu... Manama îmi place foarte mult și la urma urmei, este mama lui Lot. Dar doresc să fie armonie în jurul meu, Steyn și ea se ceartă mereu. Eu îi spun simplu Steyn. *Meneer*⁴ este prea ceremonios; și nu pot să-i spun nici „tăticule”. De altfel și Lot îi spune Steyn. E greu să ai o astfel de familie. Până și lui Steyn i s-ar părea curios să-i spun Papa... Îți place o asemenea pălărie? O să ți-o modific mâine și pe a ta. Uite, e o pălărie cu totul nouă... Mă duc acum la bunicul. Bietul bunicuț! Spui că a avut o noapte rea?...

Lăsă ușa deschisă în urma ei. Mătușa Adèle privi în jur: camera era plină cu furnituri de pălării. „Băiatul cerșetor” zâmbea într-un colț; medaliile stăteau înfipite în panglica roz încadrând racheta; pe birou zăceau vraște sumedenie de hârtiute cu însemnări.

— Ce mai harababură! exclamă mătușa Adèle.

Nu îndrăznea să se atingă de hârtii, deși ar fi vrut să le pună în ordine; nu putea îndura să vadă un asemenea maldăr de fițuici împrăstiate și făcu un efort să-și stăpânească degetele cuprinse de nerăbdare. Strânse însă repede furniturile pentru pălării și le puse în cutii de carton. Apoi se duse jos, la servitoarele care făceau curățenie în sufragerie.

Elly, zbughind-o în sus pe scară, auzi lovituri în fotoliu; avea senzația că le simte în spate; alergă atunci și mai repede sus, până la etaj unde se afla camera bunicului.

4 Domnule (oland.).

Se opri în fața ușii, își recapătă respirația, ciocăni, deschise ușa și intră.

— Cum te simți în dimineața asta, bunicuțule?

Bătrânul stătea la birou și căuta într-un sertar. Când intră Elly, îl încuie cu gesturi domoale. Ba se apropie și îl sărută.

— Am auzit că nu ai dormit bine.

— Nu, copilă, cred că n-am dormit deloc. Dar bunicuțul se poate lipsi de somn.

Bunicul Takma avea nouăzeci și trei de ani; căsătorit târziu, atât el cât și fiul său, nu era imposibil să aibă o nepoată de vârsta lui Elly. Dar părea mai tânăr, cu mult mai tânăr. Și asta poate pentru că izbutise să îmbine – cu mult tact – o grijă foarte studiată și totodată o aparentă indiferență față de aspectul lui exterior. O cunună îngustă de păr cărunt îi înconjura și acum creștetul de fildeș; fața rasă semăna cu un pergament pătat, însă gura, din cauza dinților falși, își păstrase aspectul tânăr, surăzător, iar ochii, de un căprui deschis, se zăreau strălucitori, pătrunzători chiar, în spatele ochelarilor. Figura îi era mică, ascuțită, smeadă, ca de om tânăr. O jachetă foarte scurtă, atârându-i pe spatele slăbit și ușor încovoiat, era deschisă în față și atârna în falduri la spate. Măinile prea mari pentru statura lui scundă, având însă vinișoare delicate, erau bine îngrijite și tremurau fără încetare. Un spasm al mușchilor gâtului făcea să-i zvâcnească din când în când capul. Glasul său era vesel și vioi, puțin prea jovial ca să nu fie forțat și oricât de simple ar fi fost gândurile pe care le exprima, rostea cuvintele încet, cu chibzuială. Când ședea pe un scaun obișnuit, ținea spatele drept, niciodată încovoiat, de parcă ar fi fost mereu la pândă; când mergea se mișca vioi, cu pași foarte mici, mișcându-și picioarele țepene în așa fel încât să nu-și trădeze reumatismul. Fusesse funcționar în Indii, sfârșindu-și cariera ca membru în Consiliul Indian și se pensionase cu mulți ani în urmă. Conversația sa dovedea că se ținea la curent cu politica, cu problemele coloniale; se amuza de fapt pe socoteala lor cu o ironie blândă. În relațiile sale cu

ceilalți - care erau totdeauna mai tineri decât el, căci nu avea alți contemporani în afară de bătrâna doamnă Dercksz, născută Dillhenhof, care avea nouăzeci și șapte de ani, și de doctorul Roelofsz, de optzeci și opt de ani - în relațiile sale era plin de bunăvoință și de condescendență, dându-și bine seama că persoanele de șaiszeci și șapte de ani văd lumea altfel decât i se înfățișa lui; amabilitatea îi era însă prea mare, uneori prea afectată pentru a fi sinceră și pentru a nu-i face pe oameni să simtă că nu gândea niciodată așa cum vorbea. Dădea impresia că este un diplomat care, fiind el însuși mereu în gardă, îi sonda pe ceilalți ca să afle ce știau.

Uneori, în ochii lui strălucitori se aprindea brusc o scânteiere ce răzbătea din dosul ochelarilor, de parcă ar fi fost fulgerător cutremurat de o senzație foarte puternică; cu un spasm al gâtului, azvârlea atunci capul într-o parte, de parcă ar fi auzit deodată ceva. Pe buze i se schița un surâs și oricine ar fi fost acela căruia i se adresa, interlocutorul se grăbea să fie de acord cu el.

Lucrul cel mai izbitor pentru vârsta lui foarte înaintată era acea luciditate bruscă, plină de șovăială. Parcă o ciudată putere i-ar fi ascuțit simțurile făcându-le să rămână intacte, gata să-l slujească, căci până și acum citea mult, folosind ochelarii; auzul îi era ascuțit; dovedind un inegalabil simț al mirosului, era pretențios la vinuri; izbutea să găsească lucrurile și pe întuneric. Doar că uneori, în mijlocul unei conversații, îl copleșea un fel de somnolență de neînvins. Ochii îi deveneau brusc sticloși și priveau țintă înainte, iar el adormea, Îl lăsa atunci singur și aveau delicatețea să nu-l facă să-și dea seama de lucrul acesta; cinci minute mai târziu se trezea, continua să vorbească fără să fi fost conștient de scurta întrerupere. Șocul interior care îi provoca trezirea nu putea fi sesizat de nimeni.

În fiecare dimineață, Elly se ducea să-și vadă, pentru o clipă, bunicul.

— Azi după-amiază o să facem vizite, zise Elly. În familie. N-am fost nicăieri până acum.

— Nici măcar la bunica?

— După-amiază o să ne ducem mai întâi la ea. Bunicuțele, nu ne-am logodit decât de trei zile și nu poți să cazi imediat pe capul lor cu fericirea ta.

— Și tu *ești* fericită, copila mea? începu bunicul binevoitor.

— Așa cred.

— Îmi pare rău că nu pot să vă țin la mine, pe tine și pe Lot, continuă el, cu glas coborât. Avea uneori un mod ușuratic de a trata problemele serioase și glasul lui subțire suna atunci lipsit de convingere. Dar, vezi, sunt prea bătrân pentru așa ceva. O tânără gospodărie altoită pe gospodăria mea! Și apoi este mai plăcut să locuiți singuri... Copilașule, noi doi n-am vorbit niciodată de bani. După cum știi, Papa nu a lăsat nimic și a intrat în banii mamei tale, pierzându-i în diferite afaceri, în Java. Niciuna nu i-a reușit. Bieții tăi părinți, n-au avut niciodată noroc. Ei bine, copilașule, nu sunt un om bogat, dar pot trăi așa cum trăiesc și acum în casa mea din Mauritskade, căci unui om bătrân nu-i trebuie prea multe iar mătușa Adèle se descurcă cu atâta pricepere. Mi-am făcut socoteala că pot să-ți dau două sute de guldeni pe lună. Dar asta-i tot, copilă, asta-i tot!

— Dar, bunicuțele, zău că ești foarte mărinimos.

— Ei, poți să primești asta de la bunicul tău. La urma urmei, tu ești moștenitoarea mea, deși nu ești singura; nu, bunicul îi mai are și pe alții: cunoștințe binevoitoare, buni prieteni. N-o să mai dureze mult acum, copila mea. N-ai să fii bogată, căci casa îmi este singurul lux. Toate celelalte sunt făcute, după cum știi, cu multă cumpătare. Dar o să ai destul, mai ales în viitor. Apoi, se pare că Lot este un băiat serios. Oh, pe el nu-l interesează banii, copilă. Ceea ce îl interesează este... este...

— Ce, bunicuțele?

Pe bătrân îl cuprinsese brusc somnolența. Dar după câteva minute, continuă.

— Se vorbește că o să locuiți cu Steyn...

— Da, dar nu s-a hotărât nimic.

— Otilie e drăguță, dar impulsivă, zise bătrânul, cufundat în gânduri; părea că se gândește la altceva, la lucruri mai importante.

— Bunicuțule, dacă am să accept, am s-o fac pentru Mamma, căci ține atât de mult la Lot. Sigur că eu aș prefera să am căsuța mea, dar oricum, noi vom călători mult. Lot spune că el poate călători cu bani puțini.

— Cu oarecare tact, ați putea fi în stare să faceți asta, adică să locuiți cu Steyn. Desigur, Otilie stă foarte multă vreme singură, biata de ea. Cine știe, poate că tu ai să-i dăruiești puțină afecțiune, puțină înțelegere...

Glasul său afectat deveni mai blând, mai sonor, avea o rezonanță mai gravă.

— O să vedem, bunicule. La prânz vrei să rămâi sus, sau cobori?

— Nu, trimite-mi ceva aici. Nu prea mi-e foame. Nu am poftă de mâncare...

Vocea lui era din nou șoptită, ca o adiere.

— Va fi furtună; și cred că din clipă în clipă poate să înceapă ploaia. Ai să ieși totuși după-amiază?

— Puțin, cred... La doamna Dercksz.

— La bunica...

— Da, da, spune-i mai bine bunică. De îndată ce o vei vedea, spune-i bunică. E mai puțin ceremonios, o să-i facă plăcere... cu toate că nu ești încă măritată cu Lot...

Glasul lui se stinse, oftă, dând impresia că se gândea la alte lucruri mai importante. Deodată îl cuprinse un spasm al gâtului, tresări, și rămase o clipă cu capul aplecat într-o parte, de parcă ar fi auzit, ar fi ascultat ceva. Elly găsi că bunicuțul nu arăta bine în ziua aceea. Fusese cuprins din nou de somnolență: capul îi căzu pe piept și ochii îi deveniră sticloși. Stătea în fotoliul lui, atât de plâpând și fragil, de parcă ai fi putut să-i suflă viața din el ca pe un fulg ce plutește în aer. După o clipă de șovăială, Elly îl lăsă singur. Bătrânul tresări când auzi ușa închizându-se încetișor și se trezi de-a binelea. Rămase nemișcat câteva clipe. Apoi descuie sertarul de la birou, în care umblase înainte și scoase de acolo frânturile unei

scrisori care fusese ruptă. O rupse în bucățele și mai mici, cât mai mici cu putință, și le împrăstie printre alte hârtii azvârlite în coș. Făcu același lucru cu a doua scrisoare, apoi cu a treia, fără să le mai citească. Răspândi bucățelele în coș și apoi îl scutură bine. Ruptul hârtiilor îi obosise degetele înțepenite, scuturatul coșului îi osteni brațele.

— Încă vreo câteva, în după-amiaza asta, murmură. A venit timpul, a venit timpul.

T) atrânu! pleacă singur pe la ora trei. Nu-i plăcea să fie însoțit când ieșea, cu toate că era bucuros să fie adus acasă. N-ar fi cerut însă niciodată serviciul acesta. Mătușă Adèle privea afară pe fereastră și îl urmărea pe ciad ocolea pe la barăci și trecea peste puntea arcuită, coborând pe Nassaulaan. Nu se ducea decât până la doamna Dercksz! Străbăteta drumul până la ea, cu silueta lui dreaptă, delicată, mergând cu picioarele țepene. Și nici măcar nu părea prea bătrân, în paltonul său încheiat până la gât, deși pășea de fiecare dată cu grijă, sprijinindu-se în bastonul cu măciulie de fildeș. Pentru ca să nu se observe că această plimbare scurtă era în primul rând exercițiu pentru el, un exercițiu și o relaxare care îi depășeau puterile - acum doar încordare nervoasă - era nevoit să-și supravegheze fiecare pas. Reușea totuși să meargă în așa fel încât să dea impresia că se mișcă fără greutate, menținându-se țeapăn și drept și examinându-și imaginea reflectată în geamurile de la parter. Pe stradă nu se lovea - așa cum fac moșnegii - de niciun trecător. Când sună, bătrâna Anna se repezi să-i deschidă, iar pisica se strecură pieziș pe sub fustele ei, femeia și pisica năpustindu-se deodată către ușa de la intrare.

— Cred că e domnul cel bătrân.

Alungă apoi pisica înapoi în bucătărie, temându-se ca bătrânul să nu se împiedice de ea și îl conduse înăuntru, făcând câteva remarci despre vreme și întrebându-l de sănătate; Takma își scotea paltonul în hol cu o adevărată artă, lăsându-l să alunece de pe umeri și brațe în mâinile servitoarei. Puțin obosit de plimbare făcea lucrul acesta încet, treptat, recăpătându-și astfel suflul de care avea

nevoie ca să urce, sprijinit în baston, scara până la etaj.

„Cred că am putea să păstrăm bastonul, Anna”, avea el obiceiul să spună, căci doamna Dercksz nu mai cobora deloc acum în camerele de la parter.

Ea îl aștepta.

Venea aproape în fiecare zi, și atunci când nu venea, mătușa Adele sau Elly dădeau o raită ca să o anunțe. Așa încât ea stătea în fotoliul cu spătar înalt și îl aștepta. Ședea la fereastră, privind afară în grădinile vilelor din Sofialaan.

Deși urarea lui de bun venit nu se auzea distinct, el murmură afectuos:

— Ce mai e nou, Otilie? Bate vântul afară... Da, ai cam tușit în ultimul timp... Trebuie să te îngrijești, știi doar... Eu sunt bine, sunt bine după cum vezi...

Și rostind alte câteva cuvinte pline de un entuziasm jovial se așează în fotoliul de la cealaltă fereastră și, în timp ce Anna îi luă pălăria, își sprijini pe baston mâinile încă înmănușate, cu mânușile lui mari, încrețite, din piele de ied *glasé*.

— Nu te-am mai văzut de la vestea cea mare, zise doamna Dercksz.

— Copiii vin acum să-și facă vizita de prezentare.

Tăceau amândoi, zgârciți la vorbă, privind unul în ochii celuilalt. Și, rămaseră așa, tăcuți, o bucată de vreme, față-n față, fiecare la câte o fereastră a salonului îngust. Femeia bătrână, stătea în lumina de amurg împrăștiată în cameră de perdelele de rips de un roșu aprins și de transperantele de dantelă și dril crem ce se alăturau persienelor de damasc plușat stacojiu. Acestea o fereau de curent, atârând înnodate de-a lungul ferestrei. Singurul gest pe care-l făcu, a fost să-și ridice mina subțire, înmănușată în mitene negre, pentru ca să i-o strângă Takma. Apoi, amândoi păreau să aștepte ceva, bucuroși totuși că așteptau împreună... Doamna cea bătrână avea nouăzeci și șapte de ani și știa că ceea ce aștepta ea să vină, trebuia să se petreacă înainte de a pași în cel de-al o sutălea an al vieții... în clareobscurul acestui colț de cameră, străjuit de perdele, figura ei, proiectată pe fondul

închis al tapetului de hârtie, părea să fie o piesă de porțelan alb; ridurile aduceau cu niște fisuri. Continua să caute umbra – o veche deprindere născută din prudență. Se ferea să-și expună tenul urât. Peruca ei, de un negru lucios, era acoperită cu o bonețică de dantelă neagră. Rochia neagră, largă, cădea în falduri ușoare, mlădioase, încadrându-i silueta uscățivă, slabă, delicată, pe care o masca însă atât de bine în faldurile mereu aceleași ale cașmirului moale, încât nu puteai niciodată s-o vezi sau s-o cunoști cu adevărat, ci numai așa cum îți era sugerată de drapajul acela întunecat. Nimic nu părea viu în ea în afară de fața și degetele slabe ce-i tremurau în poală, în mitenele lor negre ca niște bețișoare lucioase subțiri; încheieturile mâinii îi erau prinse în manșete strâmte de lână. Stătea dreaptă ca pe un tron în fotoliul ei cu spătar înalt, sprijinindu-se de o pernă tare, țeapănă.

O altă pernă se afla sub picioarele pe care nu le arăta niciodată, căci erau ușor deformate de gută. Pe o măsuță, lângă ea, se afla un lucru de mină, neatins de ani de zile, precum și ziarele pe care i le citea o însoțitoare, o doamnă în vârstă, ce se retrase de îndată ce apărură domnul Takma. Camera era curată și simplă; câteva fotografii înrămate, așezate ici și colo, constituiau singura ei podoabă printre mobilele negre, perfect lustruite, strălucitoare, o sofa și scaune tapisate în roșu aprins, precum și cele câteva porțelanuri ce luceau într-o vitrină de sticlă. Ușile pliante – închise acum – duceau în dormitor. Aceste două încăperi erau singurele locuite de bătrână, care își lua masa frugală în fotoliul ei.

Ziua de vară târzie era însorită, aurie, iar vântul zburda vesel, învârtējind cele dintâi frunze ruginii ale grădinii din Sofialaan.

— Plăcută priveliștea asta, zise doamna Dercksz, așa cum spusese de atâtea ori, schițând un gest brusc cu mâna înmănușată în mitenă.

Accentul creol împrumuta glasului ei răgușit o sonoritate mai blândă, mai dulce decât cea pe care o avea olandeza pură; și acum, când privea afară pe fereastră,

ochii căpătară și ei o moliciune orientală, devenind mai întunecați în contrast cu trăsăturile de porțelan. Nu distingea cu precizie lucrurile de afară, dar știind totuși că peste drum există flori și copaci, aceasta însemna o alinare pentru ochii ei slăbiți.

— Ce frumoase astore sunt în grădina din față, zise Takma.

— Da, aprobă doamna Dercksz, nefiind în stare să le vadă, dar știind cum arătau.

Ea îl înțelegea foarte bine; își ascundea surzenia avansată neîntrebând niciodată ce se spunea și răspunzând printr-un zâmbet, eu buzele subțiri, strânse, sau cu o mișcare a capului.

După o pauză, în vreme ce ședeau privind fiecare la fereastra lui, ea zise:

— Am văzut-o ieri pe Ottilie.

Bătrânul se înfricoșă pentru o clipă.

— Ottilie? întrebă.

— Lietje... fiica mea.

— Oh, da!... Ai văzut-o ieri pe Lietje... Credeam că vorbești de tine...

— Plângea.

— De ce?

— Pentru că se însoară Lot.

— O să fie foarte singură, biata Lietje; totuși Steyn este un băiat de treabă... Păcat... îmi place Steyn...

— Toți suntem singuri, zise doamna Dercksz; și glasul răgușit îi suna trist; se simțea parcă în el regretul unui trecut plin de umbre dispărute.

— Nu toți, Ottilie, zise Takma. Tu și cu mine ne avem unul pe celălalt. Ne-am aparținut totdeauna unul altuia... Când Lot se va căsători, copila noastră nu va avea pe nimeni, nici chiar pe propriul ei soț.

— Ssst! zise bătrâna; și silueta aceea slabă, uscățivă, fu cuprinsă de un fior de spaimă în penumbra odăii.

— Nu e nimeni aici; putem vorbi în liniște.

— Nu, nu e nimeni...

— Ai crezut că e cineva în cameră?

- Nu, nu acum... Uneori...
- Uneori... știi... cred că este...
- Nu e nimeni.
- Nu, nu e nimeni...
- De ce ți-e teamă?
- Teamă? Să-mi fie teamă? De ce să-mi fie teamă?

Sunt prea bătrână... mult prea bătrână... ca să mă tem acum... Chiar dacă *el* s-ar ivi acolo.

- Ottilie!
- Sst!
- Nu e nimeni.
- Nu.
- Ai... *l-ai* văzut în ultimul timp?
- Nu... nu... De mai multe luni poate... nu... de ani...

Dar l-am văzut timp de mulți, mulți ani... Tu nu l-ai văzut niciodată?

- Nu.
- Dar... ți se întâmplă să-l *auzi*?

— Da, mi... mi se întâmplă să-l aud... Auzul meu era foarte bun; totdeauna am avut un auz fin... Halucinații... Îi auzeam deseori glasul... Dar să nu mai vorbim despre asta... Suntem amândoi atât de bătrâni, atât de bătrâni, Ottilie... Până acum *el trebuie* să ne fi iertat.

Altminteri n-am fi ajuns niciodată atât de bătrâni. Viața noastră s-a scurs în liniște, ani de-a rândul: mulți, mulți ani trecuți, nu ne-a supărat niciodată nimic; da, *el trebuie* să ne fi iertat... *Acum* suntem amândoi în pragul morții.

- Da, moartea va veni curând. Simt asta.

Dar Takma interveni cu un aer jovial.

- Tu, Ottilie? Ai să trăiești o sută de ani.

Se simțea în glasul său efortul pe care îl făcuse ca să rostească această minciună sfruntată și termină ceea ce avea de spus pe un ton ascuțit.

— Nu voi atinge niciodată suta, zise bătrâna. Nu! Voi muri în iarna asta.

- În iarna asta?

- Da. Presimt că așa va fi. Aștept. Dar mi-e frică.

— De moarte?

— Nu de moarte... ci de *el*.

— Crezi că... o să-l vezi din nou?

— Da, eu cred în Dumnezeu, în comuniunea sufletelor. În viața de apoi. În ispășire.

— Nu cred în ispășirea de dincolo, căci am suferit atât de mult amândoi în viețile noastre, Ottilie.

Glasul bătrânului exprima aproape implorare.

— Dar n-a existat nicio pedeapsă, zise ea.

— Însăși suferința noastră a fost o pedeapsă.

— Nu destul de mare. Cred că atunci când am să fiu moartă, el, *el* mă va acuza.

— Ottilie, încetul cu încetul am ajuns atât de bătrâni. A trebuit să îndurăm totul numai înăuntrul nostru. Asta ne-a fost însă destul; Dumnezeu va socoti că ne ajunge această pedeapsă. Nu-ți fie teamă de moarte.

— Nu mi-ar fi teamă, dacă aş fi văzut pe fața lui o expresie mai blândă, o urmă de iertare. Mă privește fix totdeauna... Oh ochii aceia!...

— Taci, Ottilie!

— Când stăteam aici, el ședea acolo, în colțul de lângă vitrină și mă privea. Când eram în pat îmi apărea în oglindă și se uita lung la mine. Și asta ani, ani de-a rândul. Poate că au fost halucinații... Dar în felul ăsta am îmbătrânit. Nu mai am lacrimi. Nu-mi mai frâng mâinile. Nu mă mai mișc decât între fotoliul acesta și pat. N-am mai fost neliniștită... sau înfricoșată... de ani de zile: Nimeni nu știe. Cât despre *baboe* 1.

— Mă-Boeten?

— Da... De ani de zile n-am avut vești de la ea. Era singura care știa. Probabil că a murit.

— Roeâofsz știe și el, zise bătrânul foarte încet.

— Da... știe... dar...

— Oh, el a păstrat tăcerea totdeauna, nu-i așa?

— Este... *aproape*... un complice.

— Ottilie, trebuie să te gândești cu calm la lucrul acesta. Am îmbătrânit atât de mult.⁵

Trebuie să te gândești cu calm la lucrul acesta așa cum mă gândesc și eu la el... Ai avut totdeauna prea multă imaginație.

Când o implora astfel, glasul lui era cu totul deosebit de glasul lui dintotdeauna care avea o jovialitate afectată.

— Închipuirile m-au năpădit, mai ales după aceea. Nu, n-am fost niciodată în stare să mă gândesc cu calm la asta! La început mă temeam de oameni, apoi de mine însămi: am crezut că voi înnebuni... Acum, acum că se apropie... mi-e teamă de Dumnezeu!

— Otilie!

— A fost un lung, lung, lung calvar... Oh, Doamne, să cred dare că tot ce am îndurat în viața asta n-a fost de ajuns?

— Otilie, n-am fi putut ajunge până la adânci bătrâneți, tu... eu... și Roelofsz dacă Dumnezeu... și *el* nu ne-ar fi iertat.

— Atunci de ce venea atât de des... și stătea acolo? Oh, stătea atât de des acolo! Nu făcea altceva decât să privească fix, palid cum era, cu ochii întunecați, afundați în orbite, ca două pumnale înfricoșătoare: uite așa!...

Și întinse drept în fața ei cele două degete arătătoare, slabe și ascuțite.

— Eu... eu sunt calm Otilie. Și dacă vom fi pedepsiți mai târziu, după moartea noastră, trebuie să înduiăm asta. Și dacă îndurăm... vom fi iertați.

— Aș fi dorit să fi fost catolică. De multă vreme mă gândesc să devin catolică. Thérèse a avut multă dreptate să treacă la catolicism... Oh, de ce n-o mai văd niciodată? Oare o s-o mai văd cândva? Sper. Sper... Dacă aș fi fost catolică, m-aș fi spovedit.

— Nu există iertare la catolici pentru așa ceva.

— Nu? Credeam... credeam că un preot poate ierta orice... poate să-ți curețe sufletul înainte de a muri. În orice caz, preotul ar fi putut să mă consoleze, să-mi dea speranță. Religia noastră este atât de rece. N-am putut să vorbesc niciodată despre lucrul acesta cu un cleric.

— Nu, sigur că nu!

— Ar fi trebuit să vorbesc despre asta cu un preot. El mi-ar fi impus penitența pentru întreaga viață; și asta mi-ar fi adus ușurare. Așa, povara asta îmi stă mereu aici, în piept. Și sunt atât de bătrână! Stau în fotoliu cu ea. Mă culc în pat cu ea. Nici măcar să mă plimb nu pot fără ea, nici să hoinăresc fără ea. Nu pot să uit de mine însămi nici atunci când e agitație în jurul meu.

— Otilie, de ce vorbești astăzi atât de mult despre asta? Uneori n-am pomenit-o luni de zile, chiar ani. Lunile și anii trec astfel în liniște... De ce astăzi, așa, deodată, vorbești atât de mult despre asta?

— Am început să mă gândesc la lucrul acela pentru că Lot și Elly se căsătoresc.

— O să fie fericiți.

— Dar nu e asta o crimă? O crimă împotriva naturii?

— Nu, Otilie, gândește-te...

— Ei sunt... sunt veri. Ei nu o știu. Dar lucrul ăsta nu înseamnă o crimă împotriva naturii!

— E adevărat.

— Sunt veri.

— Da, sunt veri.

— Otilie este fiica mea, fiul ei este nepotul meu. Tatăl lui Elly...

— Ei?

— Gândește-te, Otilie: tatăl lui Elly, fiul meu, este frate vitreg cu Lietje. Copiii lor sunt veri primari.

— Da.

— Asta e tot!

— Ei nu știu însă că sunt veri. Lui Lietje nu i s-a spus niciodată că este fiica ta. Nu i s-a spus niciodată că este sora fiului tău.

— Și care e deosebirea? Verii se pot căsători.

— Da, însă nu e recomandabil... Nu e bine pentru copiii care se pot naște, din cauza sângelui și din cauză... din toate cauzele.

— Din care cauză, Otilie?

— Ei ne moștenesc trecutul. Moștenesc spaima asta. Moștenesc păcatul nostru. Moștenesc pedeapsa ce se

cuvine crimei noastre.

— Exagerezi, Otilie. Nu, ei nu moștenesc chiar atât de multe.

— Moștenesc totul. Poate că într-o zi îl vor vedea stând acolo, îl vor auzi în casele noi în care vor locui... Ar fi fost mai bine dacă Elly și Lot și Har fi găsit fiecare fericirea în altă parte... în alt sânge... în alte suflete... Ei nu vor ajunge niciodată la fericirea obișnuită. Cine știe, poate copiii lor vor fi...

— Taci, Otilie, taci!

— Criminali...

— Otilie, te rog liniștește-te. Oh, liniștește-te. De ce vorbești așa? Ani de zile a fost atâta liniște. Vezi tu, Otilie, suntem *prea* bătrâni. Am fost lăsați să ajungem atât de bătrâni. Ne-am primit pedeapsa. Oh, să nu mai vorbim despre asta niciodată! Să așteptăm în liniște, în liniște și să primim lucrurile așa cum ne vin, căci nu le putem schimba.

— Da, să așteptăm în liniște.

— Să așteptăm. Va veni în curând. Va veni în curând pentru amândoi.

Avea un glas rugător; ochii lui străluceau, umeziți de spaimă. Ea stătea în fotoliu, dreaptă, țeapănă; degetele îi tremurau cumplit în poală, printre faldurile negre, adânci. Dar amândoi fură cuprinși apoi de o stare de apatie. Ciudata luciditate și încordarea plină de neliniște din cuvintele lor neobișnuite părea să le fi înviorat doar pentru o clipă sufletele bătrâne, asemenea unei inspirații venită din afară. Se simțiră amândoi din ce în ce mai apatici și deveniră cu adevărat foarte bătrâni. Vreme îndelungată, priviră pierduți, fiecare pe fereastra lui, fără a rosti vreun cuvânt.

Apoi se auzi soneria de la intrare.

mon Dercksz era fiul cel mai mare al

A

bătrânei doamne, din a doua căsătorie a ei; din prima nu avea decât o fiică necăsătorită, Stefanie de Laders. Nici Anton nu se căsătorise vreodată. Făcuse carieră în Java; era un fost *rezident*. Avea șaptezeci și cinci de ani, era

taciturn, mohorât, egocentric, din cauza îndelungatei lui vieți de om singuratic, străbătută de tainice gânduri despre propria-i persoană, gândurile nesăbuite ale unui senzual care alunecase la bătrânețe către un erotism imaginativ...

Firea lui îl îndemnase, la început instinctiv, apoi în chip deliberat, să se ascundă, să nu se dezvăluie; să nu scoată la iveală nici măcar ceea ce l-ar fi făcut să câștige lauda și stima celorlalți oameni. Înzestrat cu o inteligență care depășea media, studios instruit, și-a cultivat această inteligență doar pentru el însuși și nu a fost niciodată mai mult decât un funcționar obișnuit. Sufletul lui egoist, închis, căutase și încă mai căuta desfătări singuratice, chiar atunci când trupul său viguros râvnea după plăceri ascunse.

Își îmbracă paltonul – pe care îl ținea strâns în jurul lui, căci se simțea înfrigorat – deși era un septembrie încă însorit și toamna abia își făcuse simțite primele înfiorări. Dintr-o veche deprindere de respect și venerație, venea o dată pe săptămână să-și vadă mama.

Copiii ei, bărbați și femei vârstnici cu toții, o vizitau cu regularitate, întrebând-o însă mai întâi pe Anna, servitoarea, ou pisica mereu printre fuste, cine era sus la Mamma. Dacă vreun alt membru al familiei se și afla la ea, atunci nu se urcau imediat, temându-se că lumea prea multă și hărmălaia prea mare ar putea să o obosească. Anna îi primea atunci în salonașul de la parter, unde se făcea mereu focul în timpul iernii, iar bătrâna servitoare oferea deseori musafirilor vișinată. Dacă bătrânul domn Takma abia sosise, Anna nu pierdea niciodată din vedere să o spună, iar copiii sau nepoții așteptau Jos un sfert de oră sau mai mult. Știa că Mamma, bunica lor, dorea să rămână un timp singură cu Takma, vechiul ei prieten. În cazul în care Takma se afla acolo de mai multă vreme, Anna era aceea care hotăra dacă era cazul să-i conducă sau nu imediat sus, sau să mai aștepte...

Însoțitoarea nu era acolo după-amiezile decât atunci când „mevrouw” trimitea după ea, așa cum se întâmpla

uneori când vremea era urâtă și nu venea nimeni la ea.

Anton Dercksz intră șovăitor din cauza lui Takma, nefiind sigur că nu-i stingherește. Oricât de înaintați în vârstă, copiii bătrânei doamne continuau să se comporte întocmai ca niște copii față de mama lor severă și aspră de odinioară, fiind încă sub impresia autorității ei materne. Mai ales Anton o vedea totdeauna în acest fel, așa cum stătea așezată în fotoliul acela care semăna cu un tron neclintit – apariție stranie în acea ultimă clipă de viață plătândă ce-i atârna de un fir fragil, nevăzut, care dacă s-ar fi rupt, i-ar fi tăiat ultima legătură cu lumea. O rază de soare întârziată o ținea încă lângă fereastră. Ședea în amurgul stacojiu al perdelelor și damascului, ca și cum n-ar mai fi urmat să se miște niciodată până ce nu va fi venit clipa să se deschidă întunecatele porți. Căci „copiii” nu o vedeau mișcându-se decât atunci când degetele ei fine, subțiri, în neconținută mișcare odinioară, acum însă deformate de gută, schițau un gest brusc, unic în felul său. Anton Dercksz știa că – dacă în ziua aceea întunecatele porți nu se deschiseseră încă – mama lui va face primele mișcări în jurul orei opt, spre a fi dusă la culcare de Anna și de însoțitoare. El nu era însă niciodată părtaș la clipa aceasta; ceea ce vedea el era încremenirea aproape totală a siluetei firave din fotoliul care semăna cu un tron în lumina amurgului cu nuanțe trandafirii”.

Chiar așa bătrân cum ena, lucrul acesta îl impresiona. Mama lui ședea acolo în chip atât de straniu, de nereal, stătea acolo și aștepta, aștepta. Ochii ei, de pe acum stinși, priveau fix înainte, dând uneori impresia că îi era teamă de ceva... Un ascuțit simț de observație se dezvoltase în bărbatul acesta singuratic, un talent deosebit de a trage concluzii, fără a-i lăsa pe ceilalți să-și dea seama de asta. Ani de zile a susținut teoria că mama lui se gândea întotdeauna la ceva, se gândea mereu la *ceva*, mereu la același lucru. Ce putea fi?... Poate că se înșela, poate că exagera, poate că expresia mamei lui nu era altceva decât privirea fixă a unor ochi aproape lipsiți de vedere. Sau poate că se gândea la întâmplări tănuite din viața ei,

întâmplări ce fuseseră înecate în viața ei, ca într-un lac adânc, adânc? Oare să-și aibă și ea secretele ei, așa cum le are și el pe ale lui, secretele hedonismului său ascuns? El nu era o fire iscoditoare; fiecare cu secretele sale. Poate că și mama le avea pe ale ei. Nu s-ar fi străduit niciodată să le afle. Oamenii susținuseră totdeauna că Takma fusese amantul mamei lui: fără îndoială că ea se gândea la timpurile acelea de demult... Sau nu se gândea, ci aștepta doar, privind fix afară pe fereastră? Orice ar fi făcut, venerația lui pentru ea rămânea neschimbată.

— E o vreme plăcută pentru luna septembrie, zise el după obișnuitele salutări.

Era un om voinic, spătos, așa cum stătea, cu paltonul pe el; avea o figură roșcovană, masivă; cutele adânci, care porneau din apropierea nasului butucănos, formau niște pungi sub obraji; mustața galben-cenușie se zburlea deasupra unei guri senzuale, cu buze groase, roșii, care descopereau dinții galbeni, stricați, dar încă bine înțepeniți în gingii; barba deasă, oricât de curând ar fi fost rasă, îi acoperea obraji ca o umbră neagră; fruntea cu două cute adânci, înălțându-se spre un smoc de păr subțire, blond și prelungindu-se cu o chelie până la ceafă, era brăzdată de o cicatrice adâncă. Deasupra gulerului mic, țeapăn, pielea ceții arăta aspră și era străbătută de cute, dar nu prea adânci, asemănătoare cu acelea ale unui țăran bătrân cu fața foarte brăzdată. Pumnii masivi zăceau ca niște butuci pe genunchii voluminoși; un lanț de ceas, cu brelocuri mari, atârna moale peste pânțelele proeminente care îl silise să-și descheie un nasture de la vesta uzată și lustruită. Picioarele, încălțate în ghete Wellington⁶, ale căror margini se zăreau de sub manșetele pantalonilor, se sprijineau cu nădejde pe covor. Înfățișarea lui exterioară trăda un om aspru, senzual, vârstnic; canu-i dezvăluia nici intelectul, nici – mai ales – puterea imaginativă.

Marele făuritor de închipuiri care zăcea în el rămânea ascuns pentru oricine nu-l vedea decât așa cum îl arăta înfățișarea.

6 Ghete înalte care pot ajunge pînă aproape de genunchi.

Deși era cu atâția ani mai bătrân decât el, Takma, cu obișnuita lui veselie, cu elanul său uneori strident, care făcea ca vocea-i bătrână să se semene cu un glas de pasăre, cu sclipirea artificială a dinților săi falși, cu jacheta lui scurtă, largă, avea ceva delicat, ceva mai tineresc și mai vioi în comparație cu Anton Dercksz. Takma avea o anumită înțelegere binevoitoare, plină de politete, mărinimoasă, ca și cum el, omul într-adevăr bătrân, era acela care înțelegea mi-ai bine viața celui mai tânăr. Și tocmai lucrul acesta îl făcea pe Anton să fie totdeauna pornit împotriva lui Takma.

căci el, Anton Dercksz, îi pătrunsese intențiile. Se ascundea ceva aici: Takma tănuia un secret, deși îl disimula în alt chip decât Anton Dercksz. El tănuia un secret și atunci când tresărea, cu un spasm al capului, îi era teamă că a fost descoperit... Ei, Anton nu era o fire iscoditoare. Dar omul acesta bătrân, acest fost iubit al mamei sale, al femeii care și acum îi inspira venerație lui Anton când o vedea stând dreaptă, în așteptare, în fotoliul de la fereastră, bătrânul acesta îl plictisea, îl irita, îi stârnise totdeauna aversiune. Nu s-a dat însă niciodată de gol, așa încât Takma n-avea cum să știe.

Cei trei bătrâni ședeau în salonul îngust, fără să schimbe prea multe vorbe. Bătrâna izbuti să se calmeze, căci fiul ei, „copilul ei”, era acolo și în fața privirii melancolice a ochilor lui ușor bulbucați, ea rămânea totdeauna calmă. Ședea, ținându-se dreaptă, parcă ar fi stat pe tron; vârsta și autoritatea ei îi dădeau un aer de suverană plină de demnitate și neprihănită, dar atât de plăpândă și de firavă încât parcă adierea morții i-ar fi înălțat de pe acum sufletul. Cele câteva vorbe pe care le rosti, exprimau recunoștința că fiul ei venea o dată pe săptămână s-o vadă și s-o întrebe de sănătate, așa cum îi cerea datoria filială. Asta îi făcea plăcere; și nu-i era greu să se liniștească atunci când, datorită satisfacției pe care o resimțea, era cuprinsă de un sentiment de împăcare. Și asta în ciuda faptului că până atunci, parcă sub un impuls din afară, fusese nevoită să vorbească despre lucruri de

demult, pe care le văzuse perindându-se prin fața ochilor. Când soneria se auzi din nou, zise:

— Cred că sân-l copiii...

Toți trei ascultau, în tăcere. Bătrânul Takma, cu urechea lui fină, o auzi pe Anna vorbind cu cineva în hol.

— Ei întreabă dacă n-ar fi prea obositor pentru tine, zise Takma.

— Anton, strigă-le jos să vină aici, zise bătrâna doamnă, și în glasul ei se simțea autoritatea maternă.

Anton Dercksz se ridică, se duse la ușă și strigă:

— Puteți veni sus. Bunica vă așteaptă.

Lot și Elly urcară și intrară în cameră, având aerul că s-ar fi temut să nu spulbere atmosfera care domnea în jurul bătrânei, prin explozia de tinerețe pe care o aduceau cu ei. Bătrâna făcu însă un gest brusc cu brațele, ridicându-le din faldurile negre ale minerilor largi; gestul, schițat doar, încremenit apoi din cauza gutei, se profilă pe fondul purpuriu al perdelelor, în timp ce spunea:

— Așadar, o să vă căsătoriți. Foarte bine.

Mâinile înmănușate în mitane ajunseră la înălțimea capului lui Lot, pe care îl apucă o clipă și îl sărută cu buze tremurătoare; o sărută apoi și pe Elly. Fata îi spuse ou dragălaşenie:

— Bunico...

— Mă bucur că vă văd pe amândoi. Mamma mi-a adus vestea cea mare. Fiți fericiți, copii, fericiți...

Cuvintele sunau ca o scurtă cuvântare ce se înălța din amurgul fotoliului, care semăna cu un tron, însă cuvintele îi erau tremurătoare, gătuite de emoție. „Fiți fericiți, copii, fericiți”, spusese Mamma. Lui Anton Dercksz i se păru că sesizase în glasul mamei gândul că în familia lor nu fuseseră multe căsătorii fericite, îi era limpede subînțelesul cuvintelor ei și fu bucuros că el nu se însurase niciodată; <privindu-i pe Lot și pe Elly, trăia un sentiment tainic, plăcut, de satisfacție. Stăteau acolo, atât de tineri și de liniștiți, gândea el. Știa însă că aceasta nu era decât o aparență pentru că în definitiv, Lot avea treizeci și opt de ani, iar Elly nu era la prima ei logodnă. Totuși, ce tinere

erau aceste două ființe și câți ani plini mai aveau în fața lor! Gândul acesta îl umplea de gelozie și de invidie; ochii i se întunecară când se gândi că pentru el nu mai existau ani plini. Și, furișându-și privirea de om care se bucură în ascuns de senzuale plăceri închipuite, se întreba dacă Lot era cu adevărat un flăcău care ar fi trebuit să se gândească la căsătorie. Lot avea o constituție delicată, abia dacă puteai să-l socotești un bărbat în carne și oase. Semăna la chip cu mama lui, avea fața roză și părul blond, lins, mustața bălaie, tunsă scurt, deasupra buzei cu arcuire ironică. Era foarte elegant, în jacheta lui strânsă pe corp, cu papionul micuț, îngrijit, ieșindu-i de sub gulerul dublu. „Și totuși nu era un aiurit”, gândea Anton Dercksz; articolele lui, trimise din Italia, cu subiecte despre Renaștere, erau foarte reușite și Anton le citise cu plăcere, fără să-și exprime însă aprecierile laudative față de Lot; cele două romane pe care le scrisese erau excelente; într-unul era vorba despre Haga, în celălalt despre Java și dovedea în ele o pătrundere adâncă a societății olandezojavaneze. Avea destule calități băiatul ăsta, mai multe decât s-ar fi putut crede, căci nu avea înfățișarea unui bărbat în carne și oase, ci semăna mai curând cu o păpușică blondă gătită, descinsă parcă dintr-un jurnal de mode.

Elly nu era drăguță. Avea o față mică, palidă, care dovedea însă sensibilitate. Anton nu socotea că este o femeie cu temperament, sau dacă era, aceasta avea să iasă la iveală mai târziu. Nu și-i putea imagina pe cei doi logodnici sărutându-se cu multă înfocare; și totuși aceasta era mângâierea cea mai autentică în afurisita asta de viață a noastră. Așa fusese totdeauna pentru el. În fața ochilor lui plini de invidie, totul devenea confuz, căci îl copleșea regretul pentru ocaziile pierdute; asculta totuși conversația care se desfășura calm, liniștit, pentru ca bunica să nu obosească: când aveau intenția să se căsătorească, unde se vor duce să-și petreacă luna de miere.

— Ne vom căsători peste trei luni, zise Lot. N-avem

de ce să mai așteptăm. O să ne ducem la Paris și apoi în Italia. Eu cunosc bine Italia și pot să i-o arăt lui Elly.

Anton Dercksz se ridică și își luă rămas bun. Când ajunsese jos, o găsi acolo în salonaș pe sora sa, Ottilie Steyn de Weert și pe bătrânul doctor Roelofsz.

— Copiii sunt sus, zise el.

— Da, știu. răspunse Ottilie. De aceea aștept. Altfel ar fi prea mult pentru Mramima...

— Da, da, da, bolborosi bătrânul doctor.

El stătea ghemuit într-un scaun - o masă informă de grăsime hidropică; piciorul înțepenit îi era întins înaintea și pânțele burduhănos se revărsa în valuri peste el; fața proaspăt rasă, plină de crețuri, semăna cu un chip de maimuță foarte bătrână, firele subțiri ale părului cărunț păreau mâncate de molii și atârnavau în smocuri încâlcite de pe țeasta în formă de glob, străbătută de o Vină proeminentă care șerpuia până la tâmpile; vorbea peltic, mormăind, bolborosind într-una; ochii apoși înotau îndărătul ochelarilor de aur.

— Bine-bine-bine, Ottilie, așa va să zică, Lot al tău se căsătorește în sfârșit!

Doctorul avea optzeci și opt de ani; era ultimul supraviețuitor contemporân cu bunica și cu domnul Takma; el o adusese pe lume pe Ottilie Steyn, în Java, pe vremea când era un tânăr medic sosit nu de mult din Olanda; o striga fie pe numele mic, fie numind-o „copilă”.

— În sfârșit? strigă Ottilie cu un glas indignat. Mie mi se pare destul de devreme.

— Da - da - da, da-da, copilă; o să-i duci dorul, o să-i duci dorul băiatului tău. Ți-o spun eu... Totuși vor fi o pereche drăguță, el și cu Elly, bine, bine... Drăguța de Anna încă n-a aprins focurile. În camera asta e cald, dar sus, da-da, sus e foarte frig... Takma este totdeauna încins pe dinăuntru eh-eh? Binebine! Și Mammei îi place să fie răcoare în cameră; așa-așa, răcoare, rece, așa zice. Găsesc că aici jos e mai cald, ei-ei, aici jos *este* mai cald. Binebine!... Ei-ei... Mammei nu i-a fost prea bine ieri, copilă...

— Lasă, doctore, zise Anton Dercksz, o s-o faci totuși

matale să atingă suta!

Și după ce își încheie haina, plecă mulțumit că își îndeplinisese datoria filială pe săptămâna aceea.

— Oh - oh - oh! strigă doctorul, dar Anton plecase. O sută! O sută! Vai nu, vai nu, țin, țin! Nu, *eu* nu pot face nimic, eu nu pot face nimic. Și eu sunt bătrân, da-da, sunt bătrân: optzeci ș-opt de ani, optzeșopt, Lietje! Da-da, asta atârnă ceva, da-da... Nu, eu nu-i mai pot face nimic, nu-i așa? Și e foarte bine că Mamma l-a luat pe doctorul Thielens: el e tânăr, ei - ei, e tânăr... Iată și copiii! Bine-bine! continuă doctorul în chip de salut. Cele mai bune urări, ei-ei, foarte draguț. Artă, ei, artă de amorul artei? Bunicuța e mai bine azi? Atunci am să mă duc și eu sus, da-da, bine-bine.

— Unde vă duceți acum, copii? întrebă Mamma Ottilie.

— La mătușa Stefanie, zise Elly. Și poate apoi la unchiul Harold.

Anna îi conduse; Ottilie, suind scara în urma doctorului Roelofsz, care urca cu greu treaptă ou treaptă, se străduia să înțeleagă ce mormăia, dar nu pricepea nicio boabă. El continua să vorbească de unul singur:

— Da - da Anton ăla, bine-foarte bine - s-o fac pe ea să atingă suta! O sută! Bine, el o să ajungă la o sută. Asta e sigur, ei-ei, da-da, deși *a fost* așa o brută! Da-da, da-da, o brută: ce, nu-l știu eu? Țin-țin! O brută, asta a fost!... Da-da, și poate că mai este încă!

— Ce spui, doctore!

— Nimic, copilă, nimic... Să o facem, să atingă o sută de ani! Ei, *eu*, care sunt eu însumi bătrân; optze șopt!...

Gâfâind din cauza efortului, (urca scările cu greutate) intră și-i salută pe cei doi bătrâni, de o vârstă cu el, care îi răspunseră, dând din cap, fiecare de la fereastră.

— Bine doine, da-da, ce faci, Ottilie? Ce faci, Takrna? ... Bine - bine, da-da... Așa... Nu pot spune că-i cald aici!

— Ce vrei, zise Takrna, abia suntem în septembrie.

— Da, tu arzi totdeauna pe dinăuntru.

Ottilie mergea în urma lui, ca un copilăș, și o sărută pe mama ei cu multă tandrețe, plină de atenție; când se

duse apoi spre Takrna, bătrânul o trase de mină ca să-i poată săruta și pe el.

P

apa Dercksz nu lăsase mare avere în urma lui, însă Stefanie de Laders. singurul copil din prima ei căsătorie, era o femeie bogată. Mamma nu fusese niciodată econoamă și acesta era motivul pentru care îi rămăsese atât de puțin din averea primului ei soț. Stefanie a făcut economii, punând bani deoparte,⁷

fără să știe nici ea de ce, dintr-o înclinație înnăscută de a aduna ban peste ban. Locuia într-o căsuță din Javastraat și era cunoscută în cercurile filantropice, căci se dedica operelor de binefacere cu prudență și cumpătate. Lot și Elly o găsiră acasă pe mătușa lor. Se ridică de pe scaun, în mijlocul ciripitului păsărelelor pe care le ținea în colivii mici, ea însăși având ceva de păsărică bătrână: scundă, uscățivă, zbârcită, ținând cu pași micuți, neastâmpărați, în ciuda vârstei sale, cu umerii mici și înguști și cu mâinile osoase, era o bătrânică foarte urâtă, o mică vrăjitoare. Nu fusese niciodată măritată. Îmbătrânise, lipsită de pasiune, de flacăra vieții, cu micile ei egoisme netulburate, fiind urmărită toată viața de o singură mare teamă: spaima de a îndura chinurile iadului după moartea care, la urma urmei, se apropia. Era deci foarte credincioasă, convinsă fiind că acela care știa totul despre asta, pentru fiecare în parte și pentru veacurile ce vor veni, era Calvin. Încrezându-se orbește în religia ei, citea orice îi cădea în mână cu acest subiect, de la broșurile învelite în hârtie de ziar, până la lucrări teologice, deși pe acestea din urmă nu le înțelegea, iar primele o înspăimântau de moarte.

— Chiar că mi-ați făcut o surpriză, copii, țipă mătușa Stefanie de Laders, de parcă Lot și Elly ar fi fost surzi. Și când o să vă căsătoriți?

— Peste trei luni, mătușă.

— La biserică?

— Cred că nu, mătușă, zise Lot.

— Am bănuț eu!

— Ai ghicit bine.

— Ei, dar asta nu se cade. Nici tu, Elly, nu vrei să te căsătorești la biserică, nu-i așa?

— Nu, mătușă, sunt de acord cu Lot... Pot să-ți spun mătușă?

— Da, desigur, fetițo, spune-mi mătușă. Nu, așa ceva nu se cade. Asta vi se trage însă de la Dercksz-i; ei nu s-au gândit niciodată la ce îi poate aștepta dincolo...

Păsările ciripeau și glasul ascuțit al mătușii avea un ton agresiv.

— Dacă bunicul ar putea să vină la căsătorie, poate că aș face-o pentru el, zise Elly. Dar e prea bătrân ca să vină. Și nici Mamma. Steyn nu ține la asta.

— Nu, bineînțeles că nu! strigă mătușă Stefanie.

— Știi, mătușă, tu ești singura din familie care ții la această ceremonie, zise Lot.

N-o vizita prea des pe mătușă Ștefan le, dar când o vedea, îl amuza s-o scoată din sărite.

— Nu e nevoie s-o faceți pentru *mine*, zise mătușă, înțepată, iar în sinea ei gândea: „N-o să primească niciun cent de la mine dacă nu se căsătoresc la biserică și nu fac ceea ce se cuvine. Avusesem de gând să le las ceva; acum voi lăsa totul nepoților lui Harold. Ei, cel puțin, se comportă corect”.

Dar când Elly se pregăti să se ridice, mătușă, care se simțea măgulită să primească vizite, zise:

— Ei, mai stați puțin, hai, Elly! Nu-l văd atât de des pe Lot și, în definitiv el este într-adevăr nepotul mătușii sale... Nu se cade, băiete! V-o spun pe șleau. Așa am făcut de când eram copilă. Eu sunt cea mai mare și cu o familie ca a noastră, care nu a avut întotdeauna o conduită corectă, a trebuit să spun mereu lucrurilor pe nume... Totuși am dat dovadă de mult tact. Fără mine, unchiul Anton ar fi fost cu totul pierdut, deși nici acum nu se poartă totdeauna așa cum se cuvine. Dar să-l las în legea lui, asta *nu* vreau. Unchiul Daniel, și mai ales unchiul Harold împreună cu copiii lor, de câte ori n-iau avut ei

nevoie de mine!...

— Mătușă, dumneata ai fost totdeauna de neprețuit, zise Lot. Dar pentru mătușa Thérèse n-ai putut să faci mare lucru; ea a devenit catolică și asta, bineînțeles, nicidecum sub influența dumitale.

— Thérèse e pierdută! strigă mătușa Stefanie, cu patimă, E mult timp de când am încetat să mai am de-a face cu Thérèse... Dacă există însă o persoană pentru care să pot face ceva... atunci mă sacrific. Pentru unchiul Harold fac ce pot, tot așa și pentru copiii lui; pentru Ina sunt o a doua mamă, la fel și pentru d'Herbourg. Iată acum și omul potrivit pentru tine; iar Leo și Gus sunt băieți buni și de treabă...

— Fără s-o uiți pe Lily, zise Lot, care n-a ezitat să-i dea primului ei fiu numele dumitale; deși cred că Stefanus este un nume destul de ciudat!

— Nu, nici dacă ați avea o duzină de fete, să nu dați vreodată copiilor voștri numele meu, strigă mătușa din mijlocul pășărelelor. Ce vrei să-ți mai spun, dragă băiete? Familia unchiului Harold mi-a arătat totdeauna mai multă afecțiune decât familia mamei tale; poate că cea mai mare afecțiune mi-au arătat copiii Trevelley. Și totuși, numai Dumnezeu știe cât îmi datorește mama ta: Lot, fără mine ar fi fost pierdută! N-o spun ca să-ți fiu dezagreabilă, băiete, însă asta e adevărul. Ar fi fost pierdută fără mine, Lot! Da, poți să-mi mulțumești. Îți poți da singur seama: măicuța ta cea scumpă, divorțată de două ori de primii doi soți... Nu, Lot, așa ceva nu se face.

— Dragă mătușă, mămica a fost întotdeauna oaia neagră a familiei noastre virtuose.

— Nu, nu, nu! zise mătușa Stefanie, scuturând nervos capul mic de păsărică - și păsărelele din jur își exprimau acordul printr-un ciripit aprobator. Familia nu e chiar așa de virtuoasă. În general vorbind, n-a fost niciodată așa cum se cuvine. Nu vreau să spun niciun cuvânt împotriva mamei mele, dar un lucru e sigur: l-a pierdut prea de timpuriu pe tatăl meu. Nu poți să-l *compari* pe Papa Dercksz cu *el*.

— Desigur, nu se poate compara un Dercksz cuiri. De Laders, zise Lot.

— Ești sarcastic! exclamă mătușa, și păsărelele își ciripiră indignarea, pactizând cu ea. Dar este mult adevăr în cuvintele spuse în glumă. Nu spun asta pentru mama ta, care e un copil bun și care îmi este foarte dragă, însă toți ceilalți Dercksz-i, cu excepția unchiului Harold, sunt...

— Sunt ce? mătușă Stefanie.

— Sunt o ceată de păcătoși și de isterici! strigă mătușa Stefanie, cu agresivitate. Unchiul Anton, unchiul Daan, mătușa Thérèse și, dragă băiete – deși ea nu e o Dercksz, are meteahna în sânge – și sora ta Ottilie! Sunt o ceată de păcătoși și de isterici! Și gândea: „Mama ta este și ea una de-a lor, băiete, deși nu o spun”.

— Sunt cu atât mai bucuros, zise Lot, că isteria care mi se trage de la Dercksz-i este compensată de o anumită cumpătare și stăpânire pe care o am de la Pauws. Și gândea: „mătușa are dreptate, dar totul pornește de la propria ei mamă... doar că s-a întâmplat ca mătușa Stefanie să fie scutită de asta”.

Mătușa continuă însă, încurajată de păsărele:

— N-o spun ca să bârfesc familia, dragă băiete. S-ar prea putea să fiu aspră, dar vorbesc cu dreptate. Cine e acela care spune lucrurilor pe nume în familia noastră?

— Dumneata, mătușă, dumneata!

— Da, eu le spun, eu, eu, eu! strigă mătușa; și toată păsărimea, din toate coliviile, își ciripi asentimentul. Nu pleca tocmai acum. Mai stai puțin, Elly. Gădesc că e atât de drăguț din partea voastră că ați venit. Elly, vrei să suni? Klaartje o să aducă vișinata. O prepar după rețeta Annei de la bunica; și ea o face după toate regulile.

— Mătușă, trebuie neapărat să plecăm.

— Hai, numai o vișinată! stăruie mătușa; și păsărelele se alăturară invitației. Altfel, mătușa o să creadă că sunteți supărați pe ea pentru că v-a spus lucrurile pe față...

S-a gustat vișinata, care îi provocă mătușii o asemenea bună dispoziție, încât nu izbuti să o piardă nici chiar atunci când Lot exclamă, în ciripitul păsărelelor:

— Mătușă... *dumneata* nu ai fost niciodată isterică?

— Eu? Isterică? Nu! Păcătoasă, da: sunt încă păcătoasă, așa cum suntem cu toții, dar isterică, slavă Domnului, n-am fost niciodată! Isterică, așa cum este unchiul Anton, mătușa Thérèse și sora ta Ottilie, nu am fost nicio – dată, niciodată!

Păsărelele nu puteau decât să confirme spusele ei.

— Dar ai iubit și tu, mătușă! Sper că într-o zi ai să-mi povestești romanul tău de dragoste. Am să-l istorisesc și eu, la rândul meu, într-o carte foarte frumoasă.

— Ai spus prea multe despre familie în cărțile tale păcătoase, descriind lucrurile așa cum sunt, pentru ca mătușa să-ți mai povestească asemenea întâmplări, cu toate că a fost îndrăgostită de peste zece ori. Rușine, băiete! Ar trebui să-ți fie rușine de tine! Scrie o carte morală, a cărei lectură să fie o consolare, dar nu te apuca să dezgrojpi păcătoșenii, pentru plăcerea de a le descrie, oricât de frumoase ar fi cuvintele pe care le-ai alege pentru așa ceva.

— Deci, oricum, găsești că sunt frumoase cuvintele mele?

— Nu găsesc nimic frumos în ceea ce scrii; sunt cărți blestемate, cărțile pe care le scrii tu!... Într-adevăr, trebuie să plecați, Elly? Sper că nu faceți asta din cauză că nu admir cărțile lui Lot? Nu-i așa? Atunci, încă o vișinată. Ar trebui să iei rețeta de la Anna. Ei bine, la revedere copii, și mai gândiți-vă ce fel de cadou v-ar plăcea să primiți de la mătușa voastră. Poți să ți-l alegi pe al tău, copilă, poți să ți-l alegi tu singură. Mătușă, o să vă facă un cadou care să fie potrivit...

Păsărelele aprobă și în timp ce Lot și Elly își iau rămas bun, ciripitul lor vesel le însoți plecarea.

— Uuuf! zise Lot afară, vârandu-și degetele în urechile asurzite de ciripitul păsărelelor. Deocamdată, Elly, nu mai vreau unchi și veri. După o asemenea vizită nu mă mai duc la unchiul Harold și la d'Herbourgi. O bunică, un viitor bunic, un unchi, o mătușă și un foarte bătrân medic al familiei: destule mumii pentru o singură zi! Astăzi nu

mai suport alți bătrâni, nici chiar pe unchiul Harold care nu-i nici pe departe cel mai antipatic dintre ei. Atâția bătrâni grămadă într-o singură zi: prea te apasă, prea te sufocă... Să ne plimbăm puțin, dacă nu ești obosită. E frumos, vântul o să ne răcorească, nu va ploua... Hai cu mine la dune. Uite că vine tramvaiul cu aburi, să-l luăm până la White Bridge, apoi mergem printre dune. Hai!

Merseră cu tramvaiul până la White Bridge și ajunseră curând la dune; acolo se așezară pe nisip. Briza mării adia deasupra capetelor lor.

— Sper să nu îmbătrânesc niciodată, zise Lot. Elly, *tu* nu crezi că e cumplit să îmbătrânești, să devii cu fiecare zri mai bătrân?...

— A, ceea ce urăști tu mai mult, nu-i așa Lot? îl întrebă Elly.

Zâmbi; el o privea cu seriozitate; figura îi devenise tot mai palidă, însă când o văzu zâmbind, izbuti totuși să-i vorbească destins:

— Mai rău decât atât. E coșmarul meu. Să-ți vezi în fiecare zi tot mai multe riduri, tot mai multe șuvițe cărunte în păr; să simți că te lasă memoria, că ascuțimea emoțiilor se tocește, să simți cum pânțelele ți se rotunjește, stricând linia. vestei; să-ți simți puterile slăbind și spatele încovoiindu-se sub apăsarea trecutului pe care îl târăști după tine... fără să fii în stare să împiedici asta!... Când haina ți se învechește, cumperi una nouă; vorbesc din punctul de vedere al capitalismului. Dar trupul și sufletul le ai o dată pentru totdeauna și trebuie să le iei cu tine în mormânt. Dacă ești parcimonios cu vreunul din ele, atunci se cheamă că nu ai trăit, iar dacă le irosești, trebuie să plătești pentru asta... Și-apoi trecutul acela, pe care îl tragi, îl târăști după tine! Fiecare zi își aduce inexorabila ei contribuție.

Nu suntem altceva decât niște catări, care tragem în ham până când nu mai putem înainta, până cădem morți, zdrobiți de atâta strădanie. Oh, Elly, e îngrozitor! Gândește-te la bătrânii

pe care i-am văzut astăzi! Gândește-te la bunicul

Takma și la bunica! Când îmi vin în minte, simt cum mă cutremur... Stau amândoi acolo, aproape în fiecare zi, cei nouăzeci și trei și cei nouăzeci și șapte de ani, privind fiecare afară pe câte o fereastră! Despre ce vorbesc? Cred că nu au prea multe subiecte: despre micile lor indispoziții, despre vreme... ființe atât de bătrâne ca ei nu vorbesc, sunt amorțiți, nu-și mai aduc aminte. Trecutul le este împovărat de ani și îi strivește, le dă numai impresia vieții, a consecințelor ei neplăcute... Ei și-au trăit viața... Dacă a fost interesantă sau nu? Uite, eu cred că trebuie să fi fost interesantă pentru bătrânii aceia, căci altfel de ce s-ar mai deranja unul pe altul, ca să se întâlnească și acum? Trebuie să fi trecut împreună prin multe întâmplări.

— Se spune că tata mare...

— Da, că a fost iubitul bunicii... Oh, și bătrânii ăștia! Să poți crede *asa ceva*, când îi vezi cum arată *acum*!... Să-ți imaginezi dragoste... pasiune... la bătrânii ăștia!... Trebuie să fi trecut prin multe împreună. Nu știu, dar când îi vedeam împreună, aveam totdeauna impresia că există parcă ceva care stăruie între ei, ceva straniu, ca o tragedie care s-a risipit lăsând să plutească ultimele fire, aproape destrămate... Și totuși, sufletele lor trebuie să fi intrat în amorțire. Nu pot să cred că vorbesc ttiult între ei; doar că se uită unul la altul, sau afară pe fereastră; firele acelea desprinse plutesc, dar elle leagă încă viețile... Cine știe, s-ar putea să fie ceva interesant. În cazul ăsta ar fi o temă pentru un roman...

— Acum n-ai nicio idee?

— Nu, sunt ani de zile de când n-am mai avut un subiect de roman... Și cred că nu voi mai scrie. Vezi, Elly, am ajuns... prea bătrân ca să mai scriu pentru cei foarte tineri; și cine altcineva citește romane?

— Dar tu nu scrii numai pentru public; tu ai propriul tău ideal artistic!

— Principiul acesta este o noțiune atât de searbădă. Grozav de frumos când ești foarte tânăr. După aceea este plăcut să te grozăvești cu un asemenea ideal de artă; apoi faci o pasiune pentru el, așa cum altul face o pasiune

pentru sport sau pentru o viață ușoară... Da, arta nu este totul. E ceva foarte frumos dar la drept vorbind, n-ar trebui să constituie un scop în viață. Artiștii îmbină o mare doză de snobism cu ceea ce este, de fapt, un țel mărunț.

— Bine, Lot, dar influența pe care o exercită ei...

— Cu o carte, o pictură, o operă? Chiar pentru oamenii care le apreciază, acestea sunt niște plăceri fără importanță. Să nu-ți închipui cumva că artiștii exercită o mare influență. Toate artele noastre sunt mici turnuri de fildeș, cu uși înguste pentru cei inițiați. Ele nu au aproape nicio influență asupra vieții. Toate definițiile acelea aiurite despre Artă cu A mare, pe care vi le servesc autorii moderni - arta este așa, arta este pe dincolo - sunt doar un șir de fraze pedante. Artă este un amuzament, iar un pictor este un animator; tot așa compozitorul; la fel romancierul.

— O, nu, Lot!

— Te asigur că așa este. În concepția ta despre artă este încă atâta prețiozitate, Elly, dar ea se va învechi, draga mea. Nu este decât un manierism. Artiștii sunt animatori, pentru ei înșiși sau pentru alții. Așa au fost, totdeauna, încă din zilele primilor trubaduri, în cel mai frumos înțeles al acestui cuvânt. Oricât de măreață ar fi ideea pe care ți-o faci tu despre artiști, ei tot animatori rămân. Un artist nu este un semizeu, așa cum ni-l imaginăm când avem douăzeci și trei de ani, ca tine, Elly. Un animator este ceea ce este: el se distrează sau îi distrează pe alții; de obicei este vanitos, meschin, invidios, gelos, lipsit de mărinimie față de colegii lui, făcând pe grozavul cu principiile și cu arta sa, acest nobil scop al vieții. La fel de invidios ca oricare altul, de orice profesie. Atunci de ce să nu vorbesc de autori ca de niște animatori? Ei se distrează pe seamă propriilor lor griji și emoții și îi distrează pe tinerii care îi citesc, fie cu un sonet melancolic, fie cu un roman mai mult sau mai puțin nebuloasă. Căci oamenii care nu se ocupă de comerț și au depășit treizeci de ani nu mai citesc romane sau poeme. Chiar și eu sunt prea bătrân ca să scriu pentru tineri. Când scriu acum, am ambiția burgheză de a fi citit de către

contemporanii mei, de oamenii care se apropie de patruzeci de ani.

Ceea ce îi interesează pe aceștia este viața reală, privită cu simț psihologic, dar exprimată în chip de adevăr concret și nu transpusă într-o închipuire, poetizată și dramatizată prin personaje fictive. Iată de ce sunt ziarist și iată de ce asta mă bucură. Îmi place să-mi agăț dintr-odată cititorul și să-i dau drumul apoi, la fel de brusc, deoarece nici eu nici el nu avem timp de pierdut. Viața merge înainte. Măine însă îl agăț din nou; și nici atunci nu doresc să-l încânt de-aia atâta timp cât îl am în stăpânirea mea. În efemerele noastre vieți această ziaristică este arta efemeră și adevărată, căci vreau să-i dau o formă ușoară, dar pură... Nu zic că am ajuns eu însumi atât de departe, dar acesta este idealul *meu* artistic...

— Atunci, n-ai să mai scrii niciodată romane?

— Cine poate să spună ce va face sau ce nu va face în viitor? Spui... și apoi faci totuși altceva. Cine știe ce am să spun sau ce am să fac peste un an? Dacă aș cunoaște viața intimă a bunicii, poate că aș scrie un roman. Dar viața ei este aproape istorie, și chiar dacă mă interesează să povestesc propriile noastre întâmplări, în anticiparea viitorului nostru, istoria continuă să aibă un farmec deosebit pentru mine, chiar dacă istoria descurajează omenirea și ființele omenești și chiar dacă ai mei mă deprimă... Viața bunicii este aproape istorie: emoții și întâmplări din alte timpuri.

— Lot, doresc să te apuci serios de lucru.

— Am să încep să lucrez de îndată ce vom ajunge în Italia. Cel mai bun lucru, Elly, este să nu ne preocupăm încă de instalarea noastră. Nici la Marama, nici pe cont propriu. Să hoinărim. Când vom îmbătrâni, o să avem timp destul să ne stabilim. Ce mă atrage pe mine în Italia este uluitorul ei trecut. Încerc să regăsesc Antichitatea prin Renaștere, dar n-am reușit niciodată să ajung până acolo; până și în Forum continui să mă gândesc prea mult la Rafael și la Leonardo.

— Așadar, întâi la Paris... apoi la Nisa...

— Și în continuare în Italia, dacă vrei. La Paris vom vizita o altă mătușă.

— Mătușă Thérèse?

— Da. Cea care-i mai catolică decât papa. Iar la Nisa, pe Ottilie... Elly, tu știi că Ottilie trăiește cu un italian; nu e căsătorită cu el. Ai să vrei totuși să o vezi?

— Sigur că da, zise Elly cu un zâmbet dulce. Sunt foarte nerăbdătoare să o văd iarăși pe Ottilie... Ultima dată am văzut-o când a cântat la Bruxelles.

— Are o voce divină...

— Și este o femeie foarte frumoasă.

— Da, seamănă cu Papă. E înaltă. Nu are nimic de la Mamma... Nu se putea înțelege niciodată cu Mamma. Și, bineînțeles, își petrecea mai tot timpul la Papă... Nu mai e tânără... E cu doi ani mai mare decât mine... Sunt doi ani de când am văzut-o ultima oară. Cum o mai fi arătând oare? Mă întreb dacă mai e cu italianul ei... Știi cum l-a cunoscut? Întâmplător, în tren. Călătoreau de la Florența la Milano, în același compartiment. El era ofițer... Au stat de vorbă... și de atunci nu s-au mai despărțit. El a demisionat din armată ca s-o poată însoți oriunde se ducea să cânte. Sunt încă împreună, cel puțin așa cred... „Păcătoși și isterici” ar spune mătușă Stefanie... Cine știe? S-ar putea ca Ottilie să fi întâlnit marea fericire... și nu a șovăit să o înhațe... Vai, cei mai mulți oameni ezită... Bâjbâie după ea...

— Noi suntem altfel decât Ottilie, Lot, și nu bâjbâim totuși... nici nu ezităm...

— Elly, ești absolut sigură că mă iubești?

Ea se aplecă asupra lui, cum stătea tolănit în nisip, sprijinindu-se în coate. Simțea că-l iubește intens, profund – o nevoie arzătoare de a trăi pentru el, de a se uita întru totul pe sine de dragul lui, de a-l stimula să lucreze, devotându-se însă unui lucru important, foarte important... Iată în ce chip îi înflorise iubirea după suferințele prin care trecuse... Sub cerul nesfârșit, pe care norii alunecau asemenea unei mari flote de corăbii cu pânzele albe întinse, îi încolți în minte, pentru o clipă poate, o îndoială

foarte vagă, inconștientă: oare avea și el nevoie de ea, așa cum intenționa ea să i se dedice lui?... Dar această senzație vagă, inconștientă, se risipi în adierea care îi mângâia tâmplele; dragostea ei, aproape maternă, era atât de intensă și de arzătoare, încât se aplecă asupra lui, îi sărută și îi spuse, absolut convinsă și sigură de ea, dar nu la fel de sigură pe viață și pe viitor:

— Da, Lot, sunt sigură de asta.

Orice îndoială care ar fi putut să mai stăruie în sufletul lui se topi în zâmbetul său plin de căldură, la auzul simplei și tandrei afirmații că ea îl iubea, lucru de care era conștient doar în sinea lui, și care îi crea o stare de minunat, gingaș extaz, ce-l făcea să-și închipeie că fericirea se apropie...

H

avea șaptezeci și trei de ani; cu doi ani mai puțin decât Anton. Era văduv și locuia cu singura lui fiică, Ina. Aceasta se căsătorise cu Jonkheer d'Herbourg și avea trei copii: Lily, o femeie tânără, micuță, cu păr cânepiu, căsătorită cu un ofițer de artilerie, Van Wely, și doi băieți, Pol și Gus, primul la universitate, iar celălalt, la liceu.

Pentru Ina d'Herbourg era uneori foarte neplăcut faptul că familia tatălui ei, privită în ansamblu, nu dădea dovadă de respectabilitatea cuvenită, mai addevată cercului frecventat de ea. Era întru totul de părerea mătușii Stefanie – pe care o lingusea și din alte motive – declarându-se de acord cu ideea că bunica fusese rău sfătuită atunci când, după căsătoria sa cu de Laders, s-a remăritat cu unul dintre acești mult mai puțin distinși Dercksz-i: și asta în ciuda faptului că Ina însăși era o Dercksz și că *dacă* bunica ei nu s-ar fi recăsătorit, însăși existența ei ar fi fost problematică. Ina nu ajungea însă cu gândul chiar atât de departe; ea regreta doar că nu era o de Laders; și lucrul cel mai bun pe care îl avea de făcut era s-o menționeze cât mai puțin posibil. Din acest motiv, cel puțin în cercul cunoștințelor ei, îl renega pe unchiul Anton, un bătrân desfrânat, compromițător, pe seama căruia circulau cele mai stranii zvonuri. El era însă totodată un

unchi bogat, lucrul acesta constituind o justificare spre a-l avea în vedere, mai ales pentru tânăra pereche Van Wely. Ina, cu sufletul ei foarte meschin, era tot atât de bună flică pentru tatăl ei, pe cât era de bună mamă pentru copiii ei. Sigur că s-ar bucura să-l vadă pe unchiul Anton lăsându-și averea – oare cât o avea el de lăsat? – copiilor ei. Mai era și familia din Indii a unchiului Daniel, asociatul lui Papa în afacerile din Java, care venea la intervale regulate în Olanda. Mă rog, Ina era bucuroasă când afacerile mergeau bine – căci asta însemna bani în casă –, ca și atunci când îi vedea, în sfârșit, pe unchiul Daniel și pe mătușa cea grasă din Java, Floor, îmbarcați pe vaporul-cursă poștală care avea să-i ducă acasă. Într-adevăr, amândoi erau cu totul neprezentabili, unchiul cu manierele lui din Indii și mătușa, o *nonna*⁸, de care Inei îi era categoric rușine! Ei, apoi la Paris o avea pe mă – „tușa Thérèse Van der Staff care, după ce dusesse o viață destul de liberă, devenise catolică: Na, poftim! Și asta tot o excentricitate! Familia de Laders a fost valonă, d’Herbourgii erau și ei valoni; ce-i drept, la Haga valonismul era mai distins decât catolicismul. Cel mai bun lucru ar fi fost... să nu pomenești niciodată de mătușa Thérèse. Unde mai pui că era și mătușa Ottilie Steyn de Weert, care locuia la Haga. Vai, de trei ori căsătorită și de două ori divorțată! Și mai avea și o fată cântăreață, ce o pornise pe drumul pierzaniei, și un fiu care scrisese două romane imorale. Asta, fără doar și poate, era ceva teribil pentru Ina d’Herbourg. Un lucru atât de condamnat și de incorect! Toate cunoștințele ei știau de asta, deși ea nu pomenea niciodată de mătușa Ottilie sau de cei trei soți ai ei, care erau cu toții în viață! Și când Ina d’Herbourg se gândea la mătușa Steyn de Weert, își ridica spre cer ochii plictisiți și plini de noblețe, cu un aer deznădăjduit, și ofta din adâncul sufletului; privirea aceasta și disperarea ei o făceau să pară o autentică Usselmonde, din cap până-n picioare. Căci ea însăși, se gândea, moștenise mai mult sângele aristocratic al mamei sale, o domnișoară Usselmonde, decât pe acela al

8 Corcitură de european cu asiatic.

tatălui său, Dercksz. Fiind singura lui fiică, ea a izbutit să frecventeze, prin mătușile Usselmonde cercuri ceva mai selecte decât pe acela, prea est-indian, al familiei tatălui ei, dacă un asemenea cerc exista. Căci Dercksz-ii erau puțin cunoscuți în societate și se părea că în jurul lor domnește o atmosferă de izolare. Aveau foarte puține cunoștințe. Chiar și mama sa, pe vremea când încă trăia, oricât de mult se străduise, nu fusese în stare niciodată să-l îndemne pe Papa să se remarce ca un specialist – ce era – în problemele Indiilor de Est și să-l facă să aspire la Secretariatul Coloniilor.

Nu, tata nu trebuia să fie smuls din sfoasa lui rezervă înăscută; deși era blajin și ascultător, deși participa la toate vizitele considerate ca fiind importante, deși oferea și era invitat la dineuri, rămăsese așa cum îi era felul: un om de afaceri liniștit, pașnic, cu o sănătate șubredă, cu sufletul zdrobit de o taină, cu o durere și o suferință întipărite în ochi și în jurul gurii, dar fără să se plângă vreodată și rămânând totdeauna rezervat în manifestări.

Harold Dercksz era acum un bătrân înalt și subțire; odată cu trecerea anilor, plini de griji și dureri, suferința sa sporadică și tăcerea fără sfârșit păreau să se fi adâncit, lăsându-i impresia că era din ce în ce mai puțin capabil să se ascundă; nu vorbea totuși cu nimeni despre lucrul acesta, cu excepția medicului său, dar nici cu el prea mult. În rest era tăcut, nu vorbea niciodată despre sine, nici măcar cu fratele său Daan care venea în Olanda la intervale regulate pentru chestiuni de afaceri ce-i priveau pe amândoi.

În a d'Herbourg era o fiică bună: când tatăl ei era bolnav, ea îl îngrijea așa cum îi îngrijea pe toți ai casei, corect și cu oarecare afecțiune. Uneori se întreba însă dacă mama ei nu fusese cumva dezamăgită în căsătorie, căci Papa nu câștiga mulți bani, în ciuda afacerilor sale din Indii. Da, mama fusese deziluzionată din cauza problemelor bănești, iar

Ina, la nadul ei, avusese mereu decepții financiare.

Când însă soțul Inei, Leopold d'Herbourg - care după ce a obținut licența în drept se gândise mai întâi să intre în diplomatie, dar care, cu toată importanța pe care și-o atribuia singur, nu se simțise destul de înzestrat pentru această carieră, fiind acum un avocat pledant fără clienți - când soțul Inei fu așadar și el dezamăgit de fondurile care veneau din Indii, Ina, după ce îi făcu câteva scene, începu să creadă că asta o fi soarta ei: să tânjească mereu după bani și să nu-i aibă niciodată.

E adevărat că acum locuiau într-o casă mare și că Papa era foarte generos și suporta toate cheltuielile pentru întreținerea lui Pol la Leyden, dar viața nu era ușoară pentru Ina; banii i se scurgeau printre degete și ar fi dorit nespus să vadă mai mulți bani în jurul ei, mult mai mulți. De aceea era amabilă cu mătușa Stefanie de Laders și, mai pe ascuns, cu unchiul Anton.

Soarta continua să o persecute: în loc ca Lily să mai aștepte puțin și să facă o căsătorie bună, abia împlinise douăzeci de ani când se îndrăgosti până peste urechi de tânărul Frits van Wely, un funcționăraș fără o lețeale, așa înot Ina nu mai putu să facă nimic, cu atât mai mult cu cât Papa spuse: „Lasă copiii să fie fericiți!”

Le dădea el o sumă de bani lunar, dar asta nu însemna altceva decât sărăcie lucie; totuși Frits și Lily se căsătoriră și, cât ai clipi din ochi, apăru un băiețel. Singurul lucru pe care m-a i-a putut convinge să-l accepte a fost să-i dea copilului numele mătușii Ștefan le.

— Stefanus? exclamă Lily înspăimântată. Mă rog, dar ce nu faci ca să ai o viață liniștită! O să-i spună Stef, nume care suna destul de drăguț, căci mătușa n-ar fi vrut să audă niciodată de Étienne. Ina ar fi preferat Stefanus Anton; însă cu numele acesta n-ar fi fost de acord Frits și Lily.

Ina d'Herbourg avea un principiu: să nu vorbească niciodată despre bani și despre familie; dar cum e foarte greu să-ți respecti principiile, în casa d'Herbourg se discuta mereu despre bani și foarte mult despre familie. Între Ina și soțul ei, ambele subiecte de conversație erau

binevenite. Acum, când Lot Pauws se logodise cu Elly Takma, convorbirea se înfiripă de la sine între ei, într-o seară după cină, în vreme ce Harold Dercksz privea tăcut în gol.

— Câți bani crezi că vor primi, Papa? întrebă Ina.

Bătrânul făcu un gest vag și continuă să privească în gol.

— E lucru cert că Lot nu are nimic, zise d'Herbourg. Amândoi părinții îi sunt în viață. Se prea poate ca el să scoată ceva de pe articolele alea ale lui, dar nu cine știe ce.

— Cât o fi primind oare pe un articol? îl întrebă Ina, nerăbdătoare să afle cât mai repede răspunsul.

— Nu știu, n-am nici cea mai vagă idee! răbufni d'Herbourg.

— Crezi că bătrânul Pauws o să le dea ceva? El locuiește la Bruxelles, nu-i așa?

— Da, dar nici bătrânul Pauws nu are nimic.

— Sau mătușa Otilie? Ea are banii pe care i-a lăsat tatăl ei, știi tu. Steyn nu are nimic, nu-i așa tată? Și apoi, de ce i-ar da Steyn ceva lui Lot?

— N-are de ce, zise d'Herbourg, dar bătrânul domn Takma are o groază de bani. E sigur că Elly o să capete ceva de la el.

— Nu înțeleg din ce-or să trăiască, zise Ina.

— N-o să aibă mai puțin decât Lily și Frits.

— Dar tot nu pot să înțeleg cum o să se descurce ăștia doi! replică Ina.

— În cazul ăsta ar fi trebuit să-i găsești ficei tale un soț bogat!

— Te rog, zise Ina, închizând plictisită ochii, cu un aer de distincție, cu faimoasa lor căutătură „Usselmonde”, să nu mai vorbim despre bani. Sunt scârbită și obosită de ei, și apoi, banii celorlalți... sunt *le moindre de mes soucis*⁹. La uirma urmelor, nici nu-mi pasă cum trăiesc alții... Totuși... Părerea mea este că bunica stă mai bine decât ne închipuim.

9 Ultima dintre grijile mele (fr.).

— Știu aproximativ cam cât ar trebui să aibă, zise d'Herbourg. Deelhof, avocatul, spunea deunăzi...

— Cât? întrebă Ina cu nerăbdare, și ochii ei obosiți se aprinseră.

Întrezărind însă expresia de suferință care crispase fața socrului său și neștiind dacă suferința era fizică sau morală, dacă sursa ei era gastrita sau nervii, d'Herbourg ocoli întrebarea. Totuși, era greu să-ți înghiți vorba, așa dintr-odată, chiar dacă Papa părea îndurerat, astfel încât zise:

— Mătușa Stefanie trebuie să aibă o situație bună.

— Da, eu cred însă, zise Ina, că după cât se pricepea de bine unchiul Anton să strângă banii pe vremea când era rezident, el este acela care stă mult mai bine decât mătușa Stefanie. Fiind neînsurat, nu a dat recepții cât a stat în acel post; asta o știu cu siguranță. Locuința rezidentului era o paragină, după opt ani, când a părăsit-o el...

— Dar unchiul Anton este un bătrân desfrânat, zise d'Herbourg cu convingere, și *asta* îl costă bani.

— Nu, zise Harold Dercksz.

O spuse cu un fel de durere, făcând un gest de negare cu mina; dar abia apucase să rostească acea singură vorbă în apărarea fratelui său, că o și regretă, căci Ina îl întrebă nerăbdătoare:

— Ai spus nu, Papa? E sigur însă că viața unchiului Anton n-ar rezista la o cercetare...

Și d'Herbourg întrebă:

— Cum de a putut să fie o asemenea pramatie, fără să-și fi plătit plăcerile?

Harold Dercksz, străduindu-se să găsească o expresie mai blândă, zise:

— Femeile îl plăceau pe Anton...

— Femei? Poate vrei să spui fete?

— Nu, nu! protestă Harold Dercksz, respingând aluzia cu un gest al mâinii lui bătrâne și uscate.

— Sst! zise Ina, aruncându-și ochii în jur.

Băieții intrară.

— Bine, dar acum treizeci de ani, unchiul Anton a

fost pus sub urmărire, continuă d'Herbourg.

— Nu, nu, protestă Harold Dercksz.

Pol, studentul, și Gus, mezinul, intraseră în cameră și în seara aceea nu se mai vorbi de bani și de familie și, datorită băieților, ceaiul de după cină se desfășură în mod agreabil. E adevărat că Ina era o mamă bună și își crescuse bine băieții; din respect pentru bătrânul lor bunic, erau veseli fără a fi zgomotoși, fapt care îi producea totdeauna lui Harold Dercksz o stare plăcută, de intimitate; amândoi erau foarte politicoși, spre marea mulțumire a Inei, care putea astfel să spună că Paul și Gus nu datorau *asta* Dercksz-ilor; când bunicul se ridică să se ducă sus în biroul lui, Gus se repezi la ușă și o ținu deschisă cu foarte mult respect. Bătrânul dădu din cap cu bunăvoință, uitându-se la nepotul său, fi bătu pe umăr și o porni în sus pe scară, făcând reflecția că Ina era o fiică bună, deși avea și ea defectele ei. Îi plăcea să locuiască în casa fiicei lui. S-ar fi simțit foarte singur dacă ar fi fost izolat. Era atașat de cei doi nepoți. Ei reprezentau tinerețea, ceva ce era pe cale să crească în veselie și voioșie; viețile acelea de băiețandri nu semănau cu toate celelalte, cu lucrurile care treceau, care treceau pe încetul, amenințător, ani și ani de-a nudul, ani și ani...

Ajungând în biroul său, Harold Dercksz mări flacăra lămpii cu gaz aerian, se lăsă în fotoliu și rămase pe gânduri. Existența ascundea uneori amintirile, le acoperea de tăcere. Amintirile acelea teribile, de o viață. Acum nici nu mai erau atât de amenințătoare și până când moartea va veni să le înlăture, se perindau prin fața ochilor, se perindau întruna, oricât de înceată le-ar fi fost trecerea. Ele, întâmplările, se stingeau însă foarte încet.

Era acum un om bătrân, un bătrân de șaptezeci și trei de ani, un moșneag infirm, care își târa bătrânețea înspre mormântul după care tânjea. Câte suferințe nu îndurase! Nu putea să înțeleagă de ce trebuia să trăiască până la o vârstă atât de înaintată, în vreme ce întâmplările treceau atât de încet, se perindau în tăcere, lăsând însă urme adânci. Parcă întâmplările ar fi fost niște fantome ce

târau în urma lor văluri lungi, pe cărări nesfârșite, și parcă vălurile acelea foșneau peste frunzele învolburate de-a lungul potecilor. Toată viața văzuse întâmplările perindându-se și adesea nu izbutise să înțeleagă cum de asemenea întâmplări, care se desfășuraseră prin fața ochilor lui, au putut să încapă într-o minte omenea «că Dar întâmplările își târâseră vălurile și frunzele ruginiseră fără ca amenințarea să se înfăptuiască vreodată. Nimeni nu s-a ivit din spatele unui copac, cărarea a rămas pustie în fața ochilor lui, cărarea a șerpuit mereu și nălucile s-au topit. Uneori doar ele priveau în jur cu o privire de strigoi, alteori o porneau înainte, târându-se încet; niciodată însă nu se opreau. Le văzuse perindându-se în tăcere de-a lungul copilăriei sale, de-a lungul adolescenței sale, pe vremea când avusese și el vârsta lui Pol și a lui Gus; le văzuse trecând prin viața sa, o viață obișnuită de plantator de cafea din Java, și apoi de industriaș; le văzuse trecând prin viața sa de om însurat cu o femeie a cărei existență o împărtășise din greșală, tot așa cum, din greșală, o împărtășise și ea pe a lui. În cazul lui – nu încăpea nicio îndoială în privința asta – din cauză că nu făcea nimic altceva decât să vadă acele întâmplări, întâmplările care se perindau...

Acum tușea, o tuse puternică, seacă, o tuse care îi făcea rău la piept și la stomac și ale cărei convulsii se transmiteau până în picioarele-i slăbănoage...

Oh, cât o să mai dureze asta? Cât o să mai vadă întâmplările?... Se perindau, se perindau, se târau, se târau... Vai, de ce nu treceau mai repede? Începuseră încă de pe vremea când era un băiețel de treisprezece ani, un băiețuș vesel, sportiv, care se juca cu picioarele goale în râul din fața casei vicerezidentului, bucurându-se de fructe, de păsări, de animale, bucurându-se de tot ce-i putea oferi copilăria veselă a unui băiat din Java, căruia îi era îngăduit să se joace pe terenuri întinse, pe lângă ape curgătoare, să se cațere în copaci înalți cu flori roșii; din clipa aceea – o noapte înăbușitoare cu cerul mohorât, mai întâi amenințator, apoi revărsându-se în torente

zgomotoase de ploaie – din clipa când a văzut întâmplările, primele întâmplări, prima întâmplare teribilă, din clipa aceea, în mintea sa fragedă s-a strecurat o tulburare, un fel de fiară care, fără a izbuti să-l distrugă, îl ținuse mereu în stăpânirea sa, îl ținuse în ghearele sale... în fiecare an, de-a lungul întregii lui vieți, văzuse întâmplarea ivindu-se din nou, ca o vedenie. Groaznică întâmplare, zămislită și născută în acea noapte când, desigur din cauza febrei, nu izbutise să adoarmă, sub cerul apăsător, de plumb, care zăgăzuia ploaia în pânzele sale puternice, împiedicând-o să izbucnească și neîngăduind aerului să ajungă până la el, ca să poată respira. Închipuire? Nu, întâmplare, întâmplare adevărată...

Un *pasanggrahan*¹⁰ izolat în munți. Se află acolo singur, cu cei doi părinți ai lui, el, favoritul tatălui său, venit spre a-și petrece concediul de boală. Ceilalți frați și surori au rămas în oraș, la locuința vicerezidentului.

Nu poate dormi. Strigă:

— *Baboe*¹¹, vino încoa!...

Nu răspunde. Unde să fie? De obicei, se culcă afară, lângă ușa lui, pe salteaua ei micuță și are somnul ușor.

— *Baboe, baboe*, vino încoa!

Îl cuprinde nerăbdarea; e băiat mare, dar îi este teamă, pentru că are puțină febră, întocmai ca Papa, și noaptea e atât de înăbușitoare, încât parcă ar sta să se dezlănțuie un cutremur.

— *Baboe...*

Dar ea nu e acolo.

Se zvârcolește și se încurcă în *klamboe*¹², dar nu e în stare să o desfacă, în spai mîia lui înfierbântată. Se eliberează apoi din faldurile de muselină și încearcă să o strige din nou pe *baboe*... când, deodată, aude voci, șoapte pe veranda din spate... Sângele îngheață în trupul băiatului; gândul îi umblă la hoți, la *ketjoe* și e

10 Locuință din lemn sau din împletitură de trestie, fără etaj, înconjurată de verande (malaeză).

11 Dădacă (malaeză).

12 Plasă împotriva țîntarilor (malaeză).

însăpăimântat de moarte... Nu, nu vorbesc limba javaneză, nu sunt *ketjoe*. Vorbesc olandeza, amestecată cu malaeza. Recunoaște glasul lui *baboe* și încearcă să scoată un strigăt de spaimă, dar însăși spaima este aceea care i-l curmă în gâtleej... Ce or fi făcând acolo? Ce se întâmplă? Pe băiat îl trec sudori reci... Aude glasul mamei lui; recunoaște apoi vocea domnului Emile, domnul Takma, secretarul care vine atât de des în casa lor de la oraș... Oh, ce-or fi făcând ei acolo, afară, în întuneric?... La început a fost însăpăimântat, dar acum și-a recâștigat aproape în întregime calmul; tremură însă și nu știe de ce... Ce să se fi întâmplat? Ce fac Mamma și domnul Takma, și Mă-Boeten, acolo, în întuneric? Curiozitatea îi învinge spaima. Tace chitic; doar dinții îi clănțnesc. Deschide ușa odăii sale, încet de tot, ca să nu scârțâie. Veranda din mijloc e înecată în întuneric, pe veranda din spate e beznă...

— Ssst, *baboe*, ssst, oh, Doamne, taci!... Încet, încet... Dacă ne aude *sinjo*!...

— Doarme, *kandjeng*¹³...

— Dacă ne aude *oppas*?

— Doarme, *kandjeng*...

— Oh, Doamne, Doamne, dacă se trezește?... Oh, *baboe*, *baboe*, ce ne facem?...

— Liniștește-te Ottilie, liniștește-te!...

— Nu se poate face nimic altceva, *kandjeng*, la râu, la râu!...

— Vai, Doamne, vai Doamne, nu, nu, nu 11 râu!...

— Liniștește-te, Ottilie!

— Oh, Doamne, nu, nu la râu!

— E singura soluție, Ottilie! Stăpânește-te, stăpânește-te! Taci din gură, îți spun! Vrei să fim arestați amândoi pentru crimă?

— Dar ce, eu, eu l-am omorât?

— N-am putut face altfel! Eu eram în legitimă apărare! *Tu* erai cea care îl urai, Ottilie, nu *eu*. Dar ai făcut-o împreună cu mine.

— Oh, Doamne, nu, nu!

13 Stăpînă (malaeză).

- Nu încerca să negi partea ta de vină
- Nu, nu, nu!
- Tu te-ai agățat de el.
- Da, nu...
- ...când i-am smuls feris-ul¹⁴ din mină.
- Da... da...

— Ssst, *kandjeng*, ssst! Taci!

— Oh, Doamne, oh Doamne, fulgeră!... Oh, ce bubuit, ce tunet!

Munții repetau, iarăși și iarăși, rostogolirea neîncetată a tunetului. Torente de ploaie se revărsau sfâșiind parcă pânzele care le reținuseră.

Băiatul o auzi pe mama sa țipând.

— Tăcere, Ottilie, tăcere!

— Nu pot să mai îndur. Am să leșin!

— Taci! Apucă-i piciorul. *Băboe*, tu apucă celălalt picior!

— E sânge pe dușumea...

— Șterge-l.

— Îndată, *kandjeng*, oh, îndată!... Mai întâi la râu.

— Oh, Doamne, oh, Doamne!

Dinții băiatului clănțnesc, ochii îi ies din cap și, în înfrigurarea ce-l cuprinde, inima îi bate, gata să-i sară din piept. Este înspăimântat de moarte, dar dorește să vadă. Nu înțelege, dar dorește mai presus de toate să vadă. Curiozitatea lui copilărească îl împinge să întrevadă groaznica întâmplare pe care n-o înțelege încă. Pe tăcute, se furișează cu picioarele goale pe veranda întunecată. Și în lumina abia întrezărită, în noaptea de afară... vede! Vede întâmplarea! Un fulger orbitor, teribil; un bubuit de tunet. Parcă s-ar prăbuși munții... Și vede! Nu zărește prin ceață decât ceva tulbure, ei poartă, duc ceva, într-o înaintare nedeslușită... cară pe cineva. Mamma, domnul Emile și mă - Boeten. În naivitatea lui, nu-și dă seama pe cine anume. În naivitatea lui, se gândește doar la întâmplări și oameni cumpliți, la hoți și comori, la aventurile înfricoșătoare din cărțile lui cu povești... Pe cine

or fi cărând ei prin grădină? Oare Papa să nu-i fi auzit? Nu îl trezesc ei oare? Să doarmă el atât de adânc?

Nu le mai aude glasurile... Au dispărut în grădină... Dar oppas-ul, să nu-i audă el oare?... Nu, pretutindeni e liniște; totul a dispărut în întuneric și ploaie; nu vede nimic altceva decât ploaia căzând năvalnic, răpăind, răpăind cu furie. Sălbaticul ropot îl împiedică pe teta și pe *oppas* să audă. Cerul s-a despicat și ploaia se prăvălește acum nestingherită. Tremură de frig și febră. Și, deodată, simte că piciorul lui micuț și gol calcă pe ceva cald, moale... E sânge, sânge închegat.

Nu mai îndrăznește s-o pornească nici înainte, nici înapoi. Stă încremenit, clănțănind din dinți. Ploaia răpăie în jurul lui... Dar trebuie să-l trezească pe tatăl său, să se refugieze la el, să se ascundă în brațele lui și să suspine, să suspine cutremurat de frică... Dibuie drumul înapoi spre veranda din mijloc, vede ușa de la odaia mamei dată de perete; o lampă pâlpâie slab. Piciorul lui simte din nou moliciunea caldă și se cutremură. Clisa asta groaznică nu este altceva decât sânge, sânge închegat, împrăștiat peste tot, pe rogojini. Dar vrea să ajungă la lampa micuță, s-o ia cu el în camera lui Papa, care se află atât de departe, tocmai lângă veranda din față. Se îndreaptă către lampă, o apucă și vede patul mamei răscolit, iar pernele azvârlite pe dușumea. Acum vede bine pe podele roșul, roșul care s-a și înnegrit. E înspăimântat, simte un fior de gheață și se dă în lături cu lampa în mână, ca să nu calce pe *kris*, o armă frumoasă pe care Papa o primise ieri de la Guvernator. Iată-l acolo jos... lama îi e înroșită! În ochii lui de copil, totul se preschimbă într-o ceață roșie, groaznic de roșie. Pe veranda cu umbrele ei jucăușe, prin care trece cu lampa în mână, se simte atât de mic în spaima și înfrigurarea lui! Dar poate că visează!... Se îndreaptă către camera lui Papa.

— Papa, vai, Papa, vai Papa!

Se bâlbâie de frică și simțindu-se fără apărarea tatălui, tot curajul i se curmă.

Deschide ușa de la camera tatălui său.

— Papa, vai, Papa, vai Papa!

Se duce spre pat, cu lampa în mână. Papa dormise în patul acela, dar acum nu mai era acolo. Unde să fi fost oare?... Și, într-o clipă, adevărul se dezvăluie în mintea lui de copil. Vede groaznica întâmplare, o vede ca pe o plăsmuire a spaimei, înfricoșătoare, sângeroasă, obsedantă. Ce cară ei în grădină, către râu, prin ploaia care ropotește... e Papa, e Papa! Ce poartă ei afară, departe, Mamma, și domnul Emile, și Mă-Boeten... e Papa, este Papa! A rămas singur-singurel în casă... Papa a murit și ei îl duc la râu... A văzut întâmplarea... Continuă să vadă întâmplarea... O s-a vadă mereu... Nu înțelege de ce se comportă astfel - de Venise parcă deodată cu ani de zile mai bătrân -, însă închide ușa de la camera tatii, se întoarce și pune lampa mamei acolo de unde a luat-o și revine în camera lui. Tremură în întuneric, dinții îi clănțane, ochii îi ies din orbite și privirea îi rămâne fixă. Dar izbutește să-și spele picioarele în întuneric și azvârle prosopul în coșul de rufe. Se strecoară apoi în pat, pune la loc *klamboe* și își trage cuvertura peste cap. Zace astfel, scuturat de friguri. Patul de oțel se zgâlțâie odată cu el. E singur în *pasanggrahan* și a văzut teribila întâmplare: mai întâi desfășurarea ei reală, apoi imaginea aceea care i-a dezvăluit totul, în lumina fulgerelor, sub bubuitul tunetului care despică munții. Stă în pat și tremură... Cât o să țină asta oare? Cât o să țină oare? O jumătate de oră, trei sferturi de oră... O aude pe *baboe* înapoindu-se, apoi pe Mamma gemând, oftând, suspinând și pe Mă-Boeten murmurând:

— Taci, *kandjeng*, taci!

— E sigur că ne-au văzut!

— Nu, nu era nimeni acolo... Te gândești la *sinjo* Harold, *kandjeng*?

Deodată se face liniște

O liniște de moarte...

Băiatul zace cuprins de friguri; cât e noaptea de lungă, ochii lui holbați privesc fix și vede întâmplarea...

De atunci o vede mereu; și iată-l acum, un om

bătrân...

A doua zi, corpul lui Papa este găsit printre bolovanii mari din râu. Se vorbește despre o *perkara*¹⁵, stârnită de gelozia iubitului unei femei din *kampong*¹⁶.

Doctorul Roelofsz constată însă că rana a fost provocată doar de o stâncă ascuțită, de care Dercksz încercase să se agațe, atunci când se îneca... Nu e cazul să se dea crezare bârfelii localnicilor... Nici vorbă de asasinat... Inspectorul își întocmește raportul: „Vicerezidentul Dercksz, care locuia temporar în *pasanggrahan*, neputând să doarmă din cauza febrei și a vremii apăsătoare, a ieșit afară în timpul nopții ca să ia aer. Oppas-ul l-a auzit... și a fost oarecum mirat, căci ploua cu găleata... Dar nu era pentru prima dată când *kandjeng* ieșea în junglă din cauza insomniei de care suferea permanent... A răătăcit drumul. Râul era umflat... I-ar fi fost imposibil să înoate printre stâncile acelea mari... S-a înecat în toiul nopții furtunoase... Indigenii i-au găsit corpul, la o oarecare distanță, mai la vale de *pasanggrahan*. În timpul acesta, doamna Dercksz deșteptându-se dimineața, a fost foarte neliniștită că nu și-a găsit soțul în camera lui”.

Harold Dercksz stătea privind în gol.

În biroul său de om de afaceri, liniștit, mohorât, vedea desfășurându-se întâmplarea, dar într-un ritm atât de târăgănat, atât de lent. Nu băgă de seamă când se deschise ușa și intră fiica sa, Ina.

— Tată...

El nu răspunse.

— Tată, tată...

Tresări.

— Am venit să-ți urez noapte bună. La ce te gândeai atât de adânc, tată?

Harold Dercksz își trecu mâna peste frunte.

— La nimic, dragă... întâmplări... întâmplări de demult!

15 Ceartă (malaeză).

16 Sat, așezare (malaeză).

Le vedea: se perindau pe acolo târând după ele lungi văluri spectrale peste frunzele care foșneau... să fi fost oare ceva amenințător, dincolo de copaci, pe cărarea aceea nesfârșită?

— Întâmplări vechi? Oh, tată, au avut, până acum, tot timpul să treacă. Eu nu mă gândesc niciodată la întâmplările de demult. Viața de azi este și așa destul de grea pentru oamenii fără bani...

Îl sărută, urându-i noapte bună...

Nu, întâmplările vechi... nu aparțin trecutului. Ele trec, trec, dar... atât de încet!

L

când auzi de jos glasul mamei sale și al soțului ei, Steyn. Glasul mamei Otilie era ascuțit, din ce în ce mai iritat iar vocea de bas calmă, indiferentă, a lui Steyn răsunând în fraze scurte, sacadate, o irita într-atât pe Mamma, încât începuse să se bâlbâie și aproape că se îneca, făcând eforturi să respire.

Lot lăsă tocul din mână, cu un oftat, și coborî. O surprinse pe bătrâna servitoare ascultând, plină de curiozitate, la ușa bucătăriei, dar slujnica se făcu nevăzută când auzi pașii lui Lot pe scară.

Lot intră în cameră.

— Ce se întâmplă?

— Ce se întâmplă, ce se întâmplă? O să-ți spun eu ce se întâmplă: n-am fost în toate mințile când m-am măritat, n-am fost în toate mințile să-mi aduc averea în căsătorie. Dacă nu o aduceam, aș fi putut să fac ce-mi place! Oare nu sunt și ei copiii mei, propriii mei copii? Dacă le trebuie bani, n-am voie să le trimit? Să fie obligați să moară de foame în timp ce el... în timp ce el...

Arată spre Steyn.

— Ei, eu ce? o provocă Steyn.

— În timp ce el îmi toacă banii cu femeile, cu veșnicele lui târfe.

— Ascultă Mamma!

— Dar ăsta e adevărul!

— Taci, Mamma, să-ți fie rușine; nu mai vorbi așa! Ce

s-a întâmplat, Steyn?

— Mamma a primit o scrisoare de la Londra.

— De la Trevelley-i?

— De la Hugh. Cere bani.

— Și nu pot să-i trimit bani fiului meu dacă vreau? strigă Mamma, adresându-se lui Lot. Oare Hugh nu-i și el copilul meu, nu e oare fiul meu? Nu-i de ajuns că te opui să-i văd mai des, acum trebuie s-o și rup definitiv cu ei? Dacă Hugh nu are deocamdată serviciu, n-am voie să-i trimit și eu ceva bani? Nu sunt banii mei? Steyn are banii *lui*, pensia lui, eu nu-i cer banii lui.

— Uite ce e, Lot, zise Steyn, desigur că Mamma n-are decât să facă ce dorește, dar, după cum știi, abia ne ajungem pentru cheltuielile noastre de fiecare zi. Dacă Mamma se apucă să-i trimită lui Hugh cincizeci de lire, nu știu zău cum o s-o scoatem la capăt. Asta-i tot; în rest, nu mi pasă de ce zice Mamma.

— Îmi risipești banii cu femei dezământate, fiindcă tu însuși ești dezământat și așa ai fost totdeauna!

— Mamma, ajunge! Calmează-te. Nu pot suporta cearta și ocările. Liniștește-te, stăpânește-te, Mamma. Să văd și eu scrisoarea lui Hugh.

— Nu, nu te las nici măcar s-o vezi! Ce-ți închipui? N-am nicio răspundere față de copilul meu? Te asociezi și tu cu această brută împotriva mamei tale? Ați vrea amândoi să o **m**² cu propriii mei copii, carnea șisângele meu, iubiții mei, iubiții mei, pentru ca să vă iasă vouă socotelile! Când îi văd eu? Când? Spune-mi, când? Mary, John, Hugh. Când îl văd pe Hugh? Să presupunem că eu am fost aceea care m-am înșelat în privința tatălui lor. Dar nu sunt ei oare propriii mei copii, așa cum ești tu și Otilie? Nu-mi pot lăsa băiatul să moară de foame!

— Știu foarte bine că Hugh abuzează de bunătatea ta, de slăbiciunea ta... ca să nu mai vorbesc de ceilalți doi.

— Foarte bine, nici să nu vorbești de ei! Haide, rupe-o cu frații și surorile tale! Hai, consideră că nu mai există nimeni pe lume în afară de tine și că mama ta nu mai are pe nimeni altul decât pe tine: haide, du-te, însoară-te și

părăsește-o pe maică-ta, las-o singură cu individul ăsta, cu acest individ josnic care se furișează noaptea afară, la târâturile lui. Căci el e încă tânăr. Atât de tânăr! Și soția lui e bătrână. Dar dacă el trebuie să se ducă la femeile lui și dacă tu te însori, te asigur că nu o să rămân singură în casă și uite, îți jur că o să mă duc la Hugh. La scumpul meu băiat, la iubitul meu! Când o să-l văd, când o să-l văd oare? Nu l-am mai văzut de un an!

— Te rog, Mamma, fii calmă și nu mai țipa așa! Vorbește liniștit. Mă obosești îngrozitor cu atâtea strigăte, și ceartă, și ocări: nu mai pot să rabd!... Uite, nu-ți mai cer să-mi arăți scrisoarea lui Hugh. Dar Steyn are dreptate: după cât cunosc eu situația noastră financiară, ar fi o nebunie să-i trimiți șase sute de florini lui Hugh, care n-a avut niciodată ceva mai bun decât un „serviciu” destul de vag în City. Nu poți face asta!

— Ba pot, brută egoistă ce ești! Ce știi tu despre banii mamei tale? Eu pot avea bani oricând doresc.

— Da, știu; îi pierzi și apoi îi găsești din nou în bufetul tău...

— Cu toate că de data asta n-am să-i găsesc în bufetul meu și dacă Steyn ține banii încuiați, am să mă duc de-a dreptul la bancă și am să-i cer. Ei n-or să mă refuze. Prin bancă am să-i trimit. O să vedeți că *pot* să o fac și pe asta, brute egoiste și hrăpărețe ce sunteți amândoi! Îmi pun pălăria și plec. Plec imediat. O să mă duc la bancă și Hugh... Hugh își va primi banii mâine ori poimâine. Aș face-o și pentru tine.

Lot, sau pentru Otilie; am s-o fac și pentru Hugh. Sunt mama lui și am s-o fac: da, da, uite așa!

Se bâlbâia și se îneca de furie și, pentru că Lot îl apăraseră pe Steyn, pentru că Steyn ținea mai mult la Lot decât la ea, simți înțepătura geloziei până în adâncul inimii. Lucrul ăsta o făcea să sufere atât de tare încât nu mai știa ce spune; și l-ar fi palmuit pe Lot, iar pe Steyn... să fie oare capabilă să-l și omoare? Se năpusti afară din cameră, palidă de furie, lovindu-se de mobile, trântind ușa și repezindu-se pe scară în sus. Ar fi fost în stare să

izbucnească chiar și în plâns din cauza acelei dureri ascuțite... Steyn și Lot o auzeau umblând și tropăind pe sus, în timp ce se îmbrăca vorbind de una singură, ocărind, ocărind întruna.

Trăsăturile bine marcate ale lui Steyn, aspre dar frumoase, încadrate de barbă, se destinseră brusc din extrema încordare la care ajunseseră.

— Lot, băiete dragă, sunt aproape douăzeci de ani de când rabd asta.

— Ei, Steyn!

— Aproape douăzeci de ani. Țipete, ocări, certuri... E mama ta. Să nu mai vorbim despre asta.

— E adevărat, Steyn, e mamia mea și mi-e dragă, așa cum este ea, dar să știi că înțeleg cât suferi.

— Sufăr? Nu știu. Omul devine insensibil. Dar mă gândesc uneori că mi-am irosit viața în modul cel mai lamentabil. Și cui i-a folosit asta? Nici măcar ei.

— Încearcă să o privești ca pe un copil, un copil capricios și răsfățat. Fii drăguț cu ea! Din când în când, un cuvânt blajin, o mângâiere: asta-i trebuie. E o femeie care trăiește din dezmierdări. Biata Mamma! Nu știu pe nimeni care să aibă atâta nevoie de dezmierdare ca ea. Uneori, când o mângâi pe păr, se reazemă de mine. Atunci e fericită. Dacă o sărut, e fericită. Dacă îi spun că are o piele catifelată, e fericită. E un copil! Încearcă să o privești astfel și fii drăguț cu ea, măcar o dată sau de două ori.

— Nu mai pot. Am fost nebun după ea, îndrăgostit nebunește de ea, odinioară. Dacă. n-ar fi găsit mereu pricini de ceartă, dacă n-ar fi fost insuportabil de nerezonabilă, am fi putut trăi încă prietenește împreună. Deși e mai bătrână decât mine puteam să o mai ducem încă. Dar e imposibilă. Ți dai și tu seama de asta, tot atât de bine ca și mine. Nu avem bani și, pentru că de data asta nu găsește niciun ban în bufet, se duce pur și simplu la bancă și îi scoate de acolo ca să-i trimită lui Hugh. Scrisorile astea de la Trevelley provoacă scene la intervale regulate. O jecmănesc pe rând de bani și partea cea mai urâtă este, o știi doar și tu, că în spatele copiilor se află

tatăl.

— Ești sigur că e așa?

— Da. Trevelley este totdeauna instigatorul. El îi influențează pe copii. Noi ne înglodăm în datorii ca să-i fie bine lui Trevelley... Lot, am avut deseori intenția să divorțez. N-o fac pentru că Mamma a mai fost divorțată de două ori. Dar câteodată, stau și mă întreb: oare nu îmi prăpădesc viața în zadar? Cu ce ne suntem de folos unul altuia? Stăm împreună degeaba, pentru ceea ce a fost, pentru o pasiune care a trecut. O clipă de orbire nebună, nesăbuită. N-a fost cunoaștere sau afecțiune, ci numai dorință... Pentru un lucru care s-a sfârșit mi-am risipit viața, zi de zi, douăzeci de ani bătută pe muchie. Sunt un tip destul de simplu, însă mă bucuram de viață, îmi era dragă slujba... m-am dezgustat însă de toate și am continuat să-mi irolesc viața, zi de zi... Pentru ceva care s-a sfârșit cu totul, eu...

— Știi doar că eu îți apreciez comportarea. O faci numai spre binele Mammei. Dar, după cum ți-am spus-o de nenumărate ori, vezi-ți de drumul tău. Nu-mi plac sacrificiile zadarnice. Dacă crezi că vei mai alege ceva din viață despărțindu-te de Mamma, fă-o.

Steyn părea să-și fi recăpătat însă nepăsarea.

— Nu, dragă băiete, ce s-a stricat, s-a stricat. Douăzeci de ani secătuesc îndeajuns energia unui om ca să mai poată face ceva din viața lui. Atunci când a fost părăsită de toți - poate nu în întregime, dar în mare parte din vina mea - am simțit că nu trebuia să o părăsesc pe Mamma. Să o las acum, când e o femeie bătrână, ar fi o faptă de nemernic; nu pot s-o fac. Iau această hotărâre nu ca un sacrificiu fără rost, ci pentru că nu pot face altfel. Nu îngădui ca viața mea să se prefacă într-un iad. Îmi vād de treabă, după bunul meu plac, deși Mamma exagerează atunci când pretinde că mă duc noaptea la femei.

— Mamma este geloasă din fire și încă este geloasă pe tine.

— Și pe tine e geloasă. E o femeie nefericită și pe măsură ce îmbătrânește va fi și mai nefericită. Este una

din ființele care ar trebui să nu îmbătrânească niciodată... Hai, Jack, să mergem la plimbare. Dar, ascultă Lot, dacă Mamma continuă în felul ăsta, va trebui să o punem sub tutelă. Nu există altă soluție.

Lot tresări. Și-o închipui pe Mamma cu bunurile trecute în grija unui curator; și totuși Steyn avea dreptate. Se gândi că ar fi mai bine să aibă o discuție calmă cu Mamma.

Deocamdată nu era nimic de făcut. Mamma exasperată, se comporta ca o nebună și îi va trimite lui Hugh cele cincizeci de lire sterline.

Lot se înapoie în camera lui și încercă să-și reia lucrul. Scria un eseu în care demonstra că arta era o distracție, iar artistul un animator. Nu știa dacă era de acord cu tot ce spunea acolo, dar asta nu-l interesa și nu prezenta nicio importanță. Era un pretext ca să umple câteva pagini scânteietoare, scrise cu întreaga lui dexteritate stilistică. Va cuceri publicul, va fi citit, va stârni indignarea unora, zâmbetele altora, pentru că într-adevăr articolul lui putea să aibă mult miez și pentru că Charles Pauws putea să aibă și dreptate în cea ce spunea. Își șlefua cu dragoste frazele plămădite din cuvinte frumoase, făcându-le să pară convingătoare prin strălucirea lor... Dar, în mijlocul frazelor îl străfulgera gândul la biata Mamma și își dădu deodată seama că nu mai era capabil să continue scrisul.

Îi era milă de ea. Îl înțelegea și-i dădea dreptate lui Steyn, însă îi era milă de biata Mamma... Se ridică și începu să se plimbe prin camera plină de achiziții din Italia: câteva bronzuri, multe reproduceri după maestri italieni. Un tip de treabă, Steyn ăsta - să-i lase lui camera ce se afla lângă aceea a Mammei, iar el să se ducă sus, la ultimul etaj! Dar îi era milă de mama sa, o ființă atât de copilăroasă. Fusesse totdeauna un copil - era și rămânea un copil, iremediabil. Odinioară atât de drăguță, atât de seducătoare! Totdeauna ca o păpușică. Își aminti cât de fermecătoare era Mamma, chiar pe vremea când el avea șaptesprezece ani: atât de tânără, extraordinar de tânără,

cu fețișoara ei adorabilă, cu ochii aceia albaștri, copilăroși și figura desăvârșită, împlinită. Pe atunci avea treizeci și opt de ani și nu trăda niciun semn de bătrânețe; era o femeie drăguță, în plină înflorire a farmecului ei. Nu avea nevoie să se uite la fotografiile Mammei din zilele acelea și mai demult: și-o reamintea așa cum era: ca o fată tânără, într-o rochie lungă de dantelă crem, pe care nici nu-și dădea măcar silința să și-o așeze mai cu grijă pe corp; era în primul rând fascinantă, atât de fascinantă! Și-o reamintea într-o rochie cafenie, împodobită cu astrahan, cu o căciuliță de astrahan pe părul buclat, în timp ce patina cu el mișcându-se atât de ușor și de grațios pe gheață, încât ceilalți o credeau sora lui... Biata Mamma, îmbătrânește acum! Și totuși arată încă foarte bine, dar îmbătrânește și nu i-a mai rămas nimic - este sigur de asta - nu i-a mai rămas nimic altceva decât vocația ei pentru iubire. Cinci copii avea, dar nu era mamă. Lot râdea, dând din cap dezaprobat la acest gând. El se instruisese singur; Ottilie și-a dat seama foarte curând de marele ei talent și de vocea ei frumoasă și și-a făcut educația tot singură; copiii Trevelley aproape că s-au înstrăinat... Nu, Mamma nu era o mamă, nu era o femeie cu însușiri casnice, nu era nici măcar o femeie de lume. Mamma nu avea nimic altceva decât vocația pentru iubire. Avea nevoie de iubire. Probabil că nu mai avea nevoie de pasiune, dar iubirea îi era încă necesară. Însă după ce tânjea cel mai mult, după ce jinduța cu lăcomie, asemenea unui copil, era alintarea. Și nimeni nu o răsfăța mai mult ca el, căci știa că Mamma era nebună după alintări. Ea îi spusese odată, arătându-i o fotografie a fratelui său vitreg Hugh Trevelley, un flăcău arătos, trecut de douăzeci de ani:

— Lot, sunt opt ani de când n-am mai fost sărutată de el!

Și Lot înțelesese din expresia Mammei că tânjea după sărutarea lui Hugh, cu toate că acesta o trata uneori atât de aspru și disprețuitor. Fără îndoială că Mamma își demonstra astfel sentimentul ei matern, care era, poate, mai mult o nevoie de a fi alintată de tânărul acesta care

era fiul ei, alintată cu duioșie... Oare se cădea să i se impună mamei lui vreo restricție? S-ar putea să se ajungă și la asta! Dar ar fi fost absolut oribil. Draga măicuță! Uneori era atât de absurdă! Atât de stupidă! Atât de copilăroasă pentru o femeie bătrână ca ea!... Oh, e cumplit să îmbătrânești mereu și să rămâi totuși ceea ce ești! Cât de puțin ai învățat de la viață! Ce puțin te-a format! Te-a lăsat așa cum erai și ți-a îndulcit doar asperitățile atrăgătoare ale figurii. Biata Mamma, viața ei nu se compunea din nimic altceva decât din întâmplări trecute... și mai ales din întâmplări de dragoste!... Mătușa Stefanie vorbea de isterie; da, un mare val de senzualitate străbătuse întreaga familie, dar el nu provenea de la Dercksz-i, așa cum pretindea mătușa Stefanie, ci chiar de la bunica. Auzise mereu că, asemenea mamei sale, fusese și ea o femeie pătimașă. Oamenii vorbeau despre tot felul de aventuri pe care le avusese în Indii, până când l-a întâlnit pe Takma. Era un fel de blestem abătut asupra familiei lor, un blestem al căsătoriilor nefericite. Ambele căsătorii ale bunicii s-au dovedit a fi nefericite. Se pare că generalul de Laders a fost o brută, oricât de mult încerca mătușa Stefanie să-și apere tatăl. Cu bunicul Dercksz, după cum spuneau oamenii, bunica a fost grozav de nefericită; aventurile ei datau de pe vremea aceea. Bunicul s-a înecat, căzând noaptea în apele umflate ale unui râu ce trecea prin spatele unui *pasanggrahan* din munții Tegal. Lot își amintea cât de mult se vorbise despre asta, cum, ani de-a rândul, circulară tot felul de zvonuri. După versiunea care data de acum șaiszeci de ani, bunicul Dercksz se arătase prea atent cu o femeie din *kampung* și fusese înjunghiat de un javanez, din gelozie. Dar nu erau decât bârfeli. Doctorul Roelofsz spunea că erau simple clevetiri... Un blestem al căsătoriilor nefericite... Unchiul Anton nu fusese niciodată căsătorit, însă la el valul de pasiune crescuse, devenind un puternic flux de senzualitate... Unchiul Harold, plin de omenie dar greu de pătruns, fusese nefericit cu *freule* a sa, prea olandeză pentru un plantator din Indii. Unchiul Daan, care trăia în

Indii, se afla acum în drum către Olanda. Se părea că nu e nefericit cu soția sa, mult prea asiatică, mătușa Floor. Erau acum bătrâni, serioși, calmi, dar fusese o vreme când valul acela fatal îi străbătuse pe amândoi, transformându-se, în cazul mătușii – o Dillenhof care aparținea familiei bunicii –, într-un șuvoi, un șuvoi puternic. Ei, dar toate acestea au trecut. Ei erau bătrâni acum... Mătușa Thérèse van der Staff, după o căsătorie nefericită, devenise catolică. Se spune că fiul ei Theo nu era fiul soțului ei... Și biata sa mamă, de trei ori măritată și de trei ori nefericită!

Nu și-a analizat niciodată familia astfel, de-a lungul și de-a latul generațiilor, dar acum, când a făcut-o, concluzia era cumplită: un fel de supunere oarbă față de legea socială – aceea a căsătoriei – pentru care, temperamental, niciunul dintre ei nu era potrivit. De ce se căsătoriseră? Acum erau cu toții bătrâni, dar... dacă ar fi fost tineri, cu vederi moderne, s-ar mai fi căsătorit, s-ar mai fi căsătorit ei oare? Sângele lor, adesea înfierbântat aproape până la isterie, nu ar fi putut să îndure niciodată o astfel de constrângere. Găsiseră compensări trecătoare ale patimii lor, căci niciunul dintre ei – poate doar cu excepția unchiului Harold – nu se căsătoriseră decât sub impulsul pasiunii. De îndată însă ce constrângerea căsătoriei a început să-i apese, și-au dat seama de destinul lor, de faptul că ei respectaseră totdeauna, în chip nechibzuit și instinctiv, legea socială, care nu li se potrivea; simțiseră pe pielea lor blestemul familiei, blestemul de a fi nefericiți în căsătorie... Iar el, Lot, el însuși, de ce era și el pe punctul de a se însura? Își pusese deodată întrebarea în chip serios, așa cum altă dată i-o pusese în glumă mamei lui. De ce se căsătorea el oare? Era el un bărbat de însurat? Oare nu se cunoștea – ba chiar prea bine – pe sine însuși? Cinic față de propria-i persoană, se vedea așa cum era, fiind pe deplin conștient de egoismul lui. Își știa toate micile vanități cu privire la înfățișarea sa, la finețea stilului său literar... Zâmbi: nu era un soi rău; erau alții mai răi decât el; dar, pentru numele lui Dumnezeu, de ce se însura el oare? De ce o ceruse în căsătorie pe Elly?...

Și totuși se simțea fericit; iar acum, când se întreba în mod serios de ce se însoară, era întru totul conștient că Elly îi era dragă poate mai dragă decât își dădea el singur seama. Dar – gândul nu putea fi împiedicat – de ce să se însoare? Va scăpa el oare de blestemul familiei? Nu cumva Ottilie, cea de la Nisa, avea dreptate? Ottilie, care refuza să se mărite și trăia cu ofițerul ei italian până când vor înceta să se mai iubească unul pe altul – i-o scrisese chiar ea. Oare valul acela de pasiune o cuprinsese și pe ea... sau ea era aceea care avea dreptate și nu el? Oare să fie ea, sora lui, **d** femeie, mai hotărâtă în concepțiile ei de viață decât el, care era bărbat?... De ce, de ce să se însoare? N-ar putea să-i spună lui Elly – care era atât de înțeleaptă – că el prefera să trăiască fără să fie legat?... Nu, nu putea face asta! Considerentele sociale, oricât de puțin ar fi contat pentru ei, continuau totuși să existe; era apoi și bunicul ei; erau oameni, întâmplări, convenții, dificultăți. Nu, nu putea să-i propună așa ceva lui Elly; și totuși, ea ar fi înțeles... Deci nu le rămânea nimic altceva de făcut decât să se căsătorească după tipicurile obișnuite și să spere – căci se iubeau unul pe altul atât de profund, nu numai sub impulsul pasiunii – că blestemul nu-și va exercita implacabila lui forță și asupra lor, înjugându-i la o căsătorie nefericită...

Oamenii aceia, unchii, mătușile fuseseră nefericiți în căsătoriile lor. Acum îmbătrâneau; întâmplările de odinioară trecuseră toate... Trecuseră... Să se abată oare asupra lui, care era încă tânăr? Trebuia neapărat să-l împresoare și pe el acum, când îmbătrâneau? Oh, să îmbătrânești, să îmbătrânești Oh, coșmarul teribil al îmbătrânirii, să vezi cum ți se deschide în față perspectiva ei cenușie, înghețată. Să fii umilit în părerea bună pe care ți-o faci despre înfățișarea ta – asta nu înseamnă chiar atât de mult: să fii umilit în încrederea pe care o ai în talentele tale literare este mai dureros; dar să fii umilit în întreaga ta existență fizică și morală, asta este o oroare, un coșmar. Nu

Umilit deodată, ci îndurând treptata subrezire a

trupului tău tânăr și viguros, degradarea inteligenței și a sufletului... Oh, să ajungi atât de bătrân ca bunica și bunicul Takma, ce grozăvie! Niște ființe care trăiseră nouăzeci de ani și mai bine. Părea că mai există între ei un atom de emoție, un atom de amintiri. Dar cine putea să o spună? Poate că ei vorbesc încă... despre trecut... Să ajungi însă atât de bătrân: nouăzeci și șapte de ani! Oh, nu, nu, nu așa de bătrân. Să moară înainte de a se șubrezi, înainte de a se ofili!

Simți cum îngheață de spaimă la gândul acesta și se cutremură, de îndată ce își dădu seama foarte limpede că ar putea ajunge și el tot așa de bătrân: nouăzeci și șapte de ani! Oh, Doamne, Doamne, nu, nu!... În ceea ce-l privește, să moară tânăr, să piară cât este încă tânăr! Nu era pesimist, iubea viața: viața era frumoasă, viața era splendidă! Existau atât de multe lucruri frumoase în artă, în Italia, în propria sa imaginație. Uite și acum, în propriul său suflet, sentimentul acela pentru Elly. El iubea viața tânără, viguroasă, nu dorea degradarea, veștejirea. Oh, vigoarea! Vigoare mereu, tinerețe mereu! Să mori tânăr, să mori tânăr! Iată pentru ce se ruga fierbinte Aceluia pe care îl accepta ca Dumnezeu, ca Lumină, ca Taină, Aceluia oare, din adâncimea de nepătruns a puterii Sale, poate că-și va apleca totuși urechea la ruga lui atât de mărunță, de egoistă, de lipsită de bărbăție, lașă, inutilă, incredibil de inutilă! Oh, oare nu se cunoștea pe sine? Oare pretindea el că nu se vede pe¹⁷

sine așa cum este? Putea el să nu se mai vadă așa cum este?

Se plimba prin cameră și auzi ușa deschizându-se.

— Și uite că cele cincizeci de lire sterline sunt la poștă!

Tresări. Mamma se afla în fața lui și arăta ca o Furie, cu ochii ei albaștri scânteind ca niște ochi de drăcușor, cu o gură mare, de copil răutăcios.

— Oh, Mamma!

— Lot... ce-i cu tine?

— Cu mine?... Nimic.

— Oh, băiatule, băiatule, ce ți s-a întâmplat?

Lot tremura de parcă era cuprins de friguri.

Era foarte palid. Încerca să se stăpânească, să fie brav, viteaz și curajos. O spaimă cumplită pusese stăpânire pe el. I se făcu negru înaintea ochilor.

— Dragul meu, dragul meu... ce ai?

Îl cuprinse în brațe și îl duse către sofa.

— Oh, Mamma!... Să îmbătrânești! Să îmbătrânești!

— Taci, dragă, fii, cuminte!

Îl mângâia pe cap, sprijinindu-l de umărul ei. Știa ce-i cu el: asta era boala lui, slăbiciunea lui; îl apuca din când în când și atunci stătea așa, sprijinit de ea, gemând la gândul că îmbătrânește... Ah, da, asta era boala lui, slăbiciunea lui; o cunoștea foarte bine. Și ea se liniști de tot, și îl trată ca pe un copil cuprins de febră, îl dezmierdă, îl mângâie pe păr cu mișcări domoale, delicat, având grijă să nu-i strice pieptănătura. Îl săruta întruna. Lin val de mulțumire o cuprinse pentru că putea să-l alinte; purtarea ei maternă îl va liniști, desigur.

— Taci, dragul meu, stai liniștit!

El se liniști pentru o clipă.

— Crezi cu adevărat că este atât de groaznic... să îmbătrânești... poate... ceva mai târziu? îl întrebă Otilie, având fără să vrea o nuanță de melancolie în glas.

— Da...

— Nici eu nu sunt de părere că este plăcut. Dar tu... tu ești încă atât de tânăr!

Lot își recăpătă stăpânirea de sine și apoi îi fu rușine. Era un copil, ca și mama lui, un copil suferind, debil, uneori isteric. Asta era isteria lui: groaza de bătrânețe. Și căuta consolare la mama lui, care nu era de fapt o mamă!

Nu! își recăpătă stăpânirea de sine și îi fu rușine de el însuși.

— Oh, da... sunt încă tânăr! se strădui el să spună, cu indiferență.

— Ai să te însori; viața ta abia începe...

— Pentru că mă însor?

— Da, pentru că te însori. Măcar tu să fii fericit, dragul meu, nu... nu ca mama ta.

Lot avu o uşoară tresărire, dar zâmbi. Îşi recăpătase stăpânirea de sine şi în acelaşi timp îşi recâştigă ascendentul asupra mamei sale la care căutase, pentru o clipă, consolare şi care îl alinta totdeauna. El o dezmierdă, la rândul său, şi o sărută cu înflăcărare.

— Biete creaturi mărunte ce suntem! zise el. Uneori acţionăm şi gândim atât de ciudat! *Suntem* foarte bolnavi şi foarte bătrâni... chiar dacă suntem încă tineri... Mamma, trebuie să stau serios de vorbă cu tine într-o zi... *Serios*, ştii. Nu acum, altă dată: trebuie să-mi văd mai departe de lucru. Lasă-mă singur acum şi fii calmă... şi bună. Zău, mă simt iarăşi foarte bine... Şi *tu* nu te mai purta ca o *mică Furie*!

Ea râse în sinea ei, cu o plăcere răutăcioasă:

— Şi totuşi am expediat cele cincizeci de lire sterline, spuse Ottilie înainte de a trage uşa după ea.

Apoi plecă.

El clătină din cap.

„Îmi pare rău de ea”, gândi el, analizându-şi emoţiile. „Şi... de mine. Chiar mai mult de mine. Biete, biete creaturi! Ar trebui să fim toţi puşi sub interdicţie... dar a cui? Ei, cel mai bun lucru este să te apuci de lucru şi să lucrezi cu ardoare, mereu...”

Ț) atrânul Takma abia traversase puntea - arcuită de lângă barăci, țeapăn şi drept în paltonul său bine încheiat, atent la fiecare pas şi sprijinindu-se în bastonul cu măciulie de fildeş, când Ottilie Steyn de Weert, venind din partea opusă, îl văzu şi se îndreptă către el:

— Bună ziua, domnule Takma.

— A, Ottilie, bună ziua. Te duci şi tu la Mamma?

— Da...

Azi dimineată ploua şi credeam că n-am să fiu în stare să mă duc la ea. Adèle bombănea că am ieşit totuşi, dar acum e frumos, acum e frumos...

— Cu toate astea cred că în curând va ploua din nou;

și dumneata nu ai nici măcar o umbrelă, domnule Takma.

— Păi, să vezi, copilă, nu pot să sufăr umbrela; n-o port niciodată cu mine... Cum ar veni să umbli cu un acoperiș deasupra capului!

Ottilie zâmbi. Știa că bătrânul nu se putea sprijini în baston atunci când ținea umbrela deschisă. Dar spuse:

— Bine, dar *dacă* plouă, mă lași să te conduc acasă? ... Numai dacă nu vrei să iei o trăsură?

— Nu, copilule, găsesc că o trăsură este mai oribilă chiar decât o umbrelă.

Ea știa că zdruncinăturile unei trăsurii îi făceau foarte rău.

— Singura trăsură în care se pare că voi merge va fi dricul. Foarte bine, copilă, dacă plouă, o să mă conduci tu acasă... și ai să ții micul tău acoperiș deasupra capului meu. Dă-mi brațul, pe acesta am să-l accept cu plăcere.

Ottilie îi oferă brațul și când se sprijini de ea, mersul lui își pierdu rigiditatea și nesiguranța. Se destinse, târșâind pașii ca un om bătrân, foarte bătrân...

— Ce tăcută ești, copilă!

— Eu, domnule Takma?

— Da.

— Nu-ți scapă nimic!

— Mi-am dat seama imediat, după glas, că nu ești în apele tale.

— Ei, poate că sunt și eu preocupată... Iată, am ajuns.

Sună la bătrâna doamnă Dercksz; Anna veni în mare grabă, să le deschidă ușa.

— Să-mi trag puțin sufletul, Anna, zise bătrânul, să răsuflu un pic... cred că am să țin haina pe mine... doar să răsuflu un pic... în salonaș.

— Se face răcoare, zise bătrâna Anna. Trebuie să facem focul devreme în salonaș. Doamna nu coboară niciodată, dar e mereu, e mereu cineva care așteaptă aici, iar doctorul Roelofsz este un domn foarte friguros.

— Nu face focul prea devreme, nu *face* focul prea devreme, zise bătrânul arțăgos. Focurile ne fac mult rău,

nouă bătrânilor...

Se așează obosit pe un scaun în salonaș, sprijinindu-și amândouă mâinile pe măciulia de fildeș a bastonului. Anna îi lăsă singuri.

— Ia spune, copilă, ce este? Vreo supărare?

— Oarecum... am să fiu atât de singură... Căsătoria are loc mâine.

— Da, da... mâine este cununia lui Lot cu Elly. Da, ei o să fie foarte fericiți.

— Sper că da. Sunt sigură... dar eu...

— Ei, ce e?

— Voi fi nefericită.

— Lasă, lasă!

— Ce mi-a mai rămas? N-am pe niciunul din copii cu mine. Uneori mă gândesc să mă duc în Anglia. Îi am acolo pe John și pe Hugh... Mary se întoarce și ea acasă din India.

— Da, copilă, pe măsură ce îmbătrânim, suntem cu toții părăsiți. Uită-te la mine. Acum că Elly se mărită, n-o să mai am pe nimeni în afară de Adèle. Este un noroc că mai pot să ies... și să o vizitez din când în când pe Manama... și... și pe voi toți... și pe doctorul Roelofsz... Dar, dacă aș fi neputincios, ce s-ar alege de *mine*? Tu, tu ești încă tânără.

— Eu? Vrei să spui *că eu* sunt tânără?

— Da, copilă, ce, nu ești tânără?

— Dar, domnule Takma, am șaizeci de ani!

— Ai șaizeci de ani? *Șaizeci de ani?*... Copilă, vrei să spui că ai șaizeci de ani?

Bătrânul își frământă creierii, luptând cu o bruscă întunecare a memoriei, care se lăsă asupra lui ca o ceață. Continuă:

— Nu, desigur că greșești. *Nu poți* să ai șaizeci de ani.

— Ba da, așa e, domnule Takma, am șaizeci de ani.

— Oh, Lietje, copila mea, ești cu adevărat... chiar atât de bătrână?

Își frământă mintea... închise ochii.

— Șaizeci! mormăi. Mai mult de șaizeci... mai mult de șaizeci de ani...

— Nu, exact șaizeci.

— Da, da, șaizeci! Oh, copilă, ai într-adevăr șaizeci de ani? Credeam că ai patruzeci sau cel mult cincizeci... Visam... Bătrânul visa... Șaizeci... Cu peste șaizeci de ani în urmă!...

Glasul său se preschimbă într-un mormăit; Otilie nu înțelegea ce voia să spună.

— Nu cumva te-ai cam încurcat?

Când? întrebă el cu o tresărire.

— Când credeai... că am patruzeci de ani.

— Ce spui?

— Când credeai că eu am *patruzeci* de ani.

— Da, da... aud ce spui... aud încă foarte bine... Totdeauna am auzit foarte bine... prea bine... prea bine.

Aiurează", gândi Otilie Steyn. „Asta nu i s-a mai întâmplat niciodată până acum”.

— Așadar, ai șaizeci de ani, copilă! zise bătrânul calm, recăpătându-și glasul. Da, presupun că așa trebuie să fie... Vezi, noi bătrânii, noi cei foarte bătrâni, credem că voi ceilalți, rămâneți mereu copii... în sfârșit, nu copii, ci tineri... că rămâneți mereu tineri... Ah, dar și voi îmbătrâniți!

— Oh, da, îmbătrânim *foarte* mult. Și ne mai rămân atunci atât de puține.

Glasul îi suna foarte trist.

— Biata fată! zise bătrânul Takma. Dar n-ar trebui să te cerți atât cu Pauws... adică... vreau să zic cu Trevelley.

— Cu Steyn vrei să zici!

— Da, adică cu Steyn... desigur.

— Nu pot să-l sufăr.

— Dar altă dată îl sufereai!

— Ah... când ești îndrăgostit... atunci...

— Da, da, cândva puteai să-l suferi! zise bătrânul cu încăpățănare. Așadar mâine este nunta?

— Da, mâine.

— N-am să pot fi acolo, îmi pare foarte rău, însă...

— Da, te-ar obosi peste măsură... Ei vin acum să-și ia rămas bun de la bunica.

— Asta e drăguț, e drăguț din partea lor.

— Va fi o ceremonie banală, zise Otilie. Sunt atât de sarbezi. N-o să fie nimic, nicio petrecere. Nu vor să se cunune la biserică.

— Da, astea sunt ideile lor, zise bătrânul cu un glas indiferent. Eu nu înțeleg acest „necununați la biserică”; dar ei trebuie să-și cunoască propriile lor interese.

— EUy nu are nici măcar rochie de mireasă; eu găsesc că lucrul ăsta e ciudat... Elly este într-adevăr foarte sobră pentru o fată atât de tânără. Nu mi-ar plăcea să mă căsătoresc în felul ăsta - când te măriți pentru prima oară. Dar, pe de altă parte, așa cum spune Lot, la ce bun tot tămbălăul ăsta? De fapt rudelor și prietenilor puțin le pasă. Și te mai bagă și la cheltuială.

— Elly ar fi putut să aibă tot ce și-ar fi dorit, zise bătrânul: un dineu, o petrecere sau orice altceva... dar a refuzat.

— Da, au fost amândoi de acord.

— Astea sunt părerile lor, zise bătrânul cu indiferență.

— Domnule Takma... începu Otilie cu șovăială.

— Da, copilă?

— Aș vrea să te întreb ceva, dar nu îndrăznesc.

— De ce ți-e teamă, copilă? Ai nevoie de ceva?

— Nu, nu chiar, însă...

— Dar ce, copilă?... E vorba de bani?

Otilie scoase un suspin adânc.

— Nu-mi place să-ți cer!... Găsesc că e oribil din partea mea... Și dumneata nu trebuie să-i spui niciodată lui Lot că eu îți mai cer uneori... Însă, vezi, am să-ți spun deschis, i-am trimis lui Hugh ceva bani; și acum... și acum nu mi-a mai rămas nimic... Dacă n-ai fi fost totdeauna teribil de bun cu mine, n-aș fi îndrăznit niciodată să-ți cer. Dar totdeauna m-ai răsfățat, o știi bine... Da, știi bine: totdeauna ai avut o slăbiciune pentru mine. Și dacă nu crezi că este oribil din partea mea să-ți cer, și dacă poți...

dă-<mi...

— Câți îți trebuie, copilă?

Otilie privi spre ușă ca să vadă dacă nu cumva ascultă cineva.

— Doar trei sute de guldeni...

— Cum să nu, desigur, copilă, desigur. Dă pe la mine mâi.ne mâine seară... după nuntă... Și când mai ai nevoie de ceva, cere-mi, înțelegi! Cere-mi fără jenă... Poți să-mi ceri oricând dorești!

— Ce bun *ești* cu mine!

— Totdeauna mi-ai fost foarte dragă... pentru că mi-a fost atât de dragă mama ta... Așa că cere-mi, copilă... cere-mi oricât dorești, însă ai grijă... să nu faci...

— Ce să nu fac, domnule Takma?

Bătrânul începu deodată să-și piardă șirul vorbelor.

— Să nu faci... să nu faci ceva nechibzuit...

— Ce vrei să spui?

— Șaizeci de ani... acum șaizeci de ani...

Începu să mormăie și Otilie îl văzu dintr-odată ațipind, așa cum ședea, drept, cu mâinile pe măciulia de fildeș a bastonului său.

Se înfricoșa și strecurându-se fără zgomot până la ușă, o deschise și strigă:

— Anna... Anna...

— Da, conită?

— Vino-ncoa'... Privește... domnul Takma a adormit...

1 N-ar fi bine să stăm cu el până se trezește, ce crezi?

— Oh, bietul de el, zise femeia cu compătimire.

— Nu cumva?... întrebă Otilie, cu glasul unui copil înspăimântat.

Anna îi făcu semn că nu, dând din cap cu un aer liniștitor. Bătrânul dormea mai departe, țeapăn și drept în fotoliul său, cu mâinile sprijinite în baston...

Cele două femei se așezară și așteptară.

Ce auzi soneria și Otilie șopti:

— Să fie oare domnul Lot cu domnișoara Elly?

— Nu, răspunse Anna, privind pe fereastră, este domnul Harold, și se duse la ușa de la intrare. Otilie ieși

pe coridor în întâmpinarea fratelui său.

— Ce mai faci Ottilie, zise Harold Dercksz. Nu e nimeni la Mamma?

— Nu, l-am întâlnit pe domnul Takma chiar în fața ușii. Uite, a adormit. Rămân aici până se trezește.

— Până atunci, eu mă duc sus la Mamma.

— Arăți cam prost, Harold.

— Da. Nu mă simt bine. Am dureri...

— Unde?

— Peste tot. Inimă, ficat, toate merg prost... Așadar, mâine e ziua cea mare, Ottilie. Nu-i așa?

— Da, zise Ottilie, posomorâtă, mâine... Sunt atât de neîntreprinzători. Nici recepție, nici cununie religioasă.

— Lot m-a rugat să fiu eu unul dintre martorii lui.

— Da, tu și Steyn, iar doctorul Roelofsz și d'Herbourg pentru Elly... Anton a refuzat.

— Da, Anton nu ține la lucruri de astea.

Urcă încet scara, bătu și deschise ușa. Însoțitoarea stătea cu bătrâna și îi citea ceva din ziar cu glas monoton. Se sculă în picioare.

— A venit domnul Harold, *mevrouw*.

Femeia părăsi camera și fiul se aplecă deasupra mamei și o sărută foarte delicat pe frunte. Era întuneric. Fața de porțelan brăzdat a bătrânei abia se contura în crepusculul purpuriu al perdelelor și draperiilor de damasc. Ea ședea în fotoliu, dreaptă ca pe un tron, între faldurile largi ale rochiei de cașmir; degetele slabe, în mitenele negre îi tremurau în poală ca niște vergele subțiri. Mama și fiul, care se așezase pe un scaun lângă ea, schimbară câteva cuvinte. Nimeni nu se așeza vreodată în fotoliul de lângă fereastră, rezervat numai pentru domnul Takma. Vorbiră despre sănătate și vreme și despre căsătoria lui Lot cu Elly, care urma să aibă loc a doua zi.

Uneori o grimasă de durere se schița pe fața lui Harold, de culoarea pergamentului, iar gura i se contracta, străbătută parcă de o durere ascuțită. Și, în timp ce vorbea despre Lot, despre sănătate și vreme, văzu - așa cum vedea totdeauna atunci când stătea aici, alături sau vizavi

de Mamma - întâmplările care treceau și își târau vălurile fantomatice pe cărarea unde foșneau frunzele moarte: întâmplărilor care treceau atât de încet, le trebuiseră ani și ani de zile pentru fiecare pas. I se păru la un moment dat că nu vor mai conține niciodată să se scurgă prin fața lui, iar el nu va înceta niciodată să le vadă cum își perindă cortegiul pe drumul fără sfârșit. În timp ce vorbea despre sănătate, despre vreme și despre Lot, văzu - așa cum vedea totdeauna atunci când stătea alături sau vizavi de ea - unica întâmplare, unica, groaznica întâmplare: întâmplarea care a avut loc în noaptea aceea cu ploaie torențială, în *pasanggreihan*-ul singuratic din Tegal; și auzea glasurile înfundate: glasul șoptit al *babce-i*; glasul găuit de spaimă al lui Takma; glasul mamei sale, care suspina disperată, și se auzea pe el însuși, care nu era decât un copil de treisprezece ani. Știa, văzuse, auzise. Fusese singurul care auzise și văzuse. De-a lungul întregii lui vieți - și era acum un om bătrân și bolnav - văzuse întâmplarea aieva, desfășurându-se pe încetul.

Iar ceilalți nu auziseră nimic, nu văzuseră nimic, nu știuseră nimic... Oare într-adevăr să nu fi știut, să nu fi văzut, să nu fi auzit? își pusese deseori întrebarea. Cu siguranță că Roelofsz a văzut rana. Și Roelofsz nu a pomenit niciodată de vreo rană; dimpotrivă, a tăgăduit-o... Circulasera zvonuri, zvonuri vagi despre o femeie din *kampong*, despre o înjunghiere cu un *kris*, despre o dâră de sânge. Câte vorbe n-au umblat în privința asta! Tatăl său s-a înecat în râu, într-o noapte înăbușitoare, când se dusesse în grădină să ia aer și a fost surprins de o ploaie torențială... întâmplarea, groaznica întâmplare trecea prin fața lui, pășea mai departe, privea înapoi spre el cu ochi arzători. De ce au trăit cu toții ca să ajungă atât de bătrâni și de ce întâmplarea se desfășura atât de încet?... Știa, o știuse mai de mult chiar... din cauza zvonurilor pe care le auzise; din cauza a ceea ce ghicise în mod instinctiv în anii ce au urmat, când nu mai era un copil: tatăl său auzind un zgomot... un zgomot de voci în camera soției... glasul lui Takma, prietenul intim al casei... Oare să fie adevărată

bănuiala lui? Să fie Takma?... Da, era Takma... Takma în camera soției sale... Furia, gelozia lui; ochii lui văzând roșu înaintea lor; mâna lui căutând o armă... Nicio altă armă în preajmă decât feris-ul, *kris*-ul frumos împodobit, un dar pe care Papa l-a primit chiar ieri de la Guvernator... Se furișează spre camera soției... Acolo... *acolo*... le aude vocile... Râd, pe înfundate... Se izbește cu putere în ușă; zăvorul de bambus cedează; se repede înăuntru... Doi bărbați se înfruntă pentru o femeie... Lupta lor, patima lor, ca în vremurile primitive... Takma a smuls *kris*-ul de la tatăl lui Harold... Nu mai sunt ființe omenești, nu mai sunt oameni, ci doi masculi luptându-se pentru o femelă... Niciun alt gând în mințile lor înfierbântate și în fața ochilor lor injectați decât patima, gelozia, ura lor... Tatăl său rănit mortal!...

Harold Dercksz nu o vede în toate aceste întâmplări pe mama lui: nu o vede, nu știe cum se comportă, cum s-a comportat în timpul luptei dintre acești doi oameni-animale... Nu vede cum a reacționat femela, lucrul ăsta nu l-a putut intui niciodată, oricât de des ar fi urmărit întâmplarea care se desfășura, oricât de des, ani și ani de-a rândul, ar fi stat lângă mama sa, vorbind despre sănătate și vreme. Dar astăzi nu se mai poate abține, e mai tare decât întreaga lui ființă și se trezește întrebând-o pe bătrână:

- Însoțitoarea îți citea ziarul?
- Da.
- Citește frumos?
- Da. Uneori îi este greu să aleagă ce să-mi citească.
- Politica nu te interesează?
- Războiul, da. Este îngrozitor, pierderile astea de vieți omenești.
- Este un asasinat... pe scară mare.
- Da, este un asasinat...
- Îți citește și foiletonul serial?
- Nu, nu mă interesează serialele.
- Nici pe mine.
- Suntem prea bătrâni pentru așa ce vă.

- Da, noi bătrânii avem propriile noastre seriale.
- Da... O viață liniștită e cel mai bun serial.
- Atunci nu ai nimic să-ți reproșezi pentru...

Îi vede degetele subțiri, fine, tremurând. *Are ea* oare altceva să-și impute în afară de infidelitatea față de omul care a fost soțul ei? Nu și-a dat niciodată seama de asta; și totuși întâmplarea și-a târât mereu, neconținut, vălurile fantomatice peste frunzele moarte...

- Nu ți-a citit despre crima aceea?
- Care crimă?
- În Anglia, o femeie care...
- Nu, nu, ea nu-mi citește niciodată astfel de întâmplări...

Cuvintele Mammei sunt aproape o implorare... Ce bătrână e, ce bătrână e!... Gura știrbă îi tremură, mormăie, iar degetele i se agită violent. Îl cuprinde mila pe el, fiul, care știe și care bănuiește ceea ce nu știe, deoarece cunoaște sufletul acelei mame, sufletul ei, acum indiferent și amortit, în așteptarea morții trupului, dar și sufletul de odinioară, un suflet plin de patimă, de violență, un suflet de creolă mereu îndrăgostită, capabilă să uite, la un moment dat, de întreaga lume și de viața însăși pentru o singură clipă de extaz... sau poate de ură! Știe că îl urăse pe tatăl lui, după ce mai întâi îl adorase. Îl urăse pentru că propria-i pasiune s-a preschimbat sub ochii

lui într-un morman de cenușă. Toate acestea i se lămuriseră treptat, an de an, când nu mai era un copil, ci devenise bărbat, când era bărbat și înțelegea și privea în urmă, și reflecta, și pune cap la cap tot ce înțelesese și cercetase... El bănuiește pentru că îi cunoaște sufletul. Dar cât este de tocit sufletul acesta acum! și ce bătrână e, ce bătrână! Mila îi înmoaie sufletul bătrân, bătrân și el și plin de tristețe pentru toate întâmplările vieții care a trecut... pentru mama sa... pentru el însuși, un om bătrân azi... Cât e de bătrână, cât e de bătrână!... Tăcere, oh, tăcere; las-o să mai îmbătrânească puțin și atunci totul va fi trecut, întâmplarea va fi trecut! Ultimul fald al vălului ei fantomatic se va fi destrămat; ultima frunză pe cărarea

aceea nesfârșită, nesfârșită, va fi putrezit; și cu toate că printre copacii aceștia pare să fi răsunat odinioară un geamăt fioros, el nu s-a preschimbat niciodată într-o voce, într-o acuzație, iar dintre copacii aceia nu se mai ivea nimeni, nicio mână amenințătoare care să readucă întâmplarea, întâmplarea sumbră, spectrală, ce se târâse de-a lungul drumului nesfârșit, de ani și ani de zile...

S

soneria de la intrare îl trezi pe bătrânul Takma. Tresări. Știa că adormise, dar trecu sub tăcere acest lucru și se comportă calm, de parcă nu făcuse altceva decât să sadă pe¹⁸

Sdăuș și să se odihnească, sprijinindu-și taiinile de bastonul cu măciulie de fildeș. Și când intră doctorul Roelofsz îl întâmpină cu invariabila lui glumă:

— Ei bine, Roelofsz, nu s-ar zice că slăbești cu trecerea anilor.

— Ei, ei, zise doctorul, așa crezi tu, Takma?

Intră legănându-se, cu pânțelele lui enorm, care atârna hidropic într-o parte, revărsându-se peste piciorul cel țeapăn, mai scurt decât celălalt. Pe fața lui bătrână de maimuță, complet rasă, ochii mici și miopi aveau o lucire iritată, îndărătul ochelarilor de aur, din cauza glumei pe care o făcea totdeauna Takma pe seama pântecelui său - o glumă care nu-i plăcea.

— Harold e sus, zise Ottilie Steyn.

— Hai, copilă, zise Takma, ridicându-se cu greu, e mai bine să mergem acum sus, așa îl vom alunga pe Harold...

Urcă încet. Dar se auzi din nou soneria de la intrare.

— În unele zile e atâta agitație, îi spuse bătrâna Anna doctorului. Știu că doamna nu e părăsită la bătrânețe! Curând va trebui să facem focurile în salonaș, căci deseori se află aici câte cineva care așteaptă.

— Da-da-da, zise doctorul și își frecă tremurând mâinile scurte, groase, cărnoase. E răcoare, e rece, Anna. Ai putea foarte bine să faci un foc...

— Domnul Takma spune că focurile sunt diavoli.
— Da, însă el e totdeauna încins pe dinăuntru, zise domnul Roelofsz cu răutate. Binebine-bine, iată-i pe copii...
— Putem să mergem sus? întrebă Elly intrând cu Lot.
— Da, urcați, domnișoară, zise Anna. Domnul Harold tocmai a coborât și sus nu e nimeni decât Mamma... și domnul Takma.

— Bunica e în consiliu, zise Lot în glumă.

Dar în glasul său glumeț se simțea o șovăială, căci totdeauna când pătrundea în casa bunicii lui, era copleșit de un fel de teamă. Asta din cauza acelei atmosfere a trecutului sub a cărei impresie se simțea uneori mult prea plin de fantezie pentru a o tulbura, o atmosferă din care izvorau în permanență efluviile amintirilor și întâmplărilor trecute. Doctorul, care avea în înfățișarea lui ceva de călugăr și de Silenus totodată, era extraordinar de bătrân, deși mai tânăr decât bunica, pe care o cunoscuse odinioară ca pe o femeie tânără și seducătoare...

Iată-l pe unchiul Harold coborând scările. El era mult mai tânăr, dar o profundă și ciudată tristețe îi brăzda fața veștedă, pe care se citeau și chinurile unei dureri fizice.

— Pe mâine, pe mâine, copii, zise el cu amabilitate și, după ce dădu mina cu ei, plecă. Pe mâine, pe mâine, Roelofsz...

Glasul acela copleșit de tristețe îl făcea totdeauna pe Lot să se cutremure. Urca acum scara, după Elly, în timp ce doctorul rămăsese jos de vorbă cu bătrâna Anna: „Da-da-da, bine-bine-bine”.

Exclamațiile lui îl urmăriră pe Lot în timp ce urca scara. Ori de câte ori venea în această casă era tot mai conștient că se află într-o altă lume, era mai sensibil la acea atmosferă a zilelor de odinioară, care părea să târască după ea o trenă foșnitoare. Un întreg trecut zăcea ascuns sub jovialitatea volubilului doctor. Oh, să îmbătrânești, să îmbătrânești! se cutremură la gândul acesta, în acea primă zi de toamnă.

Intrară în cameră. Se aflau acolo bunica, bunicul Takma și între ei, ciudat - parcă ar fi fost copilul lor -

mama lui Lot. Pășind în urma lui Elly, Lot își potrivea pasul, gesturile, vocea; Elly, reflectă el, era și ea foarte atentă să nu-și manifeste prea intempestiv tinerețea, fiindu-i parcă teamă ca nu cumva să tulbure atmosfera aceea vetustă, încremenită ca un cristal.

— Așadar, mâine urmează să vă căsătoriți? Foarte bine, foarte bine, zise bătrâna cu satisfacție.

Își ridică amândouă mâinile, cu un gest sacadat și, cu buze delicate, tremurătoare, îi sărută pe frunte, mai întâi pe Elly, apoi pe Lot. Ședeau acum cu toții în cerc; din când în când schimbau câteva cuvinte și Lot avea impresia că e un copil, Elly un copil mic de tot, iar mama o femeie tânără. Nu încăpea nicio îndoială, ea semăna cu bunica, însă ceea ce la bunica fusese frumusețea impunătoare a unei creole, se rafinase la Mamma, devenise esența fineței, dobândise foarte mult calm. Da, ea semăna cu bunica, dar – și lucrul îl izbi din nou – exista în ea ceva, nu chiar o asemănare, ci un aer, ceva în ochi, în răs, care i-l amintea pe bunicul Takma... S-ar putea oare să fie adevărat, la urma urmei, ce șoptise lumea: că cel mai mic copil, Otilie, fusese născut prea târziu după moartea lui Dereksz, pentru ca să i se atribuie acestuia paternitatea, pentru ca paternitatea să poată fi atribuită altcuiva decât lui Takma? Se aflau ei oare într-adevăr acolo ca tată, mamă și copil? Să fi fost el oare nepotul lui Takma? Vărul lui Elly?... Nu o știa cu siguranță, nimic nu era sigur. Existau, e adevărat – le auzise cu multă vreme înainte – zvonurile acelea vagi; și exista această asemănare! Dar, dacă așa stăteau lucrurile, cei doi bătrâni o știau. Deci, dacă nu erau ramoliți de tot, la asta se gândeau acum. Niciunul dintre oamenii aceia bătrâni, foarte bătrâni, nu era ramolit de tot. Avea impresia că o anumită emoție continuase să le ascuță mereu mințile, căci era uimitor să vezi cât de bine înțelegea bunica, în ciuda vârstei ei, totul despre orice, despre căsătoria sa de acum, despre familie.

— Unchiul Daan și mătușa Floor sunt pe drum, vin din Indii, zise bunica. Nu înțeleg de ce vin... când iarna e atât de aproape. Mătușii Floor nu o să-i placă, știu... cât aș

fi dorit să fi rămas și eu în Indii, în loc să fi venit aici!... Mă aflu aici de atâția ani, până când... până...

Limba i se împletici și privi pe fereastră, așteptând, așteptând. La cealaltă fereastră ședea Takma și aștepta, aștepta și el, încuviințând din cap. „Oh, este îngrozitor”, gândi Lot, privindu-și mama. Ea nu-i înțelese privirea, uitase de clipa lui de deznădejde și slăbiciune, de spaima lui de bătrânețe, căci atunci când el nu se mai plângea, ea uita de asta; crezu doar că el voia să plece. Zâmbi cu tristețe, așa cum obișnuia în ultimul timp, aprobând din cap și în prima care se ridică.

— E mai bine să plecăm acum, Mamma... Domnule Takma, nu vrei să te conduc acasă?

— Nu copilă, nu plouă și pot să mă descurc și singur, pot să mă descurc...

Glasul Ottiliei era foarte trist și copilăros, iar acela al bătrânului Takma, părintesc, însă neliștit și afectat. Lot și Elly se ridicară; urmară iarăși sărutări dragăstoase, iar domnul Takma o sărută la rândul său și pe Ottilie. După ce plecară ei, intră, legănându-se, bătrânul doctor.

— Ei, Roelofsz, zise bunica.

— Bine-bine-bine-da-da, mormăi doctorul, prăbușindu-se într-un fotoliu.

Cei trei bătrâni ședeau așa, fără să-și spună un cuvânt. Afară se întuneca și un vânt rece de toamnă purta cu el primele frunze galbene prin grădinile din Sofialaan.

— Întârzii... prea mult pe afară, Takma, zise doctorul.

— Nu, nu, răspunse bătrânul.

— Se răcorește devreme în anotimpul ăsta.

— Nu, nu, nu-mi e rece.

— Da, tu ești totdeauna înfierbântat pe dinăuntru.

— Da, așa cum și tu ești din zi în zi mai gras.

Doctorul izbucni în râs, fără răutate de data aceasta, pentru că el făcuse cea dintâi glumă, iar Takma râse și el cu un glas ascuțit, spart.

Bătrâna nu vorbea. Se aplecă ușor și privi afară pe fereastră. Asfințitul se așternuse peste Nassaulaan.

— Uite, zise bătrâna, arătând cu degetul ei subțire,

tremurător, ascuțit.

— Ce, întrebară cei doi bărbați, privind afară.

— Credeam...

— Ce?

— Am crezut că văd ceva... mișcându-se... acolo, sub copaci...

— Ce se mișcă?

— Nu știu, ceva... cineva...

„Aiurează” își spuse doctorul în sinea lui.

— Nu, Otilie, zise Takma, nu mișcă nimic.

— Oh, nu mișcă nimic?

— Nu.

— Mi s-a părut că a trecut ceva... ca prin ceață.

— Da... eh... e negura care se ridică, zise doctorul.

— Da, spuse Takma, asta-i ceața.

— Întârzii prea mult pe afară, Takma, zise doctorul.

— Mi-am luat paltonul, unul călduros...

— Bine-bine...

— Frunzele foșnesc, zise bătrânul. Și vântul geme. În curând va fi iarnă.

— Ei... da-da, vine iarna. Încă una...

— Da, zise bătrâna. Ultima... ultima iarnă...

— Nu-nu-nu-nu! se împăună bătrânul doctor. Cum ultima?! Îți promit că vei atinge totuși suta, Otilie!

Bătrânul Takma încuviință din cap.

— Sunt mai mult de șaizeci de ani...

— Ceea? exclamă doctorul cu un glas speriat.

— ...de atunci.

— Ce spui? strigă ascuțit bătrâna.

— Spun, zise Takma, că Otilie, că Lietje... a trecut de șaizeci de ani.

— Oh, da!

— Așa că au trecut mai bine de șaizeci de ani. Sunt mai mult de șaizeci de ani de când...

— De cââând ce? exclamă doctorul.

— De când Dercksz... s-a înecat.

Și dădu din cap.

— Oh, gemu bătrâna, îngropându-și fața în mâini, cu

o mișcare bruscă și îndurerată. Nu vorbi de asta! Ce te-a făcut să spui așa ceva?

— Nu, zise Takma, n-am spus nimic...

— Nu-nu-nu-nu! mormăi doctorul. Nu vorbi de asta, nu vorbi de asta. Noi nu vorbim niciodată de acest lucru... Da... aha... Takma, ce te-a făcut să vorbești de așa ceva? Gatagata-gata-gata... nu e nimic, dar o întristează pe Otilie.

— Nu, zise bătrâna, calm. Nu, acum nu mai sunt tristă niciodată... sunt mult prea bătrână pentru așa ceva... Stau doar și aștept... Uite, nu cumva trece ceva?

— Unde?

— Pe stradă, vizavi... sau acolo jos, pe drum... ceva alb...

— Unde? Aha, oh, acolo?... Nu, Otilie, e ceața.

— Frunzele... frunzele foșnesc.

— Da-da-da, toamna... vine iarna...

— Ultima, zise bătrâna.

Doctorul murmură o dezmințire vagă. Takma încuviință, dând din cap. Rămaseră tăcuți o vreme. Da, trecuseră mai bine de șaizeci de ani de atunci... Toți trei o știau: bătrânul și bătrâna o vedeau înfăptuindu-se, doctorul o vedea așa cum se întâmplase. El a înțeles, a ghicit imediat, știuse încă de atunci.

Cu foarte mult timp în urmă fusese și el îndrăgostit de Otilie, el fiind cu mult mai tânăr decât ea, și, la un moment dat, îi ceruse să-i plătească prețul celor știute... îngropase totul în el, dar își dăduse seama ce se întâmplase... Au trecut peste șaizeci de ani de atunci.

— Hai, zise Takma, e timpul să plec... Altfel... altfel va fi prea târziu.

Se ridică cu greutate și își aduse aminte că astăzi nu rupsese nicio scrisoare. Nu era bine! Dar ruptul scrisorilor îi obosea degetele. Doctorul se sculă și el și sună de două ori, ca să vină însoțitoarea.

— Noi plecăm, *juffrouw*¹⁹

În cameră era aproape întuneric.

19 Domnișoară (oland.).

— La revedere, Ottilie, zise Takma, strângând ușor mina acoperită cu mitenă, pe care ea o ridicase puțin.

Doctorul îi strânse și el mina.

— La revedere, Ottilie... Da-da-da, pe mâine sau poimâine.

Domnul Takma o găsi jos pe Ottilie Steyn de Weert, care îl aștepta.

— Ești încă aici, copilă?

— Te așteptam să te conduc acasă. Într-adevăr, astăzi ai întârziat prea mult. Elly este și ea de aceeași părere, iar Adèle va fi neliniștită.

— Foarte bine, copilă, așa să faci; condu-l pe bătrân acasă.

O luă de braț și când Anna îi însoți până la ușă, pașii lui, acum inegali, erau șovăielnici.

— *Juffrouw* - zise bătrâna sus, când însoțitoarea se pregătea să aprindă lampa - mai stai o clipă și uită-te pe fereastră. Spune-mi, acolo, pe partea cealaltă a drumului, printre frunzele acelea care cad... nu este ceva... ceva alb... care trece?

Însoțitoarea se uită pe fereastră.

— Nu, *mevrouw*, nimic. Nu e decât ceața care se ridică. Domnul Takma a stat iarăși mult prea mult.

Închise obloanele și aprinse lampa. Bătrâna ședea pe scaun și își sorbea supa. Apoi, însoțitoarea și bătrâna Anna o duseră la culcare.

Ț a Bruxelles, bătrânul domn Pauws veni

— să-i întâmpine la gară. Era seară.

— Dragă băiete, dragul meu băiat, ce mai faci? Așadar, asta e soțioara ta? Draga mea copilă, îți urez fericire din toată inima!

Cu brațele larg deschise, îl îmbrățișă întâi pe Lot, apoi pe Elly.

— Am reținut o cameră pentru voi, la *Metropole*, dar presupun că veți veni mai întâi să cinați la mine acasă. Atunci s-ar putea spune că am fost și eu la nunta voastră. Cred că nu sunteți obosiți, nu-i așa? Nu, asta nu se cheamă o călătorie. Mai bine trimiteți bagajele direct la hotel. Am

luat o trăsură, N-ați vrea să mergem acasă imediat? Credeți că nu e loc destul pentru toți trei? Ba da, încăpem foarte bine.

Elly îl vedea pe bătrânul domn Pauws pentru a doua oară. Un om de șaptezeci de ani, cu tenul roz. Se ținea bine. Ba se dusese împreună cu Lot să-i facă o vizită în timpul logodnei lor. Avea ceva hotărât și autoritar, și totodată o veselie jucăușă, mai ales acum când îl vedea din nou pe Lot. Îi va primi în locuința sa, în apartamentul său, căci trăia într-un cartier de burlaci. Descuie ușa, după ce plătitise birjarului repede, înainte ca Lot să o poată face – și acum îi zorea pe tineri să urce scara. Aprinse o lampă cu gaz aerian de pe coridor.

— După cum vedeți nu mai am pe nimeni care să-mi poarte de grijă. Dimineata vine *une femme de ménage*²⁰. Mănânc la restaurant. Mă gândeam să vă invit pe amândoi să cinați cu mine în oraș, dar cred că e mai plăcut așa... Iată!

Aprinse lampa cu gaz aerian din salonaș, cu o mișcare vioaie, cu sprinteneala unui om tânăr. Elly îi zâmbi. Masa era întinsă și pe ea se aflau flori, iar în frapieră câteva sticle de *Heidsieck*²¹

— Bun venit, draga mea copilă, zise bătrânul sărutând-o pe Elly.

O ajută să-și scoată pălăria și pardesiul și le duse în dormitor.

— Adu-ți și tu haina aici, Lot.

— Ai un tată minunat! zise Elly.

Salonașul era comod și confortabil; își adusese propria-i mobilă. De jur-împrejur, cărți; pe pereți, fotografii și gravuri reprezentând cai și câini; pe un rastel, arme, iar dedesubt – și asta a impresionat-o pe Elly întocmai ca prima dată – un portret al Ottiliei la douăzeci de ani, cu o bonetă demodată, care o făcea să arate extraordinar de drăguță, aidoma unei micuțe eroine de roman. „Ciudat”, gândi Elly în sinea ei, „și Steyn avea fotografii de câini și

20 O femeie de serviciu (fr.).

21 Marcă celebră de șampanie.

de cai în camera lui; Steyn era și el vânător, un om ale cărui îndeletniciri se desfășurau în aer liber; și Steyn era chipeș”. Zâmbi la gândul că Otilie fusese atrasă mereu de același gen de bărbat; zâmbi întocmai cum îi zâmbea Lot uneori mamei sale.

— Voi doi semănați foarte mult, zise Pauws, în timp ce ședeau la masă. Iată copii, asta e ce am pregătit pentru voi. După cum vedeți *hors d'oeuvres*. Totul e gata. Vă place caviarul cu cornuri prăjite?

— Mă înnebunesc după caviar, zise Lot.

— Mi-am adus aminte. După *hors d'oeuvres*, o maioneză cu pește poate că e prea mult pește, dar a trebuit să combin un meniu rece căci nu am nici bucătar, nici bucătărie. Acolo este friptură rece de pui și compot: un fel de mâncare olandeză pentru voi. Nici aici, nici în Franța, nu se mănâncă niciodată împreună. După aceea, un *pâté de foie gras*¹ și tarte mici, pentru tine, Elly.

— Și mie îmi plac tartele, zise Lot, cercetându-le cu atenție.

— Cu atât mai bine. Un vin roșu destul de bun, *Château-Yquem 2* și *Heidsieck*. V-am găsit și câteva fructe bune. Cafea, lichioruri, un trabuc, o țigară pentru tine, Elly, și cam asta e tot. E tot ce am putut găsi mai bun.

— Dar e delicios, Papa!

Bătrânul destupă șampania repede și cu îndemânare, printr-o simplă răsucire a sârmelor.

— Gata, copii!

Vinul se înalță, spumos.

— Stai, Elly, stai să-ți umpli paharul... Așa, în cinstea voastră, copii, și să fiți fericiți!²²

— Dumneata semeni cu Lot, zise Elly.

— Eu? În cazul ăsta, Lot seamănă cu mine.

— Da, bineînțeles că asta am vrut să spun.

— Ah, dar e cu totul altceva.

— Da, însă Lot... Lot seamănă cu mama lui

— Da, eu semăn cu Mamma, zise Lot.

Lot era scund, zvelt, cu o constituție mai curând

22 Altă marcă celebră de șampanie.

plăpândă și blond; bătrânul era masiv la trup și la față, cu un aer tânăr și cu păr cărunt foarte des, prin care se mai zăreau câteva șuvițe negre.

— De, dar cred că Lot are limbuția dumitale, deși seamănă cu mama lui.

— Oh, așadar eu sunt limbut, nu-i așa? zise bătrânul Pauws, râzând.

Mâinile lui cu gesturi îndemânaticе își făceau de lucru deasupra mesei, servindu-le *hors d'oeuvres*.

— Ai fi crezut vreodată că Papa are șaptezeci de ani? zise Lot. Papa, mă uimești de fiecare dată când te văd! Ce te menține atât de tânăr?

— Nu știu, băiatule, așa sunt eu construit.

— Nu ți-a fost niciodată teamă că îmbătrânești?

— Nu, dragul meu flăcău, niciodată nu mi-a fost teamă de bătrânețe sau de orice altceva.

— Atunci de unde îmi vine mie teama asta? Mamma nu o resimte, sau în orice caz, nu așa cum o simt eu, cu toate că...

— Tu ești artist; artiștii au idei din astea ciudate. Eu nu sunt decât un om obișnuit.

— Da, aș dori să fiu ca tine, înalt și lat în umeri. Sunt totdeauna gelos când mă uit la tine.

— Lasă, Lot, ești foarte bine așa cum ești!

zise Elly, apărându-l împotriva lui însuși.

— Dacă erai ca mine, n-ai fi cucerit-o pe soția ta, nu-i așa, Elly?

— Nici vorbă, Papa!

— Ce se mai întâmplă pe acasă băiete?

— Ca de obicei. Nimic deosebit.

— Mamma se simte bine?

— Trupește da. Moralmente este deprimată... pentru că m-am însurat.

— Cum o duce cu Steyn?

— Se ceartă.

— Ah, și mama asta a ta! zise Pauws. Elly, nu vrei puțină maioneză? Nu, Lot, dă-mi Yquem-ul, am să-l destup eu... Mama asta a ta a fost totdeauna certăreață. E păcat

că așa îi e firea. Accese de furie, expresii violente... toate din nimic; pe timpul meu, tot așa a fost. Și altminteri era atât de plăcută... și nespus de drăguță.

— Da, zise Lot, eu sunt ca Mamma, dar ediția de duzină.

— Să nu crezi un cuvânt din ce spune, zise Elly.

— Nu, zise bătrânul, nici un singur cuvânt care iese din gura încrezutului ăsta!

— Totuși, aș prefera să-ți semăn ție, Papa.

— Vorbești prostii, Lot... încă puțină maioneză, Elly? Ești sigură că nu vrei? Atunci să vedem cum e puiul ăsta rece. Nu, dă-l încoace Lot, să-l împart eu... Nunta voastră a fost foarte simplă, nu-i așa? Fără ceremonie religioasă?

— Fără.

— Fără recepție?

— Fără. Elly are atât de puține prietene, eu atât de puțini prieteni în Olanda. La Haga ducem o viață atât de retrasă! Cunosc mai mulți oameni în Italia decât la Haga. Întreaga familie, trăiește mai degrabă în propriul ei cerc. În afară de d'Herbourg nu mai e nimeni.

— Asta-i adevărat.

— Personajele acelea foarte, foarte bătrâne nu intră desigur în discuție.

— Da, bunicul, bunica... Și bătrânul doctor...

— Unchiul Anton își are viața lui proprie.

— Hm, hm... da...

— Și unchiul Harold e bătrân.

— Cu doi ani mai mare decât mine.

— Dar el e suferind.

— Da... și ciudat. Totdeauna a fost așa. Tăcut și melancolic. Totuși e un tip foarte cumsecade.

— Acasă la noi, cu Steyn și Mamma, la ce bun să întreținem relații?

— O uiți pe mătușa Stefanie. E o mătușă care are bani de lăsat; și Anton este un unchi care are bani de lăsat; dar mătușa ta are o mulțime.

— Oh, lui Lot puțin îi pasă ce bani moștenește! zise Elly.

— De fapt, voi nu o să stați rău deloc, zise bătrânul Pauws. Ai dreptate, la ce servesc petrecerile de nuntă? Cât privește cunoștințele...

— Niciunul din noi nu avem multe.

— E curios. De obicei, în jurul familiilor din Indii e multă agitație. Obişnuiam să-i spunem „roi”.

— Oh, nu știu. În jurul nostru nu e niciun „roi” de cunoștințe.

— Nu, l-am avut noi destule „roiuri” între noi. Cel puțin de asta a avut Mamma grijă.

— Iată ce a făcut-o pe Mamma să-și piardă și prietenii!

— Sigur că da. Nu s-ar putea spune că viața Mammei a fost prea decentă... cu cei trei soți ai ei!

— Ei, desigur... pe mine nu m-a deranjat. Dar familia nu a avut o părere bună.

— Într-adevăr. Bunica a fost prima care a început. Și ea n-a făcut decât ce i-a plăcut...

— Am auzit o grămadă de zvonuri vagi.

— Ei, și eu am auzit o mulțime de zvonuri, dar nu erau vagi. La vremea ei, bunica a fost *une grande coquette*²³ și în Java a inspirat multe pasiuni arzătoare, mai multe decât ar fi fost cazul.

— Se spune că Mamma...

— Nu știu, dar e foarte posibil. Voi doi, cel puțin semănați atât de mult unul cu altul, încât s-ar putea să fiți frate și soră.

— Sau în cazul cel mai rău, suntem veri, zise Elly.

— Da, bunica a făcut începutul... S-au vorbit destule... Oh, ființele acelea sunt acum atât de bătrâne! Cei din generația lor sunt morți. Și întâmplările trec. Cine se mai gândește sau mai vorbește acum despre fapte care au trecut de atâta timp?

— Amanții bunicii?

— Nenumărați!

— Doctorul?

23 O mare cochetă (fr.).

— Așa se spune. Și bunicul lui Elly.
— Oh, bătrânii ăștia! zise Elly.
— Au fost și ei tineri cândva.
— Și noi vom fi bătrâni într-o zi, spuse Lot. Adevărul e că îmbătrânim.

— Taci, băiete! O să mai treacă mult timp până să ai tu șaptezeci de ani... Da, bunica de Laders, bunica Dercksz, mi-o reamintesc pe când era în Indii, acum cincizeci de ani.

— Oh, Doamne, ne-am găsit și noi momentul să ne lăsăm împresurați de amintiri! zise Lot, înfiorându-se.

— Mai bea puțină șampanie, dacă ți s-a încrețit pielea pe tine. Acum cincizeci de ani eram ceva mai răsărit decât un băiețandru: aveam douăzeci de ani. Bunica era încă o femeie frumoasă, trecută bine de patruzeci de ani. Prin moartea primului ei soț, rămăsese văduvă destul de tânără. Stai, să vedem: când Dercksz s-a înecat, ea avea... cam... treizeci și șase de ani... Apoi s-a născut Mamma.

— Ce mult, ce mult timp a trecut de atunci! zise Lot. Te simți buimăcit când privești înapoi.

— S-au împlinit șaiszeci de ani, da, sunt șaiszeci de ani de atunci, zise Pauws visător. Eram un copil pe vremea aceea, aveam zece ani. Încă îmi aduc aminte incidentul. Eram la Semarang. Tatăl meu lucra la serviciul de plăți. Ai mei îi cunoșteau pe Dercksz-i. Faptul a fost comentat. Eram copil, dar m-a impresionat. S-a vorbit foarte mult despre asta; s-a vorbit ani și ani după aceea. Se punea problema deshumării corpului. Au găsit însă că era prea târziu. În momentul acela, trecuseră multe luni de când fusese îngropat. Ziceau că...

— Că un indigen... cu un *kris*... din cauza unei femei?

...

— Da, și spuneau mai mult decât atât. Ziceau că Takma se dusese la *pasanggrahan* în seara aceea și că bunica... Dar la ce bun să vorbim despre asta? Ce poate să te intereseze pe tine? Elly e albă ca o coală de hârtie. Copilă, ce palidă ești? Și Lot tremură din cap până în picioare, deși a trecut atâta vreme de atunci...

- Vrei să spui că bătrânii aceia... ascund ceva?
- Probabil, zise Pauws. Hai să bem puțină șampanie și să nu mai vorbim despre asta. Și ei au uitat totul între timp. Când îmbătrânești ca ei...
- Devii indiferent, zise Lot.
- Așadar, mâine plecați la Paris?
- Da.
- O să treceți pe la mătușa Thérèse?
- Da, așa sper, zise Elly. N-ar trebui să ne purtăm chiar ca niște sălbatici.
- Și pe urmă?
- Ne ducem la Nisa.
- Nu mai spune!... Și... O s-o vedeți acolo pe Ottilie?
- Sigur că da, zise Lot.
- Foarte bine, foarte bine... Dar cum poți să te aștepți ca o familie ca a noastră să-și mențină un cerc de cunoștințe decente?... Ottilie îmi scrie din când în când... Trăiește cu un italian... Nu pot să înțeleg deloc de ce nu se căsătoresc.
- Și de ce ar trebui neapărat să se căsătorească?
- întrebă Lot.
- Păi bine, Lot, zise Elly, noi am făcut-o!
- Noi suntem mai convenționali decât Ottilie. Eu sunt mai convențional decât a fost vreodată Ottilie. N-aș fi îndrăznit niciodată să-ți propun să *nu* ne căsătorim. Ottilie este mai fermă decât mine.
- E o fată excelentă... și o femeie al naibii de bine făcută, zise Pauws.
- Acum *ea* este cea care îți seamănă.
- Dar ediția de lux! zise bătrânul, glumind. Hai, Elly, mai ia puțin *pâté*. Dar de ce n-or fi vrând ei să se căsătorească, nu înțeleg și n-am să înțeleg niciodată. În definitiv, toți ne-am căsătorit.
- Dar *cum*? zise Lot.
- Trebuie să recunosc că nu aperi căsătoria cu prea multă convingere, în ziua nunții tale.
- Ottilie a văzut atâtea căsnicii nefericite în jurul ei!
- Așa-mi scrie și ea, dar nu găsesc că ăsta e un

motiv. Dă-o încolo, când un bărbat se îndrăgostește, se duce și se însoară! îl cunună primarul și preotul... Da, ca să spun drept, cred că a fost o slăbiciune din partea voastră să nu vă căsătoriți religios.

— Dar, Papa, sunt sigur că pentru tine nu contează dacă o căsătorie este sau nu binecuvântată de preot!

— Eu unul nu-i mai dau importanță, dar lumea încă mai ține la asta. Este unul din obiceiurile tradiționale. Părerea noastră nu este chiar o lege față de noi înșine.

— Nu, dar toate legile sociale se schimbă.

— Ei, poți să spui ce vrei, eu rămân la părerea mea că trebuie să vă căsătoriți. Cu primar și cu preot. Pe voi măcar v-a căsătorit primarul, dar Ottilie refuză orice fel de căsătorie. Și mi se pretinde să susțin că lucrul ăsta e natural, să fiu lămurit și nu mai știu ce. Nu pot s-o fac. Îmi pare rău pentru ea. Mă rog, foarte bine: e o mare artistă și se poate comporta altfel decât o femeie obișnuită; dar dacă într-o bună zi revine la cercul nostru obișnuit, își va da seama că nu mai poate fi acceptată... Cum să se adune prieteni și cunoștințe în jurul unei asemenea familii?

— Nu se adună și-mi pare bine de asta. În Italia am cele mai fermecătoare cunoștințe, prieteni care...

— Copii, s-ar putea să aveți dreptate. Ottilie s-ar putea să aibă și ea dreptate să nu se căsătorească deloc; și voi poate că aveți dreptate să vă căsătoriți numai la primărie.

— În orice caz, spuse Elly, nu am sperat niciodată că, deși n-am avut nicio recepție, o să ne bucurăm de un supeu atât de plăcut.

— Și atât de delicios, zise Lot. Elly, tartele astea sunt o minune.

— Numai că nu trebuia să ne apucăm să dezgropăm întâmplări trecute, spuse bătrânul. Asta-i face piele de găină lui Lot. Uită-te la el cum mănâncă tartele. Întocmai cum făcea maică-ta. Un copilaș, un adevărat copilaș.

— Da, și eu sunt uneori un copil, dar nu chiar ca Mamma.

— Acum se duce și ea în Anglia?

— Mi-a promis că nu, dar promisiunea ei nu înseamnă mare lucru. Vom lipsi atât de mult din țară; vom sta în Italia tot timpul iernii. Un singur lucru mă face să mă simt mai liniștit. Mamma nu are bani. Înainte de a pleca am fost la bancă și i-am rugat ca, în cazul în care Mamma vine după bani, să inventeze o poveste și să o convingă ei că nu pot să-i dea, că nu mai sunt bani...

— Face ea rost... totdeauna a făcut rost de bani.

— Directorul mi-a promis că o să mă ajute și n-o să-i mai deta bani.

— Oricum, ea tot o să-i capete.

— De la cine?

— Nu știu, dar o să-i capete. Nu știu cum face, dar îi obține totdeauna.

— Cum asta, Papa!

— Da, băiete, poți să te indignezi cât îți place, eu vorbesc din experiență. De câte ori nu am avut discuții cu Mamma pentru bani! La început n-a fost nicio ceartă, apoi însă, dintr-odată, s-au tot ivit!...

— Mama nu se pricepe la socoteli și este neglijentă. Pe urmă găsește bani în bufet.

— Da, știu bine cum stau lucrurile; odinioară, găsea câte ceva în bufet. Este bine că și acum mai găsește. Totuși, noi nu ne-am despărțit din cauza banilor. Dacă n-ar fi fost blestematul ăla de Trevelley, puteam încă... Dar când Mamma și-a dăruit o dată inima cuiva, atunci... Dar să nu mai vorbim despre asta... Uită-te aici, știi fotografia asta veche? E fermecătoare, nu-i așa, Elly? Da, așa arăta. N-am fost niciodată în stare să o uit. N-am iubit niciodată pe nimeni altcineva. Sunt un om bătrân acum, copii, însă... însă cred că încă mai țin la ea... Uneori îmi spun că s-a terminat, că totul a trecut și s-a isprăvit; și totuși, câteodată, așa bătrân cum sunt, sufăr încă din cauza asta și mă simt nefericit... Cred că încă țin la ea... Și dacă Mamma ar fi avut un alt caracter și o altă fire și dacă nu l-ar fi întâlnit pe Trevelley... Dar sunt atât de mulți „dacă” în privința asta... Dacă nu l-ar fi întâlnit pe Trevelley, l-ar fi întâlnit pe Steyn și ar fi fost același lucru... Ori când ar fi

putut să întâlnească pe cineva... Hai, Elly, toarnă cafeaua. Ce dorești: *Chartreuse* sau *Bénédictine*? Stai aici și vorbește și tu puțin în tihnă. Nu despre lucruri vechi. Despre lucruri noi, întâmplări tinerești, despre voi, despre planurile voastre, despre Italia... încă nu e târziu, abia zece și jumătate... Dar voi abia v-ați căsătorit, desigur... Bine, am să vă conduc la hotel... Mergem pe jos? Nu e departe... Dați-i voie bătrânului vostru tată să vă conducă la hotel, să vă sărute la ușă urându-vă noapte bună și să vă dorească fericire, toată fericirea... dragii mei copii.

C e aflau la Paris de câteva zile. Elly, care vedea Parisul pentru prima oară, era încântată. Luvrul, Cluny, agitația de pe străzi și din cafenele, serile de teatru, aproape că o făcuseră să o uite pe mătușa Thérèse.

— Oh, să nu ne ducem la ea, zise Lot într-o dimineată, pe când hoinăreau pe bulevarde. Poate că ea nici măcar nu știe cine suntem.

Elly simți o ușoară mustrare de conștiință:

— Mi-a scris o scrisoare foarte drăguță de logodna mea și ne-a trimis un dar de nuntă. Nu, Lot, ea știe foarte bine cine suntem.

— Dar nu știe că suntem la Paris. Să nu ne ducem la ea. Mătușa Thérèse! Nu am văzut-o de ani de zile, dar mi-o amintesc cum arăta atunci... pe vremea ultimei căsătorii a Mammei. Eram un băiat de optsprezece ani. Mătușa Thérèse trebuie să fi avut patruzeci și opt. O femeie bine făcută. Semăna cu bunica mai mult chiar decât mama; avea toată noblețea, măreția, grandoarea din primele portrete ale bunicii și pe care încă le recunoști, atunci când o vezi tronând în fotoliul ei... Totdeauna m-a impresionat lucrul ăsta... Foarte zveltă, bine făcută și elegantă... e calmă, odihnitoare, cu o înfățișare distinsă, un zâmbet încântător.

— Zâmbetul „Giocondei”...

— Zâmbetul „Giocondei”, repetă Lot, care râse la gândul că soția lui se distra atât de mult la Paris. Dar, apropo, Elly... Venus din Milo. Nu puteam să ți-o spun când ne aflam acolo, căci erai cufundată într-o admirație mută,

dar...

după ce n-o mai văzusem de atâția ani, a fost o asemenea deziluzie pentru mine! Închipuie-ți...

— Ei, ce e Lot?

— Am găsit-o îmbătrânită!

— Cum se poate, Lot?

— Te asigur, am găsit-o îmbătrânită! Oare totul trebuie să îmbătrânească? Oare chiar nemuritorii îmbătrânesc? Mi-o amintesc așa cum era de obicei: calmă, senină, impunătoare, albă ca zăpada, în ciuda mutilării, pe fundalul strălucitor de catifea vișinie. De data asta n-am mai găsit-o impunătoare, nici albă ca zăpada; părea emoționant de schilodită; iar fundalul de catifea nu mai era strălucitor. Totul îmbătrânise, se ștersese. Am avut un șoc, m-am simțit foarte trist... Vorbesc serios! Cred că ar trebui chiar s-o dea jos, într-o dimineață, să o curețe și să înlocuiască draperia de catifea; apoi, într-o zi însorită, dacă voi fi într-o dispoziție bună, poate că voi putea s-o consider din nou senină și albă ca zăpada. Însă așa cum mi s-a arătat ea acum, am găsit-o îmbătrânită și mi-a provocat un șoc. O oră întreagă după aceea am fost indispus, dar nu te-am lăsat să observi... Cred, de altfel, că întregul Paris a îmbătrânit foarte mult; e atât de murdar, atât de demodat, atât de provincial; o adunătură de *quartiers* și orașele înghesuite la un loc; și atât de asemănător cu acela de acum cincisprezece ani, dar mai bătrân, mai sinistru, mai demodat. Uite! Puiul de găină de acolo din *papier-mache* - se aflau pe Avenue de l'Opéra. s-a învărtit pe frigarea lui în chip de reclamă, cu untul topit picurând din el. Dă-ți seama, Elly, puiul acesta de găină s-a învărtit timp de cincisprezece ani! Și noaptea trecută, la Théâtre Français, am avut același șoc pe care l-am trăit azi când am văzut-o pe Venus din Milo. Théâtre Français a îmbătrânit atât de mult, atât de mult, cu oribilul său stil declamator, încât m-am întrebat: a fost el oare totdeauna atât de bătrân, sau eu sunt acela care îl consider bătrân pentru că eu însumi am îmbătrânit?...

— Bine, dar cu mătușa Thérèse...

— Așadar stăruie să ne ducem la ea... De fapt, ar fi mai bine dacă nu ne-am duce. Și ea a îmbătrânit; și ce suntem noi pentru ea?... Și totuși o să ne ducem... Eu sunt încă tânăr, nu-i așa?... Nu-l găsești prea bătrân pe soțul tău *blasé*?... În Italia o să ne distrăm noi cu adevărat.

— Cum oare, căci acolo totul va fi încă și mai bătrân!

— Da, însă nu totul îmbătrânește. Acolo totul e trecut, totul e *trecutul*. Este indiscutabil *trecutul* și tocmai de aceea e atât de odihnitor. Totul este mort.

— Însă țara este vie, nu-i așa?... Viața modernă nu merge oare înainte?...

— Puțin îmi pasă de ea! Nu mă interesează decât trecutul; și acela este atât de frumos, atât de liniștitor în încremenirea lui. Asta nu mă întristează. Ce mă întristează sunt oamenii bătrâni și întâmplările de odinioară care sunt încă vii și totuși atât de bătrâne, și trec încet, încet dincolo de noi; dar lucrurile încremenite în moarte și nespuse de frumoase, ca în Italia, nu mă întristează; acelea mă liniștesc și îmi stârnesc admirația față de tot ceea ce a fost odinioară atât de minunat, de viu și a rămas atât de frumos în moarte! Parisul mă întristează pentru că orașul moare, așa cum moare întreaga Franță. Roma mă înveselește. Orașul, ceea ce văd eu din el, este mort; și eu mă simt tânăr în el, mereu și mereu plin de viață; și asta mă face să fiu vesel, egoist de vesel. Dar admir, totodată, frumusețea moartă, senină.

— Deci asta va fi subiectul viitorului tău eseu.

— Acum mă tachinezi! Dacă nu pot să scot o vorbă fără să fiu acuzat că scriu eseuri... n-o să mai scot nicio vorbă.

— Nu fi atât de supărăcios... Ei, cum rămâne cu mătușa Thérèse?

— N-o să ne ducem... Ia te uită, vorbim de lup! Sfinte Dumnezeule, ce mic e Parisul! Un sat!

— De ce, ce s-a întâmplat, Lot?

— Uite-l pe Theo! Theo Van der Staff!

— Theo, fiul mătușii Thérèse?

— Da. Alo, Theo! Ce mai faci?... Ce curios să te

întâlnim astfel!...

— Nu știam că sunteți la Paris... Sunteți în luna de miere?

Era un omuleț gras, trecut de patruzeci de ani, cu o față rotundă în care scânteiau doi ochi mici; o iscodeau pe Elly plini de o curiozitate greu de stăpânit, ca să vadă cum anată o tânără soție căsătorită abia de câteva zile. O senzualitate, mereu în căutare de plăceri fizice, crea în jurul lui o atmosferă caldă, jovială, atrăgătoare. Parcă i-ar fi invitat la un dejun copios, într-un restaurant bun, ducându-i apoi să petreacă undeva împreună. Șederea lui îndelungată în străinătate împrumutase un anume rafinament hainelor, vorbelor și gesturilor lui, apucăturilor greoaie, înnăscute, ale olandezului, însă într-un chip aproape comic, căci grația sa păstra încă ceva elefantin. Pe deasupra, urechile lui se ciuleau ca acelea ale unui satir, ochii îi scânteiau, iar buzele zâmbitoare se revărsau, groase, de parcă ar fi avut sânge javanez; printre ele se zăreau lucind dinții micuți, bine îngrijiți. Când trecea câte o femeie, privirea sa iute o cântărea din cap până în picioare, pentru ca apoi să aibă aerul că stă pe gânduri câteva clipe.

— Tocmai vorbeam despre mama ta, Theo. Ce curios că te-am întâlnit! repetă Lot.

— În fiecare dimineață îmi fac plimbarea pe bulevard, așa încât era foarte firesc să ne fi întâlnit. Îmi pare bine că am ocazia să vă felicit... Mamma? Cred că e bine sănătoasă.

— N-ai mai văzut-o în ultima vreme?

— N-am văzut-o de o săptămână. Aveți de gând să-i faceți o vizită? Atunci aș putea să vin și eu cu voi. N-ați vrea să luăm după aceea un prânz bun, pe undeva, sau vă incomodez? Dacă nu, veniți să prânziți cu mine. Nu într-unul din marile voastre restaurante pe care le știe oricine, ci într-un loc în care am să vă duc *eu*, un local micuț, dar adorabil. Au un *homard à l'américaine*, care e pur și simplu divin! Și își sărută vârfurile degetelor durdulii. Vreți să mergeți la Mamma chiar acum? Foarte bine, o să

luăm o trăsură, căci locuiește destul de departe.

Opri o birjă și dădu adresa:

— *Cent-vingt-cinq, Rue Madame...*

O ajută curtenitor pe Elly să urce, apoi pe Lot, stăruind ca el să ocupe locul cel mic din spate și stătu astfel cu un picior pe scara trăsurii. Se interesă, formal și indiferent, de rudele din Haga ca de niște străini pe care îi văzuse o dată sau de două ori. În *Rue Madame*, birjarul opri la o poartă cu zăbrele înalte, căptușită cu un gard de scânduri, pentru ca nimeni să nu poată privi înăuntru.

— Asta este mănăstirea unde locuiește Mamma, zise Theo.

Coborâra, iar Theo sună. O călugăriță deschise poarta, spuse că madame Van der Staff era acasă și îi conduse prin curte. Mănăstirea aparținea Surorilor Imaculatei Concepțiuni a Fecioarei Maria de la Lourdes. Mătușa Thérèse locuia în pensiune acolo, împreună cu alte doamne bătrâne și pioase. Călugărița îi conduse într-un mic vorbitor de la parter și deschise obloanele. Pe cămin, între două candelabre, se afla o statuie a Sfintei Fecioare; se mai aflau acolo o sofa și câteva scaune, acoperite cu huse albe, largi.

— Maica Stareță este acasă, soră? întrebă Theo.

— Da, *monsieur*.

— Ar accepta oare să mă primească. Vreți să-i spuneți că am venit să-i fac o vizită?

— Da, *monsieur*.

Călugărița părăsi camera. Theo le făcu cu ochiul.

— Trebuia să fi făcut asta mai demult, zise el. Profit de ocazie. Maica Stareță este o femeie inteligentă, de două ori mai inteligentă decât Mamma.

Așteptară. Vorbitorul gol era rece. Te cutremura. Lot zise înfiorându-se:

— N-aș putea să îndur așa ceva. Nu, n-aș putea să îndur așa ceva.

— Nici eu n-aș putea, zise Theo.

Maica Stareță fu prima care intră. O femeie scundă, care se pierdea în faldurile largi ale veșmântului. Doi ochi

căprui luceau sub banda albă care-i acoperea fruntea.

— Domnul Van der Staff...

— Doamnă...

Îi strânse mâna.

— Doresc de multă vreme să vin să vă văd, să vă spun cât vă sunt de recunoscător pentru grija pe care i-o purtați mamei mele.

Frazele sale franțuzești sunau politicos, galant, curtenitor.

— Îmi permiteți să vă prezint pe verii mei, domnul și doamna Pauws.

— Proaspeții căsătoriți, îmi închipui, zise Maica Stareță, înclinându-se cu un zâmbet ușor.

Lot fu surprins că ea știa.

— Am venit să-i facem o vizită mătușii mele și dumneavoastră de asemenea, *madame la supérieure*, adăugă el curtenitor.

— Vă rog să luați loc. Doamna va fi numaidecât aici.

— Mama se simte bine, nu-i așa? întrebă Theo. N-am mai văzut-o... de câțva timp.

— Se simte foarte bine, zise Maica Stareță, pentru că avem grijă de ea.

— Știu asta.

— Singură nu și-ar purta de grijă. După cum știți, este o exaltată. *Le bon Dieu* nu așteaptă de la noi să fim atât de riguroși cum e doamna. Eu nu mă rog nici pe sfert cât se roagă doamna. Doamna se roagă mereu. Eu n-aș avea timp pentru asta. *Le bon Dieu* nu ne pretinde așa ceva. Avem lucrul nostru; avem institutul pentru îngrijirea bolnavilor, care ne ia mult timp. În clipa de față, aproape toate călugărițele sunt plecate la bolnavii pe care îi îngrijesc. Apoi mai este biroul de plasare a personalului de serviciu. Nu putem să ne rugăm tot timpul.

— Mama poate, zise Theo râzând.

— Doamna se roagă *prea mult*, zise Maica Stareță. Doamna este o *enthousiaste*...

— Totdeauna a fost așa, în tot ceea ce a făcut, zise Theo privind fix înaintea lui.

— Și așa a rămas. Ea este o *enthousiaste* în noua ei credință, în religia noastră. Dar n-ar trebui să exagereze... sau să postească în mod inutil... Deunăzi, am găsit-o leșinată în capelă... Avem și noi micile noastre trucs¹: când nu este absolută nevoie să postească, îi punem bouillon¹ în porția ei de *soupe-maigre*²⁴²⁵, sau i-l turnăm peste legume, fără ca ea să bage de seamă... Iat-o pe doamna...

Ușa fu deschisă de o călugăriță și doamna van der Staff, mătușa Thérèse, intră în cameră. Lui Lot i se păru că o vede intrând pe însăși bunica, ceva mai tânără, dar totuși o femeie în vârstă. Purta o rochie neagră simplă: era înaltă, maiestuoasă și foarte zveltă, având o grație izbitoare în mișcări. Bunica trebuie să fi arătat exact la fel. În ochii ei întunecați, care rămăseseră ochii unei creole, avea ceva visător; parcă i-ar fi fost greu să vadă ceea ce se petrece dincolo de reveria ei; așa bătrână cum era, surâsul extatic al gurii ei era plin de naturalețe. Se lăsă sărutată de Theo, iar lui Lot și lui Elly li se adresă în franțuzește:

— E foarte drăguț din partea voastră că ați venit să mă vedeți. Vă sunt recunoscătoare... Așadar, ea este Elly? Te-am văzut cu ani în urmă, în Olanda, la bunicul Takma. Erai pe atunci o fetiță de paisprezece ani. E tare drăguț din partea voastră că ați venit. Luați loc. Acum nu mă mai duc niciodată în Olanda... dar mă gândesc deseori, foarte des mă gândesc... la rudele mele...

În ochii ei plutea visarea, extazul îi flutura pe buze. Își încrucișă în poală mâinile diafane, cu degete subțiri, ascuțite, ca ale bunicii. Și la voce semăna cu bunica. Așa cum stătea acolo, în rochia ei neagră, în lumina slabă a acestui vorbitor de mănăstire, pătruns de o ușoară umezeală, asemănarea era înfricoșătoare: fiica aceasta părea să fie una și aceeași cu mama sa, părea să fie însăși Mamma; părea că anii de demult se trăiau din nou într-o minunată lumină albă, palidă, obsedantă.

— Ce mai fac toți cei de la Haga? întrebă mătușa Thérèse.

24 Supă concentrată (fr.).

25 Supă slabă, diluată (fr.).

Se schimbă câteva cuvinte despre membrii familiei. După câțva timp, Maica Stareță se ridică în mod discret, își luă rămas bun și mulțumi pentru vizită.

— Ce mai face unchiul Harold?... Și cum se simte Mamma, Charles? Mă gândesc deseori la ea. Mă rog de multe ori pentru Mamma, Charles...

Glasul ei foarte strident răsună mai dulce decât în olandeza pură, fiind înmuiat de accentul său de creolă; atât Lot, cât și Elly, erau impresionați de o anumită duioșie ce răzbătea din vocea aceea spartă, în vreme ce Theo privea în gol, îndurerat: se simțea deprimat și stingherit în prezența mamei sale.

— E drăguț din partea dumitale că nu ne uiți, îndrăzni să spună Lot.

— N-am s-o uit niciodată pe mama ta, zise mătușa Thérèse. Acum nu o mai văd deloc și poate că n-am s-o mai văd nicicând, însă eu țin foarte mult la ea... și mă rog, deseori mă rog pentru ea. Are nevoie de asta. Toți avem nevoie. Mă rog pentru ei toți... pentru întreaga familie. Toți au nevoie de așa ceva. Și totodată, mă rog pentru Mamma, pentru bunica.

11 - Secretul din Java - c. 1/1272

Și, Elly, mă rog și pentru bunicul... Sunt ani de când mă rog, iată, sunt acum aproape treizeci de ani de când mă rog. Cu siguranță că Dumnezeu aude rugăciunile mele...

Era greu să rostești vreun cuvânt și Elly luă doar mâna mătușii și o strânse. Mătușa Thérèse o apucă ușor de bărbie pe Elly, o privi cu atenție, apoi îl privi pe Lot. Fu izbită de asemănare, dar nu spuse nimic.

Ea știa. Mătușa Thérèse știa. Acum nu se mai ducea deloc în Olanda și presupunea că nu-și va mai vedea probabil niciodată sora, despre care știa că este copilul lui Takma, nici pe mama sa. Dar se ruga mai ales pentru bătrânii aceia, căci ea știa. Ea, care odinioară, întocmai ca mama sa, fusese o femeie de lume, o femeie pătimașă, cu o inimă de creolă, care iubea și ura clocotitor, aflase întâmplarea din gura propriei sale mame, în puternicele ei crize de friguri. Și de atunci știa. O văzuse pe mama sa

privind – deși ea însăși nu putuse să o vadă – o văzuse pe mama sa privind năluca tulbure din colțul camerei. O auzise pe mama ei cerându-i iertare, implorând să i se pună capăt pedepsei ce o apăsa. Ea nu văzuse întâmplarea, ca Harold Dercksz cu șaizeci de ani în urmă, dar o știa de treizeci de ani. Și cunoașterea ei îi zguduise într-o criză fără sfârșit ființa nervoasă, extrem de încordată. După ce fusese creola, femeia iubirii și a urii pătimase, femeia aventurilor, femeia care a iubit și apoi i-a urât pe aceia pe care îi iubise, s-a cufundat în contemplație, s-a îmbăiat în extazul care se revărsa asupra ei prin divinele vitralii ale bisericii și într-o bună zi, aflându-se la Paris, s-a dus la un preot și i-a spus:

— Părinte, vreau să mă rog. Mă simt atrasă de credința dumată. Vreau să devin catolică. Doresc lucrul acesta de luni de zile.

Devenise catolică și acum se ruga. Se ruga pentru ea, dar se ruga și mai mult pentru mama ei. Întregul ei suflet clocotitor se înălța în rugă pentru acea mamă pe care probabil n-avea s-o mai vadă niciodată, însă prin care suferea și pe care nădăjduia să o mântuie de păcat și să o salveze de la pedeapsa prea cumplită de dincolo; mama aceea, care îl împiedicase pe el, tatăl ei, să se apere singur, agățându-se de el, până când celălalt bărbat îi smulsese arma din mina încleștată ce căuta să se răzbune, în furia lui nebună... Ea știa. Mătușa Thérèse știa. Și se ruga, se ruga mereu. Niciodată nu vor fi destule rugile înălțate la ceruri pentru a implora iertarea.

— Mamă, zise Theo, Maica Stareță mi-a spus că ai leșinat în capelă și că nu mănânci.

— Ba mănânc, mănânc, zise mătușa Thérèse cu blândețe, domol. Nu te neliniști, Theo.

Disprețul pentru fiul ei îi aduse amărăciunea pe buzele-i bătrâne care schițau un zâmbet; când se adresa fiului ei, glasul îi devenea rece și aspru, de parcă ea, femeia rugăciunilor neistovite, devenea din nou, brusc, față de fiul ei, femeia de odinioară care îl iubise și îl urâse apoi pe tatăl acestui fiu, pe tatăl care nu fusese soțul ei.

— Mănânc, zise mătușa Thérèse. De fapt, mănânc prea mult. Ah, călugărițele astea bune. Ele uită uneori când trebuie să postim și îmi dau carne. Eu o primesc și o dau săracilor mei. Mai povestiți-mi, copii, mai spuneți-mi despre Haga. Ne-au mai rămas câteva minute. Apoi trebuie să mă duc la capelă. Să-mi spun rugăciunile împreună cu călugărițele.

Și întrebă de fiecare, de toți frații... de toate surorile și de copiii lor.

— Mă rog pentru ei toți, zise ea. Mă voi ruga și pentru voi, copii.

Fu cuprinsă de neliniște și trase cu urechea la un zgomot care venea dinspre coridor. Theo îi făcu semn cu ochiul lui Lot și se sculară în picioare.

— Nu, îi asigură mătușa Thérèse, n-am să vă uit. Să-mi trimiteți fotografiile voastre, da?

Ei îi promisera.

— Unde e sora ta, Charles?

— La Nisa, mătușă.

— Trimite-mi fotografia ei. Mă rog și pentru ea. La revedere, copii, la revedere, dragi copii.

Își luă rămas bun de la Lot și de la Elly și plecă visătoare, uitându-l pe Theo. El ridică din umeri. Un sunet de litanie răzbătu până la ei din capela care se afla într-o încăpere mai mare, vizavi de micul vorbitor.

Pe coridor, o întâlnește pe Maica Stareță; se îndreaptă spre capelă.

— Cum ați găsit-o pe mătușa voastră? le șopti ea. Exaltată, nu-i așa? Da, sare de la o extremă la alta. Priviți!

Și îi lăsa pe Elly, pe Lot și pe Theo să arunce o privire prin ușa capelei. Călugărițele, ingenuncheate pe băncile de rugăciune, își intonau rugile. Pe pardoseală, între bănci, mătușa Thérèse era întinsă pe jos, cu fața ascunsă în mâini.

— Priviți, zise Maica Stareță, încruntându-se. Nici chiar noi nu facem asta. Nu e nevoie. Nu este nici *convenable*. Va trebui să-i spun lui *monsieur le directeur* să vorbească el cu doamna despre asta. Sigur că am să-i

spun. *Au revoir, madame, au revoir messieurs...*

Se înclină, ca o femeie de lume, cu un zâmbet și o expresie de distincție reținută. O călugăriță îi însoți până la poartă.

— Uf! oftă Theo. Mi-am mai îndeplinit pentru câteva luni obligația filială.

— N-aș - putea s-o fac, murmură Lot. Pur și simplu n-aș putea.

Elly nu spusese nimic. Ochii ei, larg deschiși, priveau în gol. Ea înțelegea cucernicia, înțelegea chemarea și cu toate că înțelegerea ei era diferită atunci când lucrurile o priveau pe ea, totuși înțelesese.

— Și acum, haidem la un *homard à l'américaine*, strigă Theo.

Făcu semn unui birjar. Trupul lui greoi parcă se destinse prin simplul fapt că respira aerul proaspăt de afară.

Ce aflau în expresul de noapte. Tânăra femeie ședea pe gânduri. Lot dormea, întins într-un colț al compartimentului, acoperit cu un pled, însă micuța mireasă nu putea să doarmă, căci de afară pătrundeau, în goana trenului gemetele vântului de toamnă. Ședea deci tăcută în celălalt colț, cufundată în gânduri. Își încredințase viața altcuiva acum și spera să-și găsească fericirea. Nădăjduia că nici ea nu era lipsită de vocație și că va avea cui să-i dăruiască devotamentul său. Asta era fericirea; nu exista nimic altceva. Mătușa Thérèse avea dreptate, chiar dacă ea, Elly, concepea devoțiunea, fericirea și vocația într-un mod foarte diferit. Ea aspira la ceva mai mult decât la simțire, la rațiune, chiar dacă aspirația ei cea mai arzătoare era acțiunea. Se dăruise cu totul acțiunii, care la început fusese doar tenisul, apoi sculptura. Iar în cele din urmă și-a revărsat propriile dureri în cuvinte, pe care le-a trimis apoi unui redactor, unui editor. Tânjea acum să se devoteze ea însăși acțiunii, sau cel puțin unei colaborări active. Îl privi gânditoare pe Lot și simți că îl iubea, oricât era de diferită iubirea aceasta față de felul în care iubise prima oară. Îl iubea mai

puțin egoist decât atunci când fusese îndrăgostită; îl iubea mai mult pentru el, pentru a-l ajuta să se înalțe la înfăptuiri mari. Totul era foarte neclar, dar exista în ea ambiția, o ambiție izvorâtă din dragoste, pentru binele lui. Ce păcat că trebuie să-și irosească talentul în articolașe amuzante și în eseuri scrise la repezeală! Asta semăna cu conversația lui: ușoară și agreabilă, lipsită de convingere și totodată neconvingătoare. Lot era capabil de mai mult, mult mai mult. Poate că scrierea unui roman nu era nici ea o realizare importantă; poate că marea operă *era* de fapt scrisul în sine, și nu un roman. Atunci, ce? Se strădui să caute răspunsul, dar nu-l află încă; știa însă cu certitudine, sau credea că știe, că *îl va afla* și că îl va ridica pe Lot... Da, vor fi fericiți, vor continua să fie fericiți... Acolo, în Italia o să afle răspunsul. O să-l afle în trecut, în istorie poate; în lucrurile care au trecut, în lucrurile frumoase și nobile care erau acum moarte, care muriseră în chip liniștit și își păstrau neștirbită frumusețea... Atunci de ce se simțea atât de tristă? Sau era doar melancolia pe care o resimțise totdeauna atât de tulbure, asemenea unei boli ce submina întreaga ei activitate și se răsfrângea în inflexiunile glasului ei vioi, volubil. Melancolia să se fi datorat oare faptului că tinerețea ei înflorise atât de liniștită în casa mare a bătrânului? El a fost totdeauna bun și plin de grijă părintească pentru ea, dar era atât de bătrân și Elly simțea apăsarea bătrâneții lui. Avusese mereu oameni bătrâni în jurul ei, căci pe cât își putea aminti din trecutul îndepărtat, îi veneau în minte bătrâna bunică Dercksz și doctorul Roelofsz. Îi știa bătrâni încă de pe atunci, de pe vremea când era o copiliță. Și Lot, gândea ea – deși viața unui bărbat, care era ocupat și călătorea, se deosebea de aceea a unei fete care stătea acasă –, Lot simțise și el apăsarea tuturor acestor oameni bătrâni din jurul său. Desigur, asta era motivul pentru care spaima de a îmbătrâni se transformase la el într-un fel de obsesie. Mătușa Stefanie și unchii de la Haga erau bătrâni, iar prietenii și cunoștințele lor muriseră, pe cât se pare; ei se mișcau din loc în loc, lipsiți de oamenii din generația lor,

destul de singuratici în orașul acela, pe străzile unde își aveau locuințele, umblând de colo-colo, încolo și înapoi, încrucișându-și drumurile... Era atâta uitare și atâta singurătate în viața lor! De aici se trăgea melancolia. Ea simțise totdeauna, în tinerețea ei, această melancolie. Nu se mai întâlnea cu fetele de la Clubul de tenis, cu colegii de la Academie; când îi vedea pe stradă, îi saluta doar, cu o mișcare grăbită a capului. După logodna/ ei nefericită, devenise mai retrasă ca niciodată, cu o singură excepție: era mereu cu Lot, se plimba cu el, vorbea cu el. Și el era izolat la Haga, fără prieteni. Se înțelegea mai bine cu prietenii din Italia, zicea el... Ce ciudată acea veșnică singurătate și sentimentul izolării care îi împresura pe amândoi. Nici prieteni, nici cunoștințe în preajma lor, cum aveau cei mai mulți oameni, în cele mai multe familii. Desigur că asta se datora prezenței apăsătoare la cele două ființe foarte bătrâne; ea nu putea pătrunde lucrurile mai adânc și simțea că îi scapă ceva, un lucru pe care nu-l știa, dar care exista totuși și o apăsa și îi ținea la distanță pe ceilalți; ceva obscur, trecut acum, care rămăsese să plutească în jurul bătrânului și al bătrânei și care îi învăluia pe toți ceilalți - copiii bătrânei, unica nepoată a bătrânului - într-un fel de păclă; ceva ce nu putea fi discutat, însă atât de palpabil, încât n-ar fi avut decât să întindă mâna și l-ar fi apucat...

Te cuprindea o senzație foarte tulbure și cețoasă când te gândeai la lucrul acesta; aproape că nu era posibil să te gândești; o senzație de înfrigurare care te atinge în treacăt; nimic altceva, nimic mai mult decât atât; dar tocmai asta o împiedica uneori să respire în voie, să se bucure de tinerețea ei, să meargă vioi, să vorbească tare. Când o făcea, trebuia să depună un efort. Și știa că Lot simte același lucru, înțelesese asta din două-trei cuvinte vagi și mai mult din sensul acestor cuvinte, decât din enunțarea lor, ceea ce o făcuse să aibă o mare înțelegere sufletească pentru Lot. Era un tip ciudat, se gândea ea, privindu-l cum doarme. În manifestările exterioare, în preferințele și apucăturile lui mărunte, se comportă ca un

băiețuș, uneori ca un copil, reflecta ea. Sub aceste copilării se ascundea însă o predispoziție la dezamăgire, care se exprima uneori într-un mod foarte spiritual, dar nu suna sincer; sub înfățișarea exterioară se ascundea o înclinare spre blândețe, o tendință pronunțată spre egoism și o preocupare nevrotică față de tot ceea ce îl privea pe el, temperată de ceva care aproape că semăna cu tăria de caracter, atunci când era vorba de relațiile cu mama sa, căci el era singurul care putea să se înțeleagă cu Mamma. Datorită acestui temperament, nu-și punea în valoare calitățile naturale, deși ar fi trebuit să lucreze. Lot era un amestec de contradicții, de seriozitate și copilărie, de simțire și indiferență, de bărbăție și de foarte rulare slăbiciune, cum nu mai văzuse niciodată la un bărbat. Se făcea mai mult cu părul lui bălai decât cu talentul său, deși era mândru și de acesta; și un compliment pentru cravata sa îi făcea mai multă plăcere decât un cuvânt de laudă pentru cel mai frumos eseu al său. și pe acest copil, pe acest băiat, pe acest bărbat ea îl iubea; când se gândea la lucrul ăsta, i se părea ciudat, dar îl iubea și era fericită numai atunci când el era cu ea.

Lot se trezi, o întrebă de ce nu dormea și îi sprijini capul de pieptul lui. Obosită de tren și de gânduri, Elly adormi; iar el privea pe fereastră zorile cenușii care se revărsau, după ce trecură de Lyon, peste câmpiile mohorâte, reci. Tânjea după mare, după cer albastru, după căldură, după tot ce era tânăr și viu: sudul Franței, Riviera și apoi Italia, cu Elly. Își hotărâse viața și spera în fericire, fericire prin comuniune în gând și în trup, căci singurătatea dă naștere la melancolie și ne face să ne gândim mai intens la treptata noastră deteriorare...

„Este atât de fermecătoare”, gândea el, privind-o cum doarme sprijinită de pieptul lui; și rezistă impulsului de a o săruta acum când abia adormise. „Este atât de fermecătoare și are un simț artistic delicat. Trebuie să-i spun să se apuce din nou de sculptură... sau să scrie ceva; le face bine pe amândouă. Cărticica ei este foarte reușită deși e atât de subiectivă și în mare măsură prea feminină.

Sunt multe lucruri bune pe lume, cu toate că viața nu-i nimic altceva decât o trecere; ea nu poate însemna mare lucru într-o lume putredă. Trebuie să existe alte vieți și alte lumi. Trebuie să vină un timp în care să nu mai existe suferință materială, ci cel mult o suferință spirituală. Atunci toate îngrijorările noastre materiale vor dispărea... Și totuși viața asta materială are mult farmec... dacă uităm pentru o clipă toate mizeriile. Fascinația farmecului îl ajunge pe fiecare; cred că m-a ajuns și pe mine. Măcar de-iar rămâne așa! Dar nu rămâne. Totul se schimbă...

E mai bine să nu te gândești la asta, ci să lucrezi; e mai bine să lucrezi ceva, chiar atunci când călătorești. Lui Elly i-ar face plăcere. La Florența - Medici; la Roma - întreaga istorie a papalității... Nu știu ce voi alege; trebuie să mă hotărâsc pentru una din acestea două. Dar e atât de mult, atât de mult de făcut!... Mă întreb dacă aș putea să scriu o bună istorie a civilizației... Nu-mi place să strâng materialul: toate peticele astea de hârtie ciudate. Dacă nu pot să văd întreaga lucrare în fața mea, într-o viziune clară, nu are rost. Nu pot să studiez; eu trebuie să văd, să simt, să admir sau să mă cutremur. Dacă nu fac așa, nu sunt bun de nimic. Eu reușesc cel mai bine în eseu. Un cuvânt este un fluture; îl prinzi doar ușurel, de aripi... și îl lași să zboare iarăși... Cărțile serioase despre istorie și artă sunt ca niște cărăbuși greoi, care se târăsc... *Tiens!* Asta nu-i o imagine rea. Trebuie s-o folosesc cândva într-un articol: fluturile plutind în aer... și cărăbușul greoi..."

Se apropiau de Marsilia; urmau să ajungă la Nisa la ora două după amiază...

L

ot reținuse o cameră la *Hôtel de Luxembourg* și îi scrisese surorii sale, Ottilie. La sosire, au găsit un coș cu trandafiri roșii așteptându-i în camera lor. Era octombrie. Ferestrele erau deschise și marea strălucea cu luciri metalice, întunecate, sub revărsarea violentă a soarelui, încrețindu-se sub zvâcnirile insolente ale unui început de mistral.

Făcură o baie, prânziră în camera lor, simțindu-se

puțin obosiți după drum. Mireasma trandafirilor, strălucirea soarelui, cerul, a cărui culoare se apropia tot mai mult de aceea a peruzei și nuanțele de oțel ale mării, tot mai mult învăluite în vârtejuri de spumă, îi îmbătau pe amândoi. Salata de roșii cu ardei grași încadra în roșu-portocaliu friptura de pui de pe masă, iar în paharele cu șampanie păreau să se fi topit perle lungi. Vântul izbucnea în rafale puternice și alunga, cu mângâierile lui brutale, îndrăznețe, bărbătești, orice urmă de păclă care mai plutea în aer. Din cerul de peruzea soarele strălucitor își revărsa potopul ca dintr-un jgheab de aur.

Ședeau unul lângă altul, îmbătați de tot ce-i înconjura, mâncau și beau fără să vorbească. Erau pătrunși de un simțământ de pace, însoțit de un fel de destindere parcă ar fi fost împresurați de forțele vieții, atât de tulburătoare, atât de violente, atât de strălucitor aurii și atât de agresiv roșii.

Se auzi o bătaie în ușă și în deschizătura ei se ivi capul unei femei, împodobit cu o pălărie mare, neagră:

— Pot să intru?

— Otilie! strigă Lot, sărind de pe scaun. Vino, vino!

Ea intră.

— Bun venit! Bun venit la Nisa! Nu te-am văzut de veacuri, Lot! Elly, sora mea, bine ai venit!... Da, eu am trimis trandafirii. Îmi pare bine că mi-ai scris... și că dorești să mă vezi și că nevasta ta este și ea...

Se așază și acceptă un pahar de șampanie; Lot și sora lui schimbă cuvinte calde. Otilie era cu câțiva ani mai mare decât Lot. Era cea mai mare dintre copiii Mammei și semăna deopotrivă cu tatăl ei Pauws și cu Mamma, căci era înaltă, avea manierele autoritare ale tatălui, însă trăsăturile Mammei: bărbia fină, bine conturată, dar nu și ochii ei. Numeroasele sale apariții în public de-a lungul anilor au imprimat mișcărilor ei o siguranță plină de grație, siguranța unei femei frumoase și talentate, deprinsă a fi privită și aplaudată, ceva cu totul diferit de puterea de seducție obișnuită, curentă. Gesturile ei armonioase, aproape sculpturale, care fuseseră oarecum

studiate la început, deveniseră cu timpul naturale...

„Ce femeie drăguță!” gândi Elly, și se simți parcă o oarecare, o ființă mică, neînsemnată în halatul ei simplu, îmbrăcat la repezeală după baie.

Ottilie, care avea patruzeci și unu de ani, nu părea mai mult de treizeci și avea tinerețea unui artist care își menține trupul tânăr cu ajutorul unei arte și a unei științe a frumuseții, necunoscute femeilor obișnuite. O rochie albă, lipsită de ultimele extravagante ale modei, dădea siluetei sale perfecțiunea unei statui și scotea în relief, sub îmbrăcămintea modernă, armonia naturală a brațelor și a pieptului. Pălăria mare, neagră, încadra cu penele ei negre de struț părul blond cu reflexe arămii, răsucit într-un coc bogat; un boa mare, cenușiu îi înconjura gâtul într-un nor vaporos de pene de struț. Și în acele nuanțe estompate – alb, negru, cenușiu – cu toată prea marea-i frumusețe care te înmărmurea, ea continua să captiveze atât ca femeie de lume, cât și ca artistă.

— Ei, asta-i sora mea, Elly, zise Lot, mândrindu-se. Ce părere ai de ea?

— Te-am văzut mai demult, Elly, la Haga, spuse Ottilie.

— Nu-mi aduc aminte, Ottilie.

— Cred și eu, erai doar o copiliță de opt, poate nouă ani și aveai la bunicul Takma o cameră de joacă mare și o adorabilă încăpere pentru păpuși...

— Da, așa era.

— De atunci nu am mai fost la Haga.

— Ai urmat Conservatorul la Liège?

— Da.

— Când ai avut ultimul concert? întrebă Lot.

— La Paris, nu de mult.

— N-am auzit nimic despre tine. N-ai cântat niciodată în Olanda?

— Nu, nu mă duc deloc în Olanda.

— De ce nu, Ottilie? întrebă Elly.

— Totdeauna m-am simțit deprimată acolo.

— Din cauza țării sau a oamenilor?

— Din cauza tuturor: țara, oamenii, casele, familia... cunoscute.

— Înțeleg asta foarte bine, zise Lot.

— Nu puteam să respir, continuă Ottilie. Nu spun asta ca să ponegresc țara, sau oamenii, sau familia. Fiecare are partea lui bună. Dar, așa cum cerul cenușiu mă împiedica să respir, tot așa casele mă stânjeneau, împiedicându-mă să cânt cum trebuie. Era ceva în jurul meu, nu știu ce, care mă impresiona în mod cumplit.

— Ceva care te impresiona în mod cumplit? repetă Elly.

— Da, o atmosferă foarte bizară. Acasă nu m-am putut înțelege niciodată cu Mamma, după cum nici Mamma și Papa nu s-au înțeles între ei. Firea copilăroasă a Mammei, cu izbucnirile ei de furie, mă scoteau din sărite... Lot are o fire mai îngăduitoare decât mine!...

— Ar fi trebuit ca tu să fi fost băiat și eu fată, zise Lot, aproape cu amărăciune.

— *Mais je suis tres femme*, moi! răspunse Ottilie.

Ochii i se împlânziră, deveniră lucioși și un zâmbet fericit îi plutea pe buze.

— *Mais je te crois*²⁶⁷, afirmă Lot.

— Nu, continuă Ottilie, nu puteam să mă împac cu Mamma. Pe lângă asta, simțeam nevoia să fiu liberă. În definitiv, era vorba de viața mea. Îmi dădeam seama că am voce. Am studiat intens, cu seriozitate, ani în șir. Și am reușit. Întreaga mea viață este dedicată muzicii...

— De ce dai numai concerte, Ottilie? Nu te interesează opera? După câte știu cânti Wagner.

— Da, însă nu mă pot transpune într-un rol decât pentru puțin timp, cel mult într-o singură scenă, nu într-un spectacol întreg.

— Da, înțeleg asta, zise Lot.

— Da, zise Elly cu promptitudine, în această privință ești soră cu Lot. Nici el nu poate lucra la ceva mai amplu decât eseul sau articolul său.

26 Dar eu sînt foarte femeie (fr.).

27 Cred și eu (fr.).

— O slăbiciune de familie, Otilie, spuse Lot. Moștenită.

Otilie rămase pe gânduri, zâmbind. Zâmbetul „Giocondei” gândi Elly.

— Poate că e adevărat, zise Otilie. Remarca micuței tale Elly a fost subtilă.

— Da, răspunse Lot, fălindu-se. Are mult spirit de observație. Despre niciuna dintre firile noastre, ale celor trei de aici, nu se poate spune că sunt obișnuite.

— Ah, murmură Otilie, Olanda... casele acelea... oamenii aceia! Mamma și „domnul” Trevelley acasă... Era groaznic! O scenă după alta. Trevelley îi făcea reproșuri mamei din cauza tatii, mama îi reproșa lui Trevelley o sută de infidelități! Mamma era gelozia întruchipată. Avea obiceiul să-și lase pălăria și mantoul atârtnate în hol. Dacă „domnul” Trevelley pleca, Mamma îl întreba: „Hugh, unde te duci?” „Nu te privește”, răspundea Trevelley. „Vin cu tine”, spunea Mamma, punându-și pălăria la nimereală și înșfăcând mantoul. Și pleca cu el. Trevelley blestema și înjura. Urma o sdenă. Dar Mamma se ducea după el. El mergea pe stradă cu cinci, șase pași înaintea ei, Mamma îl urma înnebunită de furie... Ea era tare, tare drăguță pe vremea aceea, o păpușică cu o figură de Madonă blondă, însă prost îmbrăcată... Lot era totdeauna tăcut, cu o privire obosită, calmă. Cât de bine îmi amintesc totul! Nu se înfuria niciodată! era mereu politicoș cu „domnul” Trevelley...

— Am reușit să mă înțeleg cu toți cei trei tați ai mei.

— Când Mamma și Trevelley se săturaseră unul de altul, și Mamma se îndrăgosti de Steyn, eu am plecat. M-am dus întâi la Papa, apoi la conservator. Și de atunci nu am revenit în Olanda... Oh, casele acelea!... Casa ta, Elly - casiai bunicului Takma - unde totul era păstrat într-o ordine desăvârșită de către mătușa Adèle, însă aveam impresia că din de

12 - Secretul din Java - c. 1/1272

sul fiecărei Uși pândea cineva... Casa bunicii și imaginea bunicii, așa cum stătea ea la fereastră privind

fix... pândind și ea. Ce aștepta? Nu știu. Dar cât mă deprimau toate astea! Tânjeam după aer, după cer albastru, după libertate! Trebuia să-mi curăț plămânii.

— Și eu am avut uneori impresia asta, spuse Lot, mai mult pentru sine.

Elly nu spunea nimic, dar se gândea la copilăria ei, petrecută alături de bătrân și la încăperea păpușilor pe care o gospodărea cu atâta seriozitate, de parcă ar fi fost o lume în miniatură.

— Da, Lot, și tu ai simțit același lucru: ai plecat în Italia ca să respiri în voie, să trăiești, să trăiești... În familia noastră, ei *au* trăit. Mamma trăia *încă*, dar propriul ei trecut se agăța cu obstinație de ea... Nu știu, Elly, nu cred că sunt prea sensibilă și totuși... totuși am simțit asta: o apăsare a întâmplărilor din trecut, a tuturor întâmplărilor adunate. Nu puteam să continui în felul acesta. Tânjeam după o viață proprie, a mea.

— E adevărat, zise Lot, tu te-ai eliberat întru totul. Mai mult decât mine. Niciodată nu am fost în stare să o părăsesc de-a binelea pe Mamma. Țin mult la ea. Nu știu de ce; ea nu prea a fost o mamă pentru mine. Totuși țin la ea; adesea îmi pare rău de ea. E un copil, un copil răsfățat. În tinerețea ei a fost înconjurată de o permanentă adorație. Bărbații erau nebuni după ea. Acum e bătrână și ce i-a mai rămas? Nimic și nimeni. Steyn și ea se înțeleg precum câinele și pisica. Îl plâng pe Steyn, însă uneori mă înduioșează Mamma. Este groaznic să îmbătrânești și cu atât mai mult pentru genul de femeie care a fost ea, o femeie - putem vorbi pe șleau - care a trăit pentru pasiunile ei. Mamma era plămădită doar din iubire. Este o femeie primitivă; are nevoie de iubire și de mângâiere în așa măsură încât nu a fost în stare să respecte conveniențele. Le-a respectat numai până la un punct. Când se îndrăgostea, nu mai ținea seama de nimic.

— Dar de ce s-a căsătorit? *Eu* nu m-am căsătorit. Totuși iubesc și eu.

— Otilie, Mamma a trăit într-o altă epocă. Atunci oamenii obișnuiau să se căsătorească. Și cea mai mare

parte dintre ei încă se mai căsătoresc. Elly și cu mine ne-am căsătorit

— Nu am nimic împotriva, dacă sunteți convinși că v-ați unit pe viață. A simțit Mamma vreodată așa ceva pentru vreunul din soții ei? Ea a fost nebună după toți trei.

— Și acum îi urăște pe toți.

— Tocmai de aceea trebuia să nu se fi măritat.

— Da, dar ea a trăit într-un mediu social diferit. Și, așa cum am spus, Ottilie, oamenii încă se mai căsătoresc.

— Tu mă condamni că nu mă mărit.

— Eu nu condamn. Firea mea nu-mi permite să condamn ceea ce alți oameni socotesc ca fiind lucrul cel mai bun.

— Să vorbim deschis și sincer. Tu spui că Mamma este o femeie care trăiește pentru pasiunile ei. Poate că și de mine spui același lucru.

— Nu prea știu multe despre viața ta.

— Am trăit cu mai mulți bărbați. Dacă aș fi avut aceleași principii ca Mamma, sau mai curând convenționalismul ei, m-aș fi căsătorit cu ei. Iubeam și eram iubită. De două ori aș fi putut să mă mărit ca Mamma și totuși n-am făcut-o.

— Ai fost descurajată de ceea ce ai văzut.

— Da, și nu eram convinsă. Niciodată n-am fost convinsă. Poate că acum, Lot, poate că acum am pentru prima dată certitudinea.

— Ești sigură, Ottilie? Întrebă Elly.

O apucă de mină pe Ottilie. O găsea atât de frumoasă! mai mult decât frumoasă. Și atât de sinceră! Se simțea profund impresionată de persoana ei.

— Poate că acum, Elly, sunt sigură de lucrul ăsta, nu voi mai iubi niciodată pe altcineva așa cum îl iubesc pe Aldo... Și el mă iubește...

— Și o să vă căsătoriți? Întrebă Lot.

— Nu, n-o să ne căsătorim.

— De ce?

— Nu pot să am certitudinea că el e sigur, că e convins.

— Dar spui că ți-ne la tine!

— Da, dar e oare convins? Nu, nu este. Suntem fericiți împreună. Foarte fericiți. El dorește să se însoare cu mine. Dar e convins? Nu, nu este. Nu e convins. Știu în mod sigur că el nu e pe deplin convins... De ce ne-am lega singuri prin acte legale? Dacă o să am un copil cu el, voi fi foarte fericită și am să fiu o mamă bună pentru copilul meu. Dar la ce sunt bune aceste legături legale?... Aldo nu este convins, oricât de fericit ar fi. E cu doi ani mai mare decât mine. Cine știe ce-l poate aștepta mâine, ce sentiment, ce pasiune, ce iubire? În ce mă privește, eu știu ce am găsit, dar îmi dau seama că el nu este conștient... Dacă mâine mă părăsește, el este liber. Atunci își poate găsi altă fericire, poate pe cea definitivă... Ce știm noi, biete ființe?... Căutăm și căutăm până când, deodată, descoperim certitudinea. *Eu* am găsit-o. Dar *el*, nu... Nu, Lot, nu ne vom căsători. Doresc ca Aldo să fie liber și să facă ce-i place. Nu mai sunt tânără și doresc să-l las liber. Iubirea noastră, trupurile noastre, sufletele noastre sunt libere, absolut libere, în fericirea noastră. Și dacă mâine voi fi bătrână, o femeie bătrână, lipsită de voce...

— Atunci vei plăti prețul convenit, Ottilie, zise Lot.

— Atunci n-am să plătesc nimic, Lot. Atunci voi fi fost fericită. Atunci voi fi avut partea mea. Nu pretind veșnicie aici, pe lumea asta. Voi fi mulțumită și voi îmbătrâni încet, liniștit, treptat...

— Oh, Ottilie, și *eu*... sufăr că îmbătrânesc, că sunt mai bătrân.

— Lot, astă e o boală. Acum ești fericit, o ai pe Elly, viața e frumoasă, soarele strălucește, fericirea există. Păstrează toate astea, bucură-te de ele, fi mulțumit și nu te mai gândești la ceea ce o să vină.

— Așadar tu nu te-ai gândit niciodată la bătrânețe, nu te-a cuprins groaza' la gândul că îmbătrânești.

— Mă gândesc că îmbătrânesc, dar nu găsesc nimic oribil în asta.

— Dacă Aldo te-ar părăsi mâine, ai rămâne singură... și ai îmbătrâni.

— Dacă Aldo m-ar părăsi mâine, spre binele lui, aş găsi că e drept s-o facă şi aş îmbătrâni, dar nu aş fi singură, căci mi-ar rămâne amintirile iubirii lui şi ale fericirii noastre, care există astăzi şi sunt atât de adevărate, încât nu mai poate fi nimic altceva după aceea.

Otilie se ridică.

— Pleci?

— Trebuie. Veniţi mâine să luaţi masa cu noi. Ai să vii, Elly?

— Mulţumesc, Otilie.

Otilie privi pe fereastră. Soarele radia apunând dincolo de norii roz-viorii şi vântul se potolise; marea se unduia aproape imperceptibil, domol, deasupra adâncurilor sale mişcătoare, de un albastru închis, ca o iubită care se odihneşte în braţele iubitului după clipe de pasiune arzătoare.

— Cât de minunaţi sunt norii aceia! exclamă Elly. Vântul s-a domolit.

— Întotdeauna se domoleşte la ora asta, zise Otilie. Lot, uite-l acolo!

— Pe cine?

— Pe Aldo. Mă aşteaptă.

Văzură un bărbat care şedea pe *Promenade des Anglais* şi privea marea. Nu era prea multă lume.

— Îl văd numai din spate, spuse Lot.

— Ai să-l vezi mâine. Sunt bucuroasă că veniţi.

Glasul ei avea o nuanţă de recunoştinţă; părea emoţionată. Îi sărută pe amândoi şi plecă.

— Doamne, ce femeie frumoasă! exclamă Lot. Nu se poate spune că e tânără, însă anii nu contează pentru o femeie obişnuită să apară în public şi care este (atât de încântătoare ca ea...

Elly ieşise pe balcon:

— Oh, Lot, ce măreţ apus de soare!... Parcă ar fi un tablou vrăjit, pictat pe cer. Aşa îmi imaginez eu atmosfera nopţilor arabe. Priveşte! întocmai ca penajul unei uriaşe păsări fenix ce se topeşte dincolo de munţii cuprinşi de flăcări... Uite-o pe Otilie, pe promenadă!

— Și Aldo e cu ea. Ne salută înclinându-se... E un bărbat bine, prezentabil, ofițerul ăsta italian al ei... Ce pereche frumoasă!... Privește-i, Elly, acum când merg împreună: ce pereche frumoasă! Mărturisesc că sunt gelos pe el. Aș dori să fiu înalt ca el, să am asemenea umeri și o astfel de înfățișare.

— Nu ești mulțumit că eu te plac așa cum ești?

— Ba da, sunt foarte mulțumit. Mai mult decât mulțumit, Elly... Cred că am atins clipa mea sublimă, momentul meu de fericire...

— Va fi mai mult decât un moment.

— Ești sigură de asta?

— Da, o simt... așa cum a simțit-o și Ottilie. Dar tu?

El o privi cu gravitate, însă nu-i spuse că ea era mult mai tânără decât Ottilie, prea tânără ca să știe atât de multe. Îi răspunse doar:

— Și eu cred că sunt sigur de asta. Dar nu trebuie să forțăm soarta... Oh, ce seară minunată! Privește munții aceia care încep să se coloreze în violet... Tabloul vrăjit se schimbă în fiecare clipă. Marea leagănă vântul în brațe și pasărea fenix pierde în propria-i cenușă. Să rămânem aici; să stăm și să privim. Iată primele stele. Parcă marea s-a liniștit de tot și vântul doarme în pace pe pieptul ei albastru. E adormită cu toate că poți să-i mai simți respirația... Acesta este sălașul vieții și al dragostei. Noi am sosit înainte de începerea sezonului însă ce ne pasă nouă de oamenii moderni? Ce splendoare, Elly, această bogăție de viață, de iubire, de culori vii ce se topesc, roșietice, în bezna nopții. Adierea răcoroasă a acestui vânt puternic, care doarme acum, cât de mult se deosebește de vântul şuierător de la noi, din nord, care vâjâie atât de deprimant! Vântul acesta vesel, zburdalnic, de aici, care acum dormitează ca un uriaș în poala albastră a mării imense! Asta e libertate, viață, iubire, și strălucire, și splendoare, și bucurie. Oh, nu-mi ponesc țara, însă după lunile acestea simt că pot, din nou, să respir liber și că viața are strălucire... și tinerețe, tinerețe, tinerețe! Poate că la început te simți îmbătat, dar eu m-am obișnuit

cu această beție...

Rămaseră pe balcon. Când vântul se trezi în brațele mării și începu. din nou să sufle, într-o izbucnire bruscă de nestăpânită veselie, măturând dintr-odată ultimii nori purpurii și dând la iveală primele stele, intrară în casă, îmbrățișați.

Peste marea veselă, tremurătoare, se năpusti mistralul aprig.

Într-un apartament se ieșea în grădină prin Ltr-o mică terasă, coborând câteva trepte.

— Ați sosit prea devreme ca să o vedeți în splendoarea ei de iarnă, zise Otilie. Mult prea devreme. Aici natura doarme tot timpul verii, sub soarele dogoritor.

— Este un lung, lung somn de dragoste, răspunse Lot, ținând-o de braț pe sora lui.

— Da, un îndelung somn de dragoste, repetă Otilie. La începutul toamnei se pornesc marile ploi. Ele pot să se năpustească asupra noastră pe neașteptate. După ce au trecut, natura îmbobocește pentru iarnă. Este atât de splendid aici! Atunci când acolo, în nord, nu se mai vede nicăieri frunză sau floare, aici, pământul este săpat, iarba semănată, mimozele și garoafele înfloresc, iar violetele încep să răsară. Ați sosit prea devreme, însă puteți să fiți părtași la o fază a prefacerii. Priviți trandafirii mei din vara trecută, care înfloresc într-o atât de nesăbuită și minunată neorânduială. Și heliotropul... Adorabil, nu-i așa? Da, el e în toată splendoarea. Uitați-vă la perele mele: ați mai văzut pere așa de mari? Câte sunt? Trei, patru, cinci... șase. Să le culegem, sunt gata coapte. Dacă vor cădea pe jos, furnicile o să le mănânce într-o clipă... Aldo! Aldo! Vino puțin aici... N-ai vrea să culegi câteva pere? Eu nu pot să ajung la ele, nici Lot... Elly, mi-ai văzut strugurii? Privește un pic spalierul meu cu viță de vie! Putea fi o pergolă, nu-i așa? Și acolo sunt tufele cu zmeură. Trebuie să o guști. Încearcă-le pe astea: sunt delicioase... Perele le vom mânca astăzi, la prânz. Se topesc în gură, ca o zăpadă dulce, aromată... Ia niște smochine; pomul ăsta e bătrân, dar rămâne un simbol al rodniciei. Culege singură, ia câte

vrei... Iată și perele mele... Soarele e încă atât de fierbinte! Și totul mustește; ador toate aceste arome naturale. Uite, strugurii aceia mă înnebunesc uneori...

Mâneca rochiei ei albe alunecă de pe brațul la fel de alb care se întinsese spre ciorchinii de struguri, de un albastru brumăriu și culegea, culegea întruna. Era o sărbătoare a lăcomiei, o orgie de struguri. Aldo îi culese pe cei mai frumoși pentru Elly. Trecut bine de patruzeci de ani, în senina liniște a vigorii lui mlădioase, el era în mod vizibil un meridional pasionat, o fire calmă, veselă și totuși pătimașă. În timp ce se ridică sprinten, în costumul său comod de flanelă cenușie și își întinse mâinile spre crengile cele mai înalte, liniile armonioase ale siluetei lui frumoase se conturau puternice și suple; contradicția pe care o sugera înfățișarea lui era aceea dintre o sculptură clasică înveșmântată într-un costum modern. Seninătatea zâmbitoare a figurii lui regulate, osoase, îi reaminteau lui Lot de busturile pe care le văzuse în Italia: „Hermes” de la Vatican? Nu, Aldo nu era inteligent ca el; „Antinous” de la Capitoliu? Da, dar un frate mai viril al lui; „Luptătorii” de la Braccio Nuovo? Numai că nu era atât de tânăr ca ei și avea o constituție mai robustă. Zâmbetul lui Aldo răspundea zâmbetului Ottiliei și exprima liniștea unei fericiri statornice, a unei clipe intense de perfectă beatitudine. Acea clipă exista, chiar dacă era trecătoare. Acea fericire statornică era asemenea ciorchinilor de struguri cu boabele îndesate...

Lot simțea că își trăia propriul său moment de extaz, simțea că era fericit prin Elly, însă resimțea totuși o oarecare gelozie din cauza potrivirii fizice a acestei perechi atât de frumoase. Era ceva atât de primitiv în această potrivire, ceva aproape clasic în natura tomnatică meridională, în belșugul de fructe ce se revărsa asupra lor! Și era sigur că el nu ar fi putut să ajungă niciodată, în mod fizic, la o astfel de fericire, pentru că Nordul era viu în sufletul său, oricât de stăruitor ar fi încercat să scape de el, pentru că simțea amenințarea anilor ce vor veni, pentru că în dragostea lui pentru Elly era atât de multă simpatie

și înțelegere, pentru că firii lui îi lipsea acea senzualitate viguroasă. Și asta îl făcea să dorească altceva; din cauza acestei dorințe era gelos, resimțind întreaga gelozie pe care o moștenise de la mama sa... Ei doi, Aldo și Ottilie, nu cunoșteau nici melancolia morbidă, nici spaima bolnăvicioasă, și totuși fericirea lor, oricât de copleșitoare, avea nuanța ofilită a toamnei, asemenea întregii naturi din jurul lor. Frunzele arămii ale platanilor se răspândiră peste spalier, împrăștiate de zbenguiala bruscă, violentă a vântului ce se stârnise vesel. Un tremur străbătu tufele încâlcite de trandafiri; o pară foarte coaptă căzu la pământ. Era toamnă și nici Aldo, nici Ottilie nu erau tineri, într-adevăr tineri. Dar se găsiseră unul pe altul. Și totuși, cine putea să spună ce mai găsiseră odinioară, fiecare pe drumul lui? O, fericirea aceea nestăpânită, clipa aceea!... O, cum îl rodea gelozia pe Lot! O, cât tânjea el să-i semene lui Aldo, să fie înalt, viguros, frumos ca o statuie clasică, să fie natural, să aibă un suflet simplu ca el!... Să-și simtă sângele alergând nebunește prin vine!... Oh, Nordul acesta care-i îngheța parcă ceva înăuntrul său; slăbiciunea de a nu prinde clipa cu o mână bărbătească; și spaima, spaima de ceea ce va veni: acea groază de bătrânețe, cu toate că, în definitiv, era încă tânăr!...

Își privi soția; și, deodată, sufletul său se liniști cu totul. O iubea. Tristețe interiorizată, tăcută, spaimă; toate erau crucea lui; nu putea scăpa de ele; trebuia să le accepte cu resemnare.

Extazul îl putea copleși pentru un moment: nu acesta era adevăratul tărâm al fericirii sale. L-ar fi îmbătat: sângele său nu era de ajuns de consistent pentru asta. El iubea, în măsura în care era capabil să iubească; era fericit, atât cât putea să fie. În definitiv asta era: găsise ceea ce căuta, se străduia să fie recunoscător, îl cuprinse un puternic sentiment de duioșie. Simțea că sufletul lui este înrudit cu sufletul ei. Belșugul nu era pentru el; iar apăsarea întâmplărilor trecute îl oprimase întotdeauna și-l împiedicase întotdeauna să-și azvârle ambele brațe înainte, cu exaltare, ca să cuprindă viața...

Zvârli ciorchinii rămași și-l urmă pe Aldo care îl chema înăuntru. Italianul îl apucă de braț cu un gest de simpatie.

— Ottilie o să ne cânte, zise el. A rugat-o soția ta

Franceza vorbită de el căpătase moliciunea senzuală a accentului său de meridional.

În salon, Ottilie începuse să cânte acompaniindu-se singură. Vocea ei puternică, deprinsă cu spațiul sălilor mari, amplificată într-un șuvoi pur de sunete, făcea să vibreze până și aerul din grădină, cu accentele acelea pline de fericire. Era un cântec italian, de un compozitor pe care Lot nu-l cunoștea și aveai impresia că Ottilie improviza atunci cântecul. Era o singură frază care începea domol, fremăta de veselie și apoi pierrea, pierzându-se ca o nimfă în brațele satirului.

— Altă dată, poate, am să vă cânt ceva serios, zise Ottilie. Acesta este doar un singur strigăt: un strigăt al vieții, nimic altceva...

Se așezară la masă. Soarele îi pârjolise, vântul îi acoperise cu sărutări aspre, așa încât li se făcuse poftă de mâncare. Începură cu o *bouillabaisse*²⁸ de culoarea șofranului, care le stimulă plăcut cerul gurii. Pe bufet erau mor mane de fructe în coșuri mari, late, răspândind în casă generoasa bogăție a toamnei.

— Lot, exclamă Elly, nu știu ce se întâmplă cu mine, însă eu am simțit dintr-odată Sudul.

— Noi, bieții nordici! zise Lot. Ottilie și Aldo: *ei* sunt Sudul.

— Dar și eu îl simt, răspunse Elly.

— Nisa este un noviciat pentru tine, Elly, înaintea călătoriei în Italia! spuse Ottilie. Simți într-adevăr Sudul aici? În aer?

— Da, în aer... și în mine, în mine *însămi*...

— Eh, noi avem sânge tropical în vine, continuă Ottilie. De ce nu am simți din prima clipă Sudul? Aldo nu a putut niciodată să simtă Nordul: a fost cu mine la

²⁸ Preparat de pește, fiert în vin sau apă, cu legume și condimente, (fr.)

Stockholm, când am cântat acolo.

— Și nu ai simțit Nordul, în aer? întrebă Lot.

— *Sicuro!* răspunse Aldo. L-am găsit rece și deprimant, însă atunci era iarnă. Nu am simțit nimic altceva decât asta. Voi, nordicii, percepeți lucrurile cu mai multă acuitate. Noi poate că simțim... mai brutal și din plin. Avem sângele mai roșu. Voi aveți darul de a sesiza nuanțele. Noi, nu. Când simțim ceva, simțim pe de-a-ntregul. Când Otilie simte acum ceva, și ea simte la fel. Dar nu a fost întotdeauna așa.

— Aldo face din mine o meridională, zise Otilie. Îmi șterge toate *nuanțele!*

Afară începuse să sufle mistralul dezlănțuind un vârtej de frunze de platan arămii, lucioase.

— Vine toamna, zise Otilie.

— Care se transformă în iarnă, continuă Lot.

— Dar iarna aici este tot viață. Reînnoită. Viața se reînnoiește zilnic. Fiecare zi ce se naște este o viață nouă.

— Așadar nu moarte, ci veșnică reînviere? întrebă Lot, zâmbind.

— Nu moarte, veșnică reînviere!

Glasul ei suna provocator. „Oh, să cuprinzi clipa... cu brațe puternice! Așa ceva nu era pentru el”, gândi Lot. „Dar ceea ce îi revenea lui, era fericirea duioasă. Măcar de-ar rămâne așa! Numai de nu ar ajunge părăsit, izolat, singur și bătrân, acum după ce cunoscuse fericirea duioasă!”... își privi soția. Vinul de culoarea chihlimbarului îi adusese o scânteiere în ochi și îi îmbujorase fața, de obicei palidă; ea glumea cu Aldo și Otilie, era mai veselă decât o văzuse vreodată Lot; devenise aproape drăguță și începu să vorbească italienește cu Aldo, plină de îndrăzneală, rostind fraze întregi pe care el le corecta, cu un zâmbet ușor.

„Cine știe, totuși”, gândi Lot, „ce poate ea să simtă? Are douăzeci și trei de ani. Ține foarte mult la mine; și înainte de a mă iubi a cunoscut durerea din cauza altei iubiri. Cine poate spune ce vor aduce anii ce vin? Oh, dar clipa aceasta este divină! Zilele acestea vor însemna poate

cel mai dumnezeiesc moment din viața mea! Să nu le uit niciodată... Sunt fericit, atât cât pot fi eu de fericit. Și Elly trebuie să se simtă fericită... Ea respiră din nou... Ca și cum apăsarea trecutului dispăruse și acum respira din nou liberă. A locuit prea mult împreună cu bătrânul. Trecutul este o povară în casa lui.

Este o povară și la bunica. Chiar și pentru casa noastră este o povară, din cauza Mamei... Viața nu se reînnoiește singură acolo. Se stinge, trece, iar tristețea ei ne deprimă chiar și pe noi, cei tineri... Oh, Elly nu va fi cu adevărat fericită până când nu va ajunge în Italia!... Aceasta este doar o îmbătare delicioasă, dar prea bogată și brutală pentru simțurile noastre; acolo însă... acolo, când vom lucra împreună, vom găsi fericirea cea plină de voieșie; știu asta! Fericirea cea plină de voieșie într-un loc care nu este atât de senzual ca Nisa, însă mai înțelept și admirabil presărat cu florile trecutului mort... Da, acolo vom fi în armonie și fericiți și vom lucra împreună” ...

Aldo destupă sticla de șampanie și Lot șopti:

— Elly!

— Ce-i?

— Simți și acum Sudul?

— Da... oh, Lot, desigur!

— Ei bine, eu... eu simt fericirea!

Ea îl strânse de mână; un zâmbet îi plutea pe buze. Nici ea nu va uita vreodată această clipă din viața ei, orice ar aduce anii ce vor veni: cu sufletul ei nordic, plin de tristețe, simțea Sudul, își simțea fericirea... și nu erau conștienți de trecerea vremii...

PARTEA A DOUA

Gufla un vânt rece, cu zăpadă spulberată.

și inițial mătușa Stefanie de Laders nu intenționase să iasă: o apucase o tuse și în ultimul timp nu se simțise deloc bine; îi era teamă că iarna aceasta avea să fie ultima pentru ea. Nu trăia toată lumea până la adânci bătrâneți, ca Mamma sau domnul Takma. Și la urma urmei, avea șaptezeci și șapte de ani; o vârstă frumoasă, nu-i așa? Dar nu dorea încă să moară, căci fusese totdeauna foarte

speriată de moarte; avusese mereu în fața ochilor o imagine înfiorătoare despre Iad. Nu știi niciodată ce te așteaptă, oricât ai fi de bun și de pios, și oricât de cinstit l-ai sluji pe Dumnezeu. Acum, Domnul fie lăudat, nu avea să-și reproșeze nimic! Viața i se scursese în liniște, zi după zi, fără soț, ori copii, sau legături mondene, dar și fără griji. De două ori a suferit din cauza pierderii câte unui motan pe care îl iubise mult. Socotea că e foarte trist ca păsărelele să îmbătrânească și ele în coliviile lor și să-și piardă penele, agățându-se de stinghii cu ghearele lor

13 - Secretul din Java - c. 1/1272

lungi. Trăiau ani de zile laolaltă până când, într-o bună dimineață, le găsea trupurile micuțe înțepenite. I se părea trist faptul că familia ei nu era cucernică - De Laders-ii fuseseră totdeauna pioși - și fu foarte tristă atunci când, la Paris, Thérèse devenise catolică, întrucât nu încăpea nicio îndoială că papistașii erau niște idolatri! De asemenea nu încăpea nicio îndoială că întreaga răspundere o purta Calvin. Fusesse totdeauna pricepută să strângă bani și nu știuse prea bine cum să-i folosească: făcuse câteva testamente, întocmise donații și apoi le anulasă. Va lăsa foarte mulți bani pentru opere de caritate. Sănătatea ei a fost multă vreme excelentă. Micuță, vioaie și îmbătrânită, fusese extrem de activă, alergase ani în șir pe străzi, ca un nagâț. Fața ei de vrăjitoare se întunecase, se tăbăcise și se zbârcise, devenind micuță și uscată, iar figura sa mică, sânnii ofiliți, o făceau să nu aducă nici pe departe cu bunica cea bătrână, bătrână, care mai era încă maiestuoasă la vârsta ei înaintată. Viața sa stearpă, lipsită de emoții, iubire sau pasiune, se uscăse tot mai mult chircindu-se în jurul egoismului său sâcâitor, fără însă a trezi în ea vreun sentiment de melancolie sau de frustrare. Dimpotrivă, era bucuroasă că se simțea în stare să se teamă de Dumnezeu, că avusese timp să-și făurească propriul suflet și că nu-și auzise prea tare vocea păcatelor trupești, printre murmuratele lecturi ale cărților sfinte și ciripitul ascuțit al păsărelelor ei. Slavă Domnului că nu fusese niciodată isterică, așa cum erau cei din neamul

Dercksz - se gândea ea, plină de satisfacție, preferând, dintr-o oarecare condescendență filială, să pună acea isterie mai curând pe seama Dercksz-ilor decât a bătrânei sale mame. Avea totuși un ghimpe împotriva ei pentru că, la vârsta sa, se gândea atât de puțin la Rai și la Iad și pentru că nu înceta să-l vadă pe bătrânul Takma, fără îndoială în amintirea' vechii ei păcătoșenii. Anton era un bătrân escroc, cu sufletul murdar și, așa bătrân cum era, scăpase ca prin urechile acului, cu o lună în urmă, de consecințele foarte neplăcute ale avansurilor făcute fetiței spălătoresei lui. Mătușa, care o vedea deseori pe Ina, își dădu seama că afacerea nu avusese urmări urâte și fusese mai mult sau mai puțin mușamalizată datorită influenței și intervenției lui d'Herbourg - acesta fiind singurul din familie cu care Anton avea unele legături. Dar mătușa Stefanie îl considera pe Anton atât de păcătos și de isteric, îl socotea atât de irevocabil vândut Satanei, încât ar fi preferat să nu mai aibă deloc de-a face cu el... dacă n-ar fi avut ceva bani și dacă nu i-ar fi fost teamă că își lasă averea pentru păcătoșenii și oameni netrebnici... în timp ce Ina ar fi putut să le dea o întrebuintare atât de bună. Și acum, în ciuda vremii, se gândea să trimită după un cupeu și să iasă în oraș. Se va duce mai întâi să-l ia pe Anton, așa cum s-au înțeles, ca să meargă împreună la Van Welys, Lily și Frits, să-și vadă finii, Stefie și Antoinetje. Erau doi copii acum, așa încât Anton și cu ea aveau fiecare câte un fin.

Sufletul ei egoist de fată bătrână fu cuprins de un val de tandrețe la gândul acelor copii, care îi aparțineau și ei puțin, căci își exercita tirania și asupra finului lui Anton. La aducerea lor pe lume ea nu avusese nici cea mai neînsemnată contribuție păcătoasă, gândea cu satisfacție, căci și atunci când erau sfințite prin căsătorie, toate legăturile trupești erau, după părerea ei, mai mult sau mai puțin păcătoase.

Cupeul sosi și mătușa Stefanie, îmbrăcată într-un palton de blană foarte vechi, se cățăără plină de vioiciune pe scară, dar numai bine nu putea să spună că se simte. Va sosi oare moartea în cele din urmă? Va cădea oare bolnavă

și va muri? Oh, măcar de-ar fi sigură că se va duce în Rai! Atâta vreme cât nu era sigură de lucrul acesta, prefera să trăiască mai departe și să ajungă bătrână ca Mamma și Takma, ori să trăiască până la o sută de ani. Cupeul se opri în fața apartamentului de la parter în care locuia Antron; să aștepte oare până ce o să iasă el, reflectă ea, sau să coboare din trăsură pentru un minut? Se hotărî pentru ultima soluție și când femeia de serviciu îi deschise ușa coborî, refuzând ajutorul vizitiului, și cu capșonul și pelerina ei de femeie bătrână, fulguite, intră la fratele său care stătea cu cartea și cu pipa, lângă sobă. Un nor gros de fum umplea camera, alunecând încet, în straturi dense, orizontale.

— Ei, Anton, nu-i așa că mă așteptai? N-ar fi frumos din partea ta dacă n-ai face-o, spuse mătușa Stefanie pe un ton de imputare.

Se îndreptă către el fără șovăială, cu un pas hotărât. Glasul său avea accente ascuțite, iar fața ei micuță de vrăjitoare răsărea, clătinându-se și tremurând din gulerul uzat de blană, îi era frig.

— Da, foarte bine, spuse Anton Dercksz, dar fără să se ridice. Nu vrei mai întâi să iei loc, Stefanie?

— Dar cupeul așteaptă, Anton; asta înseamnă să arunci banii de pomană!

— Ei lasă, că n-o să te ruinezi. Crezi că e neapărat nevoie să ne ducem să-i vedem pe mormolocii ăia?

— Trebuie să-ți vezi finul neapărat. Așa se cade. Și apoi o să mergem cu Ina și Lily la Daan și Floor, la hotel.

— Da, știu, au sosit ieri... Ascultă, Stefanie, nu înțeleg de ce nu mă lași tu în pace. Vrei totdeauna să-ți impui părerea. Mă simt foarte bine aici, să stau și să citesc...

Căldura sobei îi dădu bătrânei Stefanie de Laders o senzație plăcută; își apropie cu voluptate de dogoarea flăcării picioarele amorțite – Anton nu avea sobă pentru picioare –, dar fumul pipei o făcu să tușească.

— Da, da, atâta știi, să stai și să citești; și eu citesc, dar citesc cărți mai bune decât tine... Ia să văd ce citești,

Anton? Ce e asta? Latinește?

— Da, latinește.

— N-am știut până acum că citești latinește.

— Nu știi încă totul despre mine.

— Nu, slavă Domnului, strigă Stefanie, cu indignare.

Și ce e, mă rog, cartea asta în latină? îl întrebă curioasă, inchizitorială.

— Este o păcătoșenie, spuse Anton necăjind-o.

— Nici nu-mi închipui altceva. Cum se numește?

— E de Suetoniu. „Viețile împăraților”.

— Prin urmare ești absorbit de viețile acestor brute, care i-au torturat pe primii creștini.

Anton râse răutăcios, cu gura până la urechi. Stătea acolo, masiv și greoi, cu bărbia și cutele obrajilor săi galbeni-roșcați; izbucnirea ei îl făcea să tremure de plăcere; capetele mustăților lui cenușii-gălbui se înălțau de bucurie, iar ochii, cu irisul galben o priveau gânditor pe sora sa, care nu fusese niciodată adepta celor trupești. „Ce i-o fi lipsit oare?” se gândea Anton, sfidând-o disprețuitor, cum stătea cu capul aplecat înainte. Pumnii butucănoși îi zăceau pe genunchii mari ca niște bulgări de pământ, iar boturile ghetelor Wellington apăreau rotunde de sub manșeta pantalonilor. Vesta îi era descheiată, ca și cei doi nasturi de sus, de la pantaloni. Stefanie îi zărea bretelele.

— Știi mai multe despre istorie decât aș fi crezut, o ironiză el.

Ea îl găsea respingător și se uita nervoasă prin camera în care se aflau multe rafturi de cărți, cu perdelele trase în lături.

— Ai citit toate cărțile astea? îl întrebă ea.

— Și le recitesc mereu. Nu fac nimic altceva.

Stefanie de Laders tușea din ce în ce mai tare. Între timp picioarele i se încălziseră. Suporta multe lucruri, dar simți că îi vine să leșine din cauza fumului:

— Plecăm odată, Anton?

El nu avea niciun chef să meargă. În clipa de față îl interesa foarte mult Suetoniu; și ea îl tulburase din visarea lui, îl smulsese din tărâmul fanteziei care pusese atât de

mult stăpânire pe el. Dar sora lui avea un mod atât de cicalitor de a insista... iar el era un om atât de slab.

— Doar să mă spăl pe mâini.

— Da, spală-te, că te-ai îmbâcsit de la pipa aia.

El râse răutăcios, se ridică și se îndreaptă către dormitorul său fără să se grăbească. Nimeni n-avea habar de fanteziile lui solitare ce puneau tot mai mult stăpânire pe el, pe măsură ce îmbătrânea, nimeni nu știa cum își biciuia imaginația și nici cum, în vreme ce îl citea pe Suetoniu, își închipuia că odinioară, într-un secol apus de mult, el însuși fusese Tiberiu și se dezlănțuise în cele mai sălbatice orgii, în singurătatea mohorâtă a insulei Capri, săvârșind omoruri și azvârlindu-și victimele pasiunilor de pe stâncile înalte în mare. Puterea insidioasă a inteligenței și imaginației sale, de care s-a bucurat totdeauna pe ascuns, nutrind un sentiment de oarecare sfială față de lumea înconjurătoare, l-au făcut să citească și să studieze serios în anii săi tineri; știa mai multe decât și-ar fi putut închipui oricare dintre cei care stăteau de vorbă cu el. În rafturile bibliotecii sale, în spatele romanelor și codurilor de legi, ținea ascunse cărți despre Kabbala și satanism, fiind atras, în fantezia sa morbidă, mai ales de misterele stranii ale Antichității și Evului Mediu. Era înzestrat cu o mare putere de a se transpune în timpurile de demult, în viața de odinioară, în sufletele care au populat istoria, și cu care se simțea înrudit, în care se simțea încarnat. Nimeni nu putea bănui așa ceva despre el; oamenii știau doar că fusese un funcționar mediocru, că citea, că fuma și că făcuse din când în când lucruri de care puteai să terușinezi. În rest, această taină îi aparținea în întregime; iar faptul că ghicise deseori secretele altora fusese ceva de care nici mama lui, nici Takma, nici nimeni altcineva nu l-ar fi putut suspecta vreodată.

De îndată ce el intră în dormitor, mătușa Stefanie sări în picioare, se apropie repede de rafturile cu cărți și își lăsă ochii să alerge pe titluri. Ce ciudățenii de cărți mai avea și Anton ăsta! Ia uite, un raft întreg cu cărți latinești: să fie oare Anton atât de cultivat? Și în spatele lor... Ce-o fi

ținând Anton în spatele acestor cărți latinești? Albume mari și mape: ce să fie acolo? O avea oare timp să-și arunce ochii peste ele? Trase un album din spatele cărților latinești și furișându-și privirile iuți, de pasăre, înspre dormitor, deschise albumul pe a cărui copertă scria *Pompei...* Ce să reprezinte oare gravurile și fotografiile astea ciudate? Erau reproduceri de statui, de fresce de pe ziduri și tavane. Și ce subiecte curioase, gândi mătușa Stefanie. Ce erau toate astea? Ce să fi fost toate aceste lucruri, oameni, trupuri, atitudini? Să fi fost pur și simplu niște glume pe care ea nu le înțelegea?... În orice caz, îi fu de ajuns ca să se îngălbenească, iar fața zbârcită și micuță de vrăjitoare i se alungi tot mai mult, pradă consternării. Rămăsese cu gura căscată. Întoarse din ce în ce mai repede paginile albumului, ca să fie sigură că nu-i scapă nimic, și se uită încă o dată la unele planșe care o impresionaseră în mod deosebit. Lumea aceasta, atât de nouă pentru ea, se desfășura cu repeziciune în fața ochilor ei încremeniți, cu o păcătoșenie strigătoare la cer, înfățișându-l pe om și pe omul-animal în înlănțuiri pe care mintea ei nu și le-ar fi putut închipui niciodată. Petrecerea diavolească, înfățișată în aceste pagini, o hipnotiza; iar cartea, atât de grea în bătrânele ei mâini tremurătoare, parcă o frigea; dar pur și simplu nu era în stare să o strecoare la loc, în ungherul ei ascuns... tocmai pentru că nu știuse niciodată... tocmai pentru că era foarte iscoditoare... Acestea erau porțile Iadului; oamenii care se purtasera astfel și gândiseră astfel, ardeau pentru totdeauna în flăcările Gheenei. Ea însă nu, din fericire!

— Ce faci acolo?

Glasul lui Anton o făcu să tresară; lăsă să-i scape un strigăt ușor și cartea îi alunecă din mâini.

— *Trebuie* neapărat să-ți bagi nasul peste tot? o întrebă Anton cu grosolănie.

— Ce, n-am voie să mă uit într-o carte? se bâlbâi mătușa Stefanie. Nu făceam un lucru necuviincios! spuse ea, apărându-se.

Anton luă albumul și îl trânti cu violență în spatele

volumelor latinești. Apoi, calmându-se, zâmbi cu răutate micșorându-și ochii de abia se mai zăreau.

— Și ce ai văzut, mă rog?

— Nimic, nimic, bâigui Stefanie. Tocmai intraseși... și m-ai speriat atât de tare. N-am văzut nimic, nimic... Ești gata? Mergem?

Îmbrăcat în palton, Anton se luă după pașii ei mici și săltăreți, surâzând disprețuitor: oare cât de multe i-or fi scăpat? Și, dacă văzuse într-adevăr ceva, cât de șocată o fi fost!

„Anton este diavolul în persoană!” gândea ea, în spaima ei. „E diavolul curat! Dacă n-ar fi vorba de banii ăia păcătoși, pe care ar fi atât de rău să nu-i lase Inei, l-aș părăsi de-a binelea, n-aș vrea să-l mai văd niciodată! N-are nimic sfânt în el”.

I

na d'Herbourg îi aștepta în căsuța copiilor, flica și ginerele, Lily și Frits Van Wely: Frits, un ofițeraș lipsit de experiență; Lily, o mămică blondă și hlizită, refăcută strașnic după lehuzie. Mai erau cei doi copii, Stefanus, un an, și Antoinetje, două săptămâni; fata din casă, bună la toate, ocupată cu băiețașul ei; masa încă nestrânsă; o explozie de tinerețe și de viață fragedă! Un copil striga, celălalt urla, dădaca încercând să-i domolească, umplea întreaga casă cu bombănelile ei. Slujnica lăsase laptele să se afume și deschisese fereastra; se făcu curent și Ina strigă:

— Jantsje, ice e curentul ăsta? închide fereastra, închide fereastra! Uite că au venit unchiul și mătușa!...

Jansje, care știa că unchiul Anton și mătușa Stefanie erau nașul și nașa, se repezi la ușă, lăsând laptele să dea în foc și uitând să închidă fereastra, fapt care avu drept rezultat că cei doi bătrâni fură primiți într-un curent de aer rece care o făcu pe mătușa Stefanie, al cărei gâtlej era și așa iritat de fumul înghițit la Anton, să tușească și mai tare și să mormăie:

— Asta-i din cale-afară! Un curent ca ăsta! Un asemenea curent!

Focul pe care Jansje îl aprinsese în salonaș se stinsese din nou, iar Lily și Frits, străduindu-se din răspuțeri să le fie pe plac bătrânilor, îi aduseră iarăși în sufragerie, unde Jansje, în nerăbdarea ei de a strânge masa, lăsase să-i cadă o farfurie care se spărsese; de aici exclamații din partea lui Jansje, imputări din partea lui Lily, priviri disperate ale Inei spre ginerele său Frits. Nu, Lily nu moștenise neglijența asta de la ea, căci *ea* era din neamul Ijsselmonde și aceștia erau oameni ordonați și grijulii. Lily o moștenise de la Dercksz. Frits își dădea seama însă că trebuia să se poarte foarte politicos cu unchiul Anton, pe care îl detesta, în vreme ce Lily, pe care unchiul Anton o săruta totdeauna îndelung, îl ura și se îmbolnăvea la vederea lui, dar trebuia să-i facă grații, din ordinul mamei sale. Se căsătorise cu Frits care nu avea nicio lețcaie, dar tânărul cuplu și-a dat în curând seama că banii nu trebuiau disprețuiți și singurii oameni de la care se puteau aștepta la o mică sumă erau mătușa Stefanie și unchiul Anton.

Bătrânul, după ce fusese târât la ei de sora lui, împotriva voinței sale, își recâștigă buna dispoziție datorită sărutului prelung pe care i-l dăduse lui Lily și, ținându-și pe genunchi pumnii ca doi bulgări de pământ, căzu în admirația pruncului care urla chicotind. Dădea din cap când i-l arăta dădaca. Și eu toate că era gelos pe cei tineri și viguroși, el se înduioșă în gelozia lui, căci găsea că e plăcut să-i privești pe oamenii tineri, robuști, și că insignifiantul și virilul Frits, acest ofițeraș țeapăn, lipsit de experiență, putea foarte bine să devină un soț bun pentru nevasta lui. El dădu aprobativ din cap către Lily și apoi către Frits, pentru a le împărtăși faptul că îi înțelegea, iar Lily și Frits îi răspunseră printr-un zâmbet crispat. Ei nu-l înțelegeau, dar lucrul acesta n-avea importanță; el bănuia că se iubeau încă foarte mult, chiar dacă aveau doi plozi. Bănuia totodată că râvneau la partea lui de bani. Mă rog, din punctul lor de vedere aveau dreptate și pe deasupra nu-i va putea rezista Inei pentru că, încă din vremea când d'Herbourg îl ajutase în necazul pe care l-a avut cu fetița

spălătoresei, ea îl trata cu o condescendență binevoitoare, ca o nepoată influentă care își salvase unchiul imprudent de acest *soesah*²⁹. Surâse, înțelegând ce se ascundea sub toate aceste încercări de lingușire. Râldea pe înfundate: toate lingușirile erau în zadar, căci nu avea nicio intenție să le lase partea lui de bani. Avea ceva mai bun de făcut decât s-o lase pe Stefanie sau pe oricare dintre ei să-i afle intențiile; dimpotrivă, dintre toate lucrurile drăguțe care îi fuseseră adresate cel care îi atrăsese privirile lacome erau ginul cu *bitter* pe care Frits îl pusese cu atâta grijă în fața lui, după ce îl ajutase să-și scoată paltonul. (Oare îi mai era frig acum?) Privea toată această farsă cât se poate de amuzat, râzând cu plăcere și cu bunăvoință, cu aerul unui unchi bun și mărinimos, care se dă în vânt după copii, în timp ce se gândea în sinea lui: „N-o să vadă niciun cent de la mine!”

Era așa de încântat la gândul că acceptase să-i dea câțiva guldeni pe lună acestei dădace grase! Toți se lăsaseră astfel prinși în cursă – mătușa Stefanie, Ina, tânăra pereche – când văzură cât de natural și de generos se poartă unchiul. Îl priveau de parcă era gata prins în laț și el îi lăsa să persiste în manevra lor, pe care el o depistase cu atâta abilitate. „Ce dracului îmi pasă mie de acești tineri”, gândea el, cuprins de o furie surdă. Nu le era de ajuns tinerețea și trupurile lor viguroase, trebuia să mai râvnească la cele câteva mii de guldeni ale lui? Și ce-i păsa lui de monmoloaca asta pe care o botezaseră Antoinette, după numele lui? Îi era groază de copiii nou născuți, deși atunci când erau puțin mai mari nu-l deranjau. Privirile i se tulburară, dar își stăpâni furia surdă și gândurile murdare, purtându-se binevoitor și jovial întocmai ca unchiul și nașul înstărit care avea să-și lase întreaga avere puștoaicei.

— Unchiul Daan și mătușa Floor au sosit ieri, zise Ina d’Herbourg, cu un suspin înăbușit, căci socotea că rudele din Indii sunt niște persoane destul de neprezentabile.

— Am spus că o să le facem o vizită amândouă, nu-i

așa, mătușă Stefanie?

„Asta o s-o scutească de cheltuiala trăsurii”, se gândi Anton Dercksz.

— Da, zise Lily, am putea la fel de bine să ne ducem și noi. Nu crezi, unchiule?

— Desigur, dragă.

— Frits va veni și el de îndată ce iese de la cazarmă, nu-i așa? Mă duc doar să mă schimb. Este atât de drăguț din partea dumitale, unchiule Anton, că ai venit s-o vezi pe fetiță, începusem să mă îngrijorez crezând că n-ai să mai vii, căci mi-ai promis de atâta vreme...

— Vezi, unchiul își ține totdeauna promisiunile, draga mea...

O spuse cu o aparentă blândețe. Când Lily trecu pe lângă el, întinse mâna, o trase aproape și, parcă sub impresia liniștitoare a vizitei, o sărută încă o dată îndelung, insistent. Ea se cutremură și se repezi afară. Pe coridor îl întâlni pe soțul ei care își prindea sabia la centiron.

— Nu-l mai lăsa pe nemernicul ăsta bătrân și spurcat să te sărute așa! șuiera el furios.

— Cum pot să-l împiedic? Mi-e o silă de bruta asta...

Frits ieși, trântind cu zgomot ușa de la intrare și gândindu-se că proaspăta lui fericire fusese pângărită, pentru că n-aveau o lețcaie și erau nevoiți să se înjosească. Ina, unchiul și mătușa așteptară în salonaș până când Lily fu gata.

— Unchiul Daan trebuie s-o ducă foarte bine, zise Ina, cu ochi strălucitori. Papa, care trebuie să știe, refuză totdeauna să vorbească de bani și nu vrea să spună cât crede el că are unchiul Daan.

— Și câți bani zici tu că are? întrebă mătușa Stefanie?

— O, mătușă, spuse Ina și privirea ei obosită căpătă o expresie de superioară nonșalanță. Nu vorbesc și nu mă gândesc *niciodată* la bani și de fapt, nu știu cât este de bogat unchiul Daan... dar cred totuși că averea lui se ridică la șapte sute de mii de guldeni. Ce-i face oare să vină în

Olanda așa, deodată, în plină iarnă? Afacerile, spune Papa; și el trebuie să o știe. Dar, așa cum știți și voi, Papa nu vorbește mult niciodată, și cu atât mai puțin despre afaceri sau bani. Dar *eu* m-am întrebat în sinea mea: oare să-și fi pierdut unchiul Daan toți banii? Și țineți minte vorbele mele: dacă este așa, Papa îl va duce în spate.

Căci unchiul Daan și mătușa Floor, indivizi dizgrațioși din Indii, aveau propriii lor copii; prin urmare dinspre partea lor nu era nimic de așteptat. Ina îi ura profund și, pizmuindu-le bogăția, vorbea despre ei atât de rău cât putea să-și permită.

— Crezi că așa o să fie? întrebă mătușa Stefanie?

— Au fost totdeauna asociați în afaceri, spuse Ina, așa încât dacă unchiul Daan și-a pierdut banii, cu siguranță că Papa o să-l aibă pe cap.

— Bine, dar averea lui valorează șapte sute de mii de guldeni! exclamă Anton Dercksz.

— Da, dacă așa o fi! răspunse Ina, cu invidie. Dar poate că nu are șapte sute de mii. Nu știu. Nu vorbesc niciodată despre bani; și averea altora este *le moindre de mes soucis*.

Lily coborî în mantoul ei de boa, arătând ca cea mai drăgălașă dintre blonde și toți patru se îndreptară spre trăsură în vreme ce Jansje stârnișe un nou val de curent deschizând prea larg ușa.

Ina insistă ca unchiul Anton să stea pe bancheta din față, alături de mătușa Stefanie, iar ea și Lily să se așeze cu spatele spre cal, în vreme ce unchiul Anton, cu o pretinsă galanterie, încercă să-i ofere ei locul de onoare, deși fu bucuros că ea nu-l acceptă. Toată familia asta nu era decât o povară care te ținea legat fără să-ți aducă nici cel mai mic folos. Pasărea asta bătrână de Stefanie, care l-a smuls de la lectura lui, din camera lui caldă, de la pipa lui, de la Suetoniu și plăcuta lui reverie, pentru ca mai întâi s-o vadă pe mormoloaca aia, căreia n-avea de gând să-i lase niciun cent și apoi să-l care la un hotel să-și viziteze un frate căruia i s-a năzărit să vină din Indii tocmai în decembrie. Toate astea fără niciun rost. Câte mii de

asemenea lucruri nu faci în viață! Sunt clipe când nu poți, pur și simplu, să fi propriul tău stăpân...

Își găsi însă o consolare, apăsându-și genunchii de genunchii lui Lily. Ochii i se tulburară.

Trăsura se opri în fața unei mari pensiuni, unde obișnuia să stea unchiul Daan când se întorcea acasă din Indii. Fură introduși de îndată la mătușa Floor, care îi zărise pe fereastră; o *baboe* stătea în ușa camerei.

— Poftiți înnnăuntru. Poftiți înnnăuntru! strigă mătușa Floor, cu o voce de bas, lungind consoanele. Ce mai faci, Stefanie? Ce mai faci, Anton? Și ce mai faci, Ina? ... și tu, micuță Lily: *Allah*, doi copppii, deja doi copppii, micuța asta!

Mătușa Floor nu se ridicase să-i primească; stătea lungită pe o sofa și o a doua *baboe* îi masa picioarele enorme și grase. Măinile fetei alunecau în sus și în jos, sub rochia stăpânei sale.

— Am rrrăcit! spuse mătușa Floor, amărâtă, ca și când ceilalți ar fi putut s-o ajute cu ceva.

Repetară cuvintele de bun venit și întrebările despre cum se desfășurase călătoria.

— Am rrrăcit în tren, venind de la Paris. Vă asigur, sunt înțtepeniită ca o scândură. Ce i-o fi venit lui Dhaan, să vină în Gholanda pe o vreme ca asta, nu pot să îâânțeleg...

— De ce n-ai rămas dumneata în Indii, mătușico? o întrebă Ina cu un aer de femeie bine crescută, privind-o cu o nuanță de dispreț în privire.

— Ce-ți închipui! Mă vvvezi pe mine lăsându-l pe Dhaan să vină singur! Nu, dragă, suntem soț și soție și unde merge unchiul Dhaan, merg și eu. Bătrânii ca noi sunt legați

Unul de altul... Dhaan este acum cu Gharold, în camera cealaltă: Tatăl tău, în a, a venit acum un minut. Țștia doi discută afaceri, fără îndoială. L-am întrebat pe Dhaan: „Dhaan, pentru ce naiba vrei să te duci acum în Gholanda?” „Afaceri”, a spus Dhaan. Nimic altceva decât afffaceri, affaceri. Nu înțeleg: poți oricât să ssscrii, dacă e vorba de afaceri. În fiecare an, afacerile astea blestemate;

și nimic nu merge bbbine: suntem săraci lllipiți pământului. Ei, Saripa, *soeda*³⁰, ajunge. Sunt totuși înțțtepenită ca o scândură.

Cele două *baboe* părăsiră camera; soba de tuci strălucea ca un cuptor; vâlvătaia se vedea în spatele ușițelor ou ochiuri de mică. Mătușa Floor se îndreptă din șale, oftând adânc. Fața ei puhavă, galbenă, cu ochi oblici de chinezoaică, se contura ca o lună plină, încadrată de părul încă negru, moale și lins, purtat pe spate într-un *konde*³¹ mare; avea ceva de mandarin, așa cum stătea, cu picioarele mult îndepărtate în rochia ei de flanelă, cu mânuțele grase pe genunchii rotunzi, care era și poziția obișnuită a lui Anton Dereksz. Sâniile ei căzuți se revărsau asemenea pieptului unui *tepekong*³², în două valuri, pe rotunjimea enormă a pântecelui; și toate aceste linii curbe îi dădeau o demnitate de idol, cum stătea acum, în sus, cu fața ei încremenită și tristă de mandarin.

Din lobii lungi ai urechilor îi atârna o pereche de briliante uriașe, care răspândeau în jurul ei o strălucire nemaipomenită și nu păreau potriviți nici cu îmbrăcămintea sa - un sac șleampăt de flanelă - nici cu propria-i făptură. Semăna cu un idol împodobit. Nu avea mai mult de șaiszeci de ani, era de aceeași vârstă cu Ottilie Steyn de Weert.

— Marama cea bătrână e bine?... E draguț din partea voastră că ați venit, zise ea, aducându-și aminte. că nu spusese nimic amabil rudelor sale.

Masa gelatinoasă a trupului ei tremura pe sofa, într-un acces de voioșie, în timp ce în jurul ei ședeau: Stefanie, cu făptura ei zbârcită de vrăjitoare; Anton, care și-o reamintea pe Floor cea de acum patruzeci de ani, când era încă o *nonna* voinică, o *nonna* cu sânge chinezesc în vine, al cărei farmec îi atrăgea pe bărbați; Ina d'Herbourg, foarte olandeză și corectă, clipind din ochi cu un aer distins, și Lily, tânăra soțioară blondă.

30 E bine așa (malaeză).

31 Coc sau coadă (malaeză).

32 Idol (malaeză).

— De ce n-o fi venind Dhaan? exclamă mătușa Floor. Lily, du-te și vezi ce s-a întâmplat cu bbbunioul și unchiul tău.

— Mă duc eu, mătușă, spuse Ina d'Herbourg Tu rămâi aici, dragă. Nu are voie să meargă prea mult acum, mătușă.

Și Ina, care era curioasă să vadă camerele pe care le ocupau unchiul Daan și mătușa Floor, se ridică și trecu pe lângă patul mătușii aruncând o scurtă privire asupra cuferelor. Una dintre *baboe* atârna rochiile pe umerase, într-un dulap.

— Unde sunt domnii, *baboe*?

— În birou, *njonja i*.

Baboe îi arată Inei drumul care trecea prin seră. Ce mai vorbă, erau camere frumoase și fără îndoială, scumpe. Ina își dădu seama că pensiunea nu era dintre cele ieftine și că unchiul Daan și mătușa Floor erau departe de a fi săraci „lllipiți pământului”. Așadar, unchiul avea propriul său dormitor și în plus un birou. Papa era cu el acum și desigur că discutau afaceri, căci aveau interese comune în diferite întreprinderi. Acasă, Papa nu vorbea niciodată despre afaceri, nu catadicsea să dea nicio informație, spre marea desperare a Inei... Ea le auzea glasurile. Și îi dădu prin cap să se strecoare încetișor prin seră, din pură și inocentă curiozitate - cine știe, s-ar putea să afle unele detalii care să-i lămurească situația financiară a unchiului Daan! Dar se opri brusc, tresărind. Auzise vocea unchiului Daan - care nu se schimbase de-a lungul celor cinci ani de când nu-l mai văzuse - exclamând:

— Harold, tu ai știut-o încă de atunci?

— Sst! auzi vocea tatălui ei.

Și unchiul Daan repetă în șoaptă:

— Ai știut-o încă de atunci, de atâta timp?

— Nu vorbi așa de tare, spuse Harold Dercksz, în șoaptă. Mi s-a părut că aud pe cineva...

— Nu, este *baboe* care face ordine... nu înțelege olandeza.

— Oricum, Daan, vorbește încet, spuse Harold

Dercksz. Da, am știut-o în tot timpul ăsta.

— Tot timpul?

— Da, de șaiszeci de ani.

— Eu, niciodată... eu niciodată n-am știut-o.

— Vorbește încet, vorbește încet! Și ea e moartă acum?

— Da, e moartă.

— Cum spui că o chema?

— Mă-Boeten.

— Asta e. Mă-Boeten. Eram un băiat de treisprezece ani. Era servitoarea Mammei și mă îngrijea și pe mine.

— Copiii ei au fost aceia care au început să mă hărțuiască. I-a povestit fiului ei despre asta - el e mantri1 într-un birou de închirieri.

— Da.

— Este o lichea afurisită. I-am dat bani.

— Ai făcut bine... Dar vezi tu, Daan. E așa de mult de atunci.

— Da, e foarte mult de atunci.

— Să nu-i vorbești de asta lui Floor.

— Nu, niciodată, niciodată. Tocmai de aia am luat-o cu mine. Dacă ar fi stat la Tegal, licheaua păcătoasă ar fi... Da, fără îndoială, a trecut multă vreme de atunci.

— Și trece... și trece... încă puțin și...

— Da, atunci totul va fi trecut... Dar când te gândești că tu, Harold, ai știut-o în tot acest răstimp!

— Nu vorbi așa de tare, nu așa de tare! Aud ceva în seră.

Era foșnetul rochiei lui Ina. Ascultase, cu inima zvâcnind să-i spargă pieptul, chinuită de curiozitate. Și nu înțelesese un cuvânt, dar își aminti numele *babce*-i care murise, Mă-Boeten.

În mod intenționat lăsă să-i foșnească mătasea rochiei, pretinzând că abia venise, prin seră. Deschise brusc ușile și rămase în prag:

— Unchiule Daan! Unchiule Daan!

Îi văzu pe cei doi bărbați, tatăl ei împreună cu fratele lui, stând jos. Aveau șaptezeci și trei și respectiv șaptezeci

de ani. Nu avuseseră timp să-și recapete expresia obișnuită și să-și alunge spaima grozavă, întipărită pe fețele lor bătrâne care priviseră cu ochii pierduți în trecutul îndepărtat. Inei i se păru că arătau amândoi ca niște năluci. Despre ce vorbiseră oare? Ce să fi fost lucrul acela pe care îl ascundeau? *Ce știa Papa, de șaiszeci de ani? Ce știa unchiul Daan de câțva timp?... Se simți străbătută de un fior, de parcă s-ar fi prelins ceva vâscos pe lângă ea.*

— Am venit să te caut, unchiule Daan! exclamă ea cu o cordialitate afectată. Bine ai venit în Olanda, unchiule, bine ai venit! Nu ai noroc în privința vremii – e mohorâtă și rece. Trebuie să vă fi fost foarte frig în tren. Biata mătușa Floor, înțepenită ca o scândură... Unchiul Anton e și el dincolo, împreună cu mătușa Stefanie; Lily a mea a venit și ea cu noi. Nu cumva v-am întrerupt din... afacerile voastre?

Unchiul Daan o sărută și îi. spuse câteva fraze afectuoase – și afectate. Era scund, subțire, adus de spate, bronzat, îmbrăcat după moda din Indii; profilul său, sub smocul de păr cărunț, avea ceva de papagal: și această înfățișare de pasăre îl făcea să semene cu sora sa Stefanie. Întocmai ca ea, avea ochii vii, rotunzi ca măregelele; nu-și pierduse însă expresia de consternare, provocată de discuția pe care o avusese cu fratele său Harolid. Prinse la un loc câteva furt îi și le înghesui într-un portofel, ca să dea impresia că el și Harold discutaseră afaceri și îi răspunse Inei că vin îndată. Se înapoiară cu ea în salonaș și unchiul Daan schimbă amabilități cu cei care veniseră să-i ureze bun venit.

„Mătușa Floor nu știe nimic” se gândi Ina, aducându-și aminte cum le vorbise despre sosirea ei în Olanda.

De ce veniseră? Despre ce era vorba? Care era lucrul acela pe care Papa îl știuse de șaiszeci de ani și unchiul Daan doar de un timp atât de scurt? Asta să fie motivul pentru care veniseră ei în Olanda? Avea oare vreo legătură cu banii: o moștenire care le revenea?... Da, asta era, o moștenire! Poate că vor deveni totuși foarte bogați. Oare mătușa Stefanie știe ceva? Dar unchiul Anton? Mătușa

Otilie? Bunica? Domnul Takma?... Despre *ce* era vorba? Și dacă era o moștenire, cât era de mare?... Ardea de curiozitate, în timp ce continua să-și păstreze o ținută corectă, chiar mai corectă decât era în firea ei, în contrast eu neglijența unchiului Daan (apucături din Indii - umbla în papuci) și a mătușii Floor, un idol chinezesc cu pieptul revărsat peste pânțelele rotund. Ardea de curiozitate, în timp ce ochii ei iscodeau totul cu dispreț, făcând eforturi manierate pentru a-și stăpâni lacoma sete de a afla. Se spuneau tot felul de povești care pe ea nu o interesau. Unchiul Daan și mătușa Floor vorbeau despre copiii lor: Marinus, care era conducătorul unei mari fabrici de zahăr și locuia în apropiere de Tegal, cu numeroasa lui familie; Jeanne, „Shaan”, cum îi spunea mătușa, soția rezidentului din Cheribon; Dolf, magistrat, necăsătorit. Ei, Inei d’Herbourg, nu-i păsa nici cât negru sub unghie de verii săi, bărbați sau femei - ar fi preferat să nu-i vadă niciodată... o șleahtă de asiatici! Se strădui să pară plăcută, politicoasă, dar nu prea mult, lăsând impresia că era interesată de poveștile despre Clara, fiica lui Marinus, care se măritase de curând și despre Emil, fiul lui „Shaan”, care era atât de neastâmpărat.

— Da, spunea mătușa Floor, iată-ne aici în Gholanda, în această peninsulă gggroaznică... ca să ne rezolvăm afacerile, nimic altceva decât afacerile... și totuși, *kassian 1*, suntem tot săraci Ulipiți pământului! Ce-o să fac eu aici timp de cinci luni? N-am să pot rezista dacă vremea rămâne așa. Din fericire, le am pe Tien Deysselman și Doar Perelkamp - acestea erau două doamne bătrâne originare din Indii - care o să vină curând pe la mine. Mi-au scris să le aduc câteva cărți de joc chinezești și am luat douăzeci de pachete cu mine: asta o să mă ajute să îndur cele cinci luni...

Și mătușa Floor se uita fix, sever, la soțul ei, „Dhaan”, cu o expresie de supărare pe fața ei de mandarin bătrân.

„Nu”, gândi Ina, „mătușa Floor nu știe nimic de moștenire. Dar atunci despre ce să fie vorba?”...

Ea și cu Lily, se întoarseră cu trăsura care venise cu

Harold; Stefanie îl conduse acasă pe Anton, în cupeul ei. Ina se grăbi să-și caute soțul. Trebuia să consulte pe cineva și nu știa pe nimeni altul mai potrivit decât pe el. Îl găsi în biroul său.

— Leopold, pot să stau de vorbă cu tine? îl întrebă ea.

— O să am curând o consultație, spuse el, dându-și importanță.

Ea știa că minte și că nu avea nimic de făcut. Se așează calmă pe scaun, fără să-și scoată paltonul sau pălăria.

— Leopold...

El se înspăimântă.

— Ce s-a întâmplat? o întrebă el.

— *Trebuie* să aflăm de ce au venit în Olanda unchiul Daan și mătușa Floor.

— Doamne, Dumnezeu! exclamă el. Nu cumva afacerile lui Papa merg prost?

— Nu știu. Nu cred să fie așa; dar este ceva care l-a determinat pe unchiul Daan să vină.

— Ceva? Ce anume?

— Nu știu, dar e ceva: un lucru pe care Papa îl știe de șaizeci de ani, încă de pe vremea când era un copil de treisprezece ani. Unchiul Daan l-a aflat doar de puțin timp și se pare că a venit în Olanda ca să-l consulte pe Papa.

— De unde știi?

— Știu! Pe cuvântul meu că știu. Și pe lângă asta mai știu și altele.

— Ce anume?

— Știu că mătușa Floor *nu* știe și că unchiul Daan n-are de gând să-i spună. Că *baboe* care o sluja pe bunica se numea Mă-Boeten și că a murit. Că fiul ei este un *mantri* în Tegal și că unchiul Daan i-a dat bani. Asta e tot ce știu.

Se uitară unul la altul. Amândoi erau foarte palizi.

— Ce poveste încâlcită! spuse Leopold d'Herbourg, avocat pledant și consultant, cu o mișcare a umerilor plină de importanță.

Ina, bine crescută ca totdeauna, își înălță la cer

privirea arogantă.

— E foarte important. Nu știu despre ce e vorba, dar este important. Vreau să știu și eu! S-ar putea să aibă ceva de-a face ou vreo moștenire.

— O moștenire? repetă d'Herbourg, neînțelegând.

— Ceva care ne revine nouă? S-ar putea ca acest *mantri* să știe lucruri care, dacă unchiul Daan i-a dat bani...

— Poate, spuse d'Herbourg, este ceva în legătură cu banii pe care îi datorează Papa și unchiul Daan...

De data aceasta Ina deveni foarte palidă.

— Nu, exclamă ea, asta ar fi...

— Nu poți să știi niciodată. Cel mai bun lucru este să nu vorbești despre așa ceva. De altfel Papa n-ar lăsa să-i scape nimic.

Dar curiozitatea Inei era mai mare decât putea ea să o îndure. Clătină din cap în felul ei pretențios, aristocratic, sub alba pasăre a paradisului înfiptă în pălărie.

— Trebuie să știu, spuse ea.

— Cum ai să afli?

— Trebuie să vorbești cu Papa, să-l întrebi ce-l deprimă...

— Ce-l deprimă? Dar în toți cei douăzeci și trei de ani de când suntem căsătoriți nu l-am văzut altfel decât deprimat. Papa nu vorbește niciodată cu mine; după cum știi, el a angajat chiar un alt avocat consultant pentru afacerile sale.

— În cazul ăsta îl voi întreba *eu* pe Papa.

— Nu va fi de niciun folos.

— *Trebuie* să știu, spuse Ina, ridicându-se. Nu vād vreo moștenire aici, după câte spui tu. Of, dumnezeule, cine știe ce poate să fie? Probabil bani care...

— Sigur că e vorba de bani.

— ...pe care Papa și unchiul Daan...

— ...va trebui să-i restituie dacă...

— Așa crezi tu?

— Fac atâtea afaceri împreună, și asta duce la tot felul de complicații. Și nu ar fi pentru prima oară când

oamenii care fac multe afaceri...

— Da, înțeleg.

— Poate că ar fi mai bine să nu te amesteci deloc în toate astea. Ar fi mai înțelept din partea ta să fii mai grijulie. Nu știi niciodată peste ce bucluc poți să dai...

— S-a întâmplat acum șaiszeci de ani. Datează de șaiszeci de ani. Ce interval de timp enorm! spuse Ina, hipnotizată de un asemenea gând.

— Desigur că e un timp foarte lung. Întreaga întâmplare este consumată, spuse d'Herbourg, lăsând să se creadă că este indiferent, deși, în sinea lui, era alarmat.

— Nu, spuse Ina, clătinând pasărea cea albă a paradisului, e ceva care nu a trecut încă. Nu se *poate* să fi trecut. Papa a nădăjduit, dar nici el nu mai speră.

— Ce?

— *Să fi* trecut.

Amândoi arătau foarte palizi.

— Ina, Ina, fii atentă, spuse d'Herbourg. Nu știi în ce te bagi.

— Nu, spuse ea, arătând ca o femeie în transă.

Trebuia să afle, era hotărâtă să afle. Se decise să vorbească cu tatăl ei chiar în seara aceea.

hotărându-se ce să facă. îl auzi pe fiul ei Pol, studentul, în camera lui de jos, de lângă intrare. Stătea și fuma cu câțiva prieteni; și întrecând pe acolo, ascultă vocile gălăgioase ale băieților. Se auzi soneria de la intrare: era băiatul cel mai mic, Gus, favoritul ei; și bucuroasă că aude sporovăială lui veselă, tinerească, uită pentru un moment curiozitatea înfierbântată, care o rodea atât de cumplit.

R

Se gândi apoi să se ducă în biroul tatălui ei, dar mai rămăsese prea puțin timp până la cină și îi fu teamă că lui Papa n-o să-i placă să fie deranjat la ora asta. Nu-și găsea odihna, nu mai putea să stea jos și continua să colinde casa. Ia închipuie-ți, dacă Papa ar fi ruinat, ce s-ar face ei? Poate că mătușa Stefanie i-ar lăsa ceva lui Gus; era preferatul ei; dar erau atâția nepoți și nepoate... Măcar să

nu-și fărâmițeze mica ei avere în moșteniri!... Simțul său matern, concentrat totdeauna asupra problemelor bănești, o făcea să se gândească la viitorul celor trei copii ai ei. Mă rog, pentru Lily a făcut tot ce i-a stat în putere, acționând atât asupra sentimentelor mătușii Stefanie, cât și ale unchiului Anton. În ceea ce-l privește pe Pol, va trebui să se descurce de unul singur cât o putea mai bine: chiar dacă ar avea un milion și tot n-ar scoate-o la capăt.

Se apropia ora cinei; aflându-se în sufragerie împreună cu el' Herbourg și cei doi băieți, ea îl aștepta pe Papa să coboare. Când intră

Harold Dercksz, Inei i se păru că figura lunguiată și subțire a tatălui său, care era mereu încordată, arăta acum mai crispată ca oricând. Nuanța gălbuie, caracteristică suferinșilor de ficat, îi învăluia obrajii scofâlciți dându-le puternice reflexe metalice. Inei îi plăceau mesele ceremonioase și totodată vesele. Mâncarea simplă fu servită cu eleganță. Ina menținea în casa ei un anumit stil; era o gospodină care se comporta ca o *grande dame*. Își crescuse copiii cu cea mai mare grijă pentru ținută și nu putea să înțeleagă faptul că Lily s-a lepădat, atât de curând după căsătoria ei, de aceste obiceiuri. Ce hal de dezordine găseai totdeauna la Frits și la Lily! Era mulțumită de băieții ei în privința asta, era mulțumită de comportarea lor corectă la masă: Pol vorbea vesel și plăcut, dar nu prea gălăgios, din cauza bunicului; Gus spunea din când în când câte o glumă, iar Ina râdea și îl mângâia pe cap. Harold Dercksz abia deschidea gura și-i asculta pe băieți cu un surâs crispat pe buze. D'Herbourg împărțea mâncarea. De obicei se servea un fel de mâncare separat pentru bunicul: trebuia să fie foarte atent din cauza digestiei și a ficatului. La urma urmei, îl durea mereu câte ceva. Uneori fruntea i se încrunta din cauza unei dureri cumplite. Nu vorbea niciodată de suferința lui, făcea ce îi spunea doctorul, era totdeauna tăcut și blând, de un calm plin de demnitate. Trupul îi era măcinat de boală, iar sufletul zdrobit de melancolia ce strălucea în privirea blândă a ochilor lui bătrâni, decolorați. Ina avea grijă de tatăl ei, începând prin

a se ocupa de felul lui special de mâncare; era prevenitoare și îi plăcea să aibă totul pus la punct, la masa și în casa ei.

La desert, curiozitatea ei nestăpânită izbucni totuși încă o dată. Întrebările îi ardeau buzele, dar, fără îndoială, nu va întreba nimic în timpul cinei... și râse iarăși de ceea ce spunea Gus, mângâindu-i părul ondulat. Arăta mai maternă în rochia ei de casă; atunci când era cu Gus, ochii ei disprețuitori nu aveau privirea aceea ultrabinecrescută pe care o arunca de sub pasărea paradisului cea albă, ce se clătina când stătea de vorbă în *tête a tête* cu mătușa Floor cea grasă și atât de asiatică. La desert, Papa se ridică și spuse politicos:

— Scuză-mă, Ina. În seara asta durerile mă supără mai tare.

— Bietul tata! spuse ea, cu blândețe.

Bătrânul părăsi camera. Pol se și repezise să-i deschidă ușa. Părinții și cei doi băieți mai stătură un timp la masă. Ina le povesti celorlalți despre unchiul Daan și mătușa Floor; se amuzară pe seama celor douăzeci de pachete de cărți de joc chinezești. Gus, care era un mim bun, imită accentul din Indii al mătușii Floor, pe care și-o amintea de la ultima ei vizită, în urmă cu câțiva ani; Ina râse plină de veselie, bucurându-se de spiritele fiului ei. Aceasta îl încurajă pe Gus s-o imite pe mătușa Stefanie, să dea feței sale înfățișarea unei păsări bătrâne, cu gât flexibil, tremurător și d'Herbourg făcea un haz nebun.

Pol, studentul, strigă însă:

— Nu uita, Gus, că ai șanse s-o moștenești pe mătușă. Să nu afle niciodată că o imiți!

— Nu e frumos din partea ta să spui asta, zise Ina, cu o ușoară nuanță de reproș. Nu, Pol, nu e frumos din partea ta! Știi că Mammei nu-i plac aluziile la perspectivele de moștenire și așa mai departe. Nu, Pol, gluma asta e cam de prost gust... Nu înțeleg cum de poate să râdă tata de așa ceva.

Dar veselia continuă, întreținută de Gus. Și când el îl imită pe unchiul Anton, cu pumnii strânși pe genunchi, Ina

își îngădui să se lase antrenată și râseră toți trei, aliați împotriva Dercksz-ilor ca într-o coalitie de familie a aristocraților: Jonkheer d'Herbourg împotriva unchilor și mătușilor din Indii, din prima și a doua generație.

— Da, bunicul este fără îndoială cel mai bun dintre toți, zise Pol, bunicul este întotdeauna distins.

— Bine, dar străbunica – cum îi spun copiii bătrânei doamne – străbunica, așa bătrână cum este, e o femeie foarte distinsă, spuse Ina.

— Câte tone de bătrâni mai avem și noi în familie! zise Gus, nerespectuos.

Ina îl certă: nicio glumă despre bătrâna doamnă – toți nutreau față de era o teamă respectuoasă – căci era atât de bătrână și rămăsese atât de impunătoare.

— Mătușa Otilie a trecut de șaizeci de ani, nu-i așa? întrebă Ina deodată, hipnotizată de cifra șaizeci, oare îi apărea tulbure în fața ochilor, impresionantă, implacabilă.

Și d'Herbourgii încetară să vorbească despre bani, pentru a discuta în schimb despre familie. Cu excepția bunicii și a lui Papa – străbunica și străbunicul băieților – toți ceilalți fură forfecăți, iar Gus îi imită pe toți. Pe lângă unchiul Anton și mătușile Stefanie și Floor, el îl imită pe unchiul Daan, îl imită pe fiul care avea acolo la ei un birou de avocatură, o imită pe „Shaan”, soția rezidentului din Cheribon. Îi văzuse pe toți în Olanda, când veniseră doar pentru două până la douăsprezece luni de concediu; ei erau calul de bătaie al discuțiilor și ironiilor din casa d'Herbourg. Dar Ina încetă să mai râdă și se ridică; curiozitatea o chinuia în așa măsură, încât începea s-o simtă aproape ca pe o durere fizică, organică.

Harold Dercksz stătea sus, la biroul său impunător. Lampa, cu abajurul ei verde, îl făcea să pară și mai galben; ridurile brăzdau adânc fața istovită a bătrânului. Stătea ghemuit în scaunul său, apărându-și ochii cu mâna. În fața lui se aflau pagini întregi cu cifre pe care trebuia să le examineze, așa cum îi ceruse Daan. Privirea îi era pierdută în gol. Cu șaizeci de ani în urmă văzuse întâmplarea. Trecea încet, dar în trecere o revedea atât de aproape, o,

cât de aproape! La vederea ei, creierul său de copil și nervii săi de copil fuseseră zdruncinați pentru o viață întreagă; și faptul că îmbătrânise atât de liniștit, că devenise foarte bătrân, mai bătrân decât ar fi trebuit să fie, se datora stăpânirii sale de sine. Întâmplarea era o nălucă și se apropia tot mai mult, tot mai mult, în trecerea ei, înainte de a se topi cu totul în trecut; dar din spatele copacilor nu se ivise niciodată o ființă care să întindă o mână și să oprească, să ținuiască pe loc întâmplarea fantomatică, în vreme ce se perinda pe acolo... Să fi fost o umbră ce zăbovea în spatele copacilor, să fi fost cineva care apărea cu adevărat? Vedeă el oare o mână oare porunceă întâmplării, fantomaticei întâmplări, să se oprească din înaintarea sa printre frunzele foșnitoare?...

Oh, măcar de s-ar mistui odată!... Cât de încet, cât de încet trece!... De șaizeci de ani tot trecea, se perinda mereu... și bătrânul și bătrâna, fiecare în casele lor, sau stând împreună fiecare la fereastră lui, așteptau să se mistuie... Dar nu se va mistui atâta vreme cât erau încă în viață... Lui Harold Dercksz îi era milă de cei doi bătrâni... Oh, măcar de-ar trece odată... Cât de lungi sunt anii!... Cât de bătrâni au ajuns *ei*! De ce trebuie să îmbătrânească atât?... Să fi fost asta pedeapsa, pedeapsa *lor*, pedeapsa amândurora? Căci el știa acum ce rol jucase mama lui în făptuirea crimei, a teribilei crime. Daan i-a spus-o: Mă-Boeten i-a povestit fiului ei, *mantri*, și apoi acesta, lui Daan. Erau atât de mulți cei care o știau! Și bătrânii credeau că nimeni... că nimeni nu știa, cu excepția... cu excepția bătrânului doctor Roelofsz!... Oh, atât de mulți o știau, știau întâmplarea care fusese îngropată și nu văzuseră cum se înalță forma sa fantomatică, secretul care apărea iarăși din ceața umedă... Oh, de ce a trebuit să îmbătrânească atât de mult, atât de mult, încât să afle că și *Daan* știe acum! De și-ar ține gura și nu i-ar spune lui Floor! Își va ține oare gura? Își va ține gura acel *mantri*? Banii trebuiau plătiți, cel puțin până când bătrânii, sărmanii bătrâni vor muri... și până când întâmplarea va fi dispărut pentru ei, și cu ei...

O bătaie ușoară și ușa se deschise; o văzu în prag pe fiica sa.

— Dragul meu tată, spuse ea, drăgălaș.

— Ce este, dragă?

Ina se apropie:

— Sper că nu te deranjez? Am venit să văd cum te simți. Mi s-a părut că arătai atât de rău la cină...

Avea o slăbiciune pentru el, ca o fică bună; și el prețuia lucrul acesta. Suflul lui era sensibil, blând, și aprecia atmosfera casei; grija Inei, tinerețea băieților, aduceau o căldură plăcută bieteii lui inimi înghețate; și întinse mâna către ea. Ina se așeză alături aproape de el, aruncând o privire iute înspre hârtiile ce se aflau pe birou. Nu-i erau indiferente toate aceste cifre care reprezentau, fără îndoială, situația averii lui Papa și a unchiului Daan. Apoi întrebă:

— Ești bolnav, tată dragă?

— Da, spuse el gemând. Am dureri. Și, impresionat de afecțiunea ei, adăugă:

— Mai bine s-ar termina cu mine cât mai curând.

— Nu spune asta; n-am putea face nimic fără dumneata.

Bătrânul zâmbi, schițând un gest de protest.

— Ai avea un necaz mai puțin.

— De ce, știi doar că nu ești un necaz pentru mine.

Era adevărat și o spusese cu sinceritate; în glasul matern al copilului său se simțea un accent de sinceritate.

— Dar n-ar trebui să lucrezi tot timpul așa de mult, continuă ea.

— Nu lucrez mult.

— Ce sunt toate cifrele astea?

Zâmbi ademenitor. El îi știa curiozitatea, o știuse încă de când era copil, când o surprinsese cotrobăindu-i prin birou. De atunci ținea totul sub cheie.

— Afacerile, replică el. Afaceri din Indii. Trebuie să mă uit prin cifrele astea pentru unchiul Daan, dar nu-mi vor da mult de lucru.

— Unchiul Daan e mulțumit cum merg afacerile?

— Da, este. Vom fi încă bogați, dragă.

— Crezi?

În glasul ei se simțea o curiozitate aprinsă

— Da, nu-ți fie teamă. Ți voi lăsa totuși ceva.

Vocea lui suna amar.

— O, tată, nu m-am gândit la asta. Mă preocupă uneori blăniile din cauza lui Lily, care s-a măritat fără o lețcaie: din ce vor trăi Frits și Lily? Și din cauza băieților. Mie, personal, nu-mi pasă de bani.

Era aproape adevărat; devenise adevărat pe măsură ce treceau anii. De când îmbătrânise, se gândea la bani mai mult din grijă pentru copiii ei; simțul de responsabilitate maternă îi sporise, chiar dacă firea îi rămăsese materialistă și meschină.

— Da, spuse Harold Dercksz, știu.

— Ești atât de deprimat, tată!

— Sunt așa cum sunt de obicei.

— Nu, unchiul Daan te-a deprimat. Îmi dau seama.

El rămase tăcut, totuși prudent.

— Niciodată nu vorbești, tată. Nu pot să fac nimic pentru tine? Ce te necăjește?

— Nimic, draga mea.

— Ba da, este ceva; este ceva. Spune-mi ce te necăjește.

Dădu din cap, obosit. „Nimic” avea aerul să spună.

— Nu-mi spui?

— Nu e nimic.

— Ba da, este ceva. Poate că e ceva teribil.

El o privi în ochi.

— Tată, e un secret!

— Nu, dragă.

— Ba da, este, este un secret, un secret care te deprimă... de nu știu câtă vreme.

El simți cum îi îngheață picioarele și mâinile și se închise în el ca într-o armură, rămânând în gardă.

— Copilule, tu îți închipui tot felul de lucruri, spuse el.

— Nu, nu-i adevărat, dar tu nu vrei să vorbești. Sufăr

când te văd atât de amărât.

— Nu mă simt bine.

— Dar ești deprimat... de un lucru teribil... secretul acela.

— Nu e nimic.

— Ba nu! Trebuie să fie ceva. Este vorba de bani?

— Nu.

— E vorba de banii pe care unchiul Daan...

El se uită la ea:

— Ina, spuse, unchiul Daan are uneori păreri care se deosebesc de ale mele în ce privește cinstea absolută în afaceri... Dar sfârșește totdeauna prin a accepta punctul meu de vedere. Nu sunt deprimat din pricina vreunei chestiuni financiare.

— Atunci din care motiv?

— Nimic. Nu e niciun secret, draga mea. Îți trec prin cap tot felul de năzbâtii.

— Nu, nu-mi închipui nimic. Eu... eu...

— Tu știi? Întrebă el apăsător, privind-o fix în ochi. Ea tresări:

— N... nu, se bâlbâi ea. Eu... eu nu știu nimic... dar... *simt...*

— Ce?

— Că există un secret care te chinuiește.

— Ce fel de secret?

— Despre... despre ceva care s-a întâmplat...

— Știi, spuse el.

— Nu, nu știu.

— Nu s-a întâmplat nimic, Ina, spuse el rece. Sunt om bătrân și bolnav. Mă obosești. Lasă-mă în pace. Lasă-mă în pace.

Se ridică de pe scaun nervos, agitat. Ea își înălță ochii disprețuitori, cu expresia lor distinsă, cu expresia mamei sale, din neamul Ijsselmonde, izvorul mândriei sale.

— N-am să te obosesc, Papa, zise ea (și vocea sa ascuțită, dar cu un ton politicos, părea afectată) - nu te voi obosi. Am să te las în pace. Am venit la tine, am dorit să vorbesc cu tine... pentru că am crezut... că ai unele

supărări... unele necazuri. Am dorit să le împărtășesc cu tine. Dar nu voi mai stărui.

Plecă încet, cu demnitatea ofensată a unei *grande dame*, așa cum și-o amintea Harold Dercksz pe mama ei părăsind camera după o discuție. O tandrețe încărcată de remușcări îi năpădi sufletul; era cât pe aci s-o cheme înapoi. Dar își stăpâni emoția și o lăsă să plece. Se purta cu el ca o fică bună, dar sufletul ei, sufletul ei de femeie săracă la minte, era chinuit de lăcomia banilor, de prostească vanitate a lucrurilor mărunte, neînsemnate – din cauză că mama ei fusese o doamnă Ijsselmonde – și avea o curiozitate bolnăvicioasă. O lăsă să plece; și rămase împresurat de singurătate. Se afundă iar în scaunul său, își puse mâinile pavază la ochi și lumina lămpii de sub abajurul verde adâncea și mai mult cutele de pe fața lui neliniștită. Privea fix înaintea lui. Ce să fi bănuir? Ce o fi apucat să audă... poate în seră, în vreme ce se îndrepta către ei?... încercă să-și amintească ultimele cuvinte pe care le schimbase cu Daan. Nu-și mai aducea aminte. Ajunse la concluzia că Ina nu știa nimic, dar că bănuia ceva, din cauza deprimării lui crescânde... Oh, măcar de-ar trece întâmplarea!... Măcar de-ar muri bătrânii! Oh, să nu mai fi rămas niciunul care să știe!... Era destul, era destul, trecuseră destui ani de acuzații lăuntrice și de tăcere, pedeapsă numai de ei știută pentru ființele atât de bătrâne, atât de bătrâne...

Și privi fix înainte, ca și cum ar fi avut întâmplarea în fața ochilor.

Rămase toată seara pe gânduri, stând pe scaun, cu fața răvășită de boală și de suferință; ațipi cu acel somn de om bătrân, somn care vine și se duce repede, și se văzu iarăși un copil de treisprezece ani, în noaptea aceea, în *pasanggrahan*, și auzi vocea mamei sale:

— Oh, Dumnezeu, oh, Dumnezeu, *nu* în râu!

Și îi văzu pe toți trei, încă tineri: pe mama, pe Takma, pe Mă-Boeten; și între ei trupul neînsuflețit al tatălui său, în torentele de ploaie din noaptea fatală.

Țna rămase trează toată noaptea. Da „curiozitatea

era patima ei. Încă din copilărie. Dacă ar fi putut doar să știe! Acum, acum, acum! Bărbatul ei nu-i va da niciun ajutor; el era înfricoșat de complicațiile care i-ar amenința dacă se amestecau în treburile ce nu-i privesc. Ea însă era curioasă până la imprudență. Voia neapărat să stea de vorbă cu unchiul Daan, pe care era sigură că îl va întâlni a doua zi la bunica...

După-amiază se duse la Nassaulaan. Bătrâna Anna îi deschise ușa, bucuroasă că Doamna nu era neglijată.

— Bună ziua, conică... Domnul Takma, doctorul Roelofs și doamna Floor sunt sus... Da, puteți să urcați, îndată... Mulțumesc, doamna bătrână este foarte bine, desigur... Da, da, o să trăiască totuși mai mult decât noi toți... Vreți să așteptați o clipă în salonaș? Acum când vremea e rece ținem totdeauna focul aprins acolo, căci, chiar dacă doamna nu vine niciodată jos, după cum știți, este de obicei cineva din familie care așteaptă...

Bătrâna Anna îi oferă Inei un scaun. Slujnica transformase salonașul într-o foarte confortabilă odaie de primire. Asta o scutea pe doamna cea bătrână de eventuala tevatură, care nu i-ar fi priit deloc. Soba ardea bine. Scaunele erau așezate de-a lungul pereților. Bătrâna servitoare îi ținu de urât Inei, din politețe, stând cu ea o clipă de vorbă, în picioare, până când Ina îi spuse:

— Stai jos, Anna.

Bătrâna slujnică se așeză, respectuoasă, pe marginea scaunului. Era un obicei pe care cei ce veneau în vizită îl adoptaseră față de ea, din cauză că era foarte bătrână. Întrebă politicoasă ce fac micuții doamnei Lily.

— În prima zi cu adevărat frumoasă, doamna Van Wely îi va aduce pe copii s-o vadă pe stră-străbunica lor.

— Da, doamnei îi va face mare plăcere, spuse bătrâna slujnică; dar, în aceeași clipă, sări în picioare exclamând: Ia te uită! Vine domnișoara Stefanie! Pe cinstea mea, doamna nu e neglijată!

O conduse pe mătușa Stefanie de Laders la Ina și se retrase în bucătărie.

— Domnul Takma, doctorul și mătușa Floor sunt sus,

spuse Ina. O să așteptăm puțin, mătușă... Spune-mi, mătușico, știi care e motivul adevărat pentru care a venit unchiul Daan în Olanda?

— Afaceri? spuse Stefanie pe un ton întrebător.

— Nu cred asta. Cred că se întâmplă ceva cu el.

— Se întâmplă ceva cu el? întrebă Stefanie, cu un interes sporit. Ce anume? Ceva ce nu e tocmai curat?

— Nu pot să-ți spun exact ce e. După cum știi, de la Papa nu scoți niciodată nimic.

— Să fie oare ruinat?

— Am crezut și eu că ar putea fi, dar Papa mi-a spus în mod sigur că nu e vorba de bani. Cât despre ce este...

— Dar ce-ar putea să fie?

— Este *ceva*.

Se priviră amândouă în ochi, arzând împreună de curiozitate.

— Cum de știi asta, Ina?

— Papa este foarte deprimat de când l-a văzut pe unchiul Daan.

— Da, dar *cum* de știi tu că se întâmplă ceva cu el?

Nevoia de a vorbi era mai puternică decât prudența Inei.

— Mătușă Stefanie, șopti ea, într-adevăr n-am putut să mă stăpânesc... dar ieri, când m-am dus să-i iau pe unchiul Daan și pe Rapa din biroul unchiului, am auzit... din seră...

Mătușa Stefanie, curioasă să afle, o încuraja, clătinând capul ei micuț de pasăre, veșnic agitat.

— Am auzit o clipă, conversația dintre Rapa și unchiul Daan. Bineînțeles că n-am stat să ascult; și când am intrat au încetat să vorbească. Totuși, am izbutit să-l aud pe unchiul Daan spunându-i lui Papa: „Ai știut-o încă de atunci?” Și Papa a răspuns: „Da, de șaiszeci de ani”.

— De șaiszeci de ani, spuse mătușa Stefanie, nehotărâtă. Asta înseamnă de când s-a născut Otilie. Poate că este ceva în legătură cu Otilie. Știi, Ina, mătușa Otilie este...

— Fiica lui Takma?

Mătușa Stefanie confirmă, cu o mișcare a capului.

— Oamenii au vorbit o mulțime despre asta, cândva. Acum au uitat. Totul s-a petrecut cu atâta vreme în urmă. Mamma nu s-a comportat deloc corect. Da, a fost foarte păcătoasă.

— Oare despre asta să fi vorbit ei?

— Nu, nu cred. Unchiul Daan știa totul despre asta. Și Papa n-ar fi putut s-o spună: „Am știut-o de șaizeci de ani”.

— Nu, spuse Ina, pierzându-se în presupuneri.

Și privirile ei, de obicei zeflemitoare, erau strălucitoare și luminoase în strădania de a pătrunde misterul scenei la care asistase.

— Nu, spuse Stefanie, nu poate fi asta.

— Atunci, ce?

— Ceva... în legătură cu Mamma.

— Cu bunica?

— Da, este sigur că a fost vorba despre bunica... acum șaizeci de ani.

— Ce mult timp e de atunci! spuse Ina.

— Eram o fată de... șaptesprezece ani, spuse mătușa Stefanie. Da, e mult timp de atunci.

— Și dumneata aveai șaptesprezece ani.

— Da... Atunci când a murit Papa Dercksz.

— Bunicul?

— Da. S-a înecat, știi doar.

— Da, s-a întâmplat chiar pe vremea aceea.

— Da... Ce *poate* să fie!

— Îți amintești de *baboe* care o sluja pe bunica?

— Da. Se numea Mă-Boeten.

— A murit.

— De unde știi?

— Am auzit.

— În seră?

— Da, am auzit în seră.

— Și ce altceva ai mai auzit?

— Fiul lui Mă-Boeten este *mantri* într-un birou de închirieri din Tegal.

— Ei și?...
— Unchiul Daan îi dă bani.
— Bani?
— Ori ca să vorbească... ori ca să tacă. Cred că îi dă ca să-și țină gura.

— Atunci să se fi întâmplat oare ceva?
— Acum șaizeci de ani. Mătușico, nu *poți* să-ți amintești?

— Dar bine, draga mea, eram atât de tânără, nu luam seama la ce se întâmpla. Eram o fată de șaptesprezece ani. Da, da, chiar și mătușica a fost cândva tânără. Aveam șaptesprezece ani... Eu și ceilalți copii rămăsesem în oraș. O soră a bunicii avea grijă de noi. Papa se dusesse în munți ca să-și îngrijească sănătatea. El și cu Mamma stăteau într-un *pasanggrahan*, și - îmi amintesc acum lucrul ăsta - l-au luat și pe Harold cu ei. Da, îmi amintesc, Harold nu a fost cu noi. L-au luat cu ei: Harold era preferatul tatii... Acolo s-a înecat Papa. Într-o noapte, în *leali*³³. Era agitat, nu putea să doarmă și a alunecat în râu. Îmi amintesc toate astea.

— Și Papa a fost în *pasanggrahan* cu ei?
— Da, tatăl tău a fost cu ei. Era pe atunci un băiețas de treisprezece ani.

— Și a *știut-o* încă de atunci?
— Așa a spus el?
— Atunci el trebuie să știe ceva... despre munți, despre *pasanggrahan*...

— Ina, oare ce *poate* să fie?
— N-am nicio idee, mătușă, dar trebuie să fie ceva... în legătură cu bunica...

— Da, spuse mătușa Stefanie, dintr-odată precaută - dar orice ar fi, dragă... e atâtă vreme de când s-a întâmplat. Dacă este ceva, probabil că e ceva... necurat. Să nu zgândărim lucrurile. E atât de mult de atunci, acum șaizeci de ani. Și bunica e atât de bătrână...

Se opri. Și ochii ei rotunzi de pasăre priveau fix și clipeau. Parcă văzuse dintr-odată ceva nedeslușit, ceva

care se apropia, și nu mai voia să spună nimic. Nici măcar nu mai voia să știe. O neliniște plină de fiori, de amintiri vagi, încețoșate, înotau prin fața ochilor ei care nu încetau să clipească. Ar fi dorit să impună tăcere în privința asta. Nu era înțelept să pătrunzi prea adânc în întâmplările trecutului. Anii treceau, întâmplările treceau; cel mai bine era să le lași să treacă, liniștit, să treci păcatele sub tăcere... Puterile întunericului se ascund în mijlocul păcatelor. Iadul se ascunde în curiozitate. Iadul stă la pândă asemenea sabatului diavolesc din cărțile și albumele lui Anton. Stătea ascuns în curiozitatea nesățioasă a Inei. Ea, mătușa Stefanie, era înspăimântată de Iad; ea dorea să ajungă în Rai. Ea nu mai voia să știe ce se întâmplase. Își închise ochii în fața amintirilor cețoase, și îi ținu închiși:

— Nu, dragă, repetă ea, *să nu* zgândărim lucrurile. Ea nu va mai rosti niciun cuvânt și Ina era acum sigură că mătușa știa, că mătușa își amintea în orice caz ceva. Dar ea o cunoștea pe mătușa Stefanie: nu va mai vorbi de acum încolo. Întocmai ca Papa. Oare se ferea? Oh, ce să fi fost, ce să fi fost oare?

INar mătușa Floor tocmai cobora, târșâind - picioarele pe scări și săltându-și pieptul, în vreme ce unchiul Daan suna la ușa de la intrare. Bătrâna Anna era încântată. Ei îi plăcea forfota celor din familie, adunați la parter, și îi primea pe toți, cu o expresie de bucurie pe fața ei bătrână și cu cuvinte blajine, politicoase, în vreme ce pisica cea grasă își încovoia spatele și coada pe sub fustele și printre picioarele ei. Bătrânul doctor Roelofs coborî scările în spatele mătușii Floor, schiopătând din greu cu piciorul lui țeapăn. Pântecele său enorm o împingea parcă înainte pe mătușa Floor, care pășea cu băgare de seamă, târșâindu-și picioarele, treaptă cu treaptă.

Mătușa Stefanie, bucuroasă să se descotorosească de Ina d'Herbourg, spuse:

— Acum mă duc *eu* sus.

O luă înainte, atingând în trecere piciorul țeapăn al lui Roelofs și își făcu loc spre scări, printre Daan și mătușa Floor. Grăbită și tulburată, înfricoșată de Ina, de

păcat, de curiozitate, înspăimântată de Iad, era cât pe aci să se împiedice de mâța care se strecurase printre picioarele ei.

— M-am gândit că te voi găsi aici, Roelofsz, spuse unchiul Daan. Dacă nu te-aș fi găsit, aș fi pornit îndată să te caut.

— Aha-aha-aha, bine-bine-bine, așadar, iată-te din nou înapoi, Dercksz, spuse bătrânul doctor.

Își strânseseră mâinile și Daan Dercksz se uită frământat la doctorul Roelofsz, ca și când ar fi vrut să-i spună ceva, dar ezită și o întrebă doar pe Ina, cu un glas sovăielnic:

— Nu te duci sus, Inia?

— Nu, unchiule, îi răspunse Ina, cu o politețe prefăcută, încântată să schimbe o vorbă cu doctorul Roelofsz. Mergi dumneata întâi. Zău, mergi dumneata întâi. Pot foarte bine să mai aștept puțin. Am să aștept aici, jos.

Doctorul Roelofsz intră și el cu Ina în salonaș, frecându-și mâinile reci, și spunând că era mai cald aici decât sus, unde se face preia puțin foc. Bătrânului Takma nu-i era niciodată frig; ardea totdeauna pe dinăuntru. Dar mătușa Floor, care intrase și ea în cameră pentru o clipă, pufni și își scoase paltonul greu de blană. În timp ce o ajută, Ina exclamă:

— Ce palton minunat, mătușă!

— Oh, nu știu, copilă, spuse mătușa Floor cu dispreț. Nu e decât un palton vechi. Îl am de trreii ani. Dar îmi prinde bine în Ghollanda. E frumos și căldurros!

În sinea ei însă era mândră de palton și o șfichiui pe Ina cu ultimele sale cuvinte, accentuând r-urile. Toți trei stăteau jos și Anna găsi că era atât de frumos din partea lor că veniseră, încât le aduse pe o tavă trei pahare cu vișinată.

— Sau ați prefera să beți ceai, doamnă Ina?

— Nu, Anna, vișinata pe care o faci tu e delicioasă.

Slujnica ieși bucuroasă, fericită de agitația din camerele de la parter, unde doamna cea bătrână nu mai

cobora niciodată. Aceste camere erau împărăția ei, o împărăție asupra căreia nici chiar însoțitoarea nu pusese stăpânire. Acolo stăpânea numai ea, Anna, care primea familia și servea răcoritoare.

Într-o gustă vișinata și îi păru rău că mătușa Floor a venit și ea după ei în salonaș. Era foarte posibil ca bătrânul doctor, cam de aceeași vârstă cu bunica, să fi știut ceva dar nu era sigură, căci până și unchiul Daan nu aflate decât de foarte puțină vreme, cu toate că Papa știuse de șaizeci de ani. De șaizeci de ani! Era hipnotizată de trecutul acela atât de îndepărtat. Acum șaizeci de ani, acest bătrân doctor suferind – care își încheiase cariera și nu făcea altceva decât să îi țină în viață pe bunica și pe domnul Takma, cu ajutorul unui coleg mai tânăr – fusese odinioară un tânăr de douăzeci și opt de ani, de curând sosit în Java, unul dintre mulții adoratori ai bunicii, îl vedea stând în fața ei și încerca să pătrundă mai adânc întâmplările; curiozitatea sa ardea și – întocmai ca o lupă puternică – îi dezvăluia o imagine care proiecta asupra trecutului o lumină nouă, străpungând ceața deasă ce-l învăluia. Începu:

— Sărmanul Papa, nu se simte deloc bine. Mi-e teamă că se va îmbolnăvi. Este și atât de deprimat. Da, mătușă, de când l-a văzut din nou pe unchiul Daan. De mulți ani nu știu să fi fost atât de întunecat. Ce să fie oare? Nu poate fi vorba de bani...

— Nu, draga mea, nu e vorba de bani, deși suntem încă săraci liliپی پământului.

— Atunci ce l-a adus pe unchiul Daan în Olanda? sări înă repede.

Mătușa Floor o privi prosteste:

— Ce l-a adus... Pe cuvântul meu, copilă, că nu știu. Unchiul vine cu neregularitate în Gholanda... pentru afaceri. Afaceri, totdeauna afaceri. Ce pun ei la cale acum, tatăl tău și unchiul Daan, zău dacă știu: dar n-o să ne îmbogățim din asta. Și clătină din cap cu un aer nemulțumit, apropiindu-se de fața Inei. Sunt anmi de când se tot află în treabă amândoi.

— Bietul Papa! spuse Ina suspinând.

— Da-da-da, bine-bine-bine, exclamă doctorul, stând deoparte și bălângănindu-și pânțele, îmbătrânim, îmbătrânim...

— Vorbește pentru tine, strigă mătușa Floor, supărată. Eu n-am decât șșaizeci de ani.

— Numai șaizeci? Aha, aha, mormăi doctorul. Numai șaizeci? Credeam că ești mai bătrână.

— Nu am decât șșaizeci de ani, așa să știi! spuse mătușa Floor mânioasă.

— Da-da, deci ești de aceeași vârstă cu... cu... Ottilie... Bine-bine-bine.

— Da, spuse mătușa Floor. Sunt exact de aceeași vârstă cu Ottilie Steyn.

— Șaizeci de ani... bine-bine, mormăi doctorul.

— Erai un om tânăr atunci, doctore, spuse Ina, cu un zâmbet.

— Da-da, copilă, da-da un om tânăr!

— Sunt câțiva ani buni între dumneata și bunica, nu-i așa?

— Da-da-da! spuse doctorul Roelofsz, întărind această afirmație în chip vehement. O diferență de nouă ani, nouă ani... și față de Takma... de cinci ani... aha, da, cinci ani! Asta e diferența dintre el și mine.

— Ce drăguț că dumneata, bunica și domnul Takma ați fost totdeauna apropiați, continuă Ina, cu blândețe. Mai întâi în Indii... și apoi în urmă aici, la Haga.

— Da-da, am fost totdeauna apropiați...

— Și încă ce vechi pprieteni, spuse mătușa Floor cu subînțeles.

Îi făcu însă cu ochiul Inei, ca să priceapă că, în ciuda diferenței de nouă ani dintre ei, doctorul Roelofsz fusese totuși un prieten foarte intim al bunicii.

— Doctore, spuse Ina deodată, este adevărat că acum șaizeci de ani...? și se opri, neștiind ce să mai spună. Își începuse propozițiunea în chip viclean, apoi o întrerupse brusc, în mod deliberat. Bătrânul doctor avu un șoc. Pânțele i se deplasă de la stânga spre dreapta,

rezemându-se acum de piciorul sănătos.

— Ceea? aproape țipă el.

Ochii i se învârteau în orbite, în vreme ce o privea. Teroarea desfigura rotunjimea plină de riduri a capului său bătrân și mare, fața lui de maimuță, complet rasă și gura suptă, căscată acum, în vreme ce saliva i se scurgea printre dinții tociți, peste buzele schimonosite de spaimă. Strânse pumnii și își ridică brațele bătrâne, cu pieile atârânănd în cute moi, fleșcăite, lăsându-le apoi să cadă pe genunchi.

El știa. Ina își dădu seama imediat. Și reacționă ca și cum strigătul lui n-ar fi fost decât o exclamație provocată de neputința de a o auzi, din cauza surzeniei; ea ridică glasul, cu politețe și calm, repetând cuvintele ceva mai tare și articulându-le cu foarte multă claritate:

— E adevărat că acum șaiszeci de ani, bunica, deși avea atunci treizeci și șapte de ani, era încă o femeie strălucitor de frumoasă? Da, bătrânii ăștia se îngrijeau mai mult decât o facem noi acum. Eu am patruzeci și cinci de ani, dar sunt o femeie bătrână...

— Haide, haide, spuse mătușa Floor, o femeie bătrână!

Și doctorul mormăi:

— Da-da-aha-oh, asta m-ai întrebat, Ina?... Da-da, desigur bunica... era splendidă, era o femeie splendidă chiar atunci când trecuse de prima tinerețe...

— Ca să nu mai vorbim de Ottilie! Ea avea patrrruzeci de ani, când Steyn s-a amoretat de ea.

— Da, spuse Ina. Nu a fost... chiar frumos din partea mătușii Ottilie, dar a însemnat o minunată confirmare a tinereții ei...

Se uita fix la doctor cu strălucirea aceea ascunsă în privirile ei de persoană distinsă, clipind zeflemitor. El ședea ghemuit în scaun, o masă informă, bătrână, decrepită, ruina unui om, a unei ființe omenești, o maimuță bătrână, bătrână de tot, purtând o haină lălâie, o vestă lălâie, care îmbrăcau trupul său mătăhălos. Groaza pieri din ochii lui, care se rostogoleau în fundul capului; privirea

îi alunecă spre stânga, iar capul spre dreapta. Părea că fusese cuprins de un fel de amețeală, după spaima și emoția cumplită, provocată de întrebarea Inei în legătură cu numărul șaiszeci, numărul de rău augur. El încuviință dând din capul său enorm, cu o privire sagace, iar în lumina iernatică de afară, creștetul său lucios se acoperi de pete strălucitoare.

— Da-da-da, bine-bine-bine, mormăi el, cu un aer aproape idiot.

Se ridică cu greutate în momentul când îl văzu pe Daan Dercksz coborând, urmat de Stefanie și de bătrânul Takma, care refuza orice fel de ajutor la coborâtul scărilor. Anna găsea totuși că este de datoria ei să-l supravegheze și îl urmărea cu grijă, alungind pisica, pentru că îi era teamă ca nu cumva să se strecoare printre picioarele bătrânului.

— Bunica e obosită, spuse Daan Dercksz.

— Atunci e mai bine să nu mă duc sus, spune Ina. Nu, Anna, cred că n-am să mă duc sus. Am să revin curând, într-o altă zi. Bunica a avut atât de mulți oaspeți astăzi.

Totuși ea mai zăbovi o clipă și plecă apoi, bolnavă de curiozitatea nesatisfăcută care îi umplea sufletul ca o patimă fără saț. Mătușa Stefanie își luă și ea rămas bun spunând că Mamma nu se simțea bine astăzi. Ultimul care plecă fu bătrânul Takma, urmărindu-și cu grijă fiecare pas, însă mergând drept și țeapăn. Ina simți că și el trebuie să știe. Despre ce să fie vorba oare, ce putea să fie? Bătrânii ăștia știau. Fiecare din ei știa!

— Haide să mergem acasă, Daan, spuse mătușa Floor. Trăsura noastră ne așteaptă.

— Pleacă tu, zise Daan Dercksz, șovăitor, vreau să vorbesc mai întâi cu Roelofsz. Sunt atât de bucuros că îl văd din nou...

— Ei, toată ziua vorbă, spuse mătușa Floor, totdeauna nemulțumită când bărbatul ei o lăsa singură. Atunci am să-ți trimit îndată trăsura înapoi...

Ea își luă rămas bun și ieși târșâind picioarele.

— Pot să vă conducăcasă, domnule Takma? întrebă

Ina.

Takma consimți dând din cap.

— Desigur, copilă, spuse el, luând-o de braț.

Deși se ținea bine și n-ar fi luat niciodată o trăsură, el socotea că este totdeauna mai sigur și mai plăcut să îl însoțească cineva pe Nassaustra, peste podul arcuit, până la el acasă în Mauritskade. El nu cerea niciodată să fie însoțit, dar accepta cu plăcere atunci când vreunul se oferea să o facă. Ina reflectă totuși că nu va îndrăzni să-l întrebe ceva pe bătrânul domn Takma: închipuiește-ți că el știe și că ar putea avea un șoc pe stradă! Ar fi suficient ca să-i provoace un atac. Nu! Era prea prudentă ca să facă așa ceva. Se simțea însă bolnavă, cu sufletul chinuit, ros de foamea curiozității. Ce putea să fie? Și cum va fi ea oare capabilă să afle până la urmă?

Daan Dercksz rămase cu bătrânul doctor. Profilul său de papagal și ochii lui rotunzi de pasăre - ochii mătușii Stefanie - continuau să clipească. Părea cuprins de agitație, în vreme ce figura lui slabă se chircise parcă și mai mult, alături de trupul uriaș al doctorului. Acesta se înălța în fața lui, siluetă deformată a unui Cavaler din Ordinul Templierilor, sprijinindu-se deopotrivă pe piciorul lui sănătos și pe celălalt, care era scurt și șchiop.

— Ei, Roelofsz, spuse Daan Dercksz, *sunt* bucuros că te revăd.

— Da-da-aha, au trecut aproape cinci ani de când ai venit ultima oară în Olanda... Binebine, e mult de atunci... Îmbătrânim, îmbătrânim... Nu te-ai așteptat să-ți găsești mama atât de bine... Da-da, am s-o fac totuși să atingă suta. Lasă c-ai să vezi, lasă c-ai să vezi... Poate că o să ne supraviețuiască tuturor, lui Takma și mie, da-da...

— Da, spuse Daan Dercksz, Mamma este foarte puțin schimbată.

— Are un organism admirabil - da-da, totdeauna l-a avut așa. Mintea îi este limpede, memoria bună, bine-bine-dia-da, asta e o binecuvântare la vârsta ei...

— Ca și Takma...

— Se ține bine, se ține bine, da-da. Mă rog-mă rog,

îmbătrânim cu toții... Și eu, da-da, și eu...

Dar Daan Dercksz era foarte agitat. Îi promisese fratelui său Harold că o să fie atent și n-o să vorbească, dar de două luni de când știa secretul, groaza îi ardea sufletul, sufletul unui om de afaceri care, oricât era el de bătrân, încerca pentru prima oară o mare emoție într-o chestiune fără nicio legătură cu afacerile lui. De aceea nu se mai putea stăpâni.

Casa era tăcută. Anna se întorsese la bucătăria ei, bătrâna rămăsese sus numai cu însoțitoarea. Un bec mic cu gaz de iluminat ardea în salonaș, un altul pe culoar. Întunecimea după-amiezii și liniștea se strecurau încet în atmosfera căsuței în care bătrâna trăise atât de mult, stătuse atât de mult în așteptare, la ferestrele de sus, în fotoliul înalt.

— Roelofsz, spuse Daan Dercksz.

Era cu un cap mai scund decât doctorul. Îl apucă de un nasture al vestei.

— Da-da, spuse Roelofsz. Ce este Dercksz?

— Roelofsz... Am auzit de întâmplare.

— Ce? strigă doctorul ca un surd.

— Am auzit totul... în Indii.

— Ce? strigă doctorul, care nu mai era surd, ci înspăimântat.

— Am auzit *totul*, am auzit absolut tot...

Doctorul îl privi, rostogolind ochii în cap. Din buzele răsfârnte ale figurii lui de maimuță, complet rasă, se prelingeau bale, în timp ce gâfâia, răspândind un miros urât printre dinții cariați.

La rândul său, îl prinse pe Daan Dercksz de un nasture:

— Ce ai auzit?

— Am auzit totul, repetă Daan Dercksz, am auzit totul... în Indii. Știu... știu totul.

— Știi... totul? Ah? Ah? Știi totul?... Ce... Ce știi?

— Despre... despre Mamma... Despre Takma... Despre...

Se priveau în ochi unul pe altul, cu uimire.

— Despre tatăl meu, spuse Daan Dercksz, și vocea sa înfricoșată se preschimbă într-o șoaptă șovăielnică. Despre tatăl meu. Ceea ce știi și tu. Și ai știut încă de atunci că Takma, în noaptea aceea, când era cu mama mea, i-a smuls tatălui meu arma; un *kris* pe care i-l dăduse guvernatorul cu o zi în urmă...

— Știi? strigă doctorul. Știi? Oh, Dumnezeu! Știi asta? Eu... eu n-am scos niciodată un *cuvânt*. Am optzeci și opt de ani... dar n-am... n-am spus niciodată vreun *cuvânt*.

— Nu, dumneata n-ai spus niciun cuvânt... dar *baboe* care o sluja pe Mamma...

— Mă-Boeten?

— Da, Mă-Boeten i-a spus fiului ei, un *mantri* din Tegal. Mă-Boeten a murit și *mantri* a început să mă șantajeze. A venit la mine după bani. I-am dat. Îi voi da bani în fiecare lună.

— Deci știi... Da-da-oh, Dumnezeuul meu, da-da. Deci știi, Dercksz, deci *știi*.

— Da, știu.

— Ce ți-a spus *mantri*? Ce i-a spus Mă-Boeten?

— Că tatăl meu a încercat să-l ucidă pe Takma cu un *kris*... Că Takma i-a smuls krisul, în vreme ce...

— În vreme ce?... Da-da, în vreme ce?

— În vreme ce Mamma... În vreme ce mama mea...

— Ei, ei?

— L-a prins în brațe pe tatăl meu, pentru a-l împiedica...

— Oh, Doamne, da-da!

— Pentru a-l împiedica să se apere... iar Mă-Boeten, din spatele ușii, a auzit-o spunând...

— Da... da-da... Oh, Doamne.

— A auzit-o spunând: „*Te urăsc, te urăsc*. Te-am urât întotdeauna!”

— Da-da... Oh, Doamne!

„Te-am urât întotdeauna și... și îl iubesc pe Emile!”

— Da-da... și apoi?

— Și apoi i s-a adresat lui Takma, aproape strigând: „Emile, înjunghie-l. Mai bine el decât tu!”

— Oh, Doamne!

Doctorul se prăbuși pe un scaun, o masă inertă.

— Deci tu *știi!* mormăi el. Sunt șaizeci de ani de atunci, da-da. Oh, Doamne, da-da. N-am vorbit niciodată despre asta, *niciodată!* îmi plăcea atât de mult mama ta... Eu... eu... eu am făcut a doua zi o expertiză cadavrului.

— Da, ei l-au lăsat să fie târât de curent... în *kali*.

— Am făcut a doua zi o expertiză cadavrului și am... am înțeles... înțelesesem dinainte, căci am văzut-o pe mama ta a doua zi dimineța și spunea vrute și nevrute, în delirul ei... iar eu... eu am promis... da, da, am promis că nu voi spune... Oh, Doamne, oh, Doamne, dacă ea... dacă ea ar fi consimțit să mă iubească! Oh, Doamne, oh, Doamne! Dercksz, Dercksz, Daan, eu niciodată... eu n-am spus niciodată vreun cuvânt... Și numai Dumnezeu știe ce or fi gândit oamenii acum șaizeci de ani, da-da, acum șaizeci de ani... au vorbit... au trăncănit și iar au trăncănit... fără să știe adevărul... până când totul a fost uitat... până când a fost prea târziu pentru o nouă expertiză, după ce trecuseră atâtea luni... Eu niciodată, niciodată n-am spus un cuvânt... Oh, Doamne, nu-nu-nu-nu!

— Când am aflat, Roelofsz, n-am mai răbdat să stau în Indii. Am simțit că trebuie să-l văd pe Harold, să te văd pe dumneata, s-o văd pe Mamma, să-l văd pe Takma...

— *De ce?*

— Nu știi. Trebuia să vă văd pe toți. Oh, cât trebuie să fi suferit ei! îmi pare rău de ea, de Takma. Trebuia să te văd, să stau de vorbă cu dumneata despre asta. Știam că dumneata...

— *Mantri* știa ceva... despre *mine*?

— Prin Mă-Boeten.

— Da, ea a știut totul, cotoroanța!

— Și-a ținut gura ani de zile. Nici măcar n-am știut dacă mai trăia. Apoi i-a spus fiului ei. A crezut că Mamma murise. Băiatul cunoștea pe unii dintre servitorii noștri. A aflat că Mamma e încă în viață...

— Oh, Doamne! Oh, Doamne, da-da!

— Îi dau o sumă fixă pe lună.
 — Până când moare Mamma?
 — Da... până când moare ea.
 — Oh, Doamne! Oh, Doamne, da-da!
 — Dar, ceea ce n-ai știut dumneata, Roelofsz...
 — Ce... Ce?... Ce n-am știut?
 — Ce n-ai știut dumneata este că Harold...
 — Harold... fratele dumitale?
 — Știa!...
 — Harold *știa*?
 — Da! Da!
 — Știa? Cum de știa Harold? Oh, Doamne! Oh, Doamne! *Cum* de știa Harold?
 — Harold știa... pentru că a văzut!
 — A văzut? Harold a văzut?
 — Era cu ei acolo, în munți, în *pasanggralian*.
 — Harold?
 — Avea treisprezece ani pe atunci. S-a trezit din somn! I-a văzut pe Mamma, pe Takma și pe Mă-Boeten. I-a văzut cum duceau trupul tatălui său. A călcat în sângele tatălui său, Roelofsz! Avea treisprezece ani! Avea treisprezece ani! N-a uitat niciodată ce a văzut atunci! Și a știut dintotdeauna, toată viața sa, de-a lungul întregii sale vieți!

— Oh. Doamne! Oh, Doamne!... Oh, dragul meu... Să fie adevărat! Să fie oare *adevărat*?
 — E adevărat! Mi-a spus-o el însuși.
 — Și nici el... n-a vorbit niciodată?
 — Nu, n-a vorbit niciodată!
 — E un băiat bun, da-da, unul dintre cei mai buni băieți. El nu vrea să arunce dizgrația... o, Doamne... asupra bătrânei sale mame... Daan, Daan... Oh, Doamne!... Daan, să nu vorbești niciodată, să nu vorbești *niciodată*!

— Nu, nu voi vorbi. Ți-am spus-o ție și lui Harold, pentru că eu îi împărtășesc lui totul: chestiuni de afaceri și... totul. El m-a ajutat deseori... M-a ajutat în Indii, într-o afacere păcătoasă pe care am avut-o acolo... pe vremea mea... da... Oh, Doamne... pe vremea mea! Am discutat

totdeauna *orice* cu Harold. Vorbesc cu dumneata pentru că mi-am dat seama că știi...

— Bine-bine, da-da-da... Dar Daan Dercksz, să nu mai vorbești cu nimeni.

— Nu, nu, n-am să vorbesc cu nimeni altcineva.

— Nici cu Stefanie, nici cu Anton, nici cu Otilie...

— Copilul *Ior*...

— Da-da, copilul ei și al lui. Taci-taci, Daan, astea sunt lucruri atât de *vechi*, toate au trecut!

— Măcar de-ar fi trecut! Dar nu au trecut... atâta vreme cât Marama... și Takma... sunt încă în viață!

— Da-da, da-da, ai dreptate: atâta vreme cât trăiesc încă, aceste lucruri n-au trecut... Dar, oh, sunt atât de bătrâni, și el, și ea! Nu va mai dura mult. Lucrurile acestea se duc, se duc... cu încetul, dar se duc... Da-da, e atât de mult de atunci... Și oamenii nu se mai interesează de niciunul dintre noi... Odinioară, da, odinioară ei, oamenii, aveau obiceiul să vorbească... despre Marama și Takma, și despre copii, despre Anton, despre dumneata... și despre scandalul acela din Indii... despre Otilie: au vorbit o mulțime despre Otilie... Acum totul a trecut... Continuă să treacă... Suntem bătrâni... da-da... suntem bătrâni...

Se prăbuși din nou în scaun: o masă informă de carne, frântă, îndoită peste pântec. Se aplecase de parcă ar fi fost gata să se prăvălească pe podea.

În clipa aceea se auzi sus un strigăt ascuțit, înăbușit dar sfredelitor, care părea să izbucnească dintr-un gâtleej de om bătrân pe punctul de a fi strangulat; și aproape în același timp, se auzi ușa de sus deschizându-se și însoțitoarea strigând:

— Anna... Anna, vino repede!

Daan Dercksz era un om bătrân. Îl străbătu un fior pe șira spinării, ca un duș rece. Doctorul se ridică, clătinându-se pe picioare, își îndreptă în sfârșit trupul diform și strigă:

— Ce e acolo? Ce e acolo?

Și cei doi bărbați se repeziră în sus pe scări cât putură de repede, urmați de Anna.

În salonaș erau aprinse două lămpi și bătrâna stătea

dreaptă în scaunul ei. Ochii, ieșiți din orbite, priveau fix, cu o groază cumplită, gura îi rămăsese deschisă după strigătul care-i țâsnise din gâtlee și părea o gaură întunecată; ținea un braț ridicat, arătând cu degetul întins spre colțul camerei, lângă scrinul chinezesc. Stătea așa, parcă împietrită, țeapănă: țeapănă era privirea încremenită și gura deschisă, țeapănă întreaga figură bătrână, schimonosită de o spaimă grozavă; brațul rigid, într-un gest încremenit, de parcă n-ar fi fost în stare să-l mai lase în jos vreodată. Iar însoțitoarea și Anna, care se îndreptau amândouă îngrijorate către ea, întrebară:

— *Mevrouw, mevrouw*, ce se întâmplă? Nu vă simțiți bine? Nu vă simțiți bine?

— Acolo! silabisi bătrâna. *Acolo! Acolo!*

Avea o privire fixă și continua să arate cu degetul. Cei doi bărbați apărură în cadrul ușii și, în mod instinctiv, întoarseră cu toții ochii către colțul camerei, lângă scrinul chinezesc. Dar nu se vedea nimic acolo, nimic, din ceea ce vedeau ochii bătrânei, nimic din ceea ce vedea ea - și numai ea - înfățișându-i-se în fața ochilor, nimic din ceea ce vedea crescând neconținut, până la paroxismul remușcării ce o copleșise ani de-a rândul... Dar iată că văzu din nou, văzu timp de zece, douăzeci de secunde, secunde în care rămase împietrită, țeapănă, iar sângele bătrân îi îngheță în vine. Abia acum resimți șocul; mâna îi căzu în poală, iar trupul i se prăvăli din nou peste perna de pe fotoliul ou spetează înaltă. Ochii i se închiseră...

— Stăpâna a mai avut asemenea crize și înainte, spuse bătrâna Anna, în șoaptă.

Toți, toți cu excepția lui Daan Dercksz, știau că mai avusese asemenea crize. Se adunară în jurul ei. Nu leșinase. Deschise ochii îndată și îl recunoscă pe doctor, le recunoscă pe cele două femei, dar nu-l recunoscă pe fiul ei Daan. Ea se uită la el și fu străbătută de un fior, parcă izbită de o asemănare.

— Mamă, mamă, strigă Daan Dercksz.

Ea continua să-l privească, dar își dădu seama că nu era o materializare a ceea ce văzuse mai înainte, înțelese

că era un fiu care semăna cu tatăl său, bărbatul pe care întâi îl iubise și apoi îl urâse. Ochii ei încetară să mai privească, dar crețurile de pe față în urma spaimei cumplite prin care trecuse, rămaseră întipărite în șanțurile lor adânci, de parcă ar fi fost gravate și încrustate.

Anna îi freca mâna și încheietura mâinii cu o mișcare blândă, regulată, ca un ușor masaj, pentru a o readuce cu totul în simțiri... până când sângele bătrân se subție și se puse din nou în mișcare.

— În pat, murmură bătrâna. În pat... Cei doi bărbați ieșiră, lăsând-o în grija femeilor. La capătul scărilor, camerele de la parter, slab luminate, pline de umbre și tăcute ca un mormânt, erau lugubre. Daan Dercksz îl luă de braț pe Roelofsz, iar doctorul șchiopăta din greu coborând scările, sprijinindu-se când pe piciorul sănătos, când pe cel bolnav.

— Ce-o fi văzut? întrebă Dann Dercksz.

— Ssst, spuse bătrânul doctor. Da-da... dada...

— Ce-a văzut?

— L-a văzut... pe Dercksz; l-a văzut pe... *tatăl tău*...

În bucătărie pisica mieuna înspăimântată.

A/T ătușa Adèle Takma, cu legătura ei de chei pe braț, ieși încet pe coridor cu un aer aferat. Îl văzuse pe factorul poștal și spera să fi primit o scrisoare de la Elly. Lot și Elly erau la Florența și lucrau amândoi sânguineos la Biblioteca Laurentiana și la Arhive, unde Lot aduna material pentru o lucrare istorică despre familia Medici. Ajunseseră până la Napoli și, îndreptându-se spre casă, oboșiți de atâta peisaj – Italia era cu totul nouă pentru Elly – se opriseră la Florența. Locuiau la o pensiune și lucrau acum împreună. Elly părea fericită și trimitea scrisori pline de entuziasm.

Mătușa Adèle se uită în cutia de scrisori. Da, era o scrisoare de la Elly adresată bunicului. Mătușa Adèle îi citea totdeauna scrisorile cu voce tare. Era atât de plăcut! Și la urma urmei, scrisoarea i se adresa și ei. Da, copiii erau siguri că vor mai sta în străinătate încă trei luni – se aflau la începutul lui ianuarie – și apoi plănuiseră să se

instaleze în mod discret la Steyn și la Mamma, dar pentru puțin timp, ca să vadă dacă lucrurile vor merge bine. Dacă nu vor merge bine, vor lua-o iarăși frumos din loc și își vor urma propria cale: erau încă însetați de călătorii și nu se preocupau să se așeze la casa lor. Ottilie era la Londra, unde îi avea pe cei doi băieți ai ei: John și Hugh Trevelley. Mary era măritată în India. Mamma nu fusese în stare să rămână singură; și apoi nu făcea desigur niciun rău ducându-se să-i vadă pe cei doi fii... dacă băieții ăștia doi n-ar fi fost atât de hrăpăreți. Aveau mereu nevoie de bani. Mătușa-Adèle o știa de la Elly și de la Lot.

Isprăvi ce avea de trebăluit jos, încuie cămara și își făcu de lucru ici și colo, netezind cutele unei fețe de masă, îndreptând câte un scaun. Nu va mai avea nevoie să coboare, așa că putea să-i citească în liniște bătrânului scrisoarea de la Elly. Lui îi plăcea totdeauna să asculte scrisorile de la Elly, pentru că fata scria într-un stil isteț și vioi; scrisorile ei îi înveseleau totdeauna diminețile și el le citea și le recitea deseori, după prima lectură a mătușii Adèle.

Mătușa Adèle urcă scările, bucuroasă că avea scrisoarea și bătu la ușa de la biroul bătrânului. El nu-i răspunse și, crezând că trecuse la el în dormitor, se îndreptă într-acolo. Ușa era deschisă și intră. Cealaltă ușă, dintre dormitor și birou, era deschisă și ea, așa că

17 – Secretul din Java – c. 1/1272

pași înăuntru. Bătrânul stătea în scaunul lui obișnuit, în fața biroului.

Adormise. Se lăsase moale pe scaun și mătușa Adèle fu surprinsă cât arăta de mic. Parcă în timpul somnului s-ar fi împuținat. Ochii păreau să fie închiși, iar mâna îi rămăsese în sertarul deschis al biroului. Coșul de hârtii se afla lângă el; pe birou erau hârtii și scrisori răvășite.

„A adormit”, își spuse ea.

Și, ca să nu-l trezească, se furișă afară în vârful picioarelor prin ușa deschisă. Nu voia să-i tulbure odihna, de îndată ce nu se trezise singur, atunci când ea intrase. Era atât de bătrân, atât de bătrân...

Îi părea rău că trebuia să mai aștepte până să citească scrisoarea de la Elly. Nu mai avea nimic de făcut; îndatoririle ei casnice se isprăviseră; cele două servitoare își vedeau liniștite de treabă. Și mătușa Adèle se așeză la fereastră sufrageriei, cu punga de chei alături, bucuroasă că totul era bine orânduit, și își citi ziarul de dimineață, care tocmai sosise. I-l va duce și bătrânului îndată. Afară ninge. O pace liniștită, albă, se așternea somnoroasă peste cameră, peste casă. O clipă se auzi glasul uneia dintre slujnice, care se depărta treptat înspre bucătărie. Mătușa Adèle parcurse în liniște cele patru pagini ale ziarului.

Apoi se ridică, luă punga cu chei, scrisoarea și ziarul și se duse din nou sus. Bătu la ușa biroului. Dar bătrânul nu-i răspunse și atunci intră. El continua să șadă în scaunul lui, în aceeași poziție, de om care doarme, întocmai ca prima oară. Dar trupul lui arăta și mai împuținat - oh, cât era de micuț - în haina lui scurtă.

Mătușa Adèle tresări și se apropie de el. Văzu că ochii nu erau închiși, ci priveau sticloși în depărtare... Ea păli și începu să tremure. Când ajunse aproape de bătrân, își dădu seama că murise.

Era mort. Moartea îl ajunsese din urmă. O atingere ușoară fusese destul ca să-i încremenească pentru totdeauna sângele în vinele istovite. Era mort și - s-ar fi zis - murise fără zbucium; murise pur și simplu pentru că moartea a venit și și-a așezat degetul rece pe inima și pe fruntea sa.

Mătușa Adèle începu să tremure și izbucni în plâns. Îngrozită, sună și le chemă pe fete, care urcară amândouă repede, în fugă.

— Domnul cel bătrân a murit, strigă mătușa Adèle, printre sughițuri.

Cele două servitoare începură și ele să plângă. Erau trei femei cu desăvârșire singure acum.

— Ce să facem, domnișoară?

— Keetje, spuse mătușa Adèle, du-te repede la doctorul Thielens și de acolo la domnul Steyn de Weert. Nu

știu pe nimeni altcineva. Stăpânul vostru nu avea relații. Dar domnul Steyn de Weert ne va ajuta cu siguranță. Ia o trăsură și du-te imediat. Adu-l îndată aici pe domnul Steyn. Doamna Steyn este la Londra. Du-te, Keetje, du-te repede!

Fata plecă plângând.

— A murit, spuse mătușa Adèle. Doctorul nu poate face nimic pentru el, dar trebuie să dea un certificat. Door, tu și cu mine îl vom întinde pe domnul în pat și îl vom dezbrăca încetișor...

Îl ridicară din scaunul lui; mătușa Adèle îl ținea de cap, iar Door de picioare; în brațele femeilor, trupul lui nu avea nicio greutate. Era atât de ușor, atât de ușor! îl întinseră pe pat și începură să-l dezbrace. Când o așezară pe speteaza unui scaun, haina se rotunji la spate, păstrând încă forma spinării bătrânului.

Keetje îl găsi acasă pe Steyn de Weert și veni înapoi cu el, în trăsură; lăsară o vorbă doctorului Thielens acasă: doctorul era plecat. Mătușa Adèle îl întâlni pe Steyn în hol. O pace blândă, albă, se lăsase peste camerele mari de jos, care parcă dormitau; afară, ninsoarea cădea mai deasă ca oricând.

— N-am știut pe cine aș fi putut să chem, în afară de dumneata, Steyn, strigă mătușa Adèle, suspinând. Am trimis după dumneata și pentru că știam - bătrânul mi-o spusese - că ești executorul lui testamentar. Da, a murit. S-a stins ca o luminare... Azi dimineață i-am dus micul dejun, ca de obicei. El a venit, s-a așezat la masa lui, s-a uitat prin niște hârtii. Apoi am primit o scrisoare de la Elly și m-am dus sus cu ea. L-am găsit... adormit, așa credeam eu. Am plecat, ca să nu-l trezesc, dar când m-am întors stătea în aceeași poziție. Era mort. A murit, Steyn... Avea aproape nouăzeci și patru de ani.

Steyn rămase cu mătușa Adèle până când doctorul a întocmit și a semnat certificatul de deces; Steyn va avea grijă de tot ce trebuie. El îi telegrafie soției sale la Londra. Mătușa Adèle îl rugase s-o facă; le telegrafie lui Lot și Elly, la Florența. Ei nu vor putea desigur să se înapoieze la timp pentru a lua parte la înmormântare. Se duse apoi imediat

la cumnatul rău, Harold Dercksz, pe care îl găsi acasă, îndată după ce luase prânzul.

— Harold, îl întrebă el, ce vom face cu Mamma? Nu-i putem spune, nu-i așa?

Harold Dercksz se prăbuși în scaun. Îl găsisese într-una din zilele sale rele: gema de durere, fața îi era răvășită de suferință, iar respirația i se smulgea din piept, în spasme, în vreme ce dădea glas amărăciunii sale.

— A... bătrânul a... murit?

Nu mai spuse nimic altceva și gemu mai departe.

— Te simți atât de rău? îl întrebă Steyn.

Harold Dercksz încuviință, dând din cap.

— Să trimit după doctorul Thielens, să vină să te vadă?

Harold Dercksz protestă cu o mișcare a capului.

— Nu poate face nimic. Mulțumesc, Frans. Știu eu ce trebuie să fac pentru asta: important este să nu-i dau atenție...

Deveni din nou tăcut și rămase cu privirea pironită. Își ferea ochii cu mâna pentru că lumina de afară, reflectată de zăpadă, îi izbea fața în chip dureros. Și continuă să respire cu spasme surde, neregulate... Bătrânul murise... Bătrânul murise... în sfârșit... Întâmplarea... Teribila întâmplare trecea. Nu trecuse însă de tot, dar se târa, foșnea, îl urmărea cu privirea, cu ochii săi ficși, de nălucă, pe care îi știa încă din copilărie; dar trecea, trecea... Oh, cum așteptase, cum așteptase moartea bătrânului! îl urâse pe ucigașul tatălui său, care îi fusese drag când era copil; dar, mai întâi copil fiind, apoi ca tânăr, a tăcut și a făcut-o pentru mama sa; a tăcut timp de șaiszeci de ani. Abia acum, de puțin timp, vorbise ou Daan, care a venit din Indii înfricoșat, căci aflase totul, știa totul, abia acum, după moartea *babce*-i, care vorbise cu fiul său, *mantri*... îl urâse, pe ascuns, în sinea lui, îl urâse pe ucigașul tatălui său. Apoi ura lui s-a mai potolit; ajunsese să înțeleagă pasiunea și legitima apărare în caz de crimă. Apoi îi fu milă de bătrânul care avusese de purtat povara remușcării în toți acești ani; mila sa căpătă

apoi forma compătimirii, a unei compătimiri adânci, înfiorate, pentru amândoi, pentru Takma și pentru mama sa...

„Înjunghie-l! mai bine el, decât tu!” Oh, cită patimă, câtă ură în femeia care fusese, cu ani în urmă, o femeie tânără și mereu fermecătoare, femeia care își târa acum ultimii ani de viață. Oare își amintea? Își amintea oare, în vreme ce stătea în fotoliul ei cu spetează înaltă, în penumbra roșiatică a perdelelor de la ferestre?... El, Harold Dercksz, dorise mult moartea lui Takma, dorise moartea mamei sale... pentru ca întâmplarea, teribila întâmplare să se șteargă cu desăvârșire pentru amândoi acești bătrâni, să se afunde în adâncimile trecutului... O dorise... și acum bătrânul a murit!

Harold Dercksz șopti din nou:

— Nu, Frans, spuse el, cu vocea sa blândă, ștearsă, nu putem să-i spunem mamei... Dă-ți seama cât e de bătrână...

— Așa m-am gândit și eu. Trebuie să-i ascundem cu orice preț moartea bătrânului... N-o să i-o putem ascunde însă doctorului Roelofsz... O să fie o lovitură pentru el.

— Da, spuse Harold Dercksz. I-ai telegrafiat Ottiliei?

— Adèle spune că trebuia s-o fac.

— Da, spuse Harold Dercksz. Ea este... ea este fata lui.

— Ea o știe oare? N-am vorbit niciodată despre asta cu ea.

— Nici cu Mamma, n-am vorbit niciodată despre asta. Cred că Ottilie bănuiește. Tu ești executorul testamentar...

— Așa spune Adèle.

— Da, zise Harold Dercksz. Trebuie să fi lăsat cea mai mare parte din banii săi... lui Elly... și Ottiliei. Când o să fie înmormântarea?

— Luni.

— Lot și Elly nu vor fi aici.

— Nu. Nu e posibil să-i așteptăm.

— Cortegiul funebru va trece prin Nassaulaan?

— E în drumul către cimitir.

— E preferabil să ocolească... să nu treacă pe lângă casa Mammei. Ea stă tot timpul la fereastră.

— O să aranjez eu asta.

— Cât de repede poate să ajungă Ottilie aici?

— Poate să ia diseară cursa de noapte.

— Da, sigur că așa va face. Ea bănuiește... ea bănuiește totul; ținea foarte mult la bătrân, și el la ea.

— Trebuie să plec, Harold. Vrei să fii drăguț să-l anunți pe doctorul Roelofs?

— Am s-o fac negreșit. Dacă mai pot fi de folos cu altceva și după aceea...

— Nu, mulțumesc.

— Să ne întâlnim la Mamma astăzi după-amiază. Trebuie să prevenim familia, pe cât e cu putință, ca nu cumva să scape vreo vorbă față de Mamma; trebuie să-i ascundem acest lucru. Șocul ar putea s-o omoare...

Și Harold reflectă în sinea lui că numai dacă va muri și ea întâmplarea se va spulbera; dar ei nu aveau niciun drept s-o omoare.

Când Steyn deschise ușa, dădu peste Ina care se afla pe coridor. Stătuse la fereastră și îl văzuse venind; și, curioasă să știe ce voia să vorbească cu tatăl ei, s-a furișat sus și a ascultat ca din întâmplare.

— Bună dimineța, Steyn, spuse ea. Nu-i spunea „unchiule” din cauza diferenței foarte mici de vârstă dintre ei. S-a întâmplat ceva?

O știuse înainte de a-l fi întrebat.

— Bătrânul Takma a murit.

— Ina, îi spuse tatăl său, fii atentă să nu spui nicio vorbă bunicii. Vrem s-o ascundem față de ea. Ar fi o lovitură cumplită pentru bătrână. Ar putea să-i fie fatală...

— Da, răspunse Ina, nu-i vom spune nimic bunicii. Domnul Takma era un om avut, nu-i așa? Bănuiesc că Elly va moșteni totul...

— Nu știu, spuse Steyn. Probabil.

— Lot și Elly se trezesc, așa deodată, bogați

— N-ai să uiți Ina, nu-i așa? îi spuse tatăl său.

El îi strânse mâna lui Steyn și plecă direct la

Roelofsz.

— A murit cumva în timpul nopții? îl întrebă Ina pe Steyn.

Acesta îi dădu detalii. O informă că le telegrafiasse lui Lot și soției sale, precum și mătușii Ottilie.

— De ce mătușii Ottilie?

— Pentru că... spuse Steyn, șovăind și regretând că îl luase gura pe dinainte. E mai bine ca ea să fie aici.

Ina înțelese. Mătușa Ottilie era fiica bătrânului Takma. Era sigură că îi lăsase ceva prin testament.

— Câți bani crezi că va lăsa bătrânul?... N-ai nicio idee? Oh, nu pentru că m-ar interesa să o știu; problemele bănești ale altora sunt *le moindre de mes soucis*!... Steyn, nu-l găsești pe Papa foarte deprimat? E în starea asta de deprimare de când l-a văzut din nou pe unchiul Daan... Steyn, dumneata nu știi de ce a venit unchiul Daan în Olanda?

Continua să fie roasă de curiozitate și rămase tot nesatisfăcută. Zile și săptămâni la șir fu chinuită de foamea mistuitoare de a ști. Nu știa către cine să se mai îndrepte. Nesațul de a afla nu-i dădea pace nicio clipă. În ultima vreme îi tulburase somnul. Încercă să reia subiectul cu mătușa Stefanie, pentru a izbuti să afle cu orice chip taina, dar mătușa Stefanie îi spusese apăsător că ea - oricare ar fi secretul - *refuza* să știe, pentru că nu vrea să aibă în niciun fel de-a face cu păcate vechi și lucruri necurate. Ele nu o priveau pe ea, chiar dacă aveau legătură cu mama ei. Pe păcătoși îi așteaptă Iadul. Și după predica de pocăință a mătușii Stefanie, Ina înțelese că nu va mai scoate nimic de la ea, nici măcar descrierea acelei imagini tulburi pe care ochii mătușii o vor fi întrezărit pentru o clipă. Ce era, ce putea să fie lucrul acela pe care Papa îl știuse de șaiszeci de ani, unchiul Daan îl aflase abia de curând și care îl adusese în Olanda? Oh, către cine, către cine să se îndrepte?

Nu, Steyn nu știa nimic și fu surprins de întrebarea ei, gândindu-se că Daan trebuie să fi avut de discutat afaceri cu Harold, ca de obicei. Și plecă grăbit la Stefanie, Anton, Daan și Floor, la soții Van Wely. Îi făcu să înțeleagă

pe toți că moartea bătrânului trebuia tănuită Mammei. Copiii ei fiind conștienți de această necesitate, i-au promis să ascundă mamei lor moartea omului de care ea rămăsese atât de mult legată, pe care îl văzuse stând în fața ei, pe fotoliul de lângă fereastră, aproape în fiecare zi. Și Steyn s-a înțeles cu toți să nu-i spună decât că domnul Takma nu se simte bine și nu are voie să iasă din casă... și s-o țină așa mai departe, oricât ar fi fost de greu. Apoi Steyn se duse la mătușa Adèle, care îl întrebă:

— Steyn, n-am putea să facem ordine printre hârtiile acelea din biroul bătrânului. E o harababură acolo! Au rămas așa cum le-a lăsat el.

— Ar fi mai bine să așteptăm până când se vor întoarce Lot și Elly, spuse Steyn. Tot ce ai de făcut este să încui ușa camerei. Nu e nevoie să sigilezi nimic. Am vorbit cu avocatul.

El plecă, iar mătușa Adèle rămase singură în casa morții, în spatele obloanelor închise. Doamna cea bătrână din Nassaulaan, care se afla atât de aproape, nu vedea pe nimeni cu excepția copiilor și nepoților ei; ea nu va afla. Luni va fi înmormântarea. Lot și Elly nu erau așteptați să ajungă acasă mai devreme de miercuri. Era greu pentru ei, bieții copii, să fie astfel tulburați în mijlocul lucrului lor din Italia. Dar - pentru lumea din afară - Elly era considerată încă drept singura rudă a bătrânului și ea era moștenitoarea lui...

Mătușa Adèle nu era o hrăpăreață. Însă bătrânul trebuie să-i fi lăsat cu siguranță o moștenire frumoasă. Era sigură de asta. Ceea ce o întrista era însă obligația de a părăsi casa aceea mare; locuise atâta vreme acolo, o îngrijise atâta timp pentru bătrân. Era atașată de casă, ținea la fiecare din mobilele ei... Oare Elly o va mai păstra? Credea că nu o va face, căci lui Elly casa i se părea mohorâtă. Pe de altă parte, va fi prea mare, gândea mătușa Adèle. Nu încăpea nicio îndoială: Elly va moșteni banii împreună cu Otilie Steyn... Desigur... oamenii vor cleveti, deși poate nu chiar atât de mult. Ca să spunem așa, bătrânul era mort pentru toți ceilalți oameni, cu excepția

familiei Dercksz. Și în afară de doctorul Roelofsz toți cei din generația lui muriseră. Singurii supraviețuitori din această perioadă erau doamna cea bătrână și doctorul... Da, ea, mătușa Adèle, va trebui cu siguranță să părăsească această casă, și la gândul ăsta i se umplură ochii de lacrimi. Cât de bine era întreținută pentru o casă atât de veche! Ceea ce regreta era faptul că Steyn nu consimțise să facă ordine printre hârtiile de pe birou. El încuiase ușa și îi dăduse cheia. Aceea era singura cameră, din toată casa asta curată, în care domnea neorânduiala și praful. Lângă birou, în dormitorul său, zăcea bătrânul; în seara asta urma să fie depus în coșciug. Steyn și doctorul Thielens vor fi de față. În jurul mortului casa întreagă era liniștită și curată, cu excepția prafului și a dezordinii din birou. Gândul acesta o irita pe mătușa Adèle. Și, în după amiaza aceea, luă cheia și intră acolo. Camera rămăsese exact așa cum o lăsase atunci când l-au ridicat pe bătrân din scaunul său – cât fusese de ușor, oh, cât de ușor! – și l-au așezat în patul lui și l-au dezbrăcat...

Mătușa Adèle deschise ferestrele. Aerul răcoros pătrunse înăuntru și ea își înfășură mai strâns umerii cu șalul său de lână. Stătu la îndoială o clipă, cu cârpa de praf în mână, neștiind de unde să înceapă. Unul dintre sertarele biroului rămăsese deschis; pe masă se aflau hârtii, un coș de hârtii alături, alte hârtii zăceau pe podea. Nu, nu putea să lase lucrurile așa; era o faptă bună și nu o impietate față de bătrânul care zăcea fără viață în camera de alături, să pună puțină ordine peste tot. Ea adună ce găsi pe masă și îngrămădi totul într-o mapă de scrisori. Șterse biroul de praf, așeză totul frumos, împinse sertarul deschis și îl încuie. Ridică apoi ceea ce căzuse pe podele și tresări, căci văzu o scrisoare ruptă, o scrisoare ruptă în două. Bătrânul rupsese scrisori... își dădu seama de acest lucru uitându-se în coșul de hârtii în care se vedeau, ca niște pete albe, bucățelele de hârtie. Scrisoarea aceasta îi scăpase din mâini fără îndoială în ultima clipă a vieții lui, când venise moartea și i se furișase în inimă și în creștet. Nu avusese destulă putere să rupă în bucățele mai mici scrisoarea pe

care o înjumătățise; cele două bucăți îi alunecaseră printre degete și el însuși alunecase dincolo de viață. Mătușa Adèle era zguduită; o podidiră lacrimile. Rămase cu privirea pironită, șovăind, cu cele două bucăți de hârtie în mână.

Să le rupă și pe astea? Să le pună în mapă pentru Steyn? Mai bine să le rupă. Bătrânul intenționase să le rupă. Și rupse cele două bucăți în patru...

În clipa aceea un imbold de nestăpânit o făcu să-și îndrepte privirea către peticul de hârtie de deasupra. Nu s-ar putea spune că era curiozitate, căci nici măcar nu-i trecea prin minte că ținea în mână altceva decât o scrisoare foarte nevinovată. Bătrânul păstrase atât de multe! O scrisoare, printre altele o sută, pe care socotise că ar fi fost bine să o distrugă. Nu s-ar spune că era curiozitate; era un îndemn din afară, o forță care o constrângea să acționeze împotriva bunei sale credințe. Ea nu putu să-i reziste și citi. Pe măsură ce citea, îi încolțea în minte, cu toată limpezimea, ideea de a rupe scrisoarea de tot și de a arunca bucățelele la coș.

Totuși nu făcu asta, ci continuă să citească. Mătușa Adèle era o femeie simplă, placidă, care ajunsese în chip liniștit la anii maturității; avea un sânge sănătos, netulburat, străin de orice pasiune violentă. Lecturile nu-i atinseseră sufletul și ea socotea că frazele înflăcărâte fuseseră inventate de scriitori, de dragul literaturii. Faptul că asemenea cuvinte puteau fi scrise așa cum erau cele pe care le citea, pe o hârtie îngălbenită de vreme, cu o cerneală pe care timpul o decolorase, o umplea de consternare, de parcă o flacăra stacojie ar fi izbucnit din spuză mocnită pe care ea o scormonea. Nu-și închipuise niciodată că ar fi putut să existe un asemenea lucru. Nu știuse că puteau fi astfel exprimate cuvinte pătimase, violente. O hipnotizau. Căzu în scaunul bătrânului și citi, incapabilă să facă altceva decât să citească. Citea despre întâmplări arzătoare, despre o pasiune pe care n-ar fi bănuț-o niciodată, despre o comuniune a trupului cu sufletul, o contopire a sufletelor, o contopire a trupurilor,

înfăptuită doar pentru a uita, pentru a uita cu orice chip. Ea citea, furată de frenezia cuvintelor, despre o nebunie înflăcărită ce se hrănea din ea însăși pentru a scufunda și a anihila două ființe, pe fiecare în sufletul celuilalt și, prin sărutări tănuite, a-i face să ardă și să se contopească în uitare, în uitare...

Să te contopești cu sufletul celuilalt și să nu fii tu niciodată... să fii laolaltă totdeauna... Să fii nedespărțit pe veci, într-o nepotolită pasiune... Să rămâi astfel, nedespărțit, și să uiți... Mai ales să uiți! Oh, Doamne, să uiți... Această unică noapte, această noapte!... Și printre cele dintâi cuvinte purpurii, aprinse, începu să șiroiască purpuriul sângelui... Din cuvintele de dragoste pățimașă izvorau cuvinte de ură pățimașă... Bucuria nebună pe care ura aceasta o înghețase apoi... Siguranța plină de bucurie că, dacă noaptea aceea s-ar fi repetat vreodată, ura ar fi înghețat-o pentru a doua oară! Cuvintele nebunești erau ele însele amăgitoare, căci, imediat după ce fuseseră exprimate, se preschimbau din nou în desperare, afirmând totuși că, în ciuda pasiunii satisfăcute, amintirea era asemenea unui spectru, un spectru însângerat, care nu te părăsea niciodată... Oh, ura te va îngheța totdeauna astfel, pentru a treia oară, pentru a patra oară... da, spectrul însângerat nu înceta să fie groaznic. Era înnebunitor... Era înnebunitor... Și încheind scrisoarea îl implora să vină, să vină într-un suflet, să-și contopească sufletul și trupul cu ea și, în extazul acestei contopiri, să uite, să nu mai vadă spectrul. În partea de jos a scrisorii se aflau aceste cuvinte: „Rupe scrisoarea imediat” și numele: „Otilie”.

Mătușa Adèle rămase pe scaun, încremenită, ținând în mâini cele patru bucăți ale scrisorii. Citise scrisoarea. Nu mai putea să dea înapoi. Ar fi dorit să n-o fi citit. Dar acum era prea târziu. Ea știa...

Scrisoarea era trimisă din Tegal, cu șaiszeci de ani în urmă. Acum, după ce mătușa Adèle le citise, din cuvinte nu mai țâșneau flăcări, dar lumina lor roșiatică pâlpaia în fața ochilor ei îngroziți. Stătea ghemuită și tremura, iar privirile îi rămăseseră pironite către acea pâlpaie

roșiatică. Își simți genunchii tremurând; nu fu în stare să se ridice de pe scaun. Știa și ea. În învălmășeala de ură, patimă, jubilară, nebunie, iubire pasionată și remușcare pasionată, scrisoarea1 era limpede și evoca – asemenea unui imbold inconștient de a spune totul, de a simți încă o dată totul, de a descrie totul cu limpezime, în nuanțe de roșu aprins – o noapte cu ani și ani în urmă, o noapte în munții singuratici, într-o junglă întunecată lângă un râu revărsat, o noapte într-un *pasanggralian* pustiu, o noapte de iubire, de ură, de emoție neașteptată, de autoapărare, de nesiguranță, de teroare crescândă, de desperare ajunsă până la pragul nebuniei... Și cuvintele evocau o scenă de luptă și carnagiu într-un dormitor, evocau un grup de trei oameni cărând un cadavru către râul revărsat, neștiind ce să facă, în timp ce ploaia răpăia, curgând șiroaie din cer... Cuvintele evocau toate aceste fapte de parcă ar fi fost sugerate de o forță din afară, de un irezistibil impuls, de o violență mistică ce o silea pe ființa care scrisese să spună lucruri pe care, logic vorbind, ar fi trebuit să le țină ascunse de-a lungul întregii sale vieți; să descrie negru pe alb întâmplarea, care de fapt era o crimă, și chiar atât de amănunțit incit scrisoarea să devină un act de acuzație; să strige în gura mare și să înfățișeze în culori stridente o faptă pe care ar fi fost mai prudent să o ții îngropată într-un suflet plin de remușcare și să o ștergi din amintire, astfel încât să nu rămână nicio urmă care să te demaște...

Și femeia simplă și placidă care ajunsese la anii bătrâneții în liniștea firii ei potolite, fu îngrozită de ceea ce i se dezvăluise. La început, groaza o făcu să vadă roșu în fața ochilor, groaza față de evocarea iubirii pline de ură și de patimă; acum, dintr-odată, văzu în închipuire salonașul unei femei bătrâne, și femeia însăși stând la o fereastră, tot mai firavă pe măsură ce anii treceau, iar în fața ei, Takma, amândoi în așteptare. Bătrâna se afla încă acolo; dincolo, în camera alăturată, zăcea bătrânul; aștepta și el ziua de mâine și ultimele onoruri, căci astăzi totul se terminase...

Oh, Doamne, deci acesta era secretul celor două

ființe bătrâne. Deci atât de înfocat iubiseră, atât de violent urâseră, atât de tragică și de mereu ascunsă fusese crima pe care o comiseseră în acea noapte în munții singuratici, și asemenea amintiri sângeroase târâseră cu ei, iarăși și iarăși, în nesfârșitele, îndelungatele lor vieți! Și iată că acum, ea era singura care știa ceea ce nimeni nu știuse... Ea

18 - Secretul din Java - c. 1/1272

singură știa, gândi; și se cutremură, îngrozită.

Ce să facă ea cu ceea ce aflase, ce să facă ea cu aceste patru bucăți de hârtie îngălbenită, acoperite cu cerneală decolorată, cu litere de sânge șterse?... Ce să facă ea, ce să facă ea cu acestea toate?... Degetele refuzară să rupă aceste patru bucăți, în bucăți mici și să le arunce în coșul cu hârtii. Ar fi însemnat să fie complice. Dar ce să facă ea cu ceea ce știa, cu ceea ce ea singură știa?... Această tragică cunoaștere o va apăsa până la sufocare pe biata femeie simplă...

În cele din urmă se ridică, tremurând. În camera aerisită era foarte frig. Se duse la fereastră ca s-o închidă și își simți picioarele tremurând și genunchii izbindu-se unii de alții. Privirile îi erau îngrozite, își clătina capul neconținut. Cu cârpa în mână, ștergea praful pe ici, pe colo, în mod mecanic, distrată, întorcându-se mereu în același loc și ștergându-l de două, trei ori. Tot cu gesturi automate îndreptă scaunele și le puse la loc; deprinderea ei de a fi ordonată era atât de puternică încât, atunci când părăsi camera, tremura încă, dar în odaie era ordine. Încuiase în sertar și scrisoarea ruptă. Nu putuse să o distrugă. Și deodată, fu cuprinsă de o curiozitate înnoită, de un imbold proaspăt, venit din afară; o ciudată senzație care o îndemna să dorească a-l vedea pe bătrân... Intră în camera mortuară în vârful picioarelor, încălțate în papuci. În lumina slabă a încăperii, capul bătrânului zăcea alb pe perna albă, peste cuvertura albă.

Pleoapele îi erau coborâte, obrajii îi căzuseră de o parte și de alta a nasului și a gurii, revărsându-se în crețuri de pergament decolorat; câteva fire subțiri de păr

cărunt se zăreau pe lângă urechi, asemenea unei cununi de argint vechi. Și mătușa Adèle îl privea, cu ochii ieșiți din orbite, și clătina din cap, îngrozită. Zăcea acolo, mort. Îl cunoscuse și îl îngrijise ani de-a rândul. Nu ar fi bănuț niciodată *așa ceva*. Zăcea acolo, mort și rămășițele lui pământești cuprindeau întreaga dragoste și ură pătimase din trecut și desigur remușcarea, amintirile. Să fi existat un *după* ce urma să vină, cu o mai mare frământare, o mai mare remușcare și penitență... poate și cu o pedeapsă?...

Oricât ar fi suferit în sinea lui, el nu a fost pedepsit îndeajuns aici, pe pământ. Viața sa, văzută din afară, fusese îndelungată și calmă, își câștigase stima, și chiar bogăția. Nu avusese o bătrânețe de om suferind. Dimpotrivă, simțurile îi rămăseseră intacte. Ea își amintea că obișnuia chiar să se plângă adesea, râzând în felul său plin de jovialitate – prea insistent ca să fie sincer – că auzea totul și că era departe de a surzi odată cu bătrânețea, ba chiar auzea voci care nu existau. Ce glasuri să fi auzit, ce glasuri să fi auzit, chemându-l? Ce glas îl chemase la el atunci când scrisoarea, pe jumătate distrusă și prea de multă vreme păstrată, îi scăpă din mina care nu-l mai ajutase... Nu, în lumea asta nu fusese pe deplin pedepsit! Numai dacă nu cumva întreaga lui viață fusese o pedeapsă... Un fior rece o străbătu pe mătușa Adèle: o ființă putea să trăiască ani în șir alături de alta și să nu o cunoască, să nu știe nimic despre ea! Cât timp durase? Timp de douăzeci și trei de ani ea, ruda cea săracă, trăise astfel alături de el!... Și bătrâna trăise și ea la fel.

Dând din cap, uluită, mătușa Adèle părăsi camera. Își încleștă mâinile cu un gest domol de fată bătrână. O văzu în închipuire pe doamna cea bătrână. Bătrâna ședea, demnă și maiestuoasă, firavă și subțire în fotoliul ei cu spătar înalt. Odinioară fusese femeia capabilă să scrie acea scrisoare plină de cuvinte înflăcărate, de patimă, de ură, de nebunie, de dorința de a uita, într-o contopire a simțurilor cu el, cu acela care zăcea acolo, atât de neînsemnat, atât de mic, atât de bătrân, mort acum, după ani și ani. Fusese în stare odinioară să scrie astfel!...

Cuvintele ardeau încă în fața ochilor bătrânei femei uluite, cu sufletul și sângele potolit. Deci asemenea lucruri existau, asemenea lucruri puteau să existe!...

Continuă să clatine din cap...

n dimineața următoare, Ottilie Steyn de Weert sosi la *Hoek van Holland*. Era însoțită de un tânăr de vreo treizeci de ani, bine făcut, un tânăr englez elegant, complet ras, cu obraji roz-albi sub șapca de călătorie. Purta o jachetă de stofă cadrilată și pantaloni bufanți. Luară împreună trenul pentru Haga-Ottilie Steyn era stăpânită de emoție. Ea bănuia, era aproape sigură că Takma era tatăl ei. Îl iubise ca pe un tată, dar, fiind capabilă să tacă atunci când voia, nu vorbise niciodată despre acest lucru.

— A fost totdeauna atât de bun cu mine, îi spuse ea în englezește fiului său Hugh Trevelley. O să-mi lipsească foarte mult.

— Era tatăl tău, spuse Hugh rece.

— Nu-i adevărat, protestă Ottilie. Nu știi nimic despre asta, Hugh! Oamenii clevesc totdeauna.

— El ți-a dat bani ca să vii în Anglia.

Mamma Ottilie nu știa de ce o face, dar uneori era mai sinceră cu Hugh decât cu Lot, acasă. Îi iubea pe amândoi acești fii ai ei, dar Lot îi era drag pentru că era bun cu ea, pe când Hugh îi era fără îndoială mai drag pentru că arăta așa de bine, pentru că era lat în umeri și îi amintea de Trevelley, pe care îl iubise într-adevăr cel mai mult. Ea nu-i spusese niciodată lui Lot că bătrânul era foarte generos cu ea, dar i-o spusese uneori lui Hugh. Era bucuroasă că făcea o călătorie cu el, că stătea alături de el și totuși nu se bucura că veniseră împreună. Nu mai fusese niciodată la Haga și asta nu avea să-i aducă decât necazuri cu Steyn, mai ales acum, gândi ea.

— Hugh, spuse ea, cu glas mios, luându-i mâna și ținându-i-o între mâinile ei. Hugh, mămică e atât de fericită cu tine, băiatul meu!

Te văd atât de rar? Sunt foarte bucuroasă... Dar poate că ai fi făcut mai bine să nu vii.

— Se prea poate, spuse Hugh rece, retrăgându-și

mâna.

— Din cauza lui Steyn, știi tu.

— N-am să-l văd deloc pe individul ăla. Nu pun piciorul în casa voastră. Mă duc la hotel. Crezi că am vreun chef să-l văd pe nemernicul acela? Pe mizerabilul... pentru care l-ai părăsit pe tatăl meu? Nici gând! Am venit doar pentru interesele mele. N-o să provoc niciun necaz. Dar vreau să știu. Îl moștenești pe bătrânul ăla? Este tatăl tău, știu asta. Este sigur că-l moștenești. Tot ce vreau este să știu cum stau lucrurile: dacă îți lasă ceva bani și câți anume. De îndată ce aflu, o întind, în rest, nu voi mai deranja pe nimeni, nici chiar pe tine.

Otilie se uita drept înainte, ca un copil care fusese dojenit. Erau singuri în compartiment. Ea spuse apoi, alintându-se:

— Băiatule, dragă băiatule, nu vorbi așa cu mama ta. Sunt atât de bucuroasă că te am cu mine. Mi-ești atât, atât de drag! Semenii atât de mult cu tatăl tău! L-am iubit pe tatăl tău, oh, mai mult decât pe Steyn, cu mult mai mult decât pe Steyn! Steyn mi-a distrus viața. Ar fi trebuit să rămân cu tatăl tău și cu voi toți, cu tine, cu John, cu Mary. Nu-mi vorbi atât de aspru, băiatul meu. Mă îndurerează atât de mult! Fii din nou drăguț cu mama ta. Nu i-a mai rămas nimic, nimic în viață. Lot este căsătorit, bătrânul a murit. Nu i-a mai rămas nimic. Nimeni nu va mai fi vreodată drăguț cu ea, dacă nu ești tu. Și odinioară... odinioară toți erau drăguți cu ea, da, odinioară...

Începu să plângă. Își revărsa astfel regretul pentru moartea bătrânului, își revărsa suferința pricinuită de Lot care se căsătorise, gelozia față de Elly și mila de ea însăși. Degetele ei, întocmai ca acelea ale unui copil, căutau mâna puternică a lui Hugh. El zâmbi cu gura lui frumoasă socotind că era ridicolă pentru vârsta ei înaintată, dar dându-și seama totodată că trebuia să fi fost fermecătoare odinioară. Fața i se luminează de un fel de bunătate și cu o pretinsă tandrețe, înconjurându-i talia cu brațul, spuse:

— Haide, nu mai plânge, vino-ncoa'!

Și o trase lângă el. Ea se agăță de gâtul lui, ca un

copil, cuibărimdu-se aproape de haina lui de tweed; el o bătu ușor pe mână și atunci când o sărută pe frunte fu nespus de fericită. Rămase în aceeași poziție scoțând un suspin adânc, în timp ce el, zâmbind și clătinând ușor capul, privea în jos spre mama lui.

— La ce hotel te duci? întrebă ea.

— La Deux-Villes, spuse el. Mai ai ceva bani pentru mine?

— Nu, Hugh, răspunse ea. Ți i-am dat pe toți, pentru bilete și...

— Tot ce aveai la tine?

— Da, băiete, zău, nu mai am niciun cent în pungă. Dar nici n-am nevoie. Poți să păstrezi ce rămâne.

Hugh își pipăi buzunarul.

— Nu e mult, spuse el, scotocind prin mărunțiș. Poți să-mi mai dai ceva, la Haga. Cândva, când o să fiu bogat, poți să vii să stai cu mine și să te bucuri de o bătrânețe fericită.

Ea râse, bucurându-se de cuvintele lui, îl ciupi apoi de obraji și, îl sărută, așa cum nu făcuse niciodată cu Lot. Era moartă după el. Era fiul ei preferat. Pentru un cuvânt de duioșie tăioasă din partea lui Hugh, ar fi fost în stare să străbată kilometri întregi; un sărut al lui o făcea fericită, cu adevărat fericită pentru o oră. Pentru a-l cuceri, glasul și mângâierile ei recâștigau, în mod inconștient, ceva din fosta putere de seducție a tinereții ei. Hugh n-o văzuse niciodată ca pe o mică Furie, așa cum o văzuse Lot, Lot pe care îl lovise uneori, pe vremuri. Chiar și acum simțea imboldul de a ridica mânuța ei iute asupra lui. Nu simțise niciodată acest imbold când era vorba de Hugh. Bărbăția lui, comportarea bărbătească a fiului său, o domina, determinând-o să facă ceea ce voia el. Acolo unde simțea autoritatea bărbatului, i se supunea. Totdeauna a făcut așa. Și acum se comporta la fel cu fiul ei.

Ajungând la Haga, Ottilie își luă rămas bun de la Hugh și îi promise că îl va ține la curent, implorându-l să fie drăguț și să nu provoace neplăceri. El îi făgădui și își văzu de drum. Acasă își găsi soțul așteptând-o.

— Cum a murit bătrânul? întrebă ea.

El îi dădu câteva detalii și spuse:

— Eu sunt executorul testamentar.

— Tu? se miră ea. De ce nu Lot, în calitate de soț al lui Elly?

El ridică din umeri și socoti că întrebarea ei era fățarnică:

— Nu știu, spuse el cu răceală. Bătrânul a cerut acest lucru. De altfel, voi face totul împreună cu Lot. El trebuie să fie aici peste două zile. Cei de la pompe funebre vor veni în seara asta; înmormântarea va avea loc mâine.

— Nu s-ar putea aștepta sosirea lui Lot?

— Doctorul Thielens consideră că nu este recomandabil.

Ottilie nu-i spuse că Hugh a venit cu ea. După-amiază se duse la Mauritskade și o îmbrățișă pe Adèle Takma, care fu capabilă să se stăpânească, deși literele înflăcărâte se răsuceau încă în fața ochilor ei uluiți, asemenea unor semne scrise cu sânge, decolorate acum. Ottilie Steyn ceru să-l vadă pe bătrân pentru ultima oară. Îl văzu, alb în lumina palidă, tulbure. Se uită la bătrâna lui față albă, pe perna albă, la mica lui cunună de păr rar, la pleoapele închise, la cutele ce mărgineau nasul și la gura afundată în crețurile adânci de pergament decolorat. Își frământa mâinile încet și plângea. Îl iubise foarte mult pe bătrân și el fusese totdeauna deosebit de drăguț cu ea. Ca un tată... ca un tată... și-l amintea totdeauna astfel. Pe Papa Dercksz nu-l cunoscuse niciodată. *El* fusese tatăl ei. O alintase chiar atunci când era un copil; după aceea, o ajutase mereu, ori de câte ori se afla în dificultăți bănești. Dacă vreodată îi imputase ceva, o făcuse totdeauna cu delicatețe... căci prea se juca cu viața ei - aceasta fusese expresia lui - pe vremea primului ei divorț, când se despărțise de Pauws, al celui de-al doilea divorț, de Trevelley. Își amintea de toate acestea, de întâmplările din Indii și de cele de la Haga. El îl plăcuse foarte mult pe Pauws; pe Trevelley nu-l simpatizase, iar în ceea ce îl privește pe Steyn, ajunsese la concluzia că, la urma urmei,

era un om de treabă. Da, nu-i făcuse niciodată reproșuri decât pe un ton blând, pentru că nu era capabilă să se descurce singură în problemele sentimentale. Da, el fusese totdeauna deosebit de bun cu ea... Îi va simți lipsa, acolo, în salonașul Mammei, sau în zilele când obișnuia să-l viziteze în biroul lui, iar el îi dădea câteva bancnote, cu un sărut, spunându-i:

— Dar să nu spui nimănui.

— Nu-i spusese niciodată că era tatăl ei; ea îl numise totdeauna „domnul Takma”. Dar bănuise. Și acum o simțea, era sigură de asta. Această afecțiune a ei, poate ultima, o părăsea, o părăsise...

Reveni seara împreună cu Steyn. Doctorul Thielens sosise și el pentru a fi de față când trupul va fi pus în coșciug. Mătușa Adèle spuse că nu, nu va fi înspăimântată dacă va rămâne cu cadavrul în casă. Și nici slujnicele. Ele dormiseră destul de bine cu o noapte în urmă. În ziua următoare, ziua înmormântării, mătușa Adèle era calmă. Ea îl primi foarte liniștită pe doctorul Roelofsz. Doctorul găfâia și gemea, apăsându-și pântecul rotund și căzut; intenționase să meargă la cimitir cu ceilalți, dar n-a putut să țină pasul cu ei, așa încât rămase acasă cu Adèle. Dercksz-ii sosiră: Anton, Harold, Daan; veni și Steyn. D’Herbourg sosi cu ginerele său, Frits Van Wely. Femeile își făcură și ele apariția: Ottilie Steyn, mătușa Stefanie, mătușa Floor, Ina, soțioara cea blondă și micuță, Lily. Toate rămaseră cu doctorul Roelofsz și cu mătușa Adèle, care era foarte calmă...

Când procesiunea funebră se puse în mișcare, femeile spuseră că întâmplarea aceasta era foarte tristă pentru bunica și bătrânul doctor începu să plângă. Era un tablou vrednic de milă să-l vezi pe omul acela bătrân și diform, o matahală prăbușită și ghemuită într-un scaun, să-l auzi exclamând: „Bine-bine... da-da... oh, da!” și să-l vezi plângând. Dar Adèle rămase mai departe calmă. Ottilie Steyn, dimpotrivă, plângea cu desperare și toți își dădură seama că jelea moartea unui tată, deși niciunul dintre ei nu rostise vreun cuvânt, nici măcar în șoaptă.

În dimineața următoare Steyn avu o convorbire cu avocatul. Când veni acasă, îi spuse soției sale:

— Adèle are o moștenire de treizeci de mii de guldeni; Elly și cu tine veți primi peste o sută de mii fiecare.

Mamma Ottilie suspină:

— Dragul de el, gângăvi ea printre suspine. Dragul de el!

— Numai că, Ottilie, avocatul și cu mine ne-am gândit că, în interesul Mammei, cel mai bine ar fi să vorbiți cât mai puțin despre moștenire.

— Bătrânul m-a recunoscut ca pe fiica lui?

— Nu e vorba de recunoaștere. Ți-a lăsat jumătate din averea lui; tu și cu Elly îi moșteniți și veți moșteni în părți egale, după ce se va deduce partea ce-i revine Adelei. Numai că ne-am gândit, avocatul și cu mine că, în interesul Mammei, ar fi mai bine să nu se vorbească despre asta cu nimeni dintre cei care nu trebuie să știe.

— Da, spuse Ottilie, foarte bine.

— Tu poți să taci atunci când vrei, o știi bine.

Se uită la el.

— N-am să vorbesc. Dar de ce spui asta?

— Pentru că am văzut din însemnările bătrânului că obișnuia să-ți dea deseori bani. Cel puțin există însemnări cu mențiunea „lui O. S”.

Ea se înroși.

— Nu eram obligată să-ți spun!

— Nu, dar obișnuiai totdeauna să spui că ai găsit ceva bani în bufetul tău și te arătai mai neglijentă decât erai în realitate.

— Bătrânul mi-a cerut să nu vorbesc despre banii aceia...

— Ai avut dreptate să faci așa. Îți spun doar că poți să fii discretă atunci când *vrei*. Așa că acum să taci!

— N-am nevoie de sfatul tău, îți foarte mulțumesc, izbucni ea dar Steyn părăsi camera.

Ottilie strânse pumnii: Oh, îl ura, mai ales din cauza glasului său. Nu putea să îndure glasul lui calm, de bas,

cuvintele lui chibzuite, măsurate. Îl ura, l-ar fi plesnit peste față, doar ca să vadă dacă și așa ar mai fi vorbit cu tonul acela rece, cumpănit. Pe zi ce trece îl ura tot mai mult. Îl ura așa de mult, încât îi dorea moartea. Plânsese alături de trupul neînsuflețit al tatălui său; ar fi dansat lângă cadavrul lui Steyn. Oh, încă nu realiza cât de mult îl ura! Și-l imagina mort, zdrobit sau rănit de moarte, cu un pumnal în inimă sau cu un glonte în tâmplă... și își dădu seama că s-ar fi bucurat atunci, în sinea ei. Și totul pornea de la faptul că el îi vorbea atât de rece și de cumpănit și nu-i mai spunea niciodată acum vreun cuvânt bun, n-o mai mângâia niciodată!...

„O sută de mii de guldeni!”, gândi ea. O grămadă de bani. Măcar dacă dragul bătrân ar fi încă în viață. Cu felul lui blajin, mi-ar mai da din când în când câteva sute de guldeni. Din cauza asta îmi va lipsi teribil de mult Este adevărat, am acum ceva bani, dar nu mi-a mai rămas nimic altceva”.

Și își frământă mâinile și suspină din nou, căci se simțea nespus de singură. Bătrânul murise, Hugh era la Haga, dar stătea la hotel. Din fericire, Lot se înapoia acasă în seara aceea...

L

ot și Elly sosiră în seara aceea, a doua zi după înmormântare, obosiți de drum. Erau reci unul cu altul și îi apăsa tristețea. Mătușa Adèle – căci urmau să stea la Mauritskade – nu observă imediat această dezbinare căci, după ce se stăpânise în ultimele două zile, se aruncă suspinând în brațele lui Elly, în hohote de pMns. Când suspinele își dădură frâu liber, nervii o lăsară deodată și leșină.

— Doamna a trecut prin zile atât de grele, de apăsătoare, spuse Door, iar Keetje confirmă. Ele și cu Elly o aduseră pe mătușa Adèle în simțiri.

— Mă simt mai bine, draga mea, nu e nimic. Lasă, haide să mergem în sufragerie. Cred că voi ați fi bucuroși să mâncați ceva.

Suspina încă, sleită de oboseală, dar făcu un efort să

se stăpânească. Pe când se aflau la cină, observă răceala dintre Lot și Elly.

— Bunicul a fost îngropat ieri? întrebă Elly.

— Da, dragă. Doctorul Thielens nu a îndrăznit să aștepte mai mult.

— Atunci desigur că era inutil să mai venim și noi acasă, spuse Lot, iritat.

Buzele îi tremurau și fața lui, cu tenul albroz, de obicei blândă, se asprise.

— V-am telegrafiat să veniți, spuse mătușa Adèle continuând să plângă încetisor, pentru că Elly va trebui să rezolve imediat unele probleme...

— Poate că ar fi trebuit să mă întorc acasă singură pentru aceste probleme, spuse Elly.

— Steyn este executorul testamentar, spuse mătușa Adèle blând, el crede...

— Steyn? se miră Elly. Și de ce nu Lot?

— Așa a hotărât bătrânul, dragă... Steyn este soțul Maramiei... care va moșteni și ea... împreună cu tine.

— Mamma? întrebă Lot.

— Da, spuse mătușa Adèle, puțin stingherită. Dar ei au înțeles și n-au mai pus întrebări. Era evident însă că se certaseră; trăsăturile le erau obosite, asprite.

— Mamma vine astă seară să te vadă, spuse mătușa Adèle.

Elly protestă cu o mișcare a capului:

— Sunt moartă de oboseală! spuse ea. Nu pot s-o văd pe Mamma astă seară. Mă duc să mă culc, mătușico.

— Am s-o văd eu pe Mamma, spuse Lot.

Elly se ridică repede și se duse sus. Mătușa

Adèle o urmă și Lot trecu în altă cameră ca să se schimbe. Pe scară, Elly începu să plângă

— Bietul bunicu'! suspină ea, și glasul i se frânse.

Ajunseră în dormitor. Mătușa Adèle o ajută să se dezbrace.

— Ești chiar atât de obosită, dragă?

Elly încuviință.

— S-a întâmplat ceva, iubito? Ai ceva atât de aspru în

figură. Nu te-am mai văzut niciodată așa. Spune-mi, dragă, ești fericită, nud așa?

Elly îi răspunse cu o umbră de zâmbet:

— Nu chiar atât de fericită, poate, pe cât m-am așteptat, mătușico... Dar dacă nu sunt, vina este numai a mea.

Mătușa Adèle n-o mai întrebă nimic. Se gândea la scrisorile exaltate care îi dăruiseră bătrânului totdeauna clipe atât de fericite și reflectă cât de înșelătoare pot să fie scrisorile.

Elly se dezbracă și se băgă în pat.

— Te las singură, dragă.

Dar Eily îi luă mâna, cuprinsă de o bruscă tandrețe față de femeia care îi fusese ca o mamă:

— Mai stai puțin, mătușico... până când vine Marama.

— Dragă, spuse mătușa Adèle, tatonând terenul, sper că nu ești indispusă pentru că Mamma moștenește și ea partea ei, nu-i așa? Ea este fiica lui, știi doar...

— Da, mătușico, știu aista. Nu, nu sunt indispusă de fapt din pricina asta. Nu sunt decât obosită, foarte obosită... pentru că tot ceea ce ne propunem să facem... pare zadarnic...

— Scumpo, spuse mătușa Adèle, cu un glas abia auzit, și eu... sunt obosită, sunt la pământ... Oh, aș vrea să am curajul să-ți spun!...

— Ce?

— Nu, dragă, nu îndrăznesc.

— Dar ce e?

— Nu dragă, nu îndrăznesc. Nu încă, nu încă, poate mai târziu... Auzi, sună! Trebuie să fie Mamma... Da, aud și glasul lui Steyn... Mai bine să mă duc jos, dragă...

O părăsi pe Elly, dar era atât de frământată, încât odată ajunsă jos, izbucni iar în plâns...

— Elly este atât de obosită, îi spuse Ottiliei. S-a dus la culcare. În locul dumitale, aș lăsa-o singură astăzi...

Dar ea însăși era foarte tulburată. Simțea că taina grozavă pe care n-o știa decât ea - așa își închipuia - îi

apăsa prea tare sufletul de om simplu. Fusese zdrobită de ea și trebuia să o mărturisească, trebuia să o împartă cu cineva. Spuse:

— Steyn, Steyn... În timp ce Lot vorbește cu mama lui, știi, aş dori să vorbesc și eu cu tine... dacă se poate...

— Desigur, răspuse Steyn.

Părăsiră camera.

— Sus? întrebă Steyn.

— Da, spuse mătușa Adèle, în camera bătrânului.

Îl duse acolo. Era irig și ea aprinse gazul.

— Steyn, spuse Adèle. Îmi pare rău de ceea ce am făcut. Am aranjat puțin aceste hârtii; era o asemenea harababură aici. Și pe jos se afla o... scrisoare, o scrisoare ruptă, ultima... pe care bătrânul vruse să o rupă... Nu știu cum s-a întâmplat, Steyn... dar fără să vreau și fără să-mi dau seama... Am citit această scrisoare... Aș da tot aurul din lume să nu o fi citit... Nu pot s-o țin pentru mine, numai pentru mine. Mă înnebunește... și încetul cu încetul, mă face să devin sperioasă... nervoasă... Uite, asta e scrisoarea! Nu știu dacă fac bine. Poate că era mai bine să o fi rupt... La urma urmelor, asta era dorința bătrânului...

Îi dădu cele patru bucăți.

— Atunci ar fi preferabil să rup eu scrisoarea, spuse Steyn... și să nu o citesc...

Și schiță gestul de a o rupe. Dar ea îl opri.

— Și să mă lași *pe mine*... să port... singură... povara unui fapt despre care nu pot să

19 - Secretul din Java - c. 1/1272

vorbesc! Nu, nu, citește-o, pentru numele lui Dumnezeu... pentru liniștea *mea*, Steyn. Trebuie să împărtășești cu mine trecutul... citește-o...

Steyn citi scrisoarea.

În încăpere se așternu tăcerea; o tăcere rece, stingherită, înghețată. Nu se auzea niciun sunet decât fâșâitul gazului aerian. Din literele șterse ale scrisorii îngălbenite, înspăimântătoare, unele nedesluite, izbucnea ură, pasiune, veselie nebună, dezlănțuire sălbatică de dragoste și remușoare pentru o noapte însângerată, pentru

o noapte în munții din Indii, sub răpăitul torentelor de ploaie. Cei doi de aici nu aveau nimic de-a face cu toate astea; erau străini de ele; și totuși, întâmplarea care trecea, le atingea trupurile, sufletele, viețile. Îi făcea să tresară, să reflecteze, să se uite tremurând unul în ochii altuia, așa străini cum erau față de întâmplarea care trecea...

— E groaznic, spuse Steyn. Și nimeni nu știe?

— Nu, zise mătușa Adèle, nimeni nu știe în afară de dumneata și de mine...

Dar Steyn nu era împăcat:

— N-ar fi trebuit să citim scrisorile astea, spuse el.

— Nu știu cum am ajuns s-o fac, spuse mătușa Adèle. Ceva m-a împins s-o citesc, nu știu ce anume. De felul meu nu sunt iscoditoare. Țineam în mână jumătățile de scrisoare ca să le rup în bucățele mai mici. Am rupt cele două bucăți în patru...

Steyn rupse ou un gest automat cele patru bucăți în opt.

— Ce faci? întrebă mătușa Adèle.

— Distrug scrisoarea, spuse Steyn.

— N-ai vrea să-l lași pe Lot...?

— Nu, nu, spuse Steyn, ce are Lot de a face cu ea?

Uite așa!...

El rupse scrisoarea și aruncă bucățile foarte mici în coșul de hârtii.

În fața ochilor lui pâlpâiau, în culori roșietice, patimile trecutului, atât de străine lui; le întrezărea, văzând totuși limpede în jurul său camera înghețată, părăsită de bătrân în tăcere, în care nu se mai auzea decât fâșâitul gazului aerian.

— Da, spuse mătușa Adèle, poate că este mai bine ca nimeni altcineva să nu știe... în afară de noi doi... Oh, Steyn, a *fost o* ușurare pentru mine... să știi și tu, să știi tu!... Oh, cât e de oribilă viața dacă se pot întâmpla asemenea lucruri.

Își frângea mâinile și clătina din cap.

— Vino, spuse Steyn și întreaga lui făptură se

cutremură, vino, hai să mergem...

Mătuşa Adèle închise gazul, dârdâind.

Coborâra împreună.

Camera întunecoasă rămase părăsită, în stăpânirea tăcerii şi a frigului.

Scrisoarea zăcea în coşul de hârtii, ruptă în bucăţele foarte mici...

„A Doamne spuse bătrâna Anna, cu un suspin. Nu am fost în stare niciodată să ascundem ceva doamnei.

Gemea şi bodogănea, ridicând amândouă braţele în sus şi alungind pisica înapoi la bucătărie, deoarece coridorul era şi aşa prea plin. Ina d'Herbourg venise cu fiica sa Lily Van Wely şi cu două cărucioare de copil: unul era împins de mama cea tânără, celălalt de guvernantă. Amândouă se îndreptau acum cu ele către salonaş, unde Anna aprinsese un foc bun ca să primească familia; şi în timp ce Lily şi guvernanta erau ocupate, Ina vorbea cu Anna despre moartea bătrânului. Anna spunea că doamna bătrână nu avea nici cea mai mică idee despre asta, însă că, la urma urmei, nu vor putea s-o ţină într-una aşa...

— Oh, drăguţii de ei, ce micuţi drăgălaşi! spuse Anna, împreunându-şi mâinile. Ce bucuroasă va fi că doamna Lily a venit să-i arate copilaşii! Da, mă duc s-o anunţ pe doamna cea bătrână...

Lily scoase copilaşul din cărucior. Copilul scânci un pic, ţipă un pic, iar mămica cea drăgălaşă şi blondă îl duse sus pe scări, râzând cu un aer matern şi tineresc. Anna ţinea uşa deschisă şi bătrâna se uită afară. Stătea dreaptă în fotoliul ei cu spătar înalt, care semăna cu un tron, sprijininindu-se de perna din spate. În lumina după-amiezii de iarnă timpurie, care se strecura prin transperantele de muselină, pe lângă perdelele roşii, dincolo de draperiile de damasc pluşat, era mai firavă ca niciodată. Faţa ei luminată de un surâs plin de aşteptare părea o bucată de porţelan alb cu fisuri, care se zăreau însă atât de nedesluşit de sub marginea netedă abia bănuită a perucii negre şi de sub boneţica de dantelă, încât nu părea a fi o fiinţă vie. Rochia neagră, înfoiată, se revărsa în linii

mlădioase și o ascundea în întregime în faldurile întunecate, străbătute de dungi mai luminoase; acum, când Lily intră cu copilașul, bătrâna își înalță din poala adâncă mâinile tremurătoare, înmănușate în mitene, cu degetele ca niște bețișoare, într-un gest țeapăn, greoi, de alintare și bunvenit. Glasul ei suna spart, deși era încă înmuiat, rotunjit de accentul javanez:

— Bine, copilă, a fost o idee bună din partea ta să mi-l aduci, în sfârșit, pe băiețașul ăsta... O bună idee... O bună idee... Da, ia să mă uit puțin la el... O, ce băiețel drăguț!

Lily îngenunchease pe o pernuță, ca s-o lase pe stră-străbunică să vadă bine copilașul și îl ținea în sus; acesta se ferea, puțin speriat de fața încrețită și emaeiată - o pată atât de ciudată în amurgul purpuriu - dar mămica lui reuși să-l liniștească. Copilul nu plângea, ci rămăsese doar cu ochii ațintiți la bătrână.

— Da străbunicuțo, spuse Lily, acesta este stră-strănepotul dumitale.

— Da, da, spuse bătrâna și mâinile întinse îi tremurau încă, într-o vagă intenție de mângâiere șovăielnică. Sunt stră-străbunică... Da, băiețașule, da... sunt stră-străbunica ta...

— Și Netta este jos: am adus-o și pe ea.

— Oh, fetița ta!... Este și ea aici?

— Vrei s-o vezi și pe ea acum?

— Da, aș vrea să-i văd pe amândoi... Pe amândoi împreună, împreună...

Băiețașul se liniștise și privea cu o atenție mirată fața zbârcită. Se uita la ea cu o privire care își schimba mereu expresia, când dezaprobatore, când surprinsă, dar nu plângea. Și chiar atunci când degetul subțire ca un bețișor îi împunse obrazul, Lily izbuti să-l liniștească și să-i stăvilească plânsul. I-a abătut atenția, și faptul că Ina a urcat cu Netta în brațe: o grămăjoară albă, cu o mică pată roz drept față, două picături de peruzele în chip de ochi și o guriță umedă care molfaia fără încetare. Lui Lily îi era teamă că băiețașul o să înceapă să plângă și i-l dădu în brațe guvernantei care stătea în ușă. Din fericire! Căci

atunci când au ajuns în capul scării, el își dădu drumul la glas fără opreliște, fiind foarte tulburat în căpșorul lui de copil de prima lui întâlnire cu bătrânețea. Dar grămăjoara aceea albă și mica pată roz cu cele două picături de peruzele, molfăia satisfăcută mai departe, cu gurița ei umedă, comportându-se chiar mai bine decât Stefie. Ea se arată într-adevăr atât de bine crescută, încât bătrânei îi fu îngăduit s-o țină în poală o clipă, în vreme ce Lily stătea totuși la pândă, ținându-și mâinile pregătite sub ea.

— M-a bucurat mult, dragă, spuse bătrâna, să-mi văd strănepoții. Da, Stefie este un bărbățel grozav... și Netta, o scumpă. Netta este o scumpă...

Era timpul să-și ia rămas bun și Lily își luă erămăjoara albă cu pete roz, spunându-i. În felul său vesel de mamă tânără, că bebelușii trebuie să meargă acasă. Ina se așeză jos.

— Zău că m-a bucurat mult, repetă bătrâna, să văd copilașii ăștia. Căci am fost foarte necăjită în ultimul timp, Ina. Trebuie să fi trecut aproape zece zile de când nu l-am mai văzut pe domnul Takma.

— Nu, bunicuțo, nu a trecut atâta vreme.

— Atunci de câtă vreme este bolnav?

— Șase, poate șapte zile.

— Credeam că au trecut aproape zece zile. Și doctorul Roelofsz vine și el atât de rar... Da, fotoliul ăsta de lângă fereastră... a fost gol o săptămână întreagă... Credeam că au trecut zece zile... Vremea e rea, nu-i așa?... De aici, nu o simt... Dar, oh, chiar dacă se va face mai frumos... o să treacă foarte mult timp... domnul Takma nu o să mai vină în iarna asta!...

Ochii ei bătrâni și uscați nu plângeau, nu-i plângea decât glasul spart. Ina nu găsi prea multe de spus, dar nici nu voia să plece încă. Venise cu copiii în speranța că va auzi poate ceva la bunica.

...Ea încă nu știa. Ea nu știa încă nimic. Și erau atât de multe de știut! Era mai întâi acel mare Ceva, care se întâmplase acum șaiszeci de ani: bunica *trebuie* să știe, dar ea nu îndrăznea să abordeze acest Ceva, de teamă să nu se

atingă tocmai de trecut. Dacă *era* într-adevăr ceva, atunci lucrul acesta ar fi putut s-o îmbolnăvească pe bătrână, i-ar fi putut provoca o moarte subită... Nu, Ina sperase mai ales să vadă pe vreunul care ar fi venit în după-amiaza aceea și cu care ar fi putut să stea de vorbă jos, în salonaș, căci erau mai multe lucruri de aflat: cât de mult primise Elly; dacă mătușa Ottilie își primise și ea partea... Totul plutea în nesiguranță. N-o să ajungă să-i dea de capăt. *Trebuia* să facă în așa fel încât să-i dea de capăt în după-amiaza aceea... Astfel că stătu liniștită pe scaun; iar bătrâna, căreia nu-i plăcea să rămână singură, socoti că era frumos din partea ei că își exprima din când în când câte o părere. Dar, trecând prea mult timp fără ca cineva să-și facă apariția, Ina se ridică, își luă rămas bun, coborî scările, pălăvrăgi puțin cu Anna, dar nu plecă, ci se așeză în salonaș spunând:

— Stai și tu jos, Anna.

Bătrâna servitoare se așeză respectuos pe marginea unui scaun și vorbiră despre bătrân:

— Doamna Elly este foarte bogată acum, spuse Ina. *Dumneata* nu știi cât i-a lăsat bătrânul?

Anna nu știa însă nimic, ci presupunea doar și - făcându-i cu ochiul - spuse că doamna Ottilie ar trebui să fie sigură că va primi și ea ceva.

Se auzi sunând la ușă; era Stefanie de Laders, care intră, foarte agitată, cu pașii ei săltăreți:

— Mamrăna nu știe încă? întrebă ea în șoaptă, după ce Anna se duse la bucătărie.

— Nu, spuse Ina. Bunica nu știe, dar stă și se uită cu atâta jale la fotoliul gol al domnului Takma!

— Nu e nimeni cu ea?

1 Nu, doar însoțitoarea.

— Am o veste mare, spuse Stefanie.

Ina își ciuli urechile și întreaga ei ființă intră în agitație.

— *Ce* anume, mătușă?

— Ce zici de asta? Am primit o scrisoare de la Thérèse...

— De la mătușa Thérèse din Paris?

— Da, de la mătușa Van der Staff. Vine la Haga. Îmi scrie că pe când își spunea rugăciunile - știm noi rugăciunile astea romano-catolice - a simțit că cineva o îndemna, îi poruncea să vină la Haga s-o vadă pe Marama. Nu o văzuse de ani de zile. Nu fusese de ani de zile la Haga și nu se cădea. Pentru ce-o mai fi vrând să vină tocmai acum aici și poate chiar să o tulbure pe mama, la vârsta ei înaintată, cu papistășeniile ei.

Era o veste grozavă, și privirile Inei, de obicei zeflemisitoare, distante, se aprinseră.

— Cum, mătușa Thérèse vine aici?

Era cea mai grozavă veste.

— Oare ea știe ceva? Întrebă Ina.

— Despre ce?

— Mă rog, despre - știi tu - despre ce am vorbit noi două zilele trecute: despre ce a știut Papa de acum șaiszeci de ani... și unchiul Daan...

Mătușa Stefanie schiță de mai multe ori un gest de nemulțumire.

— Nu știu... dacă mătușa Thérèse știe ceva despre asta. Dar ceea ce știu, Ina, este că intenționez ca sufletul meu să rămână neîntinat de niciunul din păcatele și murdăriile care s-or fi petrecut odinioară. Este destul de greu să-ți păzești sufletul în ziua de azi. Nu dragă, nu, nu mai vreau să aud nimic despre asta.

Închise ochii rotunzi și își clătină capul tremurător de pasăre, până când toca ei micuță, de bătrânică, îi alunecă pieziș pe părul rar. Era cât pe aci să se împiedice de pisică atunci când se avântă să urce scările, săltându-se și izbindu-se pentru a ajunge cât mai grabnic la Mamma.

Ina rămase nehotărâtă. Intră apoi în bucătărie. Anna îi spuse:

— Dumneavoastră erați, doamnă? Nu mai stați puțin?

— Da... S-ar putea să vină doamna Otilie... Aș vrea să vorbesc cu ea.

Era foarte probabil să vină astăzi doamna Otilie, gândea Anna. Dar atunci când se auzi soneria de la intrare,

se uită pe fereastră și strigă:

— Nu! Este domnul Daan...

Profilul de papagal al lui Daan Dercksz se ivi timid în ușa salonașului și, văzând-o pe Ina, spuse:

— Vin cu vești proaste!

— Vești proaste? strigă Ina, ciulind din nou urechile. Ce s-a întâmplat unchiule?

— Doctorul Roelofsz a murit.

— Oh, nu!

— Da, îi spuse unchiul Daan Inei, care se uita la el consternată, și Annei, care stătea în fața lui, cu pisica jucându-i-se printre fuste. Doctorul Roelofsz a murit. Un atac de apoplexie... Au trimis mai întâi după mine, căci pensiunea unde stau era cea mai apropiată... Se pare că a pus foarte mult la inimă moartea lui Takma.

— Este îngrozitor, zise Ina. Cum să-i spună bunicii? Va fi o asemenea lovitură pentru ea! Și nici măcar de moartea lui Tafema nu știe...

— Da, este foarte greu... I-am trimis vorbă tatălui tău și îl aștept aici dintr-un moment în altul; apoi vom putea să ne sfătuim ce avem de făcut și de spus. Poate că mai vine și altcineva astăzi...

— O, Doamne, Doamne, Doamne! suspină Anna.

Se uită la soba în care focul abia mai pâlpâia și se gândi că s-ar putea ca salonașul să fie foarte folosit astăzi. Scutură deci cenușa de pe grătar și flăcările se întesiră îndărătul gemulețelor de mică.

— Ah, strigă Ina, bunica nu le va supraviețui multă vreme acum... Unchiule, știi că mătușa Thérèse vine la Haga? Mătușa Stefanie a primit o scrisoare... Oh, măcar de-ar ajunge la timp s-o mai vadă pe bunica!... Vai, ce iarnă teribilă!... Și bietul Papa, arată așa de deprimat!... Unchiule, spuse ea - Anna se întorsese la bucătărie, gemând și mormăind și împiedicându-se de pisică - unchiule, ia spune-mi de ce a fost Papa, drăguțul de el, atât de deprimat... din clipa în care te-ai întors în Olanda?

— De când m-am întors în Olanda?

— Da, unchiule. E ceva care te-a adus înapoi în

Olanda... ceva care îl face pe Papa să fie atât de deprimat.

— Nu știu, dragă, nu știu...

— Ba da, știi... nu te întreb din curiozitate, te întreb de dragul lui Papa... ca să-i vin în ajutor... ca să-l ușurez... dacă are vreo supărare... Pot să fie chestiuni de afaceri...

— Nu, dragă, nu sunt chestiuni de afaceri.

— Bine, atunci ce *este*?

— Ce vrei, dragă, nu e nimic, absolut nimic.

— Nu, unchiule Daan, este *ceva*.

— În cazul ăsta de ce nu-l întrebi pe tatăl tău?

— Papa nu vrea să vorbească despre asta.

— Atunci de ce aș vorbi eu? strigă Daan Dercksz, pus în gardă de faptul că pe Ina o luase gura pe dinainte. De ce aș vorbi *eu* despre asta, Ina? Trebuie să fie ceva... chestiuni de afaceri, așa cum ai spus... dar totul se va sfârși cu bine. Da, crede-mă, Ina, nu te alarma: totul e în ordine.

Se refugie în simularea indignării, pretinzând că o socotea mult prea curioasă față de chestiunile de afaceri și se scărpină apoi la ceafă.

Ochii Inei își luară din nou expresia lor de om bine crescut și distant.

— Unchiule, problemele bănești ale altora sunt *le moindre de mes soucis*... Am cerut doar o explicație... din dragoste pentru tatăl meu.

— Ești o fică bună, știm asta cu toții... Ah, el trebuie să fie. Sună.

Și înainte ca Anna să aibă timp să ajungă la ușă, Daan îl primi pe Harold Dercksz.

— Vrei să spui că doctorul Roelofsz a murit? întrebă Harold.

El primise înștiințarea lui Daan, după ce Ina plecase ca să-i ducă pe copiii lui Lily la stră-străbuniei lor.

— Da, spuse Daan, a murit.

Harold Dercksz căzu pe un scaun, cu fața crispată de durere.

— Papa, ți-e rău? strigă Ina.

— Nu, dragă, nu e decât o durere ceva mai mare

decât cea obișnuită... Nu e nimic, absolut nimic... Și ziceți că a murit doctorul Roelofsz?

Văzu în fața ochilor noaptea fatală, cu potopul ei de ploaie; se văzu pe sine, un băiețuș de treisprezece ani, îi văzu pe cei trei purtând cadavrul și o auzi pe mama sa strigând: „Oh, Dumnezeule, nu, nu, nu la râu”. În ziua următoare, doctorul Roelofsz a făcut o expertiză a cadavrului tatălui său și a confirmat moartea prin înecare.

— A murit doctorul Roelofsz, repetă el. Mama știe?

— Nu încă, spuse Daan Dercksz. Harold, e mai bine să i-o spui tu.

— Eu? spuse Harold Dercksz cu o tresărire. Eu? eu nu pot... Asta ar însemna să-mi omor mama... și nu *pot* să-mi ucid mama...

Și rămase cu ochii pironiți înainte... Vedeă întâmplarea... Trecea ca o nălucă trăgând după sine văluri de ceață, care acopereau încet, încet, silueta-i mișcătoare; frunzele foșneau și nălucile amenințau să se ivească din spatele copacilor tăcuți, spre a opri înaintarea întâmplării... Căci, de îndată ce mama lui va fi murit, întâmplarea se va prăbuși în adâncuri...

— Nu *pot* să-mi ucid mama! repetă Harold Dercksz, și fața sa martirizată se ascuți din cauza durerii chinuitoare.

Își încleștă agitat mâinile...

— Și totuși, va trebui ca cineva să-i spună, îi șopti Ina bătrânei Anna, care stătea alături de ea, monmăind și vorbind de una singură, complet zăpăcită.

Se auzi însă soneria de la intrare. Ina se duse să deschidă. Era Anton. Aceasta era ziua în care venea să-i facă mamei sale vizita săptămânală.

— Este cineva cu Mamma?

— Mătușa Stefanie, spuse Ina.

— Ce s-a întâmplat? întrebă el, văzând figura ei consternată.

— Doctorul Roelofsz a murit.

— A murit?

Daan Dercksz îi povesti în câteva cuvinte.

— O să murim cu toții, murmură el. Dar e o lovitură pentru Mamma.

— Tocmai unchiule, cine ar fi cel mai potrivit să-i spună, zise Ina. N-ai vrea s-o faci *tu*?

— Aș prefera să nu fiu eu acela! spuse Anton Dercksz, mohorât. „Nu. Mai bine să hotărască asta între ei, gândi el; nu era el omul care să se amestece în lucruri neplăcute ce nu-l priveau. Ce avea ei cu toate astea? Venea o dată pe săptămână s-o vadă pe maică-sa: asta era datoria lui filială. În rest, puțin îi păsa de toată turma asta! De fapt, Stefanie îl pisase până peste cap în ultimul timp, încercând să-l convingă să-și lase banii finei sale, micuței Netta a Van Wely-ilor; și el nici gând n-avea să facă așa ceva: ar fi preferat să-și arunce banii la canal. El n-a avut niciodată prea mult de-a face cu Harold și cu Daan, care erau asociați în afacerile din Indii și erau foarte apropiați între ei; lui îi erau ca niște străini. Pe Ina nu putea s-o suferă, mai ales de când d’Herbourg îl scosese din buclucul acela cu fetița spălătoresei. Nu-i păsa nici cât negru sub unghie de întreaga șleahtă! Singura lui plăcere era să șadă acasă, să-și fumeze pipa, să citească, să se lase purtat pe aripile imaginației sale, închipuindu-și întâmplări plăcute, tulburătoare, care se petrecuseră în trecutul mai apropiat sau mai depărtat... Dar acestea erau lucruri despre care nu știa nimeni. Erau grădinile sale tainice, în care trona singur, învăluit de fumul ce-i umplea camera, bucurându-se și desfătându-se în plăceri nebănuite, căci îmbătrânise într-atât încât uneori își permitea să se lase ispitit a comite imprudențe gratuite, ca aceea cu fetița spălătoresei, prefera să rămână liniștit în mijlocul norilor de fum și să evoce acele grădini tănuite pe care nu le divulgase niciodată și unde nimeni nu putea să vină să-l caute. Și jubila cu o încântare ascunsă, urzind din ce în ce mai multe închipuiri, pe măsură ce îmbătrâneau; nu făcu însă altceva decât să spună, repetând propriile-i cuvinte:

— Nu, prefer să nu-i spun eu... E foarte trist... Mai e cineva sus, în afară de Stefanie? Atunci aș putea să urc și eu, Anna...

Și se îndreptă către scări...

Oare unchiul Anton ar putea să știe ceva? se întreba Ina cu o curiozitate nestăpânită. El era totdeauna atât de mohorât, atât de rezervat; fără îndoială că ținea pentru el ce știa. Să se ducă să-l întrebe? Și în timp ce tatăl ei rămăsese ghemuit de durere pe scaun și discuta mai departe cu unchiul Daan care dintre ei era mai nimerit să-i spună bătrânei că doctorul Roelofs a murit, Ina se repezi pe coridor după unchiul ei – Anna se întorsese la bucătărie – și îi șopti:

— Spune-mi, unchiule, ce s-a întâmplat?

— Întâmpat? Când? întrebă Anton.

— Acum șaizeci de ani... Erai un băiat de cincisprezece ani atunci... în timpul acela s-a întâmplat ceva care...

El o privi înmărmurit.

— Despre ce vorbești? întrebă el.

— S-a întâmplat ceva, repetă ea. Trebuie să-ți amintești. Ceva pe care Papa și unchiul Daan îl știu, ceva pe care Papa l-a știut dintotdeauna, ceva care l-a făcut pe unchiul Daan să vină în Olanda...

— Acum șaizeci de ani? se miră Anton Dercksz.

Se uită drept în ochii ei. Întrebarea Inei, atât de bruscă, provocă un asemenea șoc în mintea sa de om egoist în care cloceau mereu tot felul de idei, încât avu brusc viziunea timpurilor de acum șaizeci de ani și își aminti în mod limpede faptul că el bănuise totdeauna că trebuia să fi fost ceva între mama sa și Takma, ceva care rămăsese ferecat între ei. Simțise totdeauna asta atunci când, plin de teamă, șovăitor, se apropia de mama lui, în fiecare săptămână, și îl găsea pe Takma stând în fața ei, și tresărind nervos, cu o zvâcnire a mușchilor gâtului care-l făcea să pară că ascultă ceva... Acum șaizeci de ani?... Ceva trebuie... ceva trebuie să se fi întâmplat. Și în limpezimea nălucirii sale de-o clipă, aproape că văzu întâmplarea, îi ghici prezența, lăsa să cadă vălurile de pe moartea tatălui său de acum șaizeci de ani și fu îndreptat, în mod aproape inconștient, către adevăr. Ajunse la el cu

acea perspicacitate sensibilă a unui bătrân, de durată unei clipe. În însăși depravarea lui își ascuțise mintea și citea deseori limpede în trecut.

— Acum șaiszeci de ani? repetă el, privind-o pe Ina cu ochii lui împăienjeniți. Și ce fel de întâmplare ar putea să fie?

— Nu poți să-ți amintești?

Stătea pe ghimpi, chinuită de curiozitate; ochii îi străluceau, săgetându-l. Abia o mai putea recunoaște, căci îi pierise cu totul expresia de distincție zeflemitoare. Anton nu putuse s-o sufere niciodată, iar pe d'Herbourg îl ura. Zise:

— Pot oare să-mi amintesc? Ei bine, da, dacă mă gândesc mai adânc, pot să-mi amin

20 - Secretul din Java - c. 1/1272

tesc ceva... Ai dreptate: eram Un flăcău de cincisprezece ani atunci...

— Îți amintești - Ina se întoarce și se uită de-a lungul coridorului, privi către ușa deschisă a salonașului, văzu spatele tatălui său ghemuit, ca sub apăsarea unei poveri - îți reamintești... de *baboe* a bunicii?

— Da, desigur, spuse Anton Dercksz, îmi amintesc de ea.

— Mă-Boeten?

— Cred că așa o chema.

— Știa ceva?

— Dacă știa ceva? Foarte probabil, foarte probabil... Da, cred că știa...

— Dar *ce* anume, unchiule? Papa este așa de deprimat; nu întreb din curiozitate.

El râse răutăcios. Nu știa, bănuise doar ceva timp de o secundă. De fapt, totdeauna crezuse că se petrecea ceva între mama lui și Takma, ceva pe care îl ascundeau amândoi, în vreme ce așteptau, fără sfârșit. Dar râse răutăcios și satisfăcut în sinea lui pentru că Ina dorea să afle și pentru că nu avea să afle, cel puțin nu de la el, oricât și-ar fi închipuit ea că el știe. Spuse rânjind:

— Draga mea, sunt lucruri pe care e mai bine să nu

le știi. Nu e cazul să știi tot ce s-a întâmplat... cu șaizeci de ani în urmă...

Și o părăsi, urcând încet scările și reflectând că Harold și Daan știau ce era acel Ceva ascuns, acel Ceva pe care Mamma și Takma îl țineau tănuțit între ei, de ani de zile... Doctorul îl știa și el, aflate poate... Doctorul murise, Takma murise, dar Mamma nu încă...

acum Mamma ținea numai pentru ea întâmplarea aceea ascunsă... Dar Harold știa despre ce e vorba. Daan știa și el... și Ina voia să afle...

Râse răutăcios când ajunse pe palierul de sus, înainte de a intra la mama lui. Dinăuntru se auzea glasul strident al Stefaniei.

„Mie, își spuse, nu-mi pasă câtuși de puțin de toată gloata asta, atâta vreme cât ei *mă* lasă în pace, la pipa și la cărțile mele. Puțin îmi pasă de toți... chiar dacă vin o dată pe săptămână să-mi văd mama... Și ce vrea ea să țină pentru ea, și ce a făcut ea cu Takma acum șaizeci de ani, nu mă privește. Asta-i treaba ei, poate treaba *lor*... dar a *mea*, în niciun caz!

Intră și când o văzu pe mama sa, neverosimil de bătrână și de firavă în lumina de amurg a perdelelor, el șovăi și se îndreptă către ea, plin de venerație.

C e auzi din nou soneria și Anna, profund mișcată de moartea doctorului Roelofs vaitându-se: „O, Doamne, o, Doamne!”, deschise ușa Ottiliei Steyn de Weert și Adelei Takma. Ina le întâmpină în coridor. Nu știau de moartea doctorului; și când auziră și îi văzură pe Daan și pe Harold în salonaș, se produse o mare zarvă – domolită la gândul că Mamma se afla sus – schimburi de întrebări, consternare și confuzie pline de tristețe, consultări, nehotărâre; cum era mai bine să se facă: să-i spună Mammei, sau să-i ascundă...

— Nu putem să-i ascundem mereu, zise Ottilie Steyn. Mamma nu știe nici măcar de domnul Takma... și acum a mai venit și asta! Ah, e groaznic, groaznic! Adèle, te duci sus?

— Nu, spuse Adèle simțindu-și inima strânsă în

această casă, acum când știa secretul. Nu, Otilie, trebuie să mă duc acasă; Mamma va avea destui vizitatori și fără mine.

Adèle se ferea să o vadă pe bătrână, acum când știa; și cu toate că venise în casa ei împreună cu Otilie Steyn, nu se va duce sus.

— Otilie, spuse unchiul Daan surorii sale, ar fi mai bine să-i spui *tu...* despre doctorul Roelofsz.

— Eu? întrebă Otilie Steyn cu o tresărire.

Dar, în clipa aceea, cineva de pe stradă se uita înăuntru pe fereastră.

— Este Steyn, spuse Harold, descurajat.

Steyn sună și fu primit înăuntru. Nu-l văzuseră niciodată atât de furios. El nu catadicsi să spună bună ziua și se îndreptă direct către soția sa.

— Mi-am închipuit că am să te găsesc aici, îi spuse el apăsător, cu vocea lui de bas. Ți-am văzut fiul pe care l-ai adus de la Londra cu tine.

Otilie îl înfruntă.

— Ei, și?

— De ce trebuie ca sosirea acestui tânăr domn să constituie o surpriză de care să aflu pe stradă?

— De ce ar trebui să-ți spun că Hugh a venit cu mine?

— Și de ce a venit, mă rog?

— Ce te privește pe tine asta? Întreabă-l pe el dacă vrei să știi.

— Când își face apariția, o face pentru bani.

— Foarte bine, atunci e pentru bani. În niciun caz pentru banii tăi...

Se priveau unul pe altul încordați, dar Steyn nu dorea să continue discuția despre bani, pentru că Otilie moștenise o parte din averea lui Takma. Hugh Trevelley adulmeca banii, oriunde s-ar fi aflat; și nu era Steyn acela care să considere banii soției sale drept ai lui; dar, în calitate de executor testamentar al bătrânului Takma, socotea că este rușinos ca fiul soției sale să râvnească atât de curând la banii ei... El încetă să mai vorbească. Dar

ochii îi mai trădau ura. Harold îl luă însă de mână și spuse:

— Frans, doctorul Roelofs a murit.

— A murit? repetă Steyn uluit.

Ina îi privea și își ciuli din nou urechile. Nu se poate spune că după-amiaza asta nu fusese plină de noutăți. Chiar dacă nu a auzit despre întâmplare, auzise alte lucruri: auzise de moartea subită a doctorului, auzise că mătușa Thérèse urma să vină de la Paris, auzise că Hugh Trevelley era la Haga. Și acum a auzit foarte clar ce era cu banii bătrânului. Trebuie să-i fi lăsat mătușii Ottilie ceva, dar cât? Să fi fost oare o moștenire însemnată?... Da, într-adevăr, după-amiaza fusese bogată în noutăți; și ochii ei uitară să privească cu distincție și scânteiară asemenea ochilor arzători ai unei șopârle...

Frații îl consultau însă pe Steyn: ce părere avea? Să-i spună Mammei de moartea doctorului Roelofs, sau să i-o ascundă?... Ei reflectau în tăcere. Afară se dezlănțui o aversă de ploaie, o ploaie ametoitoare. Vântul sufla și norii coborâra. Înăuntru, focul ardea în sobă cu flăcări roșii, cu ușoare trosnituri, în spatele gemulețelor de mică, strălucind în lumina amurgului care se lăsa. În vremea aceasta se ivi întâmplarea... și îl scrută pe Harold, îl privi adânc în ochii aproape închiși din cauza durerii. Întâmplarea! Harold o știuse din fragedă copilărie; Daan o știa de câteva luni și sosise din Indii la fratele său, din cauza ei; Stefanie și Anton bănuiau, refuzând însă amândoi să o știe, căci altfel ar fi fost urmăriți de ea în zilele ce le mai rămăseseră de trăit; jos, Adèle și Steyn o știau și ei datorită scrisorii rupte în două, în patru, în opt, scrisoarea pe care bătrânul nu fusese în stare să o distrugă. La Paris, Thérèse, care urma să vină în Olanda o știa și ea; în Indii, *mantri* o știa... Dar niciunul dintre ei nu vorbea despre întâmplarea... care trecea; iar Harold și Daan nu știau că Adèle și Steyn aflaseră; și niciunul dintre ei nu știa că Thérèse, de la Paris, aflase și ea; Steyn și Adèle nu știau că *mantri* din Indii știa; că Daan știa și că Harold știuse de atâta vreme... Iar Ina știa despre *mantri* și mai știa că se întâmplase ceva, deși nu știa nimic de Adèle și Steyn...

Nimeni nu vorbea de întâmplare și totuși umbra Ei îi împresura, perindându-și vălurile de ceață... Dar cea care nu știa absolut nimic și nu bănuia nimic era Ottilie Steyn, absorbită cu totul de tristețea vieții ei apuse: o viață de adulare, de intensă admirație, de pasiune, atributul adus de bărbați. Fusesse frumoasa Lietje; acum era o femeie bătrână și îi ura pe cei trei soți ai ei, dar cel mai mult îl ura pe Steyn! Și poate pentru că era atât de departe de sfera întâmplării, Haroid îi luă ușor mina și ascultând de un impuls inconștient, spuse:

— Da, Ottilie, tu... tu trebuie să-i spui Maramei că doctorul Roelofsz a murit. Va fi o mare lovitură pentru ea, dar nu putem, nu trebuie să i-o ascundem... Cât despre moartea lui Takma, ah, Marama o va înțelege în curând, fără să i se spună nimic!...

Vocea lui blândă domoli spaima și tulburarea Ottiliei și ea zise:

— Dacă tu, Harold, crezi că pot să i-o spun eu, atunci am să mă duc sus și am să încerc... Am să încerc să-i spun... Dar, dacă n-am s-o pot face în timpul discuției, atunci n-am... atunci pur și simplu n-am să i-o spun...

Se duse sus, nevinovată ca un copil. Ea nu *știa*. Ea nu știa că mama ei, cu mai bine de șaizeci de ani în urmă, fusese părtașă la un omor pe care bătrânul doctor surd o ajutase să-l ascundă. Ea știa că Takma a fost tatăl ei, dar nu și faptul că *el*, împreună cu mama ei, îl omorâse pe tatăl fraților ei, pe tatăl surorii sale Thérèse. Ea se duse sus și, când intră în salonaș, Stefanie și Anton se ridicară să plece, astfel ca Marama să nu aibă prea mulți oaspeți deodată.

De altfel pe bătrână nu o obosea să stea la taifas - sau să rămână câtva timp cu vizitatorul ei într-o plăcută tăcere - atâta vreme cât „copiii” nu veneau toți deodată. Era încă ușor extaziată de viețile tinere pe care le văzuse, de copilașii lui Lily Van Welly. Ea a vorbit despre ei cu Stefanie și Anton, neștiind că micuții erau finii lor - nimeni nu-i spusese asta - și credea că, într-adevăr, numele micuței Netta era Ottilietje, așa că o numea micuța Lietje:

ei știau despre cine vorbea.

Otilie Steyn fu lăsată singură cu mama ei. Ea nu vorbi mult, ci stătu doar alături de mama sa, care îi luase mâna în mâinile ei... Ah, se simțea și ea mișcată! Acolo, în fotoliul acela gol, la care bătrâna nu înceta să privească, bătrânul Takma nu se va mai așeza niciodată... Tatăl ei! îl iubise așa cum își iubește o fiică tatăl! Moștenise o sută de mii de guldeni de la el, dar niciodată nu-i va mai strecura o hârtie de o sută de guldeni în mână, în felul lui, plin de bunătate.

Bătrâna parcă ghicise ceva din gândurile fiicei sale, căci spuse, cu o mișcare a mâinii către fotoliu:

— Bătrânul Takma este bolnav.

— Da, spuse Otilie Steyn.

Bătrâna dădu din cap cu amărăciune.

— Nu mă aștept să-l mai văd în iarna asta.

— Se va face bine din nou.

— Chiar dacă va fi așa, n-o să-i dea drumul să iasă din casă...

— Nu, spuse Otilie, cu voce înceată. Poate că nu, Mamma...

Îi ținea în mâini degetele bătrâne, subțiri ca niște bețișoare... Știa că frații o așteptau jos; poate și Stefanie, și Ina... Adèle Takma plecase.

— Mamma, spuse ea, deodată, știi că mai este și altcineva bolnav?

— Nu, cine?

— Doctorul Roelofsz.

— Roelofsz? Da, nu l-am văzut... Nu l-am văzut în ultimele două zile.

— Mamma, spuse Otilie Steyn, întorcând spre ea fețișoara întristată - o față încă drăguță, cu ochii albaștri, copilăroși - este foarte trist, dar...

Nu! Pur și simplu, nu putea să-i spună, încercă să-și retragă cele rostite și să nu completeze fraza, dar bătrâna pricepu imediat înțelesul acelor puține cuvinte:

— A murit? Întrebă repede.

Glasul ei străpunse inima Otiliei Steyn. Nu avu

puterea să rostească o dezmințire: încuviință cu un zâmbet dureros.

— Aah! oftă bătrâna, zdrobită.

Și privi spre scaunul lui Takma. Ochii ei bătrâni, uscați, nu plânseseră; ei priviră doar fix, cu intensitate. Rămase dreaptă în fotoliul ei. Trecutul i se desfășura în fața ochilor, auzea multe voci în jurul ei. Dar rămase dreaptă și privi fix înainte.

— Când a murit? întrebă în cele din urmă.

Otilie Steyn îi povesti în foarte puține cuvinte.

Ea era aceea care plângea, nu mama ei. Bătrâna femeie, se văzu cu șaizeci de ani în urmă. Atunci i se dăruise lui Roelofsz ca să nu vorbească... El nu a vorbit... I-a rămas prieten, loial, în tot acest lung, lung, răstimp; a împărțit cu ea și cu Takma hidoasa povară a trecutului. Nu, nu; el nu vorbise niciodată... și au îmbătrânit atât de tare, fără... fără ca nimeni să știe... Nimeni nu știa, niciunul din copiii ei... Oamenii trâncăniseră uneori, de mult, se șoptiseră lucruri cumplite; dar trecuseră... Totul a trecut, totul a trecut... Nimeni nu știa în afară de Takma însuși, acum când bietul Roelofsz murise. Ceruse un preț mare... dar a rămas totdeauna loial...

Otilie Steyn plângea. Nu mai spusese nimic și luă mâna mamei sale. Se făcuse foarte întuneric. Însoțitoarea intră să aprindă lampa... „Vântul urla jalnic; ploaia lovea în geamurile ferestrelor; umezeala rece o pătrunse pe Otilie, dându-i o senzație neplăcută, de parcă ceva, ca o adiere înghețată trecea pe lângă ea, în camera aceasta cu focul abia pâlpâind. Bătrâna nu mai putea să îndure o căldură prea mare. Lampa care atârna deasupra mesei din mijlocul camerei proiecta un cerc de lumină; restul încăperii rămânea în umbră; pereții, fotoliul, fotoliul gol din față. Însoțitoarea plecase atunci când bătrâna întrebă deodată.

— Și... și domnul Takma, Otilie?

— Ce e, Mama?

— Este... este și el bolnav?

Fiica fu zguduită de expresia de pe fața mamei sale; ochii ei triști priveau fix în gol...

- Mamma, Mamma, ce s-a întâmplat?
- Este bolnav... sau și... el...
- Bolnav? Da, este bolnav și el. Mamma...

Și se întrerupse.

Mama ei privea fix înainte, pironindu-și ochii asupra fotoliului gol care se afla în umbră, lângă perete. Otilie se înspăimântă căci mama sa ridică cu greutate brațul înțepenit și tremurător din poală și arătă ceva cu degetul ei subțire, ca un bețișor...

- Mamma, Mamma, ce *este*?

Bătrâna privea fix și arăta cu degetul, privea și arăta' cu degetul fotoliul gol.

- Acolo... acolo, bâigui ea. *Acolo!*

Și continuă să-și pironească privirile și să arate. Nu spunea nimic, dar vedea. Se ridică încet, privind încă, arătând încă și se lăsă apoi jos încet, foarte încet... Otilie sună de două ori; însoțitoarea se repezi îndată în cameră. De jos se auzea învâlmășeală, exclamațiile înăbușite ale Annei, „O, Doamne, o, Doamne, o, Doamne”, și glasuri care șopteau. Ina, Daan și Stefanie veniră sus. Dar ei nu intrară în cameră; însoțitoarea le făcu semn că nu era nevoie...

Brațul țeapăn al bătrânei se lăsă încet de-a lungul trupului, în timp ce se afla încă în picioare... Ea nu încetase să privească și se îndepărtase, încet...

Părea că n-o mai vede pe Otilie, sub impresia groazei provocate de ceea ce a văzut. Și tot ce putu să spună, cu ochii rătăciți, deși conștiința îi rămăsese întreagă, fu:

- În pat!... În pat!...

O spuse ca și când ar fi fost foarte, foarte obosită. Anna și însoțitoarea o așezară în pat. Rămase tăcută „cu buzele subțiri strânse și ochii încă pierduți în gol. Inima ei văzuse și... știa. Știa că el, Takma, Emile, omul pe care îl iubise mai presus de orice, de orice, în anii de demult, era mort, era mort...

Ț Ț aide, îi spuse Lot cu delicatețe lui Elly.

— „Într-o dimineață, când stăteau în salonașul în oare el venise atât de des odinioară, înainte de a se

căsători, ca să stea de vorbă, să-și bea ceaiul. Hai să stăm de vorbă pe îndelete... Ne-au făcut pe amândoi să ne întoarcem din Italia, de la lucrul nostru. Iar noi – fără să ne dăm seama – nu ne-am gândit niciodată că într-o zi, era foarte posibil să se întâmple așa ceva. Bietul bunic era atât de bătrân! Ne închipuiam că ar fi putut *să trăiască veșnic!* ... Acum însă, că suntem aici și Steyn ne-a spus că totul e pus la punct, am putea totuși să ajungem la o hotărâre rațională. Tu nu vrei să stai în casa asta; într-adevăr e prea mare, prea mohorâtă, prea veche... Să locuim cu Mamma... mă rog, eu i-am făcut o aluzie zilele trecute, dar Mamma mi-a răspuns atât de vag, de parcă zău, nu i-ar fi făcut prea mare plăcere... Acum că Hugh stă cu ea, s-a înstrăinat de mine: Hugh în sus și Hugh în jos! Totdeauna a fost așa! La fel era și pe vremea „domnului” Trevelley, când eu eram un adolescent și Hugh un copil. Nici John și Mary nu aveau prea mare trecere. Acum e același lucru... Așa încât nu mai poate fi vorba să locuim împreună. Dar ce vom face, Elly, să căutăm o casă mai mică și să ne instalăm? Sau să plecăm din nou în străinătate, să ne întoarcem în Italia?... La urma urmei, ți-a plăcut acolo și a fost minunat că am lucrat împreună... Am fost foarte fericiți acolo, nu-i așa, Elly?

Glasul lui era blând, așa cum fusese totdeauna, dar se simțea în el o nuanță de implorare. Temperamentul lui de blond – oare nu începuse să încărunțească puțin pe la tâmples? – ena lipsit de vitalitate și nu ascundea o fire pătimașă, dar avea o mare delicatețe. Sub aparența unei amărăciuni, a unui orgoliu plin de ironie și a cinismului de suprafață, era bun și indulgent cu ceilalți, fără a avea ambiții mari în ceea ce-l privește. În sufletul lui efeminat se ascundea filosofia unui artist care contempla totul în jur și în el însuși, fără să ajungă la vehemență și violență din orice motiv. El o rugase pe Elly să fie soția lui, poate ca urmare a propriei ei sugestii nemărturisite, și anume că avea nevoie de el în munca ei. În viața ei; și deseori glumind, câteodată serios, se întrebese de ce se însoară, de ce s-a însurat și dacă nu cumva libertatea și

independența i s-ar potrivi mai bine. Dar, de când a văzut fericirea surorii sale și a lui Aldo, la Nisa, și când a trăit propria lui fericire, liniștită, sufletul său oarecum indiferent, foarte aprins și foarte sincer în ironia sa tristă, îl făcea să se închisteze, aruncându-l aproape într-o stare de panică, sub influența fricii de bătrânețe. De când a fost în stare să se bucure, cu prudență de fericirea de-o clipă, întocmai cum ar fi prins un fluture prețios, de atunci totul rămăsese neschimbat. De atunci, fericirea lui blândă, liniștită, îl însoțise: un sentiment foarte serios și foarte adevărat; de atunci ajunsese s-o iubească pe Elly așa cum nu-și închipuise vreodată că va putea să iubească pe cineva. Și a fost o bucurie pentru el să hoinărească prin Italia cu Elly, să-i pândească încântarea în mijlocul trecutului acela superb, care murise atât de artistic, iar după reîntoarcerea la Florența, să se scufunde, la stăruința ei, în cele mai serioase studii despre epoca familiei Medici. Cât au mai cotrobăit și au mai răscolit împreună, luându-și note pe măsură ce lucrau. Cum scria el seara, simțindu-se atât de fericit în salonașul de la pensiunea unde locuiau! Două lămpi, una alături de Elly, cealaltă în dreptul lui, își aruncau lumina peste hârtiile și cărțile lor; vase cu flori înmiresmate le stăteau în preajmă, fotografiile de pe pereți reflectau frumuseți de muzee în amurgul care îi împresura. Dar în mijlocul minunățiilor acestui pământ și ale acestei arte, în plină fericire, în soarele strălucitor, îl cuprinsese un fel de indolență; el îi propunea deseori lui Elly o plimbare la țară, o excursie, o hoinăreală la Fiesole, la Ema; îi plăcea să urmărească viața omului de pe stradă, să îi zâmbească, plin de bucurie. Arhivele erau reci și prăfuite; pur și simplu, nu putea să stea pe loc și să lucreze întruna, fără oprire. Iar seara și-ar fi plimbat privirile pe Arno, și-ar fi fumat țigara, stând fericit la fereastră până când și Elly își va fi închis cărțile, iar familia Medici se va fi topit în lumina schimbătoare a serii timpurii de afară și abia dacă s-ar mai fi zărit...

La început nu observase dezamăgirea ei. Când și-a dat seama de ea, n-a vrut s-o supere și a revenit la studiile

sale. A făcut-o însă fără tragere de inimă. Munca asta regulată nu i se potrivea. Îi obosea mintea; simțea cum creierul său îi opune o rezistență hotărâtă, așezându-i un fel de barieră în calea ideilor ce încercau să pătrundă... întocmai cum simțise pe vremea când era la școală și avea de făcut o adunare, pe care o greșea de două ori sau de trei ori... Pe deasupra, ardea de nerăbdare să scrie eseuri efemere; avea, de pildă, material berechet despre Medici, despre frescele lui Benozzo Gozzoli de la Palazzo Ricardi... Oh, să scrie un eseu ca ăsta, aici, din depărtare, să-l facă să strălucească în nestemate de azur și de aur! Dar el nu îndrăznește să scrie articolul pentru că Elly îi spusese odată:

— Nu te apuca să fărâmițezi în articole tot ce am adunat.

În ceea ce o privea, Elly se devotase cu sârguință și cu o perseverență bărbătească studiului său și simțea ea însăși un fel de imbold interior ca să scrie cartea lor: un studiu istoric minunat, serios. Ea înțelese însă că numai talentul ei nu era de ajuns pentru așa ceva... în timp ce ar fi fost destul ca Lot să o dorească și ei doi, împreună, ar fi putut realiza ceva foarte bun... Lot însă simțea acea indolență care îi sleia tot mai mult puterile, își simțea reținerile ca pe un obstacol tenace, amenințător, ce i se opunea și care îi apăsa creierul; și într-o bună dimineață îi spuse, puțin nervos, că îi era imposibil, era prea greu pentru el, nu putea s-o facă. Ea nu a insistat, dar a fost cuprinsă de o mare dezamăgire. A rămas totuși delicată, bună, i-a răspuns politicos la întrebări și nu și-a trădat adâncimea dezamăgirii... Cărțile i-au rămas închise, notițele sub presse-papieruri, și n-a mai fost deloc vorba de familia Medici. Astfel, între ei se produse un gol. Cu toate acestea, Lot s-a simțit fericit și a rămas credincios acelei blânde binecuvântări, care se pogorâse asupra lui, veselă, și care îmbrăcase într-o ușoară strălucire aparentă atât cinismul său monden, cât și amenințarea care plutea deasupra lor. Dezamăgirea lui Elly creștea și deveni o mare durere, chiar mai mare decât aceea pe care o trăise, ca tânără fată, atunci când logodna ei fusese ruptă, când îl

pierduse pe cel dintâi om pe care l-a iubit. Era o femeie care suferea mai mult pentru alții decât pentru ea, suferea pentru că n-a putut să-l înalțe pe Lot la mari înfăptuiri. Dragostea ei pentru Lot, după patima plină de emoții pentru celălalt, era foarte cerebrală; era mai mult dragostea unei femei cultivate decât aceea a unei femei pătimașe și senzuale. Lucrul acesta nu-l realiza nici ea însăși pe deplin. Dezamăgirea ei cumplită era însă aceea că nu-l putea face pe Lot să rea-*Uzeze o* operă mare; și golul din jurul ei spori. În vremea aceasta, Lot, înconjurat de frumusețea acelei țări care îi era dragă, în mijlocul fericirii lui blânde, nu simți pustiul din jurul său decât depărtându-se ca o panoramă asupra căreia ochii lui rătăceau visători...

Între ei nu se schimbaseră niciun cuvânt amar, dar atunci când stăteau împreună, Elly simțea cum crește în ea un sentiment de zădărnicienie. Ea nu era genul de om contemplativ. Acea hoinăreală prin orașele italiene, acea rătăcire printre frumusețile din muzee nu o satisfăceau pe ființa pentru care activitatea era o nevoie reală, autentică. Degetele ei răsfoiau paginile Baedekerului cu un tremur nervos ce trăda sentimentul zădărnicieniei. Nu putea să admire și să viseze întruna, nu putea să trăiască în felul acesta! Trebuia să acționeze. Trebuia să se devoteze. Jinduia să aibă un copil... Și totuși, un copil, sau poate mai mulți, chiar dacă nu aduceau nefericire, nu aduceau nici fericire. Era conștientă de lucrul ăsta. Chiar dacă ar fi avut copii, nu și-ar fi satisfăcut îndeajuns nevoia de activitate prim educarea și creșterea lor; ar fi îndeplinit-o ca pe o datorie de dragoste, dar nu i-ar fi umplut viața. Simți chemarea aproape masculină care sălășluia în ea, îndemnând-o să lupte cât putea de mult. Dacă va ajunge la limită, ei bine, atunci nu va merge mai departe. Dar să lupte până la capăt, să-și îndeplinească misiunea, așa cum i-o cere firea sa!... Și îi vorbi lui Lot în sensul acesta. El nu știa ce să-i răspundă, nu o înțelegea, simțea că îi scapă ceva. Nu au ajuns niciodată la cuvinte tari, dar de ambele părți au fost mici sâcâieli și replici la sâcâieli, după prima

ușoară tulburare care s-a abătut asupra lor.

Această bruscă întoarcere acasă deși a produs o schimbare neașteptată de atmosferă, a intensificat totuși, prin relativa ei neînsemnătate, simțământul nutrit de Elly și anume că era în dezacord cu tot ce se întâmpla în jurul ei. Îl iubise pe bătrân ca pe un tată, mai mult decât ca pe un bunic, dar sosise prea târziu ca să-l mai vadă pe patul de moarte, iar chestiunile de afaceri puteau să fie aranjate prin împuternicire.

— Da, dar iată-ne acum aici, spuse Lot, și trebuie să stăm de vorbă ca niște oameni înțelepți... N-ar fi bine să ne întoarcem în Italia, Elly?

— Nu, Lot, sunt bucuroasă că am fost acolo cu tine; de ce să ne întoarcem imediat și să încercăm s-o luăm iarăși de la capăt?...

— Să ne instalăm aici la Iiaga? Să mergem să trăim undeva la țară, după ce trece iarna?

Ea îl privi pentru că sesiză o nuanță de implorare în glasul său; el stăruia din cauză că simțea că îi scapă ceva... și deodată, o cuprinse mila. Se aruncă la pieptul lui și își împleti brațele în jurul gâtului său.

— Dragul meu băiat! spuse ea. Îți sunt atât de devotată!

— Și eu ție, Elly, dragostea mea... Te iubesc mai mult decât mi-aș fi închipuit vreodată că pot iubi pe cineva. Oh, Elly, să păstrăm acest simțământ! Să nu ne lăsăm furați de iritare... Vezi, între noi n-a existat niciodată vreun cuvânt răutăcios, dar simt încă ceva în tine, o nemulțumire... Este din cauză că...

— Din cauză că ce, Lot?

— Din cauză că nu sunt în stare să fac... atât cât ai vrea tu să fac. Am lucrat împreună atât de plăcut, iar lucrul pe care l-am înfăptuit nu-i zadarnic... Acest gen de lucru nu e niciodată zadarnic... Dar tu știi, dragă, a voi să-l duc la îndeplinire așa cum te aștepti tu de la mine... îmi este peste putință. Nu sunt atât de desăvârșit. Sunt un scriitor de reviste; un diletant, nu un istoric. Talentul meu este efemer și tot ceea ce creez este efemer, totdeauna a

fost așa... Ia-l așa cum e...

— Da, Lot, îl iau așa cum e. Nu mai sunt amărâtă... din cauza bietei noastre familii Medici.

— Ai să vezi, am să scriu o serie de articole de pe urma cercetărilor pe care le-am făcut împreună; zău, ceva foarte bun. Un ciclu: vor apărea unele după altele...

— Da, așa să faci!

— Dar atunci trebuie să te interesezi și tu de ele.

— Mă voi interesa, cu siguranță.

— Și acum, haide să vorbim despre ceea ce vom face, despre locul unde ne vom stabili.

— Ar fi mai bine să nu ne instalăm acum... Să stăm aici până ce se va vinde casa și apoi...

— Foarte bine, apoi vom vedea.

— Da.

— Nu am văzut-o încă pe bunica. Să nu ne ducem la ea în după-amiaza asta?

— Nu cred că s-a refăcut de atunci, dar putem să ne ducem și să întrebăm.

Îl sărută cu afecțiune. Era ca o compensare după săcăielile și neînțelegerile care avuseseră loc între ei, fără vreun schimb de cuvinte tari. Ea încercă să se adune, să se concentreze asupra năzuinței mistuitoare a sufletului ei. Îl iubea pe Lot din toată inima; i s-ar devota... și poate, mai târziu, copiilor lui... Aceasta ar fi îndeajuns ca să umple viața unei femei... ar putea să-și reia micile ei pasiuni; ar putea să reînceapă sculptura; la urma urmei, „Băiatul cerșetor” era foarte reușit... Ocupația aceasta îi va împlini viața, atâta vreme cât va fi fericită cu soțul ei; și de lucrul acesta era sigură, începu să vorbească cu un interes mai viu decât la început; părea să-și fi revenit oarecum din deprimarea ei. Va duce o viață obișnuită, ca soție fericită, ca mamă fericită, și va înceta să mai râvnească la lucruri mari, îndepărtate... Va renunța să năzuiască după orizonturi greu de atins, după orizonturi care s-au dovedit a fi inaccesibile, obligând-o până la urmă să dea înapoi.

La masa de prânz fu veselă și mătușa Adèle se învioră și dânsa. Biata de ea, fusese deprimată sub o

povară grea. Era tristă și pentru că i se părea că Lot și Elly nu sunt prea fericiți. Mătușa Adèle strălucea acum, fericită că Elly era mai veselă, că arăta mai luminată și că vorbea din nou cu limbuția ei neostenită.

I

În după-amiaza aceea, Lot și Elly se duseră s-o vadă pe bunica.

Din seara în care Mamma Otilie îi spusese de moartea doctorului Roelofsz, bătrâna nu mai părăsi patul. Doctorul Thielens o vizita în fiecare zi, declarând că se afla cu adevărat într-o stare deosebit de bună: oricum, nu suferea de niciun fel de boală; poate că suferea doar de bătrânețe. Mintea îi era perfect limpede și doctorul era uluit în fața acelei constituții splendide, constituția unei femei puternice care avea un sânge foarte sănătos și o uriașă vitalitate.

La Nassaulaan, când Lot și Elly sunară la ușă, Anna, care tocmai vorbea cu Steyn în coridor, se grăbi să le deschidă.

— Venisem să văd ce face Mamma, le spuse Steyn.

— Poftiți, vă rog, li se adresă Anna. Am aprins un foc bun în salonaș.

Bătrâna servitoare alungă pisica la bucătărie. Ei nu-i plăcea să se stea de vorbă pe coridor, ci mai curând în salonaș, atunci când rudele așteptau acolo, sau veneau să afle noutăți; și se grăbi să le servească vișinata.

— E plăcută și reconfortantă pe vremea asta rece, domnule Lot și doamnă Elly... Doamna cea bătrână a stat în pat de atunci... Ah, cine poate să spună dacă nu cumva e începutul sfârșitului!... Totuși doctorul Thielens este destul de mulțumit... Ah, știți, doamna Thérèse este și ea aici, adăugă ea, în șoaptă.

— Nu mai spune! zise Lot. Când a venit?

— Ieri... și doamna a primit-o imediat... E foarte drăguță, recunosc asta... însă vedeți... stă toată ziua în genunchi lângă patul doamnei, spunându-și rugăciunile... și poate că asta nu-i face niciun bine doamnei, care n-a fost niciodată foarte religioasă... Și apoi, rugăciunile alea

catolice durează așa de mult, așa de mult... Mă întreb dacă doamnei Thérèse n-o să-i înțepenească genunchii din cauza asta. Eu n-aș putea să rezist la așa ceva – De asta sunt sigură... Da, da, doamna Thérèse este aici; ea doarme la hotel, dar stă toată ziua aici și se roagă... și cred că i-ar fi plăcut să rămână și noaptea trecută... dar însoțitoarea a zis că dacă doamnei îi va fi mai rău, îi va ruga pe vecini s-o sune imediat la telefon; ei au telefon; doamna n-ar fi acceptat niciodată să aibă vreunul... Așa că doamna Thérèse a plecat, dar a fost aici azi dimineață la șapte când nici chiar eu nu eram sculată!... Domnul Daan a venit ieri, tot așa și doamna Ina ca să o vadă pe doamna Thérèse; cred că n-o să mai cheme pe nimeni altcineva din familie. Spune că nu are timp. Nici nu mă mir cu toate rugăciunile astea! Ea zice că ar putea să-și vadă familia aici jos, unde eu țin totdeauna aprins un foc bun... Da, l-am întrebat pe doctorul Thielens: „Doctore, i-am spus, e bine ca doamna Thérèse să se roage cât e ziua de lungă lângă patul doamnei?” Dar doctorul, care a văzut-o pe doamna, a spus: „Mă rog, asta nu pare să o enerveze.

Dimpotrivă, este foarte liniștită și bucuroasă că a mai văzut-o pe doamna Thérèse... poate pentru ultima oară!”... Ah, doamnă Elly și domnule Lot, a fost o tristă întoarcere acasă pentru dumneavoastră!... Și pe cine credeți că l-am mai văzut?... Pe fratele dumneavoastră domnule Lot...

— Pe Hugh?

— Mă rog, eu îi spun domnul Hugo; nu pot să pronunț numele ăsta englezesc. A venit cu doamna Ottilie; e o plăcere să te uiți la ei!... Nu că aș avea cel mai mic gând rău despre dumneata, domnule Lot, departe de mine așa ceva, dar domnul Hugo e un flăcău frumos, spătos și cu o față așa de mândră! Are mustața așa de bine rasă și ochii atât de frumoși! Da, înțeleg de ce doamna Ottilie e moartă după el. Arată și ea așa de drăguță, lângă fiul său... Da. e nemaipomenit cât arată de tânără, deși are șaiszeci de ani. Nici prin cap nu ți-ar trece așa ceva când te uiți la ea... Să nu vă supărați că vorbesc atât de liber despre soția dumneavoastră, domnule Frans... și nici de domnul Hugo,

nu trebuie să fiți supărat. Știu că nu prea vă place și că este un prefăcut, asta o cred, dar el te face să-l plăci, nu te poți îndoi de asta!... Mă rog, dumneavoastră v-ați înțeles totdeauna cu domnul Lot, nu-i așa, domnule Frans?... Și acum, ar fi mai bine să-i spun doamnei Thérèse că sunteți aici...

Bătrâna Anna o luă în sus pe scări, iar Steyn întrebă:

— N-ați decis încă ce veți face?

— Nu, zise Lot.

— O să stăm la Mauritskade până când se va vinde casă, spuse Elly.

— Sunt bucuros că v-am văzut astăzi, zise Steyn, aș fi venit oricum să vă văd. Am vrut să stau de vorbă cu tine, Lot... Poate că o să izbutesc s-o fac înainte de a veni altcineva...

— Despre ce e vorba' Steyn?

— Doream să-ți spun ce hotărâre am luat. Nu-ți va plăcea, dar este inevitabilă. Am vorbit cu Mamma, atât cât este posibil să vorbești cu ea... Nu vom mai locui împreună.

— Ai de gând să divorțezi? strigă Lot.

— Divorțul nu mă interesează, dar dacă Mamma o dorește, am să fiu de acord... Lot, zilele trecute vorbeai de sacrificiul inutil pe care îl fac, conviețuind cu mama ta...

— Am vrut să spun...

— Da, știi, ai vrut să spui că n-am decât să plec, fără divorț... O voi face cu siguranță. Nu pot să mă sacrific în continuare pentru că... ei bine, nu mai e nevoie de acest sacrificiu acum. De când ai plecat, după căsătoria ta, casa e pur și simplu un infern. Tu aduceai uneori un fel de pace, de liniște; izbuteai să creezi puțină armonie în timpul meselor. Dar acum totul s-a dus... Să vii să locuiești cu noi... Nici măcar n-o mai doresc. Asta ar însemna o viață de groază pentru Elly. Pe de altă parte... Mamma are acum destui bani ca să meargă unde îi place... și de îndată ce are bani, Hugh rămâne cu ea... I-am spus să vorbească pe cât se poate mai puțin despre moștenire și nici nu cred să fi pălăvrăgit despre asta. Lui Hugh însă i-a spus totul...

— Știu că a făcut-o, zise Lot. L-am văzut pe Hugh și mi-a spus: „Mamei i-a rămas o sumă frumoasă”.

— Exact... iar el rămâne cu ea și ea cu el. Odinioară îmi spuneam că dacă am s-o părăsesc, am s-o las singură cu tine; și niciunul, nici celălalt nu aveai prea mulți bani. Atunci nu mi-aș fi permis niciodată să o fac, acum însă, Lot, voi merge pe drumul meu.

— Dar, Steyn, nu poți s-o părăsești pe Mamma, lăsând-o la cheremul lui Hugh!

— Nu pot? strigă Steyn, aprinzându-se. Și ce-ai vrea tu să fac? Să privesc? Să privesc cum își irosește banii cu băiatul ăla? Ce-aș putea să fac ca să-l împiedic? Nimic. Refuz să-i las cea mai mică impresie că eu sunt acela care vrea să facă economii cu banii ei. Las-o să-i azvârle pentru băiatul ăla! A primit o sută de mii: îi va face praf într-un an! Ce o să facă pe urmă, nu știu. Dar consider că am suferit îndeajuns pentru greșala mea de odinioară. Acum, acum când ea are bani și îl are și pe Hugh, sacrificiul meu devine inutil. Eu plec. Lucrul e sigur. Dacă Mamma vrea să divorțeze sau nu, asta nu mă privește, dar eu plec. Am să părăsesc Haga. Mă duc în străinătate. Poate că n-o să vă mai văd mult timp. Nu știu... Lot, dragul meu băiat, am răbdat timp de douăzeci de ani și singura alinare în casa mea erai tu. Am învățat să te îndrăgesc. Suntem două firi cu totul diferite, dar îți mulțumesc pentru ceea ce ai însemnat tu pentru mine: un prieten, un adevărat prieten. Dacă firea ta blândă nu ar fi aplanat tot ceea ce se putea aplană acasă, n-aș fi fost în stare să îndur totul în acești douăzeci de ani. Acum, plec, dar cu amintiri plăcute. Aveai optsprezece ani când m-am însurat cu mama ta. N-am schimbat între noi niciun cuvânt aspru și meritul este în întregime al tău. Sunt un tip dur și m-am înrăit foarte mult. Toată bunătatea din viața mea, prin tine mi-a venit. Când te-ai însurat... mi-ai lipsit într-adevăr. Poate chiar mai mult decât i-ai lipsit Mamei. Nu fi supărată pe mine, Elly, că vorbesc așa... Haide, haide, poate că o să ne vedem iarăși într-un fel sau altul... Nu plânge, Lot, fii băiat înțelept!

Îl luă pe Lot în brațe și îl sărută așa cum tata își

sărută fiul. Îl ținu un timp în brațe și apoi îi strânse tare mâna.

— Hai, Lot, băiatul meu drag... fii bărbat!...

— Biata' Mamma! spuse Lot.

Ochii îi erau plini de lacrimi; era profund mișcat.

— Când pleci? îl întreabă pe Steyn.

— Măine.

— La cât?

— La nouă dimineăța... la Paris.

— Am să vin să te conduc...

— Am să vin și eu, Steyn, zise Elly.

Ea îl sărută.

Steyn se întoarse să plece, dar se auzi soneria. Anna cobori scările.

— Nu îndrăznesc să o deranjez pe doamna Thérèse, spuse ea. Este atât de cufundată în rugăciunile ei încât... Ia uite, domnule Lot, este Mamma... și fratele dumitale englez!...

— La naiba! spuse Steyn, printre dinți. *Nu pot s-o mai văd...*

— Steyn! spuse Elly cu o nuanță rugătoare în glas.

Îi părea rău de Tot care rămăsese ghemuit într-un scaun, incapabil să se stăpânească; plângea, deși știa că nu era demn pentru un bărbat.

Anna deschise ușa, iar Ottilie și Hugh intrară, întâlnindu-se cu Steyn pe coridor. Se priviră în ochi. Mâna lui Hugh se ridică spre șapcă, ca pentru un salut adresat unui străin. Trecură unul pe lângă altul fără o vorbă și Steyn ieși. Așa își luară rămas bun. El n-a mai văzut-o niciodată de atunci. Și odată cu el dispărea ultima rămășiță a vieții ei amoroase.

— Am venit să văd cum se simte Mamma, le spuse ea lui Elly și Annei. Hugh ar vrea și el atât de mult să-și vadă bunica. Dar Mamma e încă în pat, nu-i așa, Anna?...

Intră apoi în salonaș:

— Ah, Lot!... Ei, ce s-a întâmplat, băiatul meu?

— Nimic, măicuță, nimic...

— De ce ești atât de trist? Ai plâns?

— Nu, măicuță, nu... Nervii mei sunt puțin cam subreziți, atâta tot... Salutare, Hugh. Asta-i un lucru de care tu nu suferi: nervi slabi nu-i așa, bătrâne? Nu, nu mă aștept să te văd vreodată plângând ca o femeie bătrână, așa cum fac eu...

Lot se stăpâni, dar ochii săi plini de amărăciune erau îndreptați asupra mamei și fratelui... Mama sa era neglijentă cu îmbrăcămintea și

Lot fu izbit de faptul că purta o fustă scurtă, făcută la un croitor din Londra și un pardesiaș negru, simplu, care se potrivea cu figura ei încă tânără și subțire, în timp ce pălăria avea o alură mai tinerească decât cele care îi împodobeau de obicei părul blond-cenușiu buclat. Avea șaizeci de ani! Era însă numai zâmbet, iar fața ei rotundă, întinsă, foarte puțin ridată, era strălucitoare și veselă; și – oh își cunoștea așa de bine mama! – vedea limpede că era fericită. Așa arăta ea când era fericită, cu privirea ei inocent albastră... Era o femeie bătrână, avea șaizeci de ani, dar când a intrat alături de fiul său englez, nu avea vârstă. Aceasta se datora acelei fericiri fără nicio legătură cu adevăratul sentiment matern. O fericire generată doar de puțină afecțiune pe care i-o arăta fiul ei, englezul, prin cuvinte lingușitoare și mângâieri. El îi spunea cuvinte măgulitoare într-un mod grosolan, o dezmierda cu bătărănie și ea era fericită, ea strălucea de o nouă fericire. Nu-i ducea lipsa lui Lot; el nu mai exista pentru ea... în clipa aceea. Radia pur și simplu, pentru că îl avea pe Hugh alături. Și Lot, când îi văzu împreună, își simți sufletul zguduit de o mâhnire adâncă... Biata Mamma! îi fusese totdeauna dragă mama sa, o găsea atât de drăguță, atât de nostimă; datorită blândeții lui înnăscute și tactului său, se înțeleseseră totdeauna bine împreună. El știa că și ei îi era drag, chiar dacă pentru un moment se înstrăinase de el. Dintre cei cinci copii ai ei, îl iubise totdeauna mai mult pe Hugh. Dintre cei trei soți ai ei, îl iubise mai mult pe Trevelley... Biata, biata Mamma! gândea Lot. Acum își avea partea ei de bani; dar ce *însemna* o sută de mii de guldeni dacă nu era prevăzătoare? Ce *însemna* o sută de

mii... pentru Hugh? Și când această sută de mii se va sfârși – în câțiva ani poate – atunci ce va face biata Mamma? Căci fercheșul său frate englez, cu ochii lui vioi și obrazul lui perfect bărbierit, nu va rămâne cu biata Mamma... Ce se va alege atunci de bătrânețea ei? Biata, biata, Mamma!

...

— Îi semeni extraordinar Mammei, Lot, zise Hugh.

Da, îi semăna mamei lui; și el era scund, avea aproape ochii ei, aproape părul ei frumos; aceleași trăsături ale feței tinere... în adolescența sa fusese câteodată mândru de înfățișarea lui; era pe vremea când se știa un flăcău arătos, cu părul blond. Apoi, n-a mai fost mândru. Iar alături de Hugh, se simțea ca o femeie bătrână cu nervii slabi... Să fii atât de înalt, atât de lat în umeri, să ai ochii atât de vii, o gură cu un zâmbet atât de trufaș, o inimă atât de rece, să fii atât de calm, cu mușchii și mai ales cu nervii de oțel; să nu-ți pese de nimic decât de propriul tău bine și de reușita ta, de succesele tale; să fii capabil să trăiești liniștit de pe urma banilor mamei tale și, când aceștia s-au terminat, la fel de calm și de liniștit, să-ți arunci mama în stradă și să-ți vezi de drumul tău; iată adevărata dovadă a unei atitudini puternice față de viață! Iată ce înseamnă să ai lumea întreagă și propriile emoții la degetul mic! Iată ce înseamnă să nu-ți fie frică de ceea ce va veni, sau de apropierea bătrâneții! Iată ce înseamnă să nu cunoști teroarea nervilor și să nu te smiorcăi niciodată ca o femeie bătrână, ca o femeie bătrână cu nervii slabi!

— Da, Hugh, sunt ca Mamma.

— Și Elly... este... ca *tine*, spuse Hugh.

— Eu semăn cu Mamma, dar într-o ediție de duzină; cel puțin așa spune lumea, măicuță, spuse Elly cu dragălășenie.

Și își sărută soacra. Elly era tristă când se gândea la bătrân... și la Steyn... și la bietul Lot...

Deodată, de sus se auzi sunând de două ori; era pentru însoțitoare.

— Mătușa Thérèse este sus? întrebă Elly.

— Nu am văzut-o încă, spuse Ottilie. Dar ce poate să

fie?...

— O, Doamne, o, Doamne, strigă Anna, venind dinspre bucătărie și alungind pisica. Trebuie să fie iarăși doamna, oare se poartă uneori ciudat; știți, are vedenii...

Dar însoțitoarea coborî val-vârtej scările, palidă la față:

— Cred că moare, exclamă ea. Mă duc la vecin... ca să telefoniez după doctor...

— Stai, spuse Lot, mă duc eu.

Toată casa fu cuprinsă de panică. Mamma Ottilie, Elly, însoțitoarea și Anna se duseră sus.

— Tu așteaptă aici, Hugh, spuse Ottilie.

El încuviință.

Rămase singur în salonaș, se așeză pe scaun și se amuză aruncându-și șapca în tavan și prinzând-o apoi de fiecare dată când cădea în jos...

Se gândi că maică-sa nu va moșteni mult de la bunica... Va fi groaznic de puțin; și chiar dacă va rămâne ceva, se va împărți între mulți.

El aprinse o țigară și când Lot se întoarse, îi deschise ușa, gest pe care, după aceea, Anna îl consideră ca foarte drăguț din partea lui Hugh.

Lot se duse și el sus. În dormitor, ușile pliante erau deschise, ca să intre aerul, așa încât dormitorul și salonașul unde stătea de obicei bătrâna formau o singură încăpere. Spaima plutea în aer, dar era mai domolită. Ottilie însă nu era în stare să-și stăpânească suspinele. Era atât de neașteptat, socoti ea. Nu, niciodată nu s-ar fi gândit la asta!...

Lângă pat stătea mătușa Thérèse. Când intră, Lot avu impresia că o vede pe însăși bunica, mai tânără.

Ochii întunecați de creolă ai mătușii Thérèse îi făcură lui Lot un semn de bun venit, plin de tristețe. Arătă cu un gest patul în care zăcea bătrâna, pe deplin conștientă.

Moartea venea treptat, fără zbucium; părea o lumină care se stinge. Doar respirația era puțin mai grăbită și se smulgea din trup cu o oarecare greutate...

Știa că îi avea în jur pe copiii ei, dar nu știa pe care

anume. Erau copiii. Atât știa. Aceasta - o știa - e Thérèse, care venise la ea și îi era recunoscătoare pentru asta. Mina i se mișcă deasupra cuverturii; gemu și spuse:

— Thérèse... Thérèse...

— Da, Mamma.

— Thérèse... Thérèse... roagă-te...

Ea însăși își împreună mâinile.

Thérèse Van der Staff îngenunche alături de pat. Ea se rugă. Se rugă multă vreme. Bătrâna, cu mâinile împreunate, își dădea sufletul, foarte încet, liniștit...

Mamma Ottilie suspină în brațele lui Lot.

La ușa de jos se auzi soneria.

— Drăguțul domn Hugo, șopti Anna. El deschide ușa.

Era doctorul Thielens, dar el nu mai avea nimic de făcut. Bătrâna abia dacă fusese bolnavă; era ca o luminare care arsesse până la capăt. De când îi spusese de moartea lui Roelofsz, de când avusese viziunea lui Takma mort, ea nu s-a mai sculat din pat. S-a bucurat doar, plină de recunoștință, de marea fericire de a fi văzut-o pe fiica ei Thérèse apărând, atât de neașteptat, lângă patul ei. Nimeni nu-i vorbise de moartea lui Takma, dar nu era nevoie să-i vorbească: ea văzuse, știa...

Își amintea foarte bine că Thérèse devenise catolică și că ea însăși jinduise uneori la pacea iertării și la consolarea prin rugăciune, pentru a fi înălțată de către sfinți la tronul lui Dumnezeu și al Mariei.

Și îi ceruse Thérèsei să se roage, să se roage pentru bătrâna ei mamă... Ea, mama, nu știa că Thérèse aflase. Uitase, uitase cu desăvârșire de frigurile de care suferise cu mulți ani în urmă, când a delirat în brațele fiicei sale... Și acum, când era pe patul morții, reflecta, cu recunoștință, că Dumnezeu a fost foarte bun cu ea, în ciuda sufletului ei păcătos, de vreme ce nimeni.

nimeni n-a aflat. Nimeni, nimeni n-a știut vreodată. Copiii ei n-au aflat niciodată... Ea a îndurat pedeapsa în sufletul ei, pedeapsa remușcării, vie înlăuntrul ei atâția ani. A îndurat pedeapsa în spaima pe care i-o insuflase spectrul „lui”. El îi apăruse însângerat, de câteva ori în

acești ani, în colțul camerei, lângă dulapul chinezesc. Da, își îndurase pedeapsa!... Dar Dumnezeu fusese totuși îndurător: niciunul, niciunul nu a știut. Niciunul, niciunul nu a știut și nu va ști vreodată... Acum murea, cu mâinile împreunate; iar Thérèse, care știa să se roage, se ruga...

Abia auzită era respirația bătrânei; prelungi și rare erau răsuflările ei... Tăcerea odăii nu era tulburată decât de suspinele Ottiliei Steyn și de horcăielile bătrânei... Afară, dezghețul făcea să se prelingă apa pe ferestre, asemenea unei pânze de lacrimi.

— Oh, plângea Anna, cât de greu moare doamna cea bătrână... Auzi... soneria!... Bunul domn Hugo, dragul băiat, îmi este de mare ajutor, doamnă Ottilie. Ascultați, deschide din nou ușa!

Într-adevăr, Hugh deschisese ușa; și într-o succesiune rapidă intrară Harold, Daan și Floor, Stefanie și Anton, Ina, d'Herbourg și soții Van Wely. Lot le telefonase din vecini să vină, căci bunica era pe moarte. Mătușa Adèle sosi și ea, dar se urcă doar pentru un minut, să arunce o privire printre draperiile de la patul bătrânei, apoi coborî. Ultimele ei respirații o urmăriră până în salonașul de jos. Ceea ce văzuse în răstimpul acelei secunde era doar împăcarea

22 - Secretul din Java - c. 1/1272

unei mame care moare. Alături de patul ei o zări pe Thérèse, pe care n-o mai întâlnise de ani de zile. Ea se ruga fără să se uite la nimeni. Jos, Harold Dercksz se lăsase să cadă pe un scaun, pradă unor dureri groaznice; fața îi era crispată de chinuri, iar ochilor săi i se înfățișa propriul pat de moarte. Nu mai avea mult acum. Suferise peste măsură în ultima vreme și doar voința lui puternică îl ajutase să reziste. Daan Dercksz stătea în fața lui și îi sufla la ureche:

— Harold... Harold... e bine că Mamma moare... și că moare în pace... așa se pare...

Da, ea murea, murea împăcată... Lângă patul ei, Thérèse îngenunchease și se ruga, Thérèse care nu știa. Așa credea Harold. Nimeni... nimeni nu știa decât el și

Daan... Întâmplarea... Întâmplarea trecea... Ascultă! Sus, mama sa își dădea ultima suflare și cu fiecare respirație, întâmplarea trecea, trecea mai departe, târându-și vâlul de ceață; frunzele foșneau, dezghețul se dezlănțuise ca un șiroi de lacrimi, nălucile se întrezăreau în spatele copacilor, dar întâmplarea... Întâmplarea trecea!...

Oh, de ani de zile, de șaizeci de ani nesfârșiți văzuse întâmplarea care se târa atât de încet, atât de șovăielnic, de parcă nu va ajunge să treacă niciodată, de parcă va întârzia fără sfârșit. Fusesse prea lungă pentru o viață de om ce tânjea să-i vadă sfârșitul! De șaizeci de ani încheiați văzuse astfel întâmplarea; ea îl privise fix în ochi de-a lungul a șaizeci de ani... Auzi, Mamma geme mai tare, mai zbuciumat acum. Suspinele Otiliei se auzeau mai puternice.

Însoțitoarea coborî. Acolo jos stăteau copiii; cu toții, oameni vârstnici acum.

— S-a sfârșit, zise ea domol.

Bătrânii începură să plângă, îmbrățișându-se între ei. Mătușa Floor scâncea.

— Ah... *Kassian*!... Biata, drrraga Mamma!

Toată casa fu străbătută de fiorul morții; ea venise și plecase...

Harold Dercksz se uita ținută înainte...

Ochii lui îndurerați priveau fix și nu se mișcă din scaunul lui.

Întâmplarea: văzu cumplita întâmplare! Ea străbătea ultima cotitură a cărării lungi, lungi, nesfârșite...

Și se cufundă pe de-a întregul în hău.

Se sfârșise.

Doar un fel de ceață, asemenea unei umbre din nebuloasele-i văluri, juca prin fața ochilor lui Harold.

— O, Dumnezeuule! strigă Ina, tata a leșinat!

Îl prinse în brațe...

Întunericul serii îi învălui pe toți.

Unul câte unul, „copiii”, se duseră sus și o priviră pe bătrâna lor mamă. Zăcea acolo, în împăcarea morții; fața de porțelan fisurat forma o pată nedeslușită, în umbră, pe

albul pernei sale, dar ea era acum liniștită, netulburată, împăcată, și mâinile îi rămăseseră împreunate. Așa a murit...

Thérèse îngenunche lângă pat...

perdelele, pe jumătate trase. Lot dormise liniștit, pentru prima oară după ce trecuse momentul critic al crizei. Se afla în fosta lui cameră din casa Mammei; și când se trezi, după o delicioasă clipă de lene, căută scrisoarea pe care i-o scrisese Elly de la St. Petersburg. El o scoase din plic, o citi, o reciti, bucuros că îi scrisese atât de mult și că părea plină de curaj și de entuziasm. Apoi mina îi căzu și, înfrigurat, se vâri sub cuvertură. Stătea în pat, într-o liniște plină de mulțumire, după primul său somn destins. Privea în jur prin cameră, se uită la cărți, la nimicurile de pe rafturi; era odaia pe care i-o dăduse Steyn cu ani în urmă, ca să poată lucra în largul său. Era singura cameră confortabilă din casă... Mă rog, nu o avea pentru mult timp. Steyn plecase și Mamma intenționa să plătească ultimul trimestru din chirie, să vândă mobila și să se întoarcă în Anglia, împreună cu Hugh...

Lot se simțea puțin amețit, dar ușurat și fără febră. Îi era într-adevăr mult mai bine, așa cum nu-i mai fusese de multă vreme. Se bucura de căldura patului, când își dădu seama că afară ploaia cădea în ropote; stând însă liniștit în pat, nu-i păsa de ploaie. Pe masă, lângă el, era puțină apă, o sticlută cu capsule de chinină, o farfurie cu struguri de seră și un clopoțel. Luă câteva boabe de struguri, le strivi în dinți și sună.

Otilie intră, îngrijorată:

— Te-ai trezit, Lot?

— Da, măicuță.

— Ai reușit să dormi?

— Da, am impresia că destul de bine.

— Oh, Lot, ți-a fost atât de rău ieri și alaltăieri!... Ai delirat și l-ai chemat... pe tatăl tău... și pe Elly... Nu mai știam ce să fac, băiatul meu, și în cele din urmă...

— Ei?

— Nimic, tușești încă mult, Lot.

— Da, am răcit, știu asta; mă voi simți mai bine de îndată ce voi pleca din țara asta nesuferită, de îndată ce voi fi în Italia.

— Nu m-aș mai gândi la Italia acum.

— De îndată ce voi fi mai bine, am să mă duc să mă însoresc la Nisa, cu Ottilie și Aldo, iar apoi la Roma.

— Ce ai de gând să faci acolo, de unul singur?

— Am prieteni vechi, camarazi, cunoscuți. Și am să scriu... Hugh este acasă?

— Da, este în camera lui cea mică.

— A luat camera lui Steyn?

— Păi, bineînțeles! Ce altă cameră ai fi vrut să-i dau? Acum, de vreme ce Steyn a plecat... în străinătate, bineînțeles că o să-l țin cu mine pe propriul meu fiu!

— Aș vrea să vorbesc cu Hugh. Vrei să-l rogi să vină la mine?

— N-o să te obosească, Lot?

— Nu, măicuță. Am dormit bine.

— Vrei să vorbești singur cu Hugh?

— Da, te rog.

— Despre ce?

— Despre tine.

— Și eu nu pot să fiu de față?

— Nu. Și nici nu trebuie să ascuți la ușă. Promiți?

— Despre ce vrei să vorbești cu Hugh?

— Ți-am spus: despre tine. Hai, du-te și roagă-l să vină la mine. Și-apoi lasă-ne singuri un pic.

— Ești sigur că n-ai febră?

Îi puse mâna pe frunte.

— Ia-mi temperatura, dacă vrei...

— Ai 36, 7 spuse ea, după un minut sau două.

— Ți-am spus. Mă simt foarte bine.

— Îți plac strugurii?

— Da.

În cele din urmă, Ottilie plecă, șovăind încă... Voise să-i spună că acum două zile fusese atât de bolnav și îl strigase atât de insistent pe tatăl său și pe Elly, încât ea îl

trimisese pe Hugh să-i telegrafieze lui Pauws; că Pauws venise de la Bruxelles și că îl văzuse alaltăieri noapte. Lot nu-și recunoscuse tatăl... Dar, cum socoti că era destul de greu să-i spună toate astea, plecă...

După câțva timp sosi Hugh, zdravăn ca totdeauna, cu pulpele marcate de pantalonii bufanți ai costumului său de biciclist, în carouri. Îl întreabă:

— Lot, te simți mai bine?

— Da, mult mai bine. Aș vrea să vorbesc cu tine, Hugh. Te supără?

— Cătuși de puțin, Lot.

— Ne-am înțeles totdeauna foarte bine împreună, nu-i așa?

— Bineînțeles.

— Lucrul acesta s-ar putea să se fi datorat faptului că nu țiiam stat prea mult în cale, dar oricum...

— Ai fost totdeauna un tip de treabă.

— Mulțumesc.

— Nu te obosește să vorbești?

— Nu, bătrâne; de fapt, eu doresc să vorbesc cu tine... Hugh, aș vrea să te întreb ceva.

— Ce anume. Lot?

— Mamma va pleca la Londra cu tine.

— Da, ea crede că i-ar face plăcere ca, de data asta, să vină cu mine. Vezi tu, John și cu mine nu o prea vedem, iar Mary se va întoarce în curând din India.

— Da, înțeleg... că ea vrea uneori să-și vadă și ceilalți copii. Hugh, tot ce vreau să te rog este să fii bun cu ea.

— Și ce, nu sunt?

— Mă rog, să rămâi așa! Hugh, ea este un copil mare. Are nevoie de multă afecțiune și o dorește în felul ei. Vezi tu, eu am stat cu ea cel mai mult timp. Treizeci și opt de ani, cu mici pauze. Tu ai trăit peste zece ani departe de ea; și chiar înainte de asta ai stat mai mult cu tatăl tău decât cu ea. Așa încât nu o cunoști foarte bine pe Mamma.

— Oh, o cunosc destul de bine!

— Poate, spuse Lot, dezgustat. Poate că o cunoști destul de bine... Dar încearcă să fii *drăguț* cu ea, Hugh.

— Sigur că am să fiu, Lot.

— Ești un băiat de treabă.

Glasul lui se stinse, abătut. Apucă însă mina fratelui său vitreg. Oh, ce rost avea să insiste? Ce simțea oare acest băiat puternic, rece, cu ochii vioi, cu obrazul complet ras și cu zâmbetul său ironic? Ce simțea el oare, în afară de faptul că Mamma avea bani – o sută de mii de guldeni – și că se va duce cu el în țara lui? În palma puternică a lui Hugh, Lot își simți degetele de parcă nici n-ar fi existat. Erau atât de subțiri, atât de subțiri! Să fi slăbit în halul ăsta doar într-o săptămână?

— Hugh, ai vrea să-mi dai oglinda aia?

Hugh îi dădu oglinda.

— Ridică transperantul puțin mai sus.

Hugh făcu așa cum îi spusese și Lot se privi.

Da! Slăbise! Arăta însă foarte rău și pentru că era neras.

— Hugh, dacă mai ieși prin oraș, poate vrei tu să treci pe la frizer și să-i spui să vină să mă radă.

— Desigur.

Lot lăsă jos oglinda.

— Ai vești de la Elly, Lot?

— Da, Hugh.

— Face o treabă frumoasă, acolo!

— Da.

— Ai crede că e englezoaică, spuse Hugh, aproape admirativ.

— Da, spuse Lot cu blândețe, chiar așa, o englezoaică!...

De jos se auzi un glas neobișnuit; și ascultându-l, Lot fu surprins, căci i se păru că îl recunoaște pe tatăl său, Pauws, vorbindu-i servitoarei.

Se săltă în sus, în pat.

— Hugh, strigă el, Hugh. S-ar putea... *sa de... este cumva* tatăl meu?

— Așa cred, spuse Hugh laconic, cu glas tărăgănat.

— Să fie oare Papa? Cum se face că este aici, în *această* casă?

— Ah, spuse Hugh, dar grozav de căpos mai ești tu astăzi. Acum două zile delirai, strigându-l pe babacu'. Și atunci Mamma a spus: „Telegrafiază”. Și eu am telegrafiat. A stat la căpătâiul tău câteva clipe, dar nu l-ai recunoscut...

— Am fost oare chiar așa de bolnav? strigă Lot.

Simți cum lucrurile din jur se încețoșau și începeau să se clatine; îl zări totuși pe Pauws care intra cu grijă în cameră:

— Băiatul meu!...

— Tată!...

Pauws se îndreptă sprinten către pat și îi luă mâna lui Lot, apoi stătu liniștit lângă el cel puțin o oră. Hugh plecase. Aproape o oră, Pauws stătu fără să scoată o vorbă. Lot părea să fi adormit. După o tăcere îndelungată, se trezi și spuse:

— Mamma ți-a telegrafiat...

— Acum două zile. Și am venit îndată. Tu nu m-ai recunoscut...

— Ai... vorbit cu Mamma?

— Nu.

— Ai văzut-o?

— Nu. Servitoarea mi-a spus alaltăieri, când plecam, că o să mă anunțe la hotel dacă se va petrece vreo schimbare în starea ta. Ieri când am venit erai adormit... Dar unde e Elly?

— Nu știi?

— Cum aș putea să știu?

Lot închise din nou ochii. Bătrânul Pauws rămase tăcut și nu mai puse întrebări. Ținea mai departe mâna lui Lot în mâna lui. Din nou tăcere, lungă, înflorată. Bătrânul Pauws își aruncă ochii în jurul camerei, plimbându-și privirile iuți de ici-colo, și răsuflând încă o dată ușurat pentru că Lot nu va muri... Nu fusese niciodată în această casă. N-o văzuse pe Ottilie de ani de zile. Ea nu se arătase nici de data asta. Totuși, îi auzise glasul, din spatele ușii, preschimbat apoi în șoaptă; și sunetul glasului ei, glasul ei de odinioară, îl tulburase adânc... Îmbătrânise, fără

îndoială, dar glasul acela din spatele uşii era acelaşi: glasul Ottiliei, soţia lui! Oh, ce fiinţă dulce, ce drăguţă, era când s-a însurat cu ea! O fată care abia împlinise douăzeci de ani. Şi - în ciuda vorbelor rele aruncate când şi când, în Java - cât au fost de fericiţi împreună cu cei doi copii ai lor: micuţa Ottilie mai întâi şi apoi Lot!... Doar câţiva ani; şi apoi... apoi l-a întâlnit pe nemernicul ăla de Trevelley, tatăl băiatului pe care îl văzuse mai înainte, cu mutra lui afurisită de englez, mutră care semăna leit cu a tatălui său. De atunci... n-o mai văzuse niciodată! Cât de mult a trecut de atunci? El socoti: treizeci şi patru de ani! Pe vremea aceea micuţa lui Ottilie era o fetiţă de şase ani, iar Lot, un băieţel de patru; două bijuterii de copii, atât de scumpi, atât de drăguţi!... La divorţ, îngrijirea copiilor la fost acordată lui, şi nu ei; dar Lot era atât de ataşat de mama sa, încât după câţiva ani, a consimţit ca ei să stea cu mama lor; în ciuda comportării ei, era totuşi mama lor... Micuţa Ottilie petrecea uneori mult timp la el; în schimb, Lot stătuse mai mult cu mama lui. Era un permanent du-te-vino pentru bieţii puşti, care nu aveau o casă statornică unde să trăiască împreună cu părinţii lor. Totuşi, el n-a încetat niciodată să-şi vadă copiii şi să fie aproape de ei; o admira pe micuţa Ottilie pentru că se schimbuse în Ottilie cea mare şi devenise foarte frumoasă; pe Lot însă l-a iubit totdeauna la nebunie, deşi era un puştiuleţ blond atât de sfrijit, sau poate tocmai din această cauză. Îl iubea şi pentru că îi semăna ridicol de mult mamei sale... Acum bietul băiat zăcea acolo. Unde îi era soţia? Unde era EUy? Nu o văzuse nici ieri şi nici alaltăieri. Ce s-o fi întâmplat?... Stătea de peste o oră la marginea patului lui Lot, cu mâna lui în mâna sa. Băiatul închisese din nou ochii; totuşi uşoara apăsare a mâinii lui micuţe, slabe, delicate, îi dovedea tatălui său că nu dormea, ci doar se odihnea... Pauws îl lăsă pe fiul său să stea cât se poate de liniştit şi îi şterse sudoarea de pe frunte cu o batistă... Da, transpira bine, pielea îi era destinsă... Acum să aibă răbdare până când Lot va simţi îndemnul de a vorbi din nou, să aibă răbdare ca să afle ce s-a întâmplat cu Elly!

Slavă Domnului, năzdrăvanul nu va muri, așa cum se temuse Pauws pentru o clipă; dar ce mult a slăbit! Și niciodată n-a prea avut de unde să slăbească. Și cum s-a tras la față! Ce tânăr arăta pentru vârsta lui, chiar dacă părul său blond a început să încărunească!... Pauws a ținut totdeauna foarte mult la el, datorită firii lui liniștite și blajine, atât de diferită de aceea a mamei sale. Fără îndoială că liniștea și blândețea lui porneau delia faptul că nu era puternic. Acasă, când se dezlănțuiau scenele acelea violente, Lot, copil fiind, avea obiceiul să se ducă și să se așeze liniștit în colțișorul lui până când scena lua sfârșit... Dar ce să se fi întâmplat oare cu Elly?

Lot deschise în cele din urmă ochii, dar bătrânul nu îndrăzni încă să-l întrebe de Elly. Dacă era ceva dureros, un lucru pe care nu era capabil să și-l imagineze, atunci nu trebuia să-l întrebe pe Lot: asta l-ar fi făcut pe bietul băiat să delireze din nou. Așa încât preferă să nu facă altceva decât să șteargă fruntea fiului său cu niște apă de colonie pe care o găsisese acolo și întrebă:

— Ți-e mai bine, dragă prietene?

— Da, tată... mult mai bine. Mi se pare atât de ciudat să te am aici, lângă mine... dar sunt foarte bucuroși. Oare să fi fost atât de bolnav, încât Mammia să telegrafieze? Eu nu mi-am dat seama... M-am trezit în dimineața asta și m-am simțit foarte slăbit... dar destins... Am avut friguri, știi, și am căpătat pe deasupra o răceală zdravănă, cu iarna asta câinoasă de aici... O bronșită, dar care nu a fost gravă deloc.

Un fel de gripă. Nimic deosebit... Am să mă însănătoșesc curând, cu puțină îngrijire... Când voi fi bine, mă voi duce în sud, la Otilie. Ea este tot cu Aldo; da, nu se poate face nimic, nu se vor căsători niciodată... și poate că au dreptate... Iar pe tine, iată-te lângă patul meu... Ei, acum că ești aici, babacule, ai să stai frumos la Haga până când mă fac eu mai bine. Dacă nu ți-ai adus bagaj, poți să-ți cumperi câteva cămăși și o periută de dinți... Nu, nu vreau să te las să pleci din nou. Mamma n-are decât să nu te vadă, dacă tu nu vrei. Dar acum, de îndată ce a fost

suficient de aiurită ca să-ți telegrafieze și să te înspăimânte, scoțându-te din minți, trebuie să îndure și ea pacostea asta, dacă este cumva o pacoste... De altfel nici ea nu va mai sta mult...

— Nu vorbi prea mult, băiete...

— Nu, nu mă obosește să pălăvrălesc. Mamma nu va mai sta mult. Tu nu știi nimic. Am să-ți spun cum stau lucrurile. Steyn a plecat... în străinătate. Probabil pentru totdeauna. Mamma a căpătat bani de la bătrânul domn Takma. Da, a căpătat o sută de mii de guldeni... Și acum se va duce în Anglia, cu Hugh... Va sta acolo cu el, îmi închipui, până se vor topi cei o sută de mii...

— Așa stau lucrurile? Oh, biata ta mamă!

— Nu trebuie s-o compătimești, tată. Cel puțin, nu încă. Pentru un moment e foarte, foarte fericită. E nebună după Hugh al ei. A trebuit să mă îmbolnăvesc pentru ca să-i aduc aminte că are și un Lot. Dar a fost foarte drăguță cu mine. Ea m-a îngrijit, așa cred... Zău că este foarte fericită... Poate după un an sau doi... când suta de mii se va fi sfârșit... să se întoarcă la mine.

— Dar cu tine ce e, dragă prietene, ce e cu tine? exclamă bătrânul, incapabil să se stăpânească mai mult.

— Eu?... Am să mă duc mai întâi la Nisa, să stau puțin la soare... apoi în Italia, ca să scriu...

— Dar...

— Ah, da, îmi aduc aminte: nu ți-am spus încă nimic!

Închise ochii, dar îl strânse de mână pe tatăl său. Se auzi o bătaie în ușă; servitoarea băgă capul înăuntru și zise:

— Nu vă supărați, domnule, nu vă supărați, domnule Lot, a venit frizerul. Doamna întreabă dacă nu va fi prea obositor pentru dumneavoastră...

— Nu, îi răspunse Lot, să vină.

— Nu ești cumva prea obosit, Lot? întrebă Pauws.

— Nu. Când mă văd în ce hal arăt acum, simt o durere fizică.

Bărbierul intră cu un pas șovăitor, dar vesel: avea o față rotundă, jovială.

— Vino, Figaro! spuse Lot.

— V-ați făcut bine, domnule?... E mai bine de o săptămână de când nu v-am văzut... dar am auzit că ați fost bolnav.

Pauws se plimba prin cameră fără astâmpăr și se duse nerăbdător la fereastră.

— Ai să mă razi foarte frumos, Figaro, nu-i așa? spuse Lot, căci arăt îngrozitor cu barba asta... Da, găsești totul pe lavoar.

— V-am adus briciul dumneavoastră, domnule.

— Foarte bine, Figaro... Sunt bucuros să te văd din nou. Ce vești îmi aduci?... Da, e o încântare să simți briciul tău catifelat alunecând pe obraz. De fapt, pielii îi face mult bine să stea nerasă o săptămână sau două... Dar e dumnezeiește să-ți simți din nou fața netedă... Știi, Figaro, domnul acela de colo este tatăl meu... Dar se rade singur, așa încât nu conta pe el ca mușteriu... Ascultă, Figaro, ai putea să-mi dai o pijama nouă. Acolo, al doilea sertar de sus... Da, una dintre cele de mătase, cu dungi albastre... Cred în efectul pijamalelor de mătase în perioadele când ești bolnav... Ai putea să mă ajuți, dacă tot ești aici, Figaro!... Ajută-mă... așa e bine... și acum aruncă lucrurile murdare în coșul de rufe... Dă-mi o batistă curată... Și perie-mi părul. Ai să găsești acolo niște apă de chinină... și adu-mi un prosop umed pentru mâini, te rog... Oh, mă simt ca un rege, chiar după această primă toaletă sumară! Mulțumesc, Figaro!

— Să vin și mâine, domnule?

— Da, te rog... sau nu, să zicem poimâine... ca să-mi cruț pielea, știi. Poimâine. La revedere, Figaro.

Bărbierul plecă. Pauws spuse:

— Cum poți să fii așa de copil, Lot?

— Tată, vino acum și stai aici. Uită-te la mine! Sunt un alt om. Mă simt atât de înviorat, cu pielea netedă și pijamaua de mătase. Învelește-mă la spate, vrei?... Ia un strugure!

— Lot...

— Oh, da, voiai să știi!... îmi aduc aminte. Tu n-ai

aflat încă nimic. Am să-ți spun, tată. Elly este la St. Petersburg.

— La St. Petersburg?

— Da, tată.

— Ce face acolo?

— Am să-ți spun...

— V-ați certat și ea a plecat. Elly a plecat?

— Ai răbdare. Ce bătrân nerăbdător ești! Nu, nu ne-am certat... Elly se duce la război.

— La război?

— La Mukden... Va intra în Crucea Roșie, la St. Petersburg.

— Elly?

— Da.

— Dumnezeu!

— De ce, tată. Asta e vocația ei. Ea simte că trebuie să i se supună; și e frumos din partea ei că face astfel... Am discutat împreună îndelung. Cred că datoria mea e să nu mă opun. M-am dus cu ea la ministrul rus. Am ajutat-o în toate pregătirile. Este foarte energică și foarte curajoasă; a devenit chiar mai curajoasă decât era înainte... Se îngrijea de săraci și înainte, știi doar... Tată, am văzut-o la Florența: un băiețuș de vreo șase ani a fost călcat de o mașină. Ea l-a luat în brațe, l-a așezat într-o trăsură și s-a dus cu el la doctor... în vreme ce *eu* eram pe punctul de a leșina!... Cât o să lucreze pentru Crucea Roșie, asta nu pot să-ți spun, dar sunt convins că, atâta vreme cât o va face se va devota cu trup și suflet... Vezi, tată, așa este ea; aceasta e misiunea ei în viață... Fiecare din noi avem misiunea noastră. Să te căsătorești și să încerci să unești aceste două misiuni printr-o dispoziție legală, este categoric un nonsens. Aldo și Otilie au dreptate... Dar, deși Elly și cu mine suntem căsătoriți după canoanele legale... ea este liberă. Doar că eu...

Făcu o pauză și apoi continuă.

— Am suferit când a plecat... pentru cine știe câtă vreme. Îmi este atât de dragă!... Și îmi lipsește, acum după ce a fost a mea.

— Afurisită fetișcană, exclamă Pauws.

Lot apucă mâna tatălui său.

— Nu spune asta, tată...

— Afurisitele astea de femei! strigă Pauws. Toate sunt... toate sunt...

Nu fu în stare să-și găsească cuvintele.

— Nu, tată, nu sunt „toate”... Fiecare dintre ele are felul ei de a fi... așa suntem și noi... Nu vorbi, nu vorbi despre „bărbați” și despre „femei”. Suntem cu toții niște biete ființe omenesti rătăcitoare, veșnic în căutare. Las-o și pe ea să-și caute drumul. Asta e viața ei! În căutarea ei, realizează lucruri frumoase, lucruri bune... lucruri mai bune și mai frumoase decât mine... Uite, citește-i scrisoarea; mi-a scris de la St. Petersburg.

— Nu, Lot, n-am să-i citesc scrisoarea. Locul ei este alături de soțul ei, mai ales atunci când e bolnav...

— Nu știe că sunt bolnav. Desigur că n-ai să-i telegrafiezi să vină de la St. Petersburg, așa cum ai venit tu de la Bruxelles, pentru că am avut puțină febră? Tată, nu o condamna...

23 - Secretul din Java - c. 1/1272

— Ba da, o condamn pe ea, dar te condamn și pe tine pentru lașitatea care te-a făcut să-i îngădui să plece, pentru că n-ai fost bărbat și n-ai convins-o să stea cu tine.

Lot își încleștă mâinile:

— Tată, spuse el, cu blândețe, nu vorbi așa. Nu vorbi așa. Mă îndurerezi. Am suferit și așa destul! Nu durere, ci tristețe, tristețe...

Trupul îi fu zguduit de un suspin puternic și izbucni în plâns.

— Băiatul meu, bietul, dragul meu băiat!

— Tată, nu sunt un om curajos, dar voi încerca să fiu. Și calm, și liniștit... Nu mă părăsi tocmai acum! Mamma pleacă în Anglia cu Hugh. Ascultă: ea nu-l va mai vedea niciodată pe Steyn. A plecat pentru totdeauna... Acum că are bani, acum că îl are pe Hugh, ceilalți nu mai înseamnă nimic pentru ea. Nici chiar eu nu mai înseamnă nimic pentru ea... Nu mă părăsi. Vino cu mine la Nisa, vino cu mine în

Italia... Nu mă lăsa pradă supărărilor mele; dar nici să nu mai vorbim despre ele; și te rog să n-o mai condamni pe Elly... dacă vrei să rămânem prieteni. Ea face ceea ce este chemată să facă și nu poate să procedeze altfel.

Glasul îi suna mai bărbătește și bătrânul Pauws fu surprins de energia cu care pronunță ultimele cuvinte... Da, era surprins... Asta ținea de alt neam decât de al lui; erau idei, puncte de vedere, situații care îi erau total inaccesibile! Să nu te căsătorești la biserică; după câteva luni de căsătorie să-i permiți soției tale să intre în Crucea Roșie; să fii îndurerat că te-a părăsit, dar să socotești că nu putea să se întâmple altfel și că ea a făcut ceea ce trebuia să facă: iată situații, puncte de vedere, idei atât de îndepărtate de ale sale, încât – în izbucnirea indignării față de ceea ce făcuse Elly – toate se învâlmășeau în fața ochilor lui. Simțea că el aparține unui alt soi de oameni, unei alte epoci. Schiță o imperceptibilă ridicare a umerilor, dar nu voi să dea glas cu nimic mai mult simțămintelor sale atât de contradictorii și fără îndoială, retrograde; și atunci când Lot îi repetă cererea de a sta cu el, răspunse doar atât:

— Da, băiatul meu, *voi sta* cu tine!

Și modul în care accentua aceste cuvinte fu singurul comentariu pe care și-l îngădui. Lot scoase un suspin adânc și își lăsă mâna în mâna tatălui său. Câteva secunde mai târziu, bătrânul observă că Lot adormise. Își retrase mâna dintre degetele lipsite de putere ale fiului său și se furișă afară din cameră, în vârful picioarelor, fără a fi observat de Lot.

Pauws rămase în picioare pe palier. Da, totul se învâlmășise în fața ochilor lui. El nu iubise în felul acesta, cu atâta autostăpânire și chibzuință, cu atâta înțelegere pentru sufletul celuilalt: el iubise altfel, mai arzător, mai pasionat, cu o virilitate simplă, rudimentară... Acum, după mulți ani, se afla în casa soției sale și simțea că, deși ea era bătrână, el încă o iubea... simțea că o iubise totdeauna și că, încetul cu încetul, dragostea lui pentru ea – care nu mai era rudimentară, pasionată, arzătoare, căci bătrânețea

îți dilua sentimentele – devenise statornică și duioasă...

Rămăsese în picioare, nehotărât... Ce să facă?... Se simțea șovăind în sufletul său: să stea aici, în casă, sau să iasă afară, în ploaie? Nu putea să stea niciun minut în plus în camera de bolnav a lui Lot. Aerul acela îl apăsa; și bătrân activ cum era, simți nevoia, ca după tot ce auzise, să se miște, să se agite, să se elibereze de furtuna de gânduri și preocupări care i se păreau atât de ciudate... Și totuși!...

El coborî încet scările; și inima îi bătea ca aceea a unui tânăr... Unde să fie? auzi!... Îi auzea glasul în salon, glasul pe care nu-l auzise de ani de zile. Vorbea englezește cu fiul ei, cu fiul ei Hugh! Râdeau, râdeau împreună; glasul lui Hugh suna lingușitor, cu inflexiuni grosolane în alintările lui. Glasul ei suna... oh, suna așa cum sunase totdeauna: atât de dulce... și de fermecător!... Să fi îmbătrânit oare?... O gelozie sălbatică, răzvrătită, clocotea în el din cauza acestui fiu care nu era fiul său, a celui fiu pe care îl văzuse câteva clipe în camera lui Lot, a acelui fiu care îi semăna tatălui său... Trevelley! Strânse pumnii. Fu ispitit să izbească ușa, să năvălească în cameră și să rostească vorbe furioase, să comită fapte furioase...

Dar nu... nu... totul trecuse. Dă-ți seama! A trecut atâta vreme... Ea avea șaiszeci de ani; nu-și putea imagina că ea... Lot îi spusese că era fericită atât cât vor ține banii... Avea șaiszeci de ani acum, dar rămăsese un copil; și mai târziu, când va fi o femeie foarte bătrână – cine știe, poate bolnavă, distrusă, săracă –, după ce tipul acela îi va fi mâncat banii...

Trase zăvorul de la ușa din față și ieși în stradă, pe ploaie. Închise foarte încet ușa în urma lui. Oh, nu va putea, nu va putea să se întoarcă acolo din nou, să-i mai audă o dată glasul în spatele ușii de la salonaș!... Îi va scrie lui Lot de la hotel... că nu-l va părăsi, desigur, că va merge cu el în străinătate, dar că nu va mai putea să revină în casa Ottiliei – acum când Lot era pe cale de însănătoșire – și că îl va aștepta la Bruxelles... pentru a pleca împreună în sud.

L

situl lui aprilie. Din camera lui, printre palmierii cu frunziș verde lucios de pe Via Nazionale, Lot vedea albastrul nesfârșit al mării, o întindere azurie, dreaptă, liniștită, aburind până departe la orizont, într-o ceață de culoarea perlei din oare se înălța, într-un vis magic, Castellamare, cu dreptunghiurile sale albe, strălucitoare.

Privea afară prin fereastra lui înaltă, simțindu-se puțin obosit după plimbarea cu Steyn, care abia îl părăsise, după ce stătuse cu el mult timp. A fost foarte bucuros că l-a văzut, căci se simțea singur după plecarea bătrânului domn Pauws, care se înapoiase la Bruxelles după ce petrecuse două luni în tovărășia lui Lot. Da, bătrânul n-a putut să mai reziste: căldurile arzătoare ale unui aprilie napolitan erau prea greu de îndurat pentru el, în timp ce pe Lot îl ridicau în al șaptelea cer. Lot se simțea din nou foarte bine. Petrecuse excelent cu Papa; au făcut excursii lungi în Campagna și, după aceea, în împrejurimile de lângă Napoli; iar viața aceasta neîntreruptă în aer liber, fără a-l obosi, îi făcuse nespus de bine. Zi de zi căpăta noi puteri și atunci bătrânul Pauws îl părăsi. Lot însuși a stăruit pe lângă Papa să plece. I-a fost teamă că primăvara meridională, inundată de soare, mai ales aici, la Napoli, ar putea să dăuneze sănătății bătrânului, oricât ar fi fost el de sănătos și de voios. Așadar Pauws se înapoie acasă, regretând că trebuia să-l lase singur pe Lot, dar bucuros de timpul pe care îl petrecuseră împreună și de înțelegerea dintre el și fiul său, care nu-i semăna deloc.

Aceasta se întâmplase datorită caracterului lui Lot, căruia îi recunoștea pe deplin acest merit. Bătrânul se știa om repezit, oarecum dur și autoritar, însă Lot, cu docilitatea lui blândă și cu râsul său nu atât de ironic, îndepărta, cu o naturalețe înnăscută, orice ar fi putut să dea naștere unui conflict sau unei dizarmonii între un tată bătrân și un fiu care era încă tânăr.

Da, Lot era bucuros că Steyn își întrerupsese călătoria și se opriase o zi, două, la Napoli. Deși Lot avea

cunoștințe acolo și le vedea cu regularitate, el găsi în Steyn ceva ce îi amintea de casă, de țara și de familia lui. Din fericire s-a întâmplat ca Steyn să vină după plecarea tatălui lui Lot, așa încât n-a existat posibilitatea vreunei întâlniri neplăcute între acești doi soți ai mamei sale. Și totuși nu aveau nimic să-și impute unul altuia: între ei existase „Domnul Trevelley!”...

Lot era însă foarte obosit după convorbirea lui cu Steyn. Totul i se învârtea în cap și plutea în fața ochilor care priveau afară, către cetatea albă de vis, Gastellamare, în depărtarea de culoarea perlei... Steyn îi spusese atâtea, îi dezvăluise atâtea lucruri pe care nu le știa, atât de multe pe care nu le-ar fi putut afla niciodată decât de la el. Întâmplări de care era străin, care îi erau străine, dar pe care totuși le sesiza de îndată, se dumirea asupra lor. Înțelegea dintr-odată tot felul de întâmplări, de impresii pe care le trăise în copilărie, în căsuța din Nassaulaan, în casa bunicii... Într-adevăr, Steyn, în încrederea care se născuse din apropierea lor, după ce au luat primul prânz împreună, îi povestise despre scrisoarea pe care o citise atunci când era gata s-o rupă împreună cu mătușa Adèle Takma, în biroul bătrânului; iar Lot a ascultat totul într-o stare de supremă uluire. Știa acum... și credea că știe numai el, împreună cu Steyn și cu mătușa Adèle... Ce teribile erau pasiunile acelea de odinioară, ura, dragostea, crima! îi vedea pe cei doi oameni foarte bătrâni, în salonul îngust, fiecare la fereastra sa, stând și așteptând... așteptând... așteptând... Acum, acum sosise ceea ce așteptaseră atât de mult... Acum, acum muriseră amândoi... Oh, să îmbătrânești astfel sub apăsarea unei taine atât de grele, de o viață. N-ar fi fost niciodată capabil s-o îndure; o găsea prea îngrozitoare!... Și, privind dezgustat în depărtarea perlată a înserării, care începea să capete nuanțe roz și purpurii, reflectând soarele ce asfințea - el, nepotul acestor doi criminali - simți cum îl cuprinde groaza copleșitoare, asemenea unei umbre invizibile încă, dar palpabilă, o umbră cu aripile larg deschise: groaza de a îmbătrâni. Oh, Doamne, oh, Doamne,

să îmbătrânești atât de mult, să aștepti cu atâta răbdare, să vezi lucrurile trecând cu atâta încetineală!... Simți că i se taie răsuflarea; se înfioră, închise fereastra și privi afară, prin geam... Oh, el nu încercase patima care îi zguduise pe bătrânii aceia; sufletul său echilibrat nu va cădea niciodată sub ispita nici unei pasiuni; firea sa pesimistă, lipsa lui de temperament, diletantismul său îl făceau să privească întâmplările violente ale acestei vieți cu un surâs aproape amar; le socotea inutile și își puna întrebarea: pentru ce au avut loc?... N-ar fi fost niciodată în stare să poarte cu sine o taină de viață atât de grea, nu! Dar mai erau și atâtea altele, atâta tristețe, atâta suferință tăcută, atâta singurătate. Și simțind teama întunecată lăsându-se asupra lui, se întreba:

„Oh, Doamne, oh, Dumnezeu! meu, am să ajung vreodată așa de bătrân? Așa de bătrân ca aceste două ființe?... E cu puțință ca pe încetul să mă sting și să mă ofilesc, să mor treptat, să mă târăsc cu sufletul mereu hărțuit de aceeași frământare, de aceeași jale... O jale pe care să nu pot s-o mărturisesc nimănui, nimănui... nici chiar lui Steyn... pentru că eu nu vreau să judec, pentru că nu *pot* să judec... pentru că Elly are dreptate din punctul ei de vedere... pentru că ea trăiește pentru ceea ce face acum și s-ar ofili dacă ar rămâne mereu cu mine, alături de care se simte ea însăși inutilă... nefolositoare... nefolositoare?...”

Oh, Doamne, nu, să nu îmbătrânească! Să moară tânăr, să moară tânăr și să nu simtă, an de an, din ce în ce mai grea, apăsarea spaimei asupra sufletului său mic, orgolios, asupra sufletului său atât de copilărește înfricoșat de ceea ce urmează să se întâmple!... Să nu simtă, an de an, spaima care îi roade tot mai mult sufletul, ca un animal ce își sfâșie inima. Să nu simtă, ani în șir, cum plânge în el, tăcută, jalea, jalea niciodată mărturisită stau arătată, nici chiar lui Elly – dacă ea se va înapoia vreodată. Căci el ar dori să o îmbărbăteze cu un surâs, arătându-i că i-a înțeles aspirațiile și că i le-a respectat, că le-a acceptat și i le-a admirat.

În jurul lui domnea acum singurătatea: tatăl său plecase, Steyn plecase, Elly era atât de departe de el, într-o lume în care, în ciuda scrisorilor ei, el era cu totul incapabil s-o urmărească cu gândul, într-o lume de teroare și de groază atât de cumplite, încât el se întreba:

„Oare este în stare să facă *asta*?... Are tăria să reziste?... Spitalele acelea... Vacarmul luptelor care îi răsună în urechi... suferințele răniților... strigătele... sângele... Este ea oare în stare să audă și să vadă toate astea... și să se devoteze... să acționeze?... ”

Când desluși aceste imagini care se conturau din scrisorile ei grăbite, viziunea lui era atât de îngrozitoare, încât nu și-o putea imagina pe Elly acolo; ea pierea și se preschimba în altcineva, pe care el nu-l cunoștea. Chiar în fotografiile pe care i le trimisese, abia o recunoștea, își căuta zadarnic soția printre celelalte multe surori de Cruce Roșie... Nu, în aceste fotografii nu-i semăna nici lui, nici Mamei; de data aceasta era o altă ființă, cu totul diferită... îl izbi energia din privirea ei hotărâtă, mai aspră; în portretul acela el văzu, într-un fel de extaz înspăimântător, o voință, o strădanie poate, de a depăși limitele pe care ea însăși le întrezărea!... Oh, să fie oare posibil ca ea să se întoarcă în curând, distrusă, și să adoarmă în brațele lui? Avea el oare dreptul să dorească asta pentru el?... și pentru ea? N-ar trebui să spere că ea va persevera și va trăi în conformitate cu misiunea pe care singură și-a ales-o? Poate că da... dar pentru el era o nespusă suferință faptul că Elly nu era acolo, că nu era alături de el. Elly, pe care ajunsese s-o iubească așa cum nu și-ar fi închipuit că va iubi vreodată!...

Și acest gând îi dădea senzația că totul în jurul său e atât de pustiu! Ce însemnau cei câțiva prieteni plăcuți, inteligenți, artiști de la Napoli, cu care pălăvrăgea și cina din când în când la vreun restaurant? În afara lor nu era nimic, nimic; și iată... iată poate că în felul acesta îi va fi dat să îmbătrânească... nouăzeci și trei de ani, nouăzeci și șapte de ani! Oh, cum îl înfiora această teamă, această teamă întunecată care va deveni mereu mai rece și mai

rece, pe măsură ce va îmbătrâni! Oh, Doamne, nu, nu; să moară tânăr, cât este încă în floarea tinereții, deși viața lui a avut ceva morbid; să moară tânăr!

Nici chiar Mamma nu era acum cu el! Ea era la Londra. De acolo îi trimisese ultima scrisoare; și în cuvintele amare ale scrisorii ea se plângea: Hugh era un ins afemeiat, mereu la plimbare cu fetele, și pe ea o lăsa singură!... Îl vedea din când în când pe John, o vedea din când în când pe Mary, dar era măcinată de suferință pentru că Hugh o neglija, deși el știa totdeauna cum să o găsească atunci când dorea bani! Prima sa scrisoare fusese aceea în care se exprimase cu atâta amărăciune, incapabilă să se stăpânească. Suferea cumplit de ghimpele geloziei ce i se înfipsea în adâncul inimii: gelozie pentru că Hugh se amuza cu alte femei și fete mai mult decât cu mama sa! Lot și-o imagina, petrecându-și lungile, tristele seri în camera ei de hotel, în timp ce Hugh era plecat cu fetele lui... Biata Mamma!... Oare să fi început atât de devreme? Dar acum, când era cu Hugh, pe care îl diviniza, aceasta nu se va termina până când nu va mai avea niciun ban... și numai atunci, când toți banii se vor fi sfârșit, se va întoarce înapoi la el, la Lot... și dacă Elly se va fi întors până atunci, va fi geloasă pe Elly!...

Da, așa se va întâmpla, nu încape îndoială... Fără îndoială că el nu a văzut-o pe Elly pentru ultima oară; fără îndoială că se va întoarce obosită și își va vindeca, își va lecui oboseala în brațele lui... Și o va vedea din nou pe mama sa: mai bătrână, o femeie mai bătrână, istovită, fără o lețcaie; își va plânge tot amarul, își va plânge tot amarul în brațele lui... Iar el, cu un râs ușor, trist, va găsi un cuvânt glumeț de consolare... și zilele se vor scurge, întâmplările vor trece... vor trece foarte, foarte încet... Nu vor fi pline de remușcări vii și de ură, de pasiune și de crimă, așa cum trecuseră pentru acei doi oameni atât de bătrâni... ci vor purta o rană ascunsă, vor fi pline de griji și de o adâncă suferință, pe care nu le va mărturisi niciodată, departe de orice crime sau alte lucruri sângeroase, dar la fel de chinuitoare, întocmai ca o boală ascunsă care te

roade...

Se înserase. Nu va ieși astăzi să-și caute prietenii. Va rămâne acasă și va mânca niște ouă... Era târziu; și cea mai bună cale de a uita era să aprindă frumos lampa, să lucreze, să lucreze liniștit, în singurătatea sa... Haide! își aranjase în așa fel odaia, încât să arate ca un cămin; se aflau acolo plante verzi, statuete de ghips albe, draperii în culori calde; erau fotografiile frumoase pe pereți. Avea o masă mare de scris, și lampa ardea frumos acum, după ce fumegase puțin la început... Haide, la lucru, la lucrul tău de diletant, la lucrul pe care îl poți înfăptui cel mai bine... Să refacă și să scrie din nou articolele acelea despre familia Medici. O, dulcile amintiri de la Florența! Acesta ara lucrul lui pentru seara aceea. Haide, fiecare trebuie să fie cel mai bun judecător al propriului său destin: Elly pentru al ei, iar el pentru al lui; și dacă așa stăteau lucrurile, nu merită să se amărăscă singur toată viața. Îi rămăseseră lucruri frumoase și interesante de făcut, mai ales în Italia. Iar primăvara în sud era o bucurie atât de autentică... Haide, afundă-te în ea acum, încet și în singurătate... și lucrează, lucrează din greu și uită... Nimic nu era mai bun decât lucrul: te fura de la propriile tale gânduri, de la toate acele lucruri îngrozitoare; și cu toate că te veștejeai și te uscai lucrând, totuși te veștejeai fără a avea timp să te revolți... Totuși era îngrozitor, îngrozitor... ca cineva să poată ajunge atât de bătrân ca bunica... sau ca domnul Takma! Mă rog, să presupunem, că ar scrie un roman: un roman despre doi bătrâni ca ei... și despre o crimă din Java?

Zâmbi și dădu din cap.

„Nu”, gândi el, aproape cu glas tare, „ar fi prea romantic pentru mine... Și apoi se scriu atâtea romane în zilele noastre! Am să rămân la cele două scrise până acum... E destul, mai mult decât destul. Ar fi cu mult mai bine să rescriu ciclul Medici”...

Răcoarea asfințitului trecuse și noaptea înstelată deveni înăbușitoare. Deschise din nou ferestrele, respiră o dată adânc și se așeză la masa lui mare, lângă lampa

aprinsă... Fața lui albă, delicată se aplecă mult deasupra hârtiilor; și, așa cum stătea, foarte aproape de lampă, se putea observa că tâmplele îi încărunțiseră foarte mult.

În editura Univers au apărut:

PH. HERIAT

FAMILIA BOUSSARDEL

Familia Boussardel, cel dintâi roman al ciclului Les Boussardel – operă de dimensiuni balzaciene – urmărește ascensiunea fabuloasă a unei 1 amilii din mica burghezie, reconstituind ambianța social-morală și politică a Franței secolului al XIX-lea. Romanul a fost distins cu Marele Premiu al Academiei franceze pe anul 1946.

ANNA BANTI

CĂMAȘA ARSĂ

Antiroman istoric, una din cele mai citite și mai apreciate cărți din Italia anului 1972.

Relatarea plină de culoare, umor și înțelepciune a unei nefericite povești de dragoste dintre o franțuzoaică plină de farmec și temperament – prințesa Marguerite Louise d'Orléans – și un italian posac, bigot și gelos – marele duce al Toscanei (sec. al XVII-lea), Cosimo al III-lea. de Medici.

Lector: MIRCEA BUCURESCU

Tehnoredactor: ELENA BABY

Coli de tipar: 11, 50. Tirajul 36.630.

Bun de tipar: 15.08 1975.

Tiparul executat sub comanda nr. 1272 la

Întreprinderea Poligrafică

„13 Decembrie 1918”.

str. Grigore Alexandrescu nr. 89 – 97.

— București.

Republica Socialistă România